

בסיעתא דשמיא

קונטרס

תמצית מסקנות הדף

על

תלמוד בבלי

מסכת בבא מציעא

לסיכום ולחזרה מהירה על עיקרי המסקנות העולות מן הגמרא
לפי סדר הדפים

ובסופו ליקוטים, הערות ודברי הרחבה

אדר א' התשפ"ד

מהדורה זו מוקדשת

להצלחת עם ישראל וחייליו בכל מקום שהם

במלחמתם באויב הרצחני אשר פתח בפוגרומים אכזריים ביהודים בחג שמיני עצרת

תפילתנו לגאולה שלמה ברחמים

ולביעור האויב "כְּאִשֶׁר יִבְעַר הַגָּלִל עַד־תָּמוֹז"

לשחרור החטופים לשלום, ולע"נ הנרצחים הרבים הי"ד

תמצית מסקנות הדף - מסכת בבא מציעא

בסיעתא דשמיא

מהדורה ראשונה, כסלו התשע"ז. | מהדורה מיוחדת ללומדי הדף היומי (עד דף נה. משולבת מהדורה שנייה, שבט-

אדר א' התשפ"ד). הידור: אדר א' התשפ"ד ✨

הזכויות שמורות, והרשות נתונה להעתיק לצרכי לימוד תוך שמירה עליהן

לתיקונים, להערות ולקבלת עדכון וחומר נוסף: יעקב מתלון, hluach@gmail.com

פתיחה

הסיכום וסידור הדברים חשובים ביותר לקניין הלימוד, "עד שתהא סדורה בפיהם" (עירובין נד:), וכדברי ריש לקיש (תענית ח.): "אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו". וכן בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה): "הסודרן (זהו שהמשניות והברייתות סדורין בפיו - פני משה) קודם לפילפלן (המפולפל ומחודד ואין הלימוד סדור בפיו כל כך)". הרגיל בדרך זו ודאי חש שמלבד התרומה המכרעת של הסיכום ושל הסידור לזכירת הלימוד, תרומתם משמעותית כבר להבנת הסוגיה.

אודה ה' מאוד בפני ובתוך רבים אהללנו, אשר זיכני להגיש לפני הלומדים את הסיכום **למסכת בבא מציעא**. הסיכום ערוך לפי סדר הדפים; אין מטרתו לפרט את מהלך הסוגיה עם המשא-ומתן שבה, אלא להביא את המסקנות מהמהלך המרכזי של הסוגיה - על-פי פירוש רש"י - באופן קצר ותמציתי. המטרה היא לצאת עם מסקנה מהדף - מה הנושא, מהן הדעות השונות ומה ההכרעה (אם יש).

אין מטרת הסיכום המוגש כאן 'לחסוך' מהלומד את סידור הדברים בעצמו. מומלץ ללומד לחבר בעצמו סיכום בדרכו שלו, ואם ירצה יוכל להשוות עם סיכום זה (ובמקרה שטעיתי אבקש שיודיעני). וכך יוכל להפיק ממנו את מרב התועלת. כמו כן, יוכל הלומד להסתייע בציונים שבהערות השוליים, ולהשוות את מסקנת הסוגיה עם הנאמר במקומות אחרים בתלמוד הבבלי.

רוח של שורה ריקה בא לפני משנה חדשה.

הזחה מורה על הסתעפות חדשה בתוך הסוגיה הקודמת, כהמשך ישיר.

כוכבית (*) באה לפני פרט (או משפט) הלקוח מהעמוד הבא (אם הוא מרוחק יותר צוינו בסוף הפרט 'המיובא' הדף והעמוד). לא סומנו בכוכבית פרטים המתבארים בהמשך הישיר והטבעי של הסוגיה, המתגלגלת לעמוד הבא.

במשנה שפְּרְטִיה נידונים לאורך מספר דפים, בד"כ תסוכם כל פסקה במשנה בדף שבּוּ היא נידונה, ולא בדף שבּוּ נמצאת המשנה.

בהערות השוליים הובאו השלמות לסוגיה ממסקנות סוגיות אחרות שבתלמוד הבבלי, כאשר הדבר נוגע באופן ישיר ומפורש לסוגיה הנידונה. לא צוינו סוגיות מקבילות שבהן אין שינויים של ממש, או שהשינויים הם במהלך הסוגיה או בפרטים הנספחים לסוגיה שלא הובאו בגוף הסיכום. יש לציין כי רבים מהציונים נזכרים בפירושי רבותינו שעל המסכת.

לסיכום צורפו, בסופו, 'הערות חיציניות', שבמקורן הן בקובץ נפרד - ובהן הרחבות שאין מקומן בגוף הסיכום, הערות על הנאמר בגוף הסיכום או ציונים והשוואות, שיטות מפרשים וכדומה, שאינם מתאימים להיכלל בגוף הסיכום לפי דרכו. אין קריטריונים לנושאים שההערות עוסקות בהם, אלו בעיקר דברים שעלו במהלך הלימוד ובד"כ נוגעים למסקנות העולות מן הסוגיה. יש לציין כי לא כל הדברים נכתבו אחרי עיון ממצה (סימון העפרון מציינ דברים שנכתבו מן הסברה ולא ע"פ מקור). כתובת למשלוח תיקונים והארות: hluach@gmail.com.

מסכת בבא מציעא

4	..... שנים אוחזין - פרק ראשון (ב.-כא.)
7	..... אלו מציעאות - פרק שני (כא.-לג:)
10	..... המפקיד - פרק שלישי (לג.-מד.)
13	..... הזהב - פרק רביעי (מד.-ס:)
17	..... איזהו נשך - פרק חמישי (ס:-עה:)
21	..... השוכר את האומנין - פרק שישי (עה:-פג.)
23	..... השוכר את הפועלים - פרק שביעי (פג.-צד.)
27	..... השואל את הפרה - פרק שמיני (צד.-קג.)
29	..... המקבל שדה מחבירו - פרק תשיעי (קג.-קטז.)
33	..... הבית והעלייה - פרק עשירי (קטז:-קיט.)
35	..... הערות - מסכת בבא מציעא

שנים אוחזין - פרק ראשון (ב-כא.)

- ב. שניים אוחזים *בשול' (ז) טלית, וכל אחד טוען 'קְלָה שְׁלִי!', שמצאה או קנאה (ואין ידוע מי שילם לו מדעתו) - יישבע כל אחד *שיש לו בה (ה): לא פחות מִחֲצִי, ויחלקו *שווייה (ז). המודים שמצאוה יחד, או שיש עדים - יחלקו בלי שבועה. ואם אחד מהם טוען שחצייה שלו - יישבע שיש לו בה לא פחות מִחֲצִי, וייטול ¼ וחברו ¾.
- ב: דין זה אף לְבִנְיָנָם (*בְּחֻנְיָ עַל פְּנֵסוֹ, שבועות מה). ולר' יוסי (*ב-2 שהפקידו, לז); שכאן אין בוודאות שבועת־שווא ורמאי. וכן לסומכוס (שבספֵק חולקים בלי שבועה, וי"א אף בכרי וברי), כאן תיקנו שבועה, שלא יתפוס איש טלית חברו.
- ג. תני ר' חייא: נתבע 100 זוז וכפר, ובאו עדים שחייב 50 - על השאר יישבע (הצד־השווה של מודה במקצת ועד אחד). *תני אבי ר' אפטוריקי: פטור (מיעט הכתוב; וסובר כר"ג, שאין מקור לְמַעַט כשנתבע חיטים והודָה בְשָׁעוּרִים. ה.).
- ד. הנתבע מְנָה, ועל חֲצִי מודה ואומר 'הִילָף' (לא הוצאתיו ושלך הוא) - ר' חייא: חייב שבועה; רב ששת: פטור.
- ד: [שטר שכתוב בו 'סלעים' או 'דינרים', המלווה תבע 5 והלווה הודָה ב-3 - ר"ש בן אלעזר: חייב שבועה; ר' עקיבא: פטור (כמשיב אַבְדָה)¹. הודָה ב-2 - פטור לכו"ע, ואף לר' חייא (השטר מסייעו; אין נשבעים על הודאת שעבוד קרקע).]
- ה. המחויב שבועה (כגון דר' חייא) והוא גולן (או רועה בהמות שלו) - התובע יישבע וייטול. אך לא במחויב שבועה־דרבנן כהֶסֶת.
- ה: שבועת משנתנו (בשניים אוחזים) - תקנת חכמים, ר' יוחנן: שלא כל אחד יתפוס טלית חברו (ואין בחשד זה לחשדו לשבועה). אביי: {החשד לממון חשוד לשבועה; אלא} שמא תפס מפני ספק־חוב־ישן שיש לו.
- ו. 2 אוחזים, והורו להם לחלוק ויִצְאוּ, וחזרו כשאחד אוחז וטוען שהשני הודָה והשני טוען 'השפֵרתי לו' - יביא השני ראיה. שניים אוחזים בטלית, וחֲטָפָה אחד בפנינו, והלה שתק ואח"כ צעק - לא נפשט האם שתיקתו כהודאה. הקדישה אחד מהם בלי לחטפה - אינה קדושה, שכל דבר שאין יכול להוציאו בדין אינו יכול להקדישו ('כִּי־יִקְדָשׁ אֶת־בֵּיתוֹ'; ר"נ); וכן דין המרחץ (קרקע) ששניים רבו עליו וקפץ אחד והקדישו.
- ו: כהן תִּקַּף וחטף ספק־בכור מיד ישראל - מוציאים מידו.
- ז. שניים אוחזים בְּגוֹף הטלית - כל אחד נוטל עד מקום שידו מגעת, והשאר חולקים בשווה, בשבועה. רבא: וכן בטלית מוזהבת, אע"פ שהזהב קרוב לאחד מהם - חולקים בשווה. רב מרשיא: וכן בקניין סודר, כשאחו ב-3X3 אצבעות קנה.
- ז: שטר שנמצא, והמלווה והלווה אוחזים בו - רשב"ג: גובה ½; רבי: רק אם יביא המלווה קיום לחתימות (אף שהלווה מודה שכתבו).
- ז: ר' אלעזר: אם אחד אוחז בטופס (לשון השטר) ואחד בתורף (הפרטים, והתאריך שאינו בטופס) - האוחז בתורף נוטל את ההפרש שבין שווי השטר עם התאריך (שגובה ממשועבדים) לבין שווי בלעדיו, ובשאר שווי־השטר חולקים.
- ר' יוסי: מצא שטר־חוב מְקִים, ויש ויכוח - לא יחזיר (שמא נפרע. וכן כְּתִבָה לאלמנה ולגר־ושה); רבנן: יגבה בו המלווה (וכן כְּתִבָה; רבינא: לא יחזיר, מחשש לְכְתִבָה נוספת). ר"פ: ר' יוסי אינו חושש שנפרע, ויחזיר, ורבנן חוששים (וכן בְּכְתִבָה. וע' *טז:).
- ח. אותי הטלית לא קנוה, שאף אחד לא הגביה כולה; אלא משום - רמי בר חמא, *ר' יוחנן (י): המגביה מציאה לחברו קנה חברו; *ר"נ ורב חסדא: לא (הוא כתופס לבעל־חוב וקָב לאחריים; י. ², אלא - מתוך שזוכה לעצמו זכה לחברו (רבא).
- רבא: כיוון שזוכה לחברו ב'מתוך...', חרש ופיקח שהגביהו יחד מציאה לא קנו (מתוך שלא קנה הפיקח). 2 חרשים - קנו (מדרבנן).
- ח: מצא בהמה והנהיגה - קנה³. רכב עליה - לשמואל, הגורס שחכמים הם הפוטרים־ממלקות את היושב בקרון המונהג בכלאים, לא קנה אלא לר' מאיר או בְּרוּכָב המנהיגה ברגליו (ואם גם אחר מנהיג - יחלקו בשבועה). *ר' אליעזר: איש רגיל (למעט חשוב, זול, ואשה) רכוב אינו קונה בעיר, אלא בשדה (או ברה"ר) - לשמואל במנהיגה־ברגליו וממוכר שאמר 'קנה באופן מקובל'. ר' יהודה: המנהיג גמל והמושך חמור לא קנה (אלא להפך); ת"ק: קנה, ולחולק על שמואל - מלבד אחד מהם. בהמה נקנית באחיזת המוסרה - במכר ובמתנה; ולא במציאה (*עד שתעקור יד ויגל וי"א שתלך; קידושין כב:), *וכנגד רוכב (המנהיגה ברגליו לשמואל) - קנו האוחז את התפוס בידו, הרוכב את החמור ורצועות־ראשו, ושאר־המוסרה הפקר.

¹ נתבע בשטר, טען 'פרעתי ½', והעדים 'פרע הכל' - יישבע (אף לר"ע) (חשש מהעדים); וכן הִלְכָה (לא פמקשה שיהא כמשיב־אבדה), וישלם ½, מממונו (ב"ב כח:).

² בגיטין (יא): ר' הונא חולק על סברה זו. אך ר' יוחנן סובר כר"נ (ודבריו כאן - תוס' י: שאני הכא דאיכא מיגו דזכי לנפשיה; רמב"ן י: במציאה אינו קב לאחריים אלא מונע רוח). ולגבי המגביה עצמו (למ"ד לא קנה חברו), מחלוקת - ר"נ: קנה; רב ששת: לא קנה (ביצה לט: ורש"י, לגבי מים שמילא מבור־הפקד ביו"ט).

³ במשיכה, כחכמים; אך לר"מ ולרבי אלעזר בבהמה דקה, ולר"ש - רק בהגבהה (קידושין כה: ורש"י, וע"ש כב: ועי' תוס' כאן ושם כה:). [בספינה רב פפא הנהיג במשטים, ורב הונא ב"ר יהושע בְּחִבְלִים, וכל אחד טען שקנה כולה (אך נפסק שלא קנו מסיבה אחרת, תפיסה שלא כהִלְכָה. כתובות פה:).]

ט: 'משך בהמה זו וקנה אותה וכלים שעליה' - קנה אותם; בכפותה, אחרת חצרה מהלקח ואינה קונה. 'קנה במשיכתה רק את הכלים' - לא נפשט. קפצו דגים לתוך ספינתו השטה; זרק גט לאשה לתוך סל שעל ראשה - קנו (החצר נחה, רק בסיסה מהלך).

'תן לי מציאה זו!', הגביהה הלה ולקח לעצמו - זכה (ר"נ: התחרט; עולא: לעצמו הגביה; ר' יוחנן: 'תן לי זכה לי'), א"כ נתנה לו. המלקט פאה עבור עני מסוים - ר' אליעזר: זכה לו; חכמים: נתנה לעני שיבוא ראשון. ריב"ל: חלקו כשהמלקט עשיר (האם לומר 2 'מתוך' - מפקר, זוכה), אך עני - זכה לו; ר"נ: חלקו (אף) כשהמלקט עני (האם זכה לו מתוך שיכול לזכות לעצמו)⁵.

י: ר"ל: מדרבנן, 4 אמות של אדם קונות לו⁶. אך הרוצה מציאה, או שכחה ופאה, והפיל עצמו עליה - לא קנה; כי - תירוך א: רצה לקנות רק באופן זה; תירוך ב: אין 4 אמות קונות בתוך רשות הרבים (רב ששת), או: בשדה פרטית (רב פפא).

י: גט נקנה לקטנה בקניין חצר ("נתן"), וכמו ידה (*רק כשעומדת לידה, כשליחות, שהוא חוב לה; יא:)) וכן ב-4 אמות. מציאה - ר' יוחנן: קונה; ר"ל: לא. הסבר ב: קונה, וחלקו בקטן. הסבר ג: לא חלקו (ר"ל אמר במציאה/בקטן ור' יוחנן בגט/בקטנה). [אין שליח לדבר עברה (*קידושין מב:), והשולח פטור; אך לא - רבינא: כשהשליח אינו מחויב בדבר; רב סמא: אינו בר-בחירה.]

יא: ראה מציאה בשדהו - צבי, ציפור - אף שאמר 'זכתה לי שדי' לא קנה (אינם משתמרים בה). ואם עומד בצד שדהו (שמואל, ותנ"ה) ויכול לרוץ ולתפסם (ר' יוחנן), או שיש דעת מקנה (ר"פ, ראב"פ) - קנה. וחצרה משתמרת קונה לו בלי דעתו (ריב"ק).

*אמר 'תקנה תצרי כל המציאות שתפולנה בה' ואינה משתמרת - לא קנה; ואם יצא קול שמצא מציאה - קנה (קב).

יב: זרק ארנק (הפקירו לקודם לזכות) ונכנס לאוויר בית ויצא ממנו - לא נפשט ('אוויר שאין סופו לנוח')⁷.

אדם זכאי במציאות אשתו⁸ (ספק מגורשת לא) ועבדו. ובמציאות ילדיו, קטנים ולא גדולים (שמואל: שקטן מריץ לאביו; ר' יוחנן: לא הגיל קובע אלא הסמיכות על שלחן)⁹. פועל (כשנשכר סתם ולא לעבודה מסוימת) ועבד עברי - לעצמו (רחב"א: בנוקב מרגליות; רבא: כשהגביה עם עבודתו; ר"פ: תמיד, א"כ נשכר ללקט מציאות). אמה - לאב¹⁰, ואם יתומה - לה. [בן עני של פועל מותר ללקט אחריו לקט ושכחה. בן של אריס אסור; ור' יוסי מתיר (תקנה לטובת העניים); שמואל: כן הלכה.]

יב: מצא שטר רחוב - חכמים: לא יחזיר; רבי מאיר: אם אין בו אחריות יחזיר למלוה. א, ר' יוחנן: כשהלווה מודה (כשיש אחריות לא - רב אסי: שמא כתב בניסן ולנה באליל; אביי: שמא פרע ועתה עושים קנוניא. אך כשאינו מודה לא יחזיר), ולחכמים לא יחזיר, שגובה ממנו עבדים (האחריות ברת-מחדל); ותנ"ה. שמואל, ר' אלעזר: כשאינו מודה (לר"מ בשטר בלי אחריות אין גובים כלל, ולחכמים גובים מבני-חורין ולא יחזיר. כשמודה - יחזיר, ואין חוששים שנפרע); ואיתותבו (וע' *טז:).

יג: [שנינו (*ב"ב קסז): שכותבים שטר ללווה אף בלא המלוה¹¹ - רב אסי (החושש שנהיה רק אח"כ): בשטרי הקנאה, שהשעבוד מעכשיו; אביי: בכל שטר, השעבוד מעת חתימת העדים (ובלבד שלבסוף הגיע לידיו)].

יד: שמואל: לחכמים, אי-כתבית אחריות היא טעות-הסופר וכאילו נכתבה; בשטר הלוואה, ולא בשטר מכר. *רבא: גם במכר (טו:)¹². אביי: המוכר שדה באחריות ראשי להתדיין עם בעל-חובו הבא לגבותה מהקונה. וי"א: גם המוכר שלא באחריות (למנוע תרעומת). אביי: הקונה שדה בלא אחריות {טרם שילם} ויצאו עליה עוררים, אם כבר החזיק - אינו יכול לחזור בו¹³. וי"א: אף באחריות.

⁴ ובגיטין (יא: א"ר יוחנן שהאומר 'תני' כאומר 'זכר'; כי שם יש דעת מקנה (תוס').

⁵ רב חסדא: מחלוקת ר"א וחכמים היא בתופס לבעל-חוב במקום שחב לאחרים; אמיר/ר"פ: אין הכרח (א: בפאה 'מיגו' וכריב"ל, ב: "לא תלקט לעני". גיטין יא: תוס').

⁶ (למנוע מריבות). ספק האם אוויר-4 אמות קונה. וכשאין ראוי לנוח אין קונה (גיטין עח:).

⁷ דומה לו בנזכרים (כה): המקבל דם ונפתחה תחתית המזרק טרם הגיע לאוויר דפנותיו; ולא נפשט (ואת"ל אינו כמנוח, כשסופו לנוח הוא כמנוח). ר' הערתנו החיצונית.

⁸ תיקנו לבעל שלא תהיה איבה (כאן; וכתובות צו. ועוד), מפני שעליו הטילו לזון אותה (משמע שם סו., וע"ש מז: ותורא"ש יבמות צ:); ר' עקיבא: מציאתה (כהעדפת מעשה-ידיה ע"י דחק) לעצמה (כתובות סה-סו.). שמואל: מציאת אלמנה לעצמה אף שניזונת מהיורשים (תהא איבה. כתובות צו.).

⁹ בכתובות (מו: אב זכאי במציאת בתו (משום איבה) קטנה (אפי' אינה ניוזנת ממנו, שזכתה התורה לאב שבת נעוריה, מגיני שלמה שם מז: בדעת רש"י) ונערה (הסמוכה על שולחנה, אף שגדול הסמוך מציאתו לעצמו - שבכנות יותר איבה, ביוזנת לקבץ נדבות; תוס' שם מז: בדעת רש"י, ומג"ש שם). אחרי מות האב - שלה, אפי' ניוזנת מהאחים (שם מג.; שבעל כרחם ניוזנת מנכסי האב, רש"י שם).

¹⁰ ואין לאדון אלא פיצוי על ביטול-המלאכה בעת הרמת המציאה (קידושין טז:; ור' הערתנו החיצונית לכתובות מו:).

¹¹ אמנם יש תנא שחולק, ואין כותבים אלא כשהמלווה והלווה יחד (ב"ב קעג:).

¹² וכן דעת רב נחמן ורפרם; רב אשי: אחריות אינה ברת-מחדל (ב"ב קסט: (הגדון שם בשטר-מכר חלופי)). רב: מכר שדה בעדים (באחריות, רשב"ם, רגמ"ה; אך ע"י שו"ע ח"מ קטז, א) ללא שטר - גובה (הקונה כשהוצאה ממנו) מנכסים שמכר (יצא קול, לקונים היה לשאול. משא"כ הלוואה, שלווים בצנעה. ב"ב מא:).

- יד: מכר שדה ונמצאה גזולה - רב: הקונה גובה מהגולן גם פיצוי על מה שהשביח (מבני-חורין); *רבא: כן הלכה (טו). שמואל חולק (נראה כריבית) אפילו התנה בעת המכירה, א"כ *עשו קניין על זה או שיש לגולן קרקע. ומודה כשגבא בעל-חוב.
- טו. [שמואל: בעל-חוב הגובה שדה מהקונה גובה גם את השבח¹⁴ שבה (והמוכר יפצה אותו מנכסים בני-חורין. ויש שבעל-החוב עצמו יפצהו, בסכום הנמוך שבין ההוצאות והשבח - בתבואה קרובה-לקצירה והחוב בשווי הקרקע בלבד, ולסובר¹⁵ שהקונה יכול לסלק את הנושה בכסף - כשגם עשה את השדה אפותיקי). רב הונא: אין הכרח.]
- טז: קנה את השדה בידעו שגזולה - רב: יקבל מעותיו (כפיקדון); שמואל: הן מתנה. רבא: הלכה כרב. [וכן חלקו במקדש את אחותו.] אחרי שמכרה (*ובעת המכר אמר הקונה שסומך עליו) חזר הגולן וקנאה מהבעלים - רצה להעמידה ביד הקונה (מר זוטרא: שלא יקראנו 'גולן'; רב אשי: שיעמוד באמונתו; ונפק"מ כשנתנה הגולן במתנה והלך לקנותה מהבעלים).
- טז. יקשה הגולן - לא נקנתה לקונה. קיבלה במתנה - מחלוקת רב אחא ורבינא.
- רב הונא: אין אומרים עוד שרוצה להעמידה ביד הקונה - מאז שנתבע ועמד בדין; חייא בר רב: שחייב בדין ואף נכתב פסק 'אדרכתא' על נכסיו; רב פפא: שהתחיל ב"ד בהכרזה למכירת קרקעו. וכן כשמכרה הגולן שוב או נתנה.
- [המוכר מראש 'מה שאיךש' ו'מה שאצוד' - לא אמר כלום; '...היום' - מכור (תקנה משום כבוד אביו ולצורך מתינתו). רב: המוכר מעכשיו שדה שיקנה - מכורה. רבא: מסתבר שבשדה מסוימת לא (שאינן ודאי שיקנה); אך רב אמר גם בזה, כ"מ.]
- טז: שמואל: מצא שטר-הקנאה (שמשמעבד בכל מקרה) - יחזירנו לבעליו (אין חוששים לפרעון); *איתותב (יד). ר' יוחנן: מצא שטר חוב ועלי הנפק - לא יחזיר (שמא פרע); *א"כ נכתב היום (ר' אשי: שאין מצוי שפרע כבר; רב כהנא: כשהלווה מודה).
- יז. רב יוסף בר מנימי: פסק ב"ד 'צא תן לו!', ואחרי זמן אמר 'פרעתי' - נאמן (בשבועת היסת); וכ'חייב אתה לתת לו' - אינו נאמן. רב זביד: נאמן, והחילוק הנ"ל שייך רק כשהעידו עדים שתבעו (אחרי פסיקת ב"ד) ולא שילם (ב'צא' הוחזק פפרן לחוב זה). ר' יוחנן: פפר בחוב ויש עדים נגדו - הוחזק פפרן לחוב זה¹⁶. וכן לשבועה שחייב בב"ד, ואמר 'נשבעתי' ועדים 'לא נשבע'. על כל תנאי בית-דין (עיקר הכתובה, מזון אשה ובנות אחרי מותו) - אין נאמן לטעון 'פרעתי' (מוכח ממשנת 'הוציאה גט').
- יח. המוצא גט - לא יחזיר¹⁷, שמא התחרט הבעל ולא נתנו לה. ואם אמר הבעל 'תנו' - נותנים. ר' זירא: במקום שאין שיירות מצויות (אין לחוש ששמות בעל ואשה זהים לשלהם); רבה, ר"ן ללשון א: או (אפי' שיירות כב"ד) שלא הוחזקו שמות שווים; ר' ירמיה: כשהעדים אומרים שלא חתמו על גט נוסף עם שמות אלו; רב אשי: כשאמר סימן מובהק (נקב בצד אות מסוימת).
- יט. כדי שתגבה פירות שמכר הבעל אחרי התאריך שבגט, תוכיח מתי קיבלתו; ולמ"ד שמן הכתיבה אין לבעל פירות - א"צ. מצא שטר-שחרור, אם האדון מודה - יחזיר. ולסובר שהשחרור חוב לעבד, בבואו לגבות מלקוחות-האדון יוכיח מתי קיבלו. שטר 'אפותיקי' ומתנה לא יחזיר. מתנת נוטה-למות - יחזיר כשאמר 'תנו' (מותר לחזור בו), ולא כשבנו אמר (שמא רוצה לשנות).
- יט: שובר (שקתבה אשה לבעלה) - לא יחזיר א"כ מודה (אין חשש שמכרה כתובתה בין כתיבתו לנתינתו - רבא: שגם עכשיו יכולה למחול כתובתה, כשמואל. אביי: א) כשהכתובה בידה, אין לחוש ל-2 כתובות; ב) השובר תקף מעת חתימתו).
- כ. שטרות שהמוצא מחזיר - שומת-ב"ד של נכסי הלווה ללווה; *הרשאה מב"ד לטרוף מנכסי הלווה אם ימצא; אישור שבנה הקרקע בחובו בשומת ב"ד (טז); התחייבות בעל לזון בת-אשתו; אישור ב"ד על חליצה או על מיאון-קטנה; שטר בירורים (בני בבלי: תיעוד טענות הצדדים; ר' ירמיה: הדיינים שבחרו בעלי-הדין); שטר שנמצא בכלי קטן.
- כ: מצא 3 שטרות כרוכים זה בזה (זה על זה או בסופו) - יכריז 'שטרות מצאתי' ויחזיר. רשב"ג: מצא 3 שטרות של לווה אחד - יחזיר לו, אם מקימים. של מלווה אחד - יחזיר לו, אם הקתב של סופרים שונים. מצא בין שטרותיו שטר, ואינו יודע מה טיבו (מי הפקידו אצלו, המלווה או הלווה, ולמה) - יהא מונח עד שיבוא אליהו.

¹³ קנה שלא-באחריות, ונמצאה גזולה - רב פפא: גובה מהמוכר; רב זביד: לא (ב"ב מד). אף לרב פפא, כל עוד לא טרפוה ממנו אין יכול לחזור בו (תוס' כתובות צג).

¹⁴ חצי השבח, להלכה (שבשעבוד 'שאקנה' 2 הנושים חולקים; לא כמ"ד שרק הראשון. ב"ב קנז: (הגמ"י מלווה כא, א בשם רשב"ם. ברשב"ם לפנינו: כולו, ולא להלכה).

¹⁵ אביי ורבא, כנגד סברת רב יוסף ורמי בר חמא שנדחתה (כתובות צא: ע"ש, ועי' תוס' להלן צה).

¹⁶ אך לא נפסל לעדות, שלא רצה אלא להשתמש עד שימצא לשלם. אך בפיקדון - שבידו או שמעידים שהוא אצלו ויודע - נפסל (לעיל ה). עוד פפרן בחוב - מנה נתתיך בפני פלוני ופלוני, והוא לא ראם, ואומר 'להד'מ' (שבועות לד); 'פרעתיך עפצים כשער דאן, 6, והעידו שהשער היה 4 (שער זוכרים. שם מב). ומחלוקת לגבי 'מנה נתתיך ליד עמוד זה' וענה 'לא עברתי שם', והעידו שהשתין שם (שם לד); ולגבי המודה בחוב בעדים (ללא 'אתם עדי') ואמר 'להד'מ' (סנהדרין כט).

¹⁷ ושליח המביא גט ואבדו יחזיר אם מצאו לאלתר (פמפורט בגיטין כז: ע"ש). או קשור בחפץ (שמפירו) או בין כליו (שם ולהלן כז). להחזרה בסימנים עי' להלן (כה).

בין שטרותיו מצא שובר על אחד מהם - השובר כשר. רב: כשמצאו בין שטרותיו הקרועים, או שיש בו הנפק; אחרת פסול (אפי' בכתב-ידו), עד שיתברר ע"פ העדים¹⁸. מפקד ביד אדם שלישי - נאמן. כתוב על שטר-החוב עצמו - כשר (ודאי פרע).

הדרן עלך שנים אוחזין

אלו מציאות - פרק שני (כא-לג):

- כא. המוציא חפץ ללא סימן - זכה בו¹⁹, שוודאי בעליו התייאש. יש סימן - יכריז, אא"כ *היה יאוש כגון שאמר 'י' לחסרון כיס' (כג.). מצא פירות מפוזרים (תבואה) - שלו. ר' יצחק: כפיזור קב ב-4 אמות, ובשעת איסוף גרנות (מפקירם, *אבדה מדעת²⁰). ½ קב ב-2 אמות, קביים ב-8 אמות; קב שומשום (יקר) או תמרים ורימונים (קל לאסוף) ב-4 אמות - תיקן.
- כא: חפץ בלי סימן, שלא נודע לבעליו שנפל ('יאוש שלא מדעת') - אביי: אינו יאוש; רבא: שלו; ואיתתב, והלכה כאביי ביע"ל קג"ם. דבר שמן הסתם בעליו הבחין והתייאש - עיגולי דבלה וככרות נחתום (כבדים), צמר צבוע ארגמן (חשובים) ומעות מפוזרים (אדם עשוי למשמש בכיסו²¹) - שלו. תאנים תחת תאנה הנוטה לדרך - מותרות (יודע שנושרות; נמאסות); משא"כ זיתים וחרובים (לרבא יש סימן). ובחפץ מסומן לא זכה המוציא אף שבעליו התייאש אח"כ, שבא לידו באיסור.
- כב. [שליח תרם משדה בעה"ב, בא בעה"ב, והוסיף, או שאמר 'תן מן היפות! ויש יפות מהם - תרומה. רבא: מועיל רק בתרומה].
- כב: חפץ שחטפו נהר וכיו"ב (*בשר שחטפו עוף-דורס (כד:)) - של מוצאו ואף שיש בו סימן ("אשר-תאבד ממנו" *כז.). *אא"כ בעליו יכול להציל ולא התייאש (כב.), וכן *נהר שבו ספרים (כד:). *וכן זוזים שאבדו בחול, אע"פ שהמאבד מסנן אותו (כו:). תמרים שהפילה הרוח - מותרים, אא"כ ידוע שהם של יתומים (אין מחילתם מחילה) או מוקפים גדר אבנים (מפני רמשים).
- סימן העשוי להידרס - רבה: אינו סימן; רבא: להלכה סימן, ולכן צמרים-קטנים ברה"ר שלו רק כשאין סימן, וברה"י מכריז מקומם. מקום המציאה - רבה (*ור"ג; כג:): אינו סימן; רבא להלכה: סימן (ואינו מכריז מהי האבדה אלא המקום, כגון עומר-קטן שהונח ברה"י); *רב מרי: אך לא חבית על שפת הנהר (וללשון ב אפילו כן מקומה המדויק, רבים שם ואולי של אחר; כג:).
- כג. רבי יהודה: סימן העשוי לבוא מאלי (עיגול-דבלה וכו' חרס, לחם ובתוכו מעות) - סימן, ויכריז. ות"ק חולק. [אכל - ירים²²].
- כג: משקל הוא סימן, וכן מידה, מניין²³, הקשר במחרות דגים, וצורת החיתוך (וכן סימן-נשיכה); אא"כ הם סטנדרטיים. חביות יין, שמן, תבואה, גרוגרות וזיתים - אם רשומות (חתומות) בטיט סביב המגופה (שסתמה אחרי טעימה) חייב להכריז. אינן חתומות בטיט (רב הושעיא), או חתומות ונמצאו אחרי שנפתחו האצרות למכור (אביי) - של המוציא.
- לתלמיד-חכם - שאינו משנה אלא בדרכי שלום וצניעות²⁴ - משיבים אבדה ע"פ טביעת עינו²⁵ (ולכן במקום שמצויים ת"ח חייב המוציא להכריז). ר' שמעון בן אלעזר: על כלי חדש שלא שבעתו העין (אין טביעת עין) א"צ להכריז.
- כד: ר"ש בן אלעזר: המוציא בשווקים ובכל מקום שרבים מצויים - שלו (אפילו יש סימן). לא נפשט האם גם כשהרוב יהודים, והאם חכמים חולקים ובמה ומה ההכרעה. נטיית הסוגיה של הלכה ברוב גויים זכה המוציא (רב אסי, שמואל, ר"ג, ר' אמי, מעשה ר' חנינא), אך אם נתן יהודי סימנים יחזיר, לפנים משורת הדין; וכשהרוב יהודים חייב להכריז (רב אסי)²⁶.

¹⁸ ירשו יתומים שטר, והחייב טוען שפרע ומציג שובר - רב חמא: אין גובים בשטר (מפני השובר) ואין קורעים אותו (שלא כשיגדלו יביאו ראיה נגדו); רבינא: להלכה ייקרע השטר; מר זוטרא ב"ר מרי: הלכה כרב חמא (לא בכדי לא יצא השובר עד עתה. ב"ב ז:).

¹⁹ [רב פפא (עירובין סד:), ע"ש שנראה שיש חולקים]: וכדי שיתקיים לו (מפני עין הרע) יקנה במקצתו ס"ת; רב"ז: או תפילין ("אם נתן... והתקמתי").

²⁰ עוד אבדה מדעת - חבית יין פתוחה בחוץ וברור שנחשים ורמשים ישו ממנה (להלן כג:); המניח באשפה העשויה להתפנות (כה); פרה רועה בכרם גוי והתרו בבעליה (לא); מסר חפץ לקטן (ב"ב פז:).

²¹ ר' יצחק. בב"ק (קיה): לתירוץ א (לגבי גזל והשיב בהבלעת חשבון) דברי ר' יצחק שנויים במחלוקת-תנאים (אך לשאר התירוצים דבריו מוסכמים).

²² אין מעבירים על אכלין; רבן גמליאל צנה להרים מהקרקע; ר' יוחנן-רשב"י: היום בנות ישראל פרוצות בכשפים, ולא ירים לחם שלם (עירובין סד:). ר' הע' החיצונית.

²³ וביבמות (קטו-קטז), מפקיד תבע שומשמי, נענה 'כבר החזרתים', וטען 'עודם אצלך בחבית, סך מסיים' - רב ימר: אין חוששים שהחזיר; רבא, רבינא, והלכה: ייתכן שהחזיר ואלו אחרים ושיער מספרם (מאירי: שם כבר הפקיד בחבית ויודע מדתה; תוס' שם: במידה סטנדרטית; שם מאירי וריטב"א: אין להוציא ממון מחזקתו ע"פ מניין).

²⁴ ושם לבש חלוקי הפוך והפכו (שבת קיד:). ובחולין (מד: ורש"י): ת"ח = הרואה ספק טרפה לעצמו ואוסרה (שם בתוס' ונראה ברש"י ועוד: לעניינו).

²⁵ וכן פסקו למעשה (חולין זה: ועי' גיטין מה). רבא: סברתי שסימן עדיף מטביעות עין (כבהשבת אבדה), ולבסוף נוכחתי שלהפך (כבעדות וכו' ויהי אנשים, חולין שם).

²⁶ וגם בעיר שהיא מחצה על מחצה חייב להכריז (מכשירין ב, ח). אבדת גוי מותרת ("אבדת אֶתְּךָ"; אף שהגביה, "ומצאתה"; וכן טעות; ב"ק קיג: ע"ש); ואסור להחזיר לו ("ספות הרהר את-הצמאה, לא יאבה ה' סלח"; סנהדרין עו:), אלא מפני חילול השם (ר"פ בן יאיר; ב"ק שם). ספק גוי, שנמצא תינוק בעיר - רק אם הרוב יהודים מחזירים לו אבדתו כיהודי (ולא במחצה על מחצה - כתובות טו: ורש"י, יומא פה. ותוס', שעליו הראיה שהוא יהודי); ר' יהודה: נידון לפי משליכי תינוקות (אפי' גזיה אחת, דרכה להשליך והוא גוי. מכשירין ב, ח ומקפריים). [ואף שלשמואל אין הולכים בממון אחר רוב (ב"ב צב:), זה רק כשהגיע הממון לידו בהיתר ומדעת (תוס' בכתובות).] ר' יוחנן: אבדת משקל (לתאבון) חובה להחזיר ("לקל-אבדת אֶתְּךָ"; ע"ז כו:). בפסחים (מט:), אבדת עסי-הארץ - ת"ק: יחזיר (אולי יהיה זרעו טוב); י"א: לא (אינו נוהג כ'אחין' - רש"י. תורא"ש שם: חיוב ההשבה למשומד רק כשמוזהה שהיא ממנו; ובעם-הארץ הנדון לגבי הכרזה). מדרגי הגאון (גדרים לג:לד:). - מחזירים; ותלקו אמוראים לגבי השבת המדקדק (האם נהנה המדקדק כשומר-אבדה הפטור ממתן צדקה לעני); לשון ב: המדיר למדקדק (האם השבה היא הסרת-נוק או הגאון). והיכן שולקחים שטר על ההשבה ינתן להקדש (כשהמדיר החזיר למדקדק ומסרב לקבל שטר. ולמ"ד -האחרון) שאין המדיר מחזיר - קשה. ר' הערתנו החיצונית (שם).

[מצא גדייו ותרנגוליו שחוטים, בבית - מותר, באשפה שבשוק - אסור; באשפה שבבית - ר' יהודה אוסר, ר' חנינא בן ריה"ג מתיר.]

- כה. מצא פירות בכלי או כלי, מעות בכיס או כיס - חייב להכריז. כלי ולפניו פירות או מעות - יש שחייב להכריז, ויש שהם שלו (רב זביד: בפשתן. רב פפא: אף בפירות, כשאין בכלי; ואב"א: ופתח הכלי אינו כלפיהם; ואב"א: או שיש לו שפה).
- מצא ערמת פירות, ערמת מעות - יכריז. 3 מטבעות זו על זו, מסודרות כמגדל (הרחבה למטה) - יכריז. באותו הגודל - ר' חנינא: א"צ להכריז; ר' יוחנן: יכריז 'מצאתי מטבעות'. מסודרות בצורות, כאבני בית קוליס (1 על 2) - יכריז; צורות אחרות - לא נפשט. ר"נ: כל שיכול לתחוב קיסם ולנטלן יחד - כגון שעשויות כמדרגות - יכריז.
- כה: מצא מטבע בשוק ואמר לו חברו את סימניה - לא אמר כלום, אפילו שמו כתוב עליה (אולי שילם בה ונפלה מאחר).
- מצא כלי באשפה - נוטל ומכריז. ואם מכוסה - לא יגע בו (הונח מדעת במקום משתמר-קצת), ויש שנוטל ומכריז - רב זביד: ספינים וכיו"ב (קטנים) שהושלכו בטעות; רב פפא: באשפה שאינה מיועדת לפינוי, ונמלך לפנותה.
- מצא מאחורי גדר גוזלים²⁷ קשורים כנהוג ומדדים (אין סימן) - לא יגע, שספק האם הניחם שם הבעלים; ואם לקח - לא יחזיר.
- מצא בגלגל-אבנים או בקיר ישן חפץ שעליו חלודה רבה - של מוצאו (יכול לומר: זה מן האמורי).
- כו. מצא (חפץ חלוד מאוד) בקיר חדש, אם מוכח מכוונו (קת, שרוכים) מהיכן הונח, מתוך הבית או מרה"ר - יהיה של בעה"ב או של המוצא, בהתאמה. אחרת - תלוי באיזה צד של עובי הקיר נמצא; ואם ממלא את כל אורך החור (אפי' משופע) - חולקים.
- מצא בבית שהיה משפך - של השוכר האחרון; ויש שהמוצא זכה - רב מנשיא: כשהשפך לגוי; רב נחמן: ל-3 יהודים (התייאש).
- כו: ר"נ: ראה מטבע שנפלה מבין 2 אנשים שהלכו יחד - חייב להחזיר; מ-3 - שלו (התייאש, שאמר בפניהם ואין בידו להשביעם); רבא: ואם שווה 3 פרוטות או יותר (אולי הם שותפים ואין יאוש) - וי"א 2 (אולי שותפים ואחד מחל) - חייב להחזיר.
- רבא: באבדה, עובר על "ולא תגזל" אם נטלה לגולה, לפני יאוש; "לא תוכל להתעלם" אם לא נטלה להחזירה (אם גזל - אף שהחזיר אחרי יאוש - מתנה היא ולא תיקן), ו"השב תשיבם" משנטלה ועד שישקינה. נטלה להחזירה ואחרי היאוש התכוון לגולה - רק על "השב תשיבם". המתין ליאוש לנטלה - על "לא תוכל להתעלם".
- מציאה ללא סימן בחנות - למעט מן הדלפק לחנווני - של המוצא; וכן אצל שולחני, אף על השולחן (ר' אלעזר).
- קיבל או קנה פירות מתגר, ומצא בהם מעות שאינם צרורים - שלו. ואם מבעה"ב (שדשו עבדיו-הכנענים או הוא) - יחזיר.
- כז. בפחות משווי-פרוטה אין דיני אבדה ("אשר-תאבד"; ר' יהודה: "ומצאתה". נפק"מ - אביי: אין; רבא: פרוטה שהוזלה והתייקרה). הוזלה אחרי שנמצאה - חייב בה (נה).
- על כל שיש לו תובעים וסימנים חייב להכריז ("לשמלתו"); אפילו חמור בסימני האופף ("לחמרו") וגיות זנב השור ("שור")²⁸.
- כז: על סימן מובהק סומכים אף לדאורייתא אף ליד אות פלונית, ומשיבים גט על פיו; יח: סימן קלוש (צבע הכלי) אינו כלום. בינוני (מידת אורך) - ר' אבא: דאורייתא (חולין עט.); וכן צידד רבא; *לשון ב-רבא: דרבנן; אביי: כתנאי (יבמות קכ). לגבי שומה (אך רבא: חולקים האם מצויה, עשויה להשתנות; או האם היא סימן מובהק); *ורב אשי עדיין הסתפק (יח).
- כח. רבא: כששני אנשים נתנו סימן - יהא מונח עד שיבוא אליהו. סימנים > עדים. סימנים=סימנים-ועד-אחד; ויהא מונח. עדי נפילה < עדי אריגה. מידת ארכו < מידת רחבו. משקלו < מידות-אורך-ורוחב < סכום-אורך-ורוחב.
- הבעל אומר סימני הגט המובהקים או אורך חיטו, וכן האשה - יינתן לה. שניהם אומרים שהגט בחפיסה - יינתן לו.
- מכריז על האבדה עד - ר"מ: שידעו דיירי הסביבה שבה נמצאה. ר' יהודה: 3 רגלים (בראשונים מכריז 'ראשון' ו'שני'), ואחרי האחרון 7 ימים (שילך כל אדם ויבדוק ויחזור ויכריז שאיבד. אך לבקש גשם מחכים 15 יום - רב יוסף: במקדש הראשון, רבים; אביי: בשני, מעטים בדרך; רבא: באבדה לא הטרחכו כ"כ). בירושלים היתה 'אבן טועין' ושם מכריזים. מן החורבן, תיקנו להכריז בבתי כנסת ובבתי מדרש. ומשגזרו הפרסיים שפל מציאה למלך - מודיע לשכניו ולמידועיו ודיו.

²⁷ גזל שנמצא תוך 50 אמה לשוכן - של בעל השוכן (לר"ה כשאין שוכן אחר גדול). רחוק יותר - של מוצאו (אין מדה יותר מ-50. ב"ב כג: וע"ש עוד).

²⁸ אף שנזכרו בפסוק שור וחמור, ה"ה לכל מין ("לקל-אבנת אתנן". ב"ק נד:).

כח: רב יהודה: מכריז 'מצאתי אבדה' (מחשש לרמאי); רב נחמן, *רבינא (כ: כה. כה.): 'מצאתי גלימה'. אין להחזיר²⁹ אלא לאומר סימניה הברורים. אין להחזיר לרמאי ידוע, אף בסימנים. משך רב רמאים תיקנו שכל אחד יביא 2 עדים שאינו רמאי. הביא עדים; נשאלו 'הידעתם שרמאי הוא?' וענו 'כן', ומתמיהתו חזרו בהם - רבבר"ה; נאמנים (לא היה מביאם לחובתו).

מצא פרה, חמור, תרנגולת - כל שעובד כנגד הוצאות אכילתו - יטפל בו עד 12 חודש. עגל וסייה - 3 חדשים, וכשאינן מרעה 30 יום. אווז ותרנגול זכרים גדולים 3 ימים; קטנים - 30. א"ח"כ מוכר בשומה ("והשבתו לך" בשיקול דעת, לא יוציא 1/2³⁰).

כט: בדמי המציאה שמכר - ר' טרפון: יכול להשתמש, ולכן אם אבדו (לרב יוסף באונס) חייב (אף ללא שימוש, נעשה כשואל); ר' עקיבא: לא ישתמש, ואם אבדו פטור. והלכה כר' טרפון (שמואל), אך לא כשמצא מעות (רב הונא). שומר אבדה - רבה: שומר חנם³¹ (*ולו כתנאי, כר"א; פב.); רב יוסף: שומר שטר, ור"ע ור"ט חלקו בשנאנסו (האם הוא כשואל).

כס: מצא ספר, [ומי שהפקד אצלו ס"ת] - עליו לקרוא בו, או לגלול, לפרקים (פעם בחודש {ראב"י}; תנא: ב-12 חודש; סומכוס: ישן 12 וקדש חודש). לא יקראו 2 באותו עניין, ולא 3, ולא ילמד דבר חדש, ולא יתרגם או יקרא שנית, ולא יפתח יותר מ-3 עמודות יחד או לצרכו. אפי"ס"ת אסור להשאילו לאחר. שמואל: מצא תפילין - שם דמיהן מיד לעצמו (מצויים).

מצא בגד - מנערו פעם ב-30 יום (ונעור מזיק - בכל יום; ב-2 אנשים; במקל; בשל צמר). ושוטחו, לא לכבודו (גסוגם - לא נפשט; ובפני אורחים אסור). [מזיק לשתות בכלימתכת מים פושרים שלא כתחו ובלתי תבול. הנהגות בזבניות מכלות ממון מהר.]

ל: כלי עץ ונחושת - ישתמש בהם לפרקים (לא באש), ובכלי כסף - בצונן. מגרפה וקרדום - רק בכך. כלי זהב וזכוכית - לא ישתמש. כפי שמטפל באבדה מטפל בפיקדון שבעליו הלך לחו"ל.

אם הקשה כרוכה באיסור - לא ייטול (עשה > עשה ולא; אין לדחות איסור מפני ממון). מצא שק או דבר שביטול מלאכתו גדול משוויו (*אבדת עצמו קודמת; לג.), או שאין כבודו ליטול (רבא: שְלוּ היה שְלוּ לא היה מרים; וכן בפריקה וטעינה; "והתעלמת") - לא ייטול. רבה: נתן בה הכאה להשיבה - התחייב בכך³². כבודו ליטול בשדה ולא בעיר - תיקו.

ל: ר' ישמעאל ב"ר יוסי נהג לפני משורת הדין. ["והודעת להם (אומנות) את הדרך (חסד) ילכו (ביקור חולים ואף בן-מזלו הנוטל 1/60) בה (קבורה אף שאין מכבודו) ואת המעשה (דין) אשר יעשון (לפנים משוה"ד. ועל זאת קרבה ירושלים)"].

חמור או פרה רועים בדרך - אין זו אבדה; א"כ הוא בלילה, או 3 ימים השכם והערב. חמור וכליו הפוכים, פרה רצה בין הכרמים (שנפצעת) - חייב בה. רצה בדרך - אביי: אבדה; רבא: לא כשפניה לעיר. רועה בין הכרמים אינה אבדה, אך מפני אבדת הכרם חייב להוציאה (רבא; חוץ מכרמי גוי במקום שאינו עשוי להרגה). טלית וקרדום ברה"ר - אבדה; ליד גדר - לא.

לא: חייב לגדור בפני מים השוטפים ובאים לשדה חברו ("לקל-אבדת איתך")³³; *ולחליץ אדם תועה בדרך ("והשבתו")³⁴.

החזיר אבדה, וברחה, אפילו כמה פעמים - חייב להחזירה ("השב"). יכול להחזיר לגינתו המשתמרת בלי להודיעו³⁵ ("תשיבם"). [כדרך שנדרש כפליהלשון לגבי שילוח הקן (אפי" 100 פעמים, ואף לדבר מצווה), תוכחה (אפי" 100 ואפי" תלמיד לרב³⁶), פריקה, טעינה (אפי" אין הבעלים שם), הריגת רוצח, עיר הנידחת (כשאי אפשר בסייף, בכל מיתה שאפשר), השבת משכון כסות לילה וכסות יום (אפי" משכנו שלא ברשות ב"ד), צדקה (אפי" מעיר אחרת; אפי" מתנה מועטת), הלוואה לעני (יש לו אך רוצה להתפרנס מצדקה - הלווה והפצע אחרי מותו), הענקה לעבד-עברי (אפי" לא התברך הבית בזכותו). ויש שאינם דורשים כפל הלשון, ש'דיברה תורה כלשון בני אדם'.]

²⁹ המשיב אבדה פטור משבועת מודה במקצת, מפני תיקון העולם (גיטין נא. ונוכר לעיל ד:). ולראב"י: (וכ"ז בגיטין) - וכן ר' יצחק - חייב כשנתבע בטענת ברי (כגון: 'מצאת 2 ארנקים קשורים' - 'מצאתי רק 1', או: 'מצאת 2 שוורים קשורים' - 'מצאתי 1 מהם' (ולא אם השיב 'היה רק 1', ששוורים עשויים להיפרד)). [מקור דברי ראב"י: בקטן שנתבע הלוואת אביו ונענה במקצת; ורבנן פטורים כמשיב אבדה (עשוי היה להעזי בפני הבן)].

³⁰ תרנגולים הנתו ליד בית ר' חנינא בן דוסא. התרבו; ומכרם וקנה בדמיהן עוים (אחרי תלונת-שווא, הביאו דבאים בקרניהן). כשבא המאבד, קיבלן לפי סימן (תענית כה.). עני המשיב אבדה לבעליה הוא אחד מ-3 שעליהם הקב"ה מכריז (כדבר חריג) בכל יום (ר' יוחנן; פסחים ק"ג).

³¹ אך בבעלי-חיים גנבה-אבדה כפשיעה, שלמדו לצאת (ב"ק נו-נ"ג). טעם רב יוסף - שפטור או מצדקה; שמשועבד מהתורה (שם. סוגיין כטעם א. או"ש שכירות י. א).

³² דווקא בבעלי חיים, שהרגילם להרחיק לכת (ב"ב פח; אך כאן בחי"ו; לטעמי רש"י ורמב"ם הוא אף בכלים; נמו"י: שכן משמע בסוגייתנו).

³³ אפי" קרקע, אם הורי מת זורקים על מיטתו בגדים רבים מצווה להצילם (השבת אבדה); רשב"ג: כל עוד לא נגעו במיטה (הנקברת עמו, לרבא. סנהדרין מח:).

³⁴ ('השבת גופו'). ותיקן יהושע בן-נון שאף קוטם עורו ומזרות שמפריעות (ב"ק שם).

³⁵ אך במקום שאינו משתמר חייב באחריותה; ואם החזירה למקום שיראנה בעליה ובשעה שהוא מצוי שם - יצא, חוץ מבעלי חיים (ב"ק נו, וראה מ"מ הל' גזו"א יא, טו).

³⁶ אך בערכין (טו: ע"ש): "הוכח" פעם אחת, "תולית" שוב (רמב"ן: שם להוכחה חזרת על אותה עברה. ו"תולית" לעולם משמע ולכל אדם משמע).

לא: המשיב, שבטל ממלאכתו בעת העיסוק באבדה, לא יקבל שכר מלא, אלא כפועל כמוהו הפטל ממלאכתו למלאכה קלה. אך יכול להתנות מראש בפני ב"ד (3) לקבל שכר שלם. [לחלק שותפות לבד, *חוץ ממעות שוות (סט); צריך 3 אפי' הדיוטות³⁷].

לב: מצאה ברפת שאינה נעולה אך אינה מתענה לברוח - אינה אבדה; ברה"ר - חייב. ר' יצחק: בתוך התחום מדובר; וי"א: חוץ לתחום.

כהן והיא בבית הקברות - לא יטמא (*לאו ועשה; לא). ולא ישמע לאביו שאמר לו להיטמא או שלא להשיב אבדה ("...אני ה'").

מצווה לסייע בפריקת משא מבהמת³⁸ חברו, בחינם ("כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר... רִבֵּץ תַּחַת מְשָׁאוֹ... עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ"). ומצווה לסייע בטעינה ("...נִפְלִים בְּדַרְכָּךְ... הֵקֵם תִּקֵּים עִמּוֹ"), ואפשר בשכר (שאל"כ פריקה ק"ו ממנה); רבי שמעון: בחינם (אין הפסוק מוגדר).

לג: י"א שצער בעלי-חיים דאורייתא (ת"ק ור"ש לפי רבא; *רב ותנא {שבת קכח:}), וי"א דרבנן (ר' יוסי הגלילי; *ר"ג {שבת קנד:}).

דיני פריקה וטעינה - חייב אפי' מספר פעמים ("עֲזֹב", "הֵקֵם"); *ואף שאין בעליו שם ("תַּעֲזֹב", "תִּקֵּים" {לא}). *ומתחייב משנמצא תוך ריס (1/7½ מיל) לו. ר' יוסי הגלילי: פטור מפריקה ("וְחִדְלִתָּ") כשהמשא שעליו אינו סביר ("תַּחַת מְשָׁאוֹ") או יין נסך; וכן בחמור שעומד, או רגיל לרבוץ; במשא של יהודי על בהמת גוי (ומודה שמטפל בה כשיש איבה). כשהבעלים מסרב להשתתף בפריקה - פטור ("עִמּוֹ"), ולרבנן חייב ובשכר. אם הבעלים זקן או חולה - חייב. חברו צריך סיוע בפריקה ושונאו³⁹ צריך בטעינה - יקדים את השונא (לכוף יצרו). *אחרי שטען, מְלַוְהוּ עד פרסה, בשכר.

לד: אבדתו ואבדת אביו (או רבו) לפניו - שלו קודמת⁴⁰ ("לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֲבִיָּן" - שלך קודם. רב: המדקדק בכך יגיע לעוני).

אבדת רבו (רבו שקיבל ממנו לא נפשט) קודמת לאבדת אביו, אא"כ אביו חכם. וכן לגבי עזרה במשא ולגבי פדיון שביים⁴¹.

הגדרת רבו - ר' מאיר: לְמִדּוֹ תִלְמוּד (לא מקרא ומשנה); ר' יהודה: רוב חכמתו ממנו; ר' יוסי: אפילו למד ממנו במשנה אחת. הֵלכה - ר' יוחנן: כר' יהודה; רב ששת: כר' יוסי; וכך נהג שמואל לעניין קריעה; עולא: ת"ח שבבבל עומדים זה לכבוד זה⁴², אך לעניין אבדה (מול אבדת אביו) - כר' יהודה.

העוסק במקרא - מידה טובה. במשנה - טובה ממנה. בתלמוד - אין גדולה מזו. אך הוה רץ למשנה יותר, שלא תשתכח (רבי).

לג: ר': לת"ח שגגות כזדונות, שעליהם ללמוד; אך לעמיהא רצן הזדונות כשגגות. "...וְנִרְאָה כְּשִׁמְחָתְכֶם וְהֵם (גויים) יבְּשׂוּ".

הדרן עלך אלו מציאות

המפקיד - פרק שלישי (לג-מד).

משומר-חינם נגנבו בהמה או כלים, ובמקום להיפטר בשבועה בחר לשלם (אפי' אמר 'פשעתי') - אם הגנב ימצא ויחויב כפל או 4-5, ישלם לשומר (כאילו אמר המפקיד מראש: 'כשתגנב הפרה ותבחר לשלם - קנויה לך, מעכשיו, לְשִׁבְחֵי־שְׂאִינוֹ־מִגּוֹפֵה', וי"א 'סמוך לגנבה' {נפק"מ כשנגנבה מן האגם}). *וכן שומר-שכר ושוכר⁴³ שהתנדבו לומר 'נגנבה'. שואל - ר"פ ב: ג"כ (יכול לטעון שמתה מחמת מלאכה); ר"פ א, רב זביד, ותנ"ה: רק כשישלם בפועל (מתה-ממלאכתה אינו מצוי; כל הנאת השאלה לו). *שמואל, ר"א: ר' יוסי חולק והכפל לבעלים והלכה כמותו; ר' יוחנן: אינו חולק (לו).

לד: לא רצה לשלם, ואח"כ חזר בו - זכה בכפול⁴⁴. *תיב בדין וסירב וב"ד הגבה מנכסיו - ודאי לא זכה בהתייקרות (לה).

³⁷ וכן 3 שותפים, ש-2 מהם הלכו וחקקו (בפני ב"ד הדיוטות, רשב"ם) בלי ידיעת השלישי - אינו יכול לערער והחלוקה קיימת (ב"ב קו: ע"ש ברשב"ם).

³⁸ אף שנוכרו בפסוק שור וחמור, ה"ה לכל מין (גו"ש "חמור" משביתת-בהמתו בשבת. ב"ק נד:; וה"ה לטעינה, מאירי שם ור' הערתנו שם).

³⁹ יהודי; וכיצד ייתכן ששונאו? רב: שראה בו יחידי דבר-ערווה (אסור לו להעיד) מותר לשנאו (רב"י: מצווה, "יִרְאֵת ה' שְׂנֵאתָ קַע". פסחים קיג: וע"ש בתוס').

⁴⁰ וכן באבדת גופו, כדלהלן (סב): 2 בדרך, וביד אחד כד מים המספיק רק לאחד - בן פטורא: עדיף ששניהם ישתו וימותו; ר' עקיבא: "וְחַי אֶתְּיָן עִמָּךְ" - חייב קודמים (עי' בירור הלכה שם). מעיין של בני העיר, ואין בו די - חייבהם קודמים לחיי עיר אחרת; ר' יוסי: אף כביסתם קודמת לחיי אחרים ("לִכְלֹל תִּתְּיָם"); ת"ק: לא (נדרים פ: פא. ולגבי צדקה עי' להלן עא.). אך אסור להרוג או למסור אחר כדי להציל את עצמו (סנהדרין עד:); ובמק"א נידונה הצלת עצמו בממון חברו (ב"ק ס: קיז:).

⁴¹ אבדת איש קודמת לאבדת אשה; וכן בהצלה ממוות; ואשה קודמת לאיש למבויש *לפרנסה ולהינשא (כתובות סז). ולפדיון שביים, ואם זה וזו עומדים למשכב האיש קודם (הוריות יג). הפדר לפדיון שביים - אמו, הוא, רבו, אביו (שם. וע"ש בכלל).

⁴² רב"ח בשם איסי: אם חברו גדול ממנו אפי' בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד ("כִּלְיָבֵל דִּן רִחַם וְתִירָא בֵּהּ וּמְלָכָא עֲשִׂיתָ לְהַקְמוּתָהּ עַל־כִּלְמִלְכוּתָא"; פסחים קיג:).

⁴³ א: כסובר (*פ: צג. צה:); שהוא כשומר-חינם (ובטענת גנבה היה פטור בשבועה, אך אמר 'אֲשֵׁלֵם'); ב: כשומר-שכר, ובשודד חמוש, לרב יוסף שחייב כפל; ר' יורא: אף לרבה, כשטען שהיה שודד חמוש (אונס, ובכ"ז 'אֲשֵׁלֵם') ונמצא שהיה גנב רגיל (לכן יש כפל. ב"ק נו: [ועי' אור שמח הל' שאלה ת, א]).

⁴⁴ נשבע השומר, ואח"כ שילם - אביי: לא זכה בכפל (הטרח להשביעו); רבא: זכה. [השבע השומר, והגנב נמצא ותבעוהו והודה לשומר והכחיש למפקיד ובאו עדים - רבא: אם אמת נשבע השומר (ונמצא כדבריו - נאמן למפקיד ותביעתו תביעה), נפטר הגנב מכפל בהודאתו לו; ואם לאו - רב כהנא: רבא מחייב (עמד להישבע לשקר ומנעוהו - תיקו), רב טביומי: מסתפק.] שילם ולא נשבע, ונמצא הגנב והודה לבעלים והכחיש לשומר ובאו עדים - לא נפשט האם יש כפל (לשומר). הכל בב"ק קח:).

לד: אמר שישלם, וחזר בו הוא או בניו (שמת); לא הספיק לומר, ושילמו בניו; שילם לבני המפקיד (שמת ונגנבה); שילמו בניו לבנים; שילם חצי, (ואם בזה אינו קונה כלל) - שאל 2 פרות ושילם 1; שאל משותפים ושילם ל-1 חלקו; שותפים שאלו ו-1 שילם; שאל מאשה ושילם לבעל; שאלה אשה (לצורך קרקע מלוג) ושילם בעלה - תיקו.

רב הונא: את השומר המשלם משביעים תחילה שאינה ברשותו (שלא עיניו נתן בה).

[הלכה סלע, ואיבד את המשכון שלקח. זה טוען שהיה פחות מסלע, או יותר, וזה טוען שהיה שווה - פטור (כופר בכל). כשהמלווה מודה במקצת ('שוויו 5 דינר') חייב שבועה. כשהלוקח מודה במקצת ('שוויו 3') - המלווה יישבע (א: ויטול; שאל יוציא את המשכון אחרי שבועת הלווה. רב אשי: המלווה יישבע תחילה שאינו ברשותו, ואח"כ הלווה כמה שוויו).]

לה: הגבה בית-הדין קרקע בשומה לנושה, ואח"כ השיג הלווה כסף - נהרדעי: חוזרת אליו הקרקע, אם הוא תוך 12 חודש; אמירה: לעולם; וכן הלכה ('ועשית הישר והטוב'). ואפי' נגבתה גם ממנו בחוב. חריגים - מקרה בעל-החוב, הרישה או נתנה; אשה שגבתה - או שגבו ממנה - ונישאה ומתה (בעל כקונה). שילם הלוקח הקרקע מיוזמתו - חלקו רב אחא ורבינא.

לה: ובעל-החוב זכאי בפירות הקרקע-הנגבת - אביי: מתחמת שטר האדרכתא; רבה: מהגיעו לידי; רבא: רק מסיום הכרות ב"ד⁴⁵.

השוכר פרה והשאלה לאחר (*לדעה אחת: כשקיבל רשות לכך), ומתה באונס - יישבע השוכר שמתה באונס (ופטור), והשואל ישלם לשוכר (שקנה אותה במותה). רבי יוסי: ישלם השואל לבעל-הפרה; *וכן הלכה (לו:).

שקרה ל-100 יום והשאלה לבעליה ל-90 יום ושקרה ממנו ל-80 והשאלו ל-70, ומתה - ר' זירא: הבעלים חייב 2 פרות (כשואל) + 2 להשלים לו ימי השכירות; מר ב"ר אשי: 1 (כשואל) + 1 להשלים שכירותו.

לו: ר' ירמיה: שוכר פרה והשאלה ומתה, ונשבעו שניהם שנאנסה - חייבים חטאות שבועות-ביטוי; לא כר' אמי שפוטר בשבועת ב"ד. שומר *אסור למסור לאחרים (גיטין כט.). מָסַר - *עולא-ר"א (ב"ק יא:), רב לָבְנָה א: פטור כדנינו (מסר לברדעת, אפי' לשומר-חנים); ר' יוחנן: חייב אף באונסים, אפילו ש"ח שמסר לש"ש (אביי: אינו רוצה שיהיה ביד אחר; רבא: אינו מאמינו בשבועה); רבא: וכן הלכה. מסר לאדם שרגיל זה להפקיד אצלו - פטור. שומר יכול למסור לאשתו ולבניו הגדולים.

לו: שומר שפשע ולא נעל, ויצאה הבהמה לאגם, ומתה שם באונס - אביי: חייב (אפי' לפוטור בתחילתו בפשיעה) *מ.ב., תולים מותה בהבל-האגם); רבא: פטור (גם בביתו היתה מתה. ומודה בשנגנבה באגם ומתה אצל הגנב, שחייב על הגנבה).

לו: גזל מ-2 ואינו יודע מי⁴⁶, ושניהם תובעים - ר' טרפון: יניח (אצלו) עד שיתברר (רב מתנה: רק כשמכחישם; רב יהודה: אפי' שותק); ר' עקיבא: ישלם לכל אחד (ברי ושמוא. רבא: מודה שרועה ש-2 הניחו בעדרו, מניח ביניהם ומסתלק).

ואם אין תביעה, ורוצה להיפטר מעונש בידי שמיים - מודים שישלם לכל אחד; וכן אם הפקיד אצלו אחד מ-2 אנשים (היה לו לשים לב). אך אם הפקידו אצלו שניים יחד, זה 100 וזה 200 (או 2 כלים כיו"ב), נותן לכל אחד 100 (או שווי זה משבר-הכלי), והשאר יהיה מונח עד בוא אליהו (לא היה לו לשים לב). ר' יוסי: הכל יהיה מונח (שיפסיד הרמאי).

לח: הפקדו אצלו פירות - לא יגע בהם (לכן המפקיד יכול לעשותם תרו"מ על פירות אחרים). ואם נרקבים - רשב"ג: ימכרם לאחרים בפני ב"ד⁴⁷; ת"ק (ור"מ): לא יגע, ההפסד מועט (רב כהנא: מסתמא המפקיד רוצה בשלום; רנב"י: שאל יעשה תרו"מ על אחרים. רב"ח: כשנרקבים יותר-מן-הסביר *מ.) מודה שימכור לכהנים בדמי תרומה; אך לרנב"י זה מצוי ושמוא ימכור טרם עשאו תרו"מ). חלקו גם בשהתקלקלו, מפני הפסד הקנקנים. הלכה - ר' יוחנן, שמואל: כרשב"ג; רבא-ר"נ: כת"ק.

לח: אדם שנשבע ושמעו שמת - מורידים לנכסיו את קרובו (המיועד לְיָרְשׁוּ); ואפילו תלש ואכל כששמע שהשבו חוזר - אין מוציאים ממנו מה שאכל. הלך מדעתו (ואין ידוע), וירד קרובו לנכסיו - מוציאים אותם ממנו.

שבויה שלא שמעו שמת (ר"נ: וכן הבורח פן ידון למוות) - ת"ק, רב, רב ששת: אין מורידים קרובו לנכסיו (שמוא יפסידם), ומוציאים מידו. רשב"ג, שמואל, ר"נ: מורידים, וחולק כאריס; וכשיש תבואה גמורה מִמֵּנִים קודם אפוטרופוס לאספה.

⁴⁵ אם כתב ב"ד לאלמנה שתגבה מהנכסים ולא ציין 'הקרנו שהם נכסי המת' - טעות (וחשש לעז על ב"ד), ואין לה פירות לפני הגבייה כלל (רבא, כתובות קד:).

⁴⁶ וכן לגבי כתבה, כשקידש בביאה (איסור דרבנן) אחת מ-5 נשים (יבמות קיח:). וזו גרסת ר"ש בן אלעזר, ואם קידש בכסף או קנה מקח (לא עשה איסור) מודה ר"ע. אך לת"ק חלקו בקידש-בכסף ובקנה, ובבעל ובגול מודה ר' טרפון (שם); וכן מעשה בחסדי שקנה (ב"ק קנ:). ע"ש בדין הגזל ונשבע. האומר 'גזלתיך/הלויתיך/הפקדתי, ואיני יודע האם התורתי' - ובא לצאת ידי שמיים - חייב לשלם; משא"כ 'איני יודע האם גזלתיך' וכו' (ב"ק קיח:). וכשקדמה לזה תביעה (ברי: שם ולהלן זו: - ברישא חייב; ובסיפא (שהוויכות על עיקר-החייב) - רב הונא ורב יהודה: חייב (ברי עדיף); ר"נ ור' יוחנן *הלכה (כתובות יג:). פטור (ובשבועה. חזקת הממון. תוס': אינו כנידון סוגייתו, שכאן ברי שלא גזל מכולם (אלא מ-1), ומאידך ודאי שגול ממישהו; רמב"ן: ר"נ כ"רש ב"א, ואף לת"ק קנס ר"ע בקונה רק כי היה לו לשים לב, ור"ה כת"ק).

⁴⁷ מעשה בשק-חמץ שהופקד. בערב פסח בא השומר לפני רבי, והורה לו להמתין; בשעה חמישית הוזהר למכור לגויים (כר' יהודה שם); אביי: אף כרשב"ג (פסחים יג:).

לט. רב הונא: אין מורידים קטן לנכסי שבוי (שמא יפסידם). ולא קרוב לנכסי קטן (שמא יחזיק בהם); למעט בתים, אח מהאם, או שכתבו שטר כשחלקו את הנכסים (יש קול); ולמסקנה בכל מקרה לא. ומורידים זר; ולא אח מהאם של אחי-מהאב.

לט: נשבו אשה ואחת מ-3 בנותיה, ומתה בת שנייה ולה בן קטן - הבת ה-3 לא תרד לנכסי הזקנה (שמא מתה ו- $\frac{1}{3}$ נכסיה לקטן), אלא - אביי: $\frac{1}{2}$ לבת, ועל $\frac{1}{2}$ ממנים אפטרופוס לקטן⁴⁸; רבא: ממנים על הכל (מיגור). שמעו שהזקנה מתה - תיקח הבת $\frac{1}{3}$ והקטן $\frac{1}{3}$. וה- $\frac{1}{3}$ של הבת השבויה - אביי: חוצים לבת ולאפטרופוס לקטן; רבא: ממנים אפטרופוס לכולו.

רב חסדא: [טען התובע שהעדים פוחדים להעיד מפני אלימות בעל-דינו (הידוע) - חובת הראיה על בעל-הדין.] לא ידע שיש לו אח, והשביח הנכסים - חולק האח עמו גם בשבח, כשהאח קטן; אך בגדול, המשביח נוטל (בחלק השני) כאריס.

מ. פירות פיקדון שייחד להם פינה - מחזיר למפקיד כפי שהם. ערכם עם פירותיו - מנפה אחוז חסרונם. ואם השתמש ואין לחשב חסרונם - מנפה, עבור כל שנה, 10% לכוסמין ולזרע-פשתן וגבעולים ולאורז בקליפתו, 5% לשעורה ולדוחן, ו- $2\frac{1}{2}\%$ לחיטה ולאורז-קלוף. ר' יוחנן ב"ג: עבור כור אחד בלבד (העכברים לא יאכלו עוד. אמרו לו: אובדות באופנים נוספים).

ר' יהודה: אם הפקדו בעת הגורן ומחזיר בחורף - 10 כור ומעלה - אינו מנפה (מתנפחים).

יין וערבו ביינו - מנכה בליעת הפדים, $\frac{1}{6}$; ר' יהודה: אצלנו $\frac{1}{5}$ (א: מצפי זפת ולא שעווה; ב: מאדמה מסוימת).

שמן - 3% = $1\frac{1}{2}$ שמרים (לא בשמן מזוקק) + $1\frac{1}{2}$ בליעה. קנקן ישן אינו בולע - ר"נ: במצופה זפת; אביי: תמיד.

מ: ר' יהודה (חולק): המוכר שמן מזוקק פוחת 1½% לשמרים (אביי: כי מתיר לערבם בו לצרכם; ר"פ: כי אוסר, והם רחוז). קנה שמן בניסן (השמנים מזוקקים) - פסולת-הגרעינים הצפה עליו על חשבון המוכר; שילם בתשרי (בוול) - על הקונה.

השומר חבית, וטלטלה לצרכה ונשברה - פטור. לצרכו - חייב; ואם אחרי שהניחה נשברה - לר' ישמעאל פטור (בהשקפה א"צ דעת הבעלים), ולרבי עקיבא חייב⁴⁹ (*וכן פסק ר' יוחנן (מג:), וזו ה'סיפא', שאם {ו-אפילו} יחד לה המפקיד מקום חייב⁵⁰. ב: כל המשנה כר' ישמעאל, ובסיפא - יחד דווקא - שהניחה שלא-במקומה {אחרי שלקחה כדי - ר' יעקב בר אבא: לגזלה; ר' נתן ב"א: לשלוח יד במקצתה, לדעתו התחייב ובכולה; רב ששת דחה: לטפס עליה, שואל שלא-מדעת = גזלן}).

מא: רב: שליחות-יד מחייבת שומר באונסים (עי' *מג:). רק כשחיסר מהפיקדון (רועה שהקה בהמה להשתמש בה והחלישה, וזוהי, ואכלה ארניה; לוי, רבא (*מג:): אפי' השתמש בלי חסרון (ר' יוסי בן נהוראי: 'שליחות-יד' יתרה בשומר-שכר {ר' יוחנן ור"א: אינה יתרה). רבא: {אפי' לר"א} אף בשומר-חינם מיותר ללמד, שיש ללמוד משואל).

עוד נלמד מיתורי 'שליחות-יד' - השולח יד בפיקדון חייב אף ש'בעליו עמו'; שומר-חינם נשבע (גז"ש משומר-שכר).

מב. שומר-חינם שמסר את המעות לילדיו הקטנים ולא נעל בפניהם (שלא יצאו) - חייב. וכן אם צרן והפשילן לאחוריו ("בגידן!"). ואם שמר כמקובל - פטור. שמואל: שמירת כסף - רק בקרקע (מודה בער"ש בין-המשמות, אך אם שהה במוצ"ש חייב, אא"כ סבר שהמפקיד, ת"ח, צריך כסף להבדלה). ומשכרו גששים - רק בתקרה. ומשכרו שוכרי-תקרה - בין שורות הלכנים בקיר; רבא: בכל מקום בקיר. ומשכרו מטפחים-בקיר - רק בטפח הסמוך לקרקע או לתקרה, בעומק, מכוסה עפר טפח.

[ר' יצחק: יחלק אדם כספו, $\frac{1}{3}$ בקרקע, $\frac{1}{3}$ בסחורה ו- $\frac{1}{3}$ בגידן. אין ברכה מצויה בדבר מנוי, אלא בסמוי ("הברכה באסמין"). ההולך למדוד גרנו אומר 'הי רצון...'; ומשהתחיל מברך '...השולח ברכה בפרי הנה'. אמר אחרי שמדד - תפילת שווא.]

הניח כסף בצריף, שומר מגנבים אך לא מאש, ונגנב - רב יוסף, והלכה: חייב, שתחילתו בפשיעה; וי"א: פטור, שפופו באונס.

שומר שאמר 'איני יודע היכן הנחתי' - זו פשיעה (רבא; *ר"נ (לה)).

מסר השומר את המעות לאמו (סברה שהן שלו), והניחתן בארגו ונגנבו - רבא: יישבע שמסר לה, והיא תישבע שהניחה ונגנבו.

⁴⁸ [לדיני אפטרופוס עי' גיטין (נב:). והקטן עצמו אינו בר מסיירה ופקדון ("כיייתן איש" ואין נתינת קטן כלום), ואין על פקדונו תשלום כפל, אפילו גדל ("בא דבר-שניהם") - ר' חייא בר אבא: כשאכלו כשהמפקיד קטן; רב אשי: בכל מקרה (ב"ק קו, וע' שבועות מב.).]

⁴⁹ חלקו בגונב טלה מהעדר והשיבו, ובב"ק (קיה): העמיד רב זביד בשומר שגנב והחזיר למקום שגנב (חלקו האם קלתה שמירתו וצריך דעת המפקיד). [שפסחם גנב דעת רב חסדא שצריך דעת הבעלים (ע"ש), שלא כר' יוחנן; ויש שם חילוקים נוספים, שיש שמניין הצאן ביד הבעלים פוטר, ע"ש מחלוקת אמוראים. וראה הערתנו החיצונית. גזל, והשיב בהבלעת חשבון (ללא דעת) - א: מחלוקת האם אדם ממשמש בכיסו תדיר והמניין הזה פטר; ב: תלוי האם החזיר לכיסו או לידו; ג: תלוי האם יש לו עוד כסף בכיס ואין מבחין (ב"ק שם) וסוגיין שיצא, להלן סד.].

⁵⁰ ר' יוחנן (כאן): מעדיף להעמיד באופן אחד וב-2 תנאים (סנהדרין סב: שבת פו. ורש"י). אך ר' ינאי העדיף להעמיד ב-2 אופנים ולתנא אחד (קידושין סג:).

מב: אפוטרופוס קנה שור ליתומים ומסרו לרועה; ולא היו לשור שיניים (אף המוכר לא ידע) ומת - הרועה חייב (כאבדה). אם המוכר החזיר ליתומים כספם, והוא (במקומם) תובע על שהיה להודיעו - יישבע שלא ידע, והרועה ישלם לו $\frac{2}{3}$ בשרו (פשרה). שומר כשות, שאמר לפועלו להכין שכר מכשות מסוימת, וזה הכין (ללא שהות חריגה) מן הפיקדון - אינו חייב אלא כפי שהרוויח.

מג: הפקדו אצלו מעות - לא ישתמש בהן. ואם הוא שולחני (חלפן) - מותר, ולכן אם לא השתמש ואבדו חייב (רב נחמן: כשומר-שכר; רב הונא: אפילו נאנסו, כשואל). אך אם צרורים וחתומים (רב אסי), בקשר משנה (רב מרי; אך בלשון ב שאל ותיקו) - אסור, ואם אבדו פטור. חנווני - ר"מ: כבעה"ב; ר' יהודה: כשולחני. [וכן לעניין מעילה].

רבה: גזל חבית יין שווה-זו, ועתה שווה 4, שברה או שתאה - משלם 4 (עתה גזל); נשברה מאליה - זוו (כשעת הגזלה).

השולח יד בפיקדון (כגון בהמה) - ב"ש, ר"מ: משלם גיזותיה וולדותיה (שהתעברה אצלו); ב"ה, ר' יהודה: חוזרת בעיניה;

מג: ר' עקיבא: משלם כשעת העמדתו בדין ("ביום אשמתו"). וכשיש עדים - שמואל: כשעת הגזלה; ר' יוחנן: כשעת הדין. הלכה - שמואל, ר' יוחנן: כר"ע; רבא: כב"ה.

האומר (בעדים) שישלח יד בפיקדון - ב"ש: חייב ("כל-דבר-פשיע"); ב"ה: פטור ("אם-לא-שליח-יד"), והשולח חייב אף ע"י שליח.

מד: הטה את החבית לקחת רביעית יין, ולאחר זמן נשברה - משלם רק רביעית (רבה: אם החמיצה חייב, שהוא גרם). הגביהה - משלם כולה; שמואל: אף שהגביה לקחת מעט ולא לקח (נוח לו שהמעט יישמר אגב החבית). הגביה ארנק לקחת דינר - תיקו.

הדרן עלך המפקיד

הזהב - פרק רביעי (מד-ס:)

המוכר מיטלטלין (וכן מטבע שנפסלה או *ללא צורה; מז: - במשיכתם נקנו *ויישלם כפי שסיכמו⁵¹, מה: ואין לחזור בו; משא"כ במשיכת הכסף (ר"ש: רק המוכר יכול לחזור בו. *מז:). פרוטות-נחושת קונות כסף (הן 'פרי' ביחס אליו), ולא להפך.

במכירת דינר-זהב תמורת 25 דינרי-כסף - משיכת הזהב קונה את הכסף, ולא הכסף את הזהב ('פרי'). *ר' יוחנן: והלואת דינר-זהב להשיב כמוהו היא 'סאה בסאה' (*ע"ה). רבי בצעירותו, תנא: להפך (הזהב, בחשיבותו, 'מטבע' ביחס לכסף ה'פרי').

מד: ב"ש: אין לחלל סלעי כסף מעשר-שני על דינר זהב (א: הזהב 'פרי'; וקשיא; ב: שמא יעכב העלאתם-לירושלים שיצטברו); ב"ה: מותר. חלקו ר' יוחנן ור"ל האם מודים לחלל פירות על דינר זהב (א: 'מטבע' ביחס לפירות; ב: לא ישהה, שנקרבים).

מה: [המחלל פרוטות-נחושת (מע"ש) על סלע - ב"ש: אפילו כולן; ב"ה: חצי הסלע ישאיר פרוט (שלא תתיקנה בירושלים ב"ש) חלקו הביקוש]. הפורט בירושלים סלע של מע"ש - ב"ש: אפילו כולה; ב"ה: חצייה (שמא תתעפשנה).

מה: מטבע אינה קונה (במשיכתה) בחליפין (ר' יוחנן, *רב הונא ור"פ {מז:} ועוד), וחלקו בזה רב ולוי. ואין נקנית בחליפין, למסקנה.

מז: במשיכת כלי (*אפילו אינו שווה פרוטה) נקנו חליפיו היכן שהם (*אפי' קרקע; קידושין ג.). ויש דמייחפץ הקונים ללא משיכה (בתורת כסף; כר' יוחנן, שמהתורה כסף קונה *מז:), וגזרו חכמים רק בדבר מצוי. כל המיטלטלין קונים זה את זה (בין בחליפין בין כדמים), ר"ל: אפילו ארנקי מעות-שנפסלו בידי המלך או בידי הציבור.

מז: רב הונא: אחז מעות ואמר 'מכר לי באלו' והמוכר קיבלם מידו בלי לשאול למנינם - נקנה בהן החפץ (כר' יוחנן, שמעות קונות, ובבלתי-מצוי לא גזרו); וחלקו בדעתו האם יש בו דין הונאה.

המחליף חמור בפרה-וטלה לא קנה במשיכת הפרה לבדה (רבא).

כשמפקיד ששווי הסודר יהיה כשווי חליפיו - רב אדא: לא קנו אלא במשיכת שניהם; רבא (דחאו): קנו.

"על-הגאולה (קניין סודר) ועל-התמורה (חליפין-בשווי)", "לקיים כל-דבר" - ר"נ: גם פרי נקנה; רב ששת *ור"ל (מז:); וקונים בו; "שלא אש נעלן" למעט - ר"נ ורב שישא: פרי; רב ששת: דבר שאינו שלם. *בגד, משתפס בו 3x3 אצבעות - קנה (ז.).

"נעלן ונתן לרעהו" - רב, ת"ק, רב שישא⁵²: הנעל (הסודר) של הקונה; לוי, ר' יהודה: של המקנה (ויקנה בהנאה שזה מקבל ממנו).

רב שישא: נוסח השטר הנהוג הוא כרב, וכרב נחמן, ושאין קונים בכלי-גלגל בקר (לא כשמואל) ובאיסורי-הנאה.

⁵¹ (ע"ל מז:). צריך להזהר בזה מחילול השם: שאמר רב: אם אני אקח בשר משבח ולא אשלם מיד (במקום שאין דרכו לתבוע) ה"ו חילול השם (יומא פו:). אך זה רק לרב לפי מעלתו - רבנו חננאל מ"ק יז.). אביי, כשהיה קונה בשר משותפים נתן זוו לזה וזוו לזה ומפגישם לעשות חשבון כמה בשר מגיע לו (יומא שם).

⁵² וכן רב נחמן (גיטין לט: נדרים מה:). ושם, לדעתו אין המקנה יכול לעכב את הסודר לעצמו (ולמד מזה שקנה ע"מ להקנות קנה); רב אשי: יכול (ר"ן: דחוי בעלמא).

- מו: [ר' ישמעאל ור' דוסא: מחללים מעשר-שני באסימון ("וְצִרְתָּ", הנצטר), אך לא במעות הניתנות לבלן כסימן. ר"ע: רק כסף צורה].
- מיטלטלין נקנים במשיכה, ולא בכסף⁵³. ריש לקיש (רבא: בסיוע פסוק [אין "תְּשׂוּמַת יָד" בַּהֲשֵׁבָה] ומשנה): מן התורה ("אין קנה מיד"). ר' יוחנן, ר"נ: מדרבנן; ובכסף יכול כל אחד (רב חסדא) לחזור בו (שהמוכר יטרח להציל משרפה. אך מהתורה קנה, כפדיון הקדש). רבי שמעון: מדרבנן, ורק המוכר, שהכסף בידו, יכול לחזור בו (יטרח להציל כי אולי תתייקר); *וכן הקונה, אם התנו שאחרי זמן יקבל (עד); *אך אם החפץ בעלית-הקונה המושכרת למוכר - אין יכולים לחזור (מט:).
- מח: לחזור-בו מקניין-כסף 'מי שפרע מדור המבול... יפרע ממי שאינו עומד בדבורו'. אביי: הודעה ("לא תארי"); רבא: קלה ("בעמך").
- תשלום-הלקי קונה הכל (עי' *עז:). ובמיטלטלין - 'למי שפרע' - רב: רק כנגדו (ומותר לחזור בו רק מהשאר); ר' יוחנן: הכל.
- מט: דברים ללא מתן מעות - רב (ולו תנאי היא): החוזר בו אינו בלתי-נאמן; ר' יוחנן, ר"ש: בלתי-נאמן (ואסור)⁵⁴, חוץ ממתנה גדולה (לא סמך זה על דבריו) או שבנו הבטיח בשמו (לא סמך). מודה רב במדבר אחד בפה ואחד בלב ("והין צדק")⁵⁵.
- שילם על תבואה, וחזר בו המוכר ואמר 'קח כספך', ולא לקחו, ונגב - רבא בלשון א: אין המוכר חייב כשומר כלל, אלא שעליו לקבל 'מי שפרע' או לשלם התבואה. התבקש לקבל פקדון וענה 'הנה הבית לפניך' - רב טבות-רבא: אינו שומר כלל.
- מט: שיעור הונאה⁵⁶ - שישית (*רבא: כר"ש, אך לר' יהודה 1/12 ולר"מ 1/24; אביי: חלקו רק במטבע; נב.). רב: יחסית לשווי החפץ (שווה 6-5 או 7-6); שמואל, ותנ"ה: או יחסית לסכום ששולם (שווה 5 או 7 ב-6). וניתנת להחזקת ע"ד כדי שיראה לתגר או לקרובו (*אביי: בכפרים עד ערב-שבת; רבא: רק במטבע; נב.). רבי טרפון: 1/3 (*לפי מסקנת רבא, מעל-1/6 עד 1/3; נב.). אך נתבעת כל היום (לא השתלם לתגרי לוד).
- נ: אם רמה בדיוק בכשיעור - *הקונה או המוכר ("וכי-תמכר... אין קנה"; נא). ר' נתן, וכן פסק רבא להלכה: קנה המקח, ויחזיר לו ההונאה. רבי: יד המוכר על העליונה לדרוש אף ביטול המקח. *המשנה: וכן הקונה, כשהוא רמה (לרבי (רבא ורב אשי); רבה: זו דעת ר' נתן; ר' אלעזר: תנא שלישי)⁵⁷. ר"נ: המוכר תובע ההונאה לעולם (אין החפץ בידו. אא"כ התייקר).
- הוטעה בפחות מהשיעור - זו מחילה⁵⁸, ולא לתר (ולרבי נשאל האם ניתן להפרש להיבצע תוך כדי שיראה). ביותר מהשיעור - המקח בטל (שניהם חוזרים), בכדי שיראה (רבא, ותנ"ה). לפני דבריו הסתפקו האם לעולם.
- נא: הקונה מבעה"ב תכשיתו וכלי תשמישו - אין לו דין הונאה (ידוע שמוכרם ביוקר), כמו *המפרש מראש שהמחיר מופקע⁵⁹.
- ר' יהודה (חולק): אין דין הונאה לסוחר הקונה ומוכר מיד (ר"נ, ותנ"ה: אינו טועה. רב אשי: לומר שחוזר אף בשיעור מועט).
- 'עלי-מנת שאין לך עלי הונאה' - רב: התנאי בטל (אם לא פרש שמייקר); שמואל: קיים (אביי: כ'ע'מ שאין לך שאר וכסות) (*צד.), רב כר"מ; רבא: יש לחלק (שם יודעת ומוחלת ומאידיך עקירת-המצנה ונדאי). 'אין בו הונאה' - הרי יש (ומקח טעות)⁶⁰.
- נא: המקבל סחורה למכור כפי שיוכל (בשכר-טרחה) - אין דין הונאה בינו לבין הנותן (ויחשב כפי שמכר). מקבל שכר טרחה (כמקובל), וכן הוצאות סבל, גמל ופונדק; או שישלם שוויו ויקבל רווח-המכירה. אין לקבל 2 סחורות ע"מ לשלם שווי הטובה שבהן (הנמכרת מהר) לבסוף עם המתקבל ממכירת הרעה ללא שכר טרחה (בינתיים נהנה מהדמים, ריבית).

⁵³ שמואל (גיטין נב.): יתומים, שמשכו מהם פירות והתייקרו - יכולים לחזור בהם (כהקדש). אך לשאר הדינים (משכו הם פירות והוולו; נתנו מעות ויקרו; נתנו להם מעות והוולו) דינם כהדיוט (לטובתם, שלא יפגע כוח קנינים). בגוי הכל הפוך ("לעמיתך" ו"מני צמיתך" מיעט) - לר' יוחנן במשיכה ולר"ל בכסף (אא"כ התנו לקנות כישראל); אמימר: במשיכה (כר' יוחנן; או: גם בישראל, ולא מיעט גוי (לא למתיר גולגוי). בכורות יג:). רש"י פוסק כר"ל (תוס' ע"ז עא.), שרבא הביא לו סיוע במכירת מעשר שני המשכה קונה (לר' יהודה, שמוון הדיוט הוא; קידושין נד:). אך הערך לפדיונו (כשלא שילם מיד) נקבע לפי עת תשלום הכסף (מעשר שני ד, ו).

⁵⁴ וכן דעת רבינא; משא"כ כלפי גוי (שהם עצמם אינם עומדים בדיבורם. בכורות טף יג:).

⁵⁵ והוא אחד מ-3 שהקב"ה שונם (פסחים קיג:). אחת מ-4 כתות שאין מקבלות פני שכינה - שקרנים ("דבך שקרים לא יכון לנגד עיניך". סנהדרין קג:). עדי שקר בזויים אפי' על שוכריהם (סנהדרין כט:). לא יאמר אדם לילד 'אתן לך דבר' בלי לתת לו, שמלמדו לשקר, "למדו לשונם דבר-שקר" (סוכה מו:). ומפסוק זה אסר רב על בנו להפוך בקשותיו לאשתו, למרות הצורך (יבמות סג:). ת"ח עשויים לשנות ב-3 - במסכת, בתשמיש ובמארח (ענוה, צניעות וחשינוק. לעיל כג:). [בעיר קושטא דיברו רק אמת, ולא מת אדם קודם זמנו; רב טבות (שאינו משנה אף פעם!) שנה מפני דרך-ארץ, ומתו 2 בניו (סנהדרין צו:). חותמו של הקב"ה אמת (שבת נה. יומא סט:). ר' אילעא: מפני השלום מותר לשנות; ר' נתן: חובה; ואף הקב"ה שנה (יבמות סה: ע"ש). רב ספרא שבח שהוא "דבך אמת בלבן" (ב"ב פח. מכות כד:).]

⁵⁶ דין הונאה נוהג באחים שחלקו ירושה מיטלטלין; רבא: אם התנו שחלקתם בשומת ב"ד (שלושה) - קיימת, כרשב"ג (קידושין מב:). ועי' כתובות צט:). דין הונאה אינו נוהג בגויים וא"צ להשיב להם ("לעמיתך" או "אל-תנון איש את-אחיו". בכורות יג:). ועי' ב"ק קיג:).

⁵⁷ רב חסדא: מכר שווה 5 ב-6 - אף שהתייקר אח"כ לכדי 8 - רק הקונה חוזר בו (כרבי - רי"ף ורשב"ם שם); וכן במקרה הפוך (ב"ב פג:). ור' הערתו החיצונית שם).

⁵⁸ אך מכירה שנעשתה ע"י שליח וטעה - חוזרת, שאומר השולח לתקן שלחתיך ולא לקלקל (רבא. לגבי אחים שחלקו, קידושין מב:). וכן באלמנה (כתובות צח:).

⁵⁹ לתירוץ ב (בב"ב עח:). במחיר שאין הדעת טועה בו - כמו צמד ב-200 זו - אין ביטול מקח (וכתב שם רשב"ם שכתירוץ זה מסתבר).

⁶⁰ שמואל (מכות ג:). המלוה 'עלי-מנת שלא תשמיני (אתה) בשביעית' לא נשמת; 'ע"מ שלא תשמיני השביעית' - משמט (אינה מסורה בידו להתנות).

- שיעור הונאה במטבע-שנשחקה - ר"מ: $\frac{1}{24}$; ר' יהודה: $\frac{1}{12}$; ר"ש: $\frac{1}{6}$. רבא: וכן חולקים בשיעור הונאה במכר (ואף כאן *לר"ט $\frac{1}{3}$ {מט:}); אביי: רק במטבע, שעיקרה יכולת הוצאתה (אינו מוחל). *לא פחתה כ"כ - מוציאה כערכה המקורי (כשלמה).
- נב הונאה זו נתבעת בכרכים עד כדי שיראה לשולחני, ובכפרים עד ערב שבת (אביי: וכן לגבי מכר; רבא: במטבע, רק השולחני בקיא). אח"כ אינו חייב להחזירה (ואין למרמה אלא תרעומת), ומידת חסידות להחזיר (אם מפיקה) אפילו אחרי שנה.
- סלע שנשחקה לכדי שקל $\frac{1}{2}$, וכן שקל לכדי דינר - כשרה בערכה הקטן. נשחקה יותר, וסלע שנעשתה כדינר - פסולה, ויקצצנה, ינקבנה באמצע או יתיקנה, ולא יתננה לתגר או לאדם אלים (אפילו לשם כך), ולא ישאירנה למשקולת, ואף לא יורקנה בין שברי כליו (עשויה לרמאות). נשחקה פחות - ר' אמי: מותר לקיימה (גפר); רב הונא: יקצוץ.
- למרות זאת {שנשחקה בשיעור הונאה, או נפגמה}, המסרב לקבלה הוא קמצן, כל עוד אפשר להוציאה (אף בדוחק); ומותר לחלל עליה מעשר שני (כפי שיתנו עבודה ללא לפרטה לפרוטות, כשווייה-עתה; חזקיה).
- נג מעשר-שני אינו יכול לתפוס פדיונו אם אין שווי פרוטה ("ממעשרון") - ר' יוחנן: בו (וקשיא); ר"ל (*ומשנה; נה:). בחומשו⁶¹.
- חזקיה, ותנ"ה: מעשר-שני הפחות מפרוטה, מחללו ואת חמשו על מעות שכבר חילל עליהן (ודאי לא חילל כנגד כולן). מע"ש שפחות מפרוטה, שהתערב - בטל ברוב (אך לא כשיש לו מעות מע"ש, שיש לו מתירים' כחזקיה); וכן מע"ש שנכנס לירושלים ואח"כ נחרבו חומותיה (רב ששת: אפילו פחות-מפרוטה נקלט ר'אין לו מתירים).
- החומש מחושב מבחון (=תוספת $\frac{1}{4}$; ר' יאשיה, משנה בערכין); ר' יונתן: מבפנים ($\frac{1}{6}$).
- נד מן התורה, החומש אינו מעכב בפדיון מע"ש והקדש (*ובכפרה; ב"ק קיא.). ר' אליעזר: ומותר לאכול; ר' יהושע: מדרבנן אסור (שמא יפסע ולא ישלם), חוץ (ר' יוחנן) מהקדש בשבת (הגזברים יתבעוהו, עונג שבת); רבי: מותר בשבת או בהקדש.
- החומש הוקש לקרן ("עליו") - בהקדש, שלא יתחלל על קרקע; במע"ש, שלא על אסימון; בתרומה, שזר שאכלה משלם מחולין.
- נד: אין חומש לחומש במעשר-שני (כגון: חילל מה שהתפיס לחומש). אך יש בגזל (נשבע על החומש; "וחמשתיו"), בתרומה (זר שאכל תשלום-החומש; "ויסוף..."), ובהקדש (חילל את החומש {החומש אינו כהקדש שני}, "חמישית כסף-ערכך" (אביי)).
- הפודה הקדש שני (דבר שהתפיס לקודש תחת מה שהקדיש) אינו מוסיף חומש (מיעט, "ואם-המקדיש"; "ואם פכהמה הטמאה").
- נה. לוי *ותנא (נו:): שיעור הונאה פרוטה לכל הפחות. רב כהנא והמשנה: בפרוטות לא {אלא כשהמכר כאיסר (ההונאה $1\frac{1}{3}$ פרוטה)}. שבועת המודה-במקצת היא כשנתבע לפחות 2 מעות כסף (עי' *שבועות לט:). והודה בפרוטה. שיעור פרוטה נאמר גם לגבי קידושין (*כב"ה; קידושין ב. יב.); מעילה בהקדש (אך תמיד חייב להשיב); חיוב הכרזה למוצא אבדה (אפילו הוזלה אח"כ; ע' *כו:). חיוב גזלן שנשבע, ללכת אל הנגזל להשיב אפילו למדי (*ב"ק קג.). וכן חומש מע"ש (עי' *נג:).
- ב"ד אינו יושב לדון על פחות מפרוטה. בסוף דין תבע הנדון פחות-מפרוטה מן התובע - רב קטינא: דנים; לוי: אין דנים.
- נה: ב-5 דברים יש חיוב תשלום חומש. הפודה נטע רבעי ומעשר-שני שלו; הפודה הקדשו; המועל בהקדש; גזלן שנשבע (*והודה; ב"ק קג.); וזר שאכל בשוגג תרומה, בכללה תרומת-מעשר ואף דמאי (לר"מ, עשו חיווק לדרבנן קלדאורייתא {בגט שלא אמר השליח שפננו נחתם, ובעה"ב המוכר בשפע מה שקנה מעם-הארץ; אך בפדיון מע"ש-דמאי הקל}), חלה וביכורים⁶².
- נו: אביי: בשכירות (מיטלטלין) יש דין הונאה (ממכר ליומו).
- רבא: על טעות כלשהי במידה, במשקל ובמניין - בטל המקח (אפי' קרקע. מקח טעות).
- אין דין הונאה במכירת קרקע ("קנה מיד" [=יד ממש, אא"כ א"א]),⁶³ עבדים (הוקשו) ושטרות ("ממכר"); וכן להקדש ("אחיו", שלהקדש אין הונאה; *רב חסדא: ההפרש חוזר בכל חריגה. *ר"ש מחלק (נח.)). חטים שזרעו ולא השרישו, לא נפשט האם דינן כקרקע, להונאה (כשנמצא שלא זרע מספיק), לשבועה (הודה במקצת) ולתקדש (להוציאן ולאכלן אחרי העומר).

⁶¹ וכתנאי לגבי פדיון הקדש (ערכין כו.) - לר' יוסי פודים אע"פ שאין בחומשו פרוטה; ולרבנן לא (ע"ש בתוס', בחק נתן ובחיבת הקודש).

⁶² נקראו 'תרומה', ולכן גם מצטרפים זה עם זה לשיעור האכילה להתחייב חומש (מעילה טו:). תרומת לחמי תודה (שלכנהגים) - לא נפשט האם זר שאכלה חייב חומש (הוקשו לתרומת מעשר; או שמא מיעט בתרומה "חמישתו". מנחות עז:). [שיעור האכילה - כזית ("כייאכל"), ולאבא שאול שווה-פרוטה ("נתן". פסחים לב:).]

⁶³ אך ע"י מדידה הכל חוזר (בטעות כלשהי). וכן במכירה שנעשתה ע"י שליח וטעה, שאומר המשלח לתקן שלחתיך ולא לקלקל' (קידושין מב: לגבי אחים שחלקו, וכתובות צח. צט:ק. לגבי אלמנה ושליח שמכרו נכסי יתומים, אפי' שווה-101 ב-100). דיינים ששמו נכסים ומכרום, ונמצא שטעו בשומה ב- $\frac{1}{6}$ לכאן או לכאן - המכר בטל; רשב"ג: קיים, עד טעות של $\frac{1}{2}$ (שווה-100 ב-200 או להפך - קיים); ר"נ: הלכה כתיק; *רבא: כרשב"ג (קידושין מב:); ומודה ת"ק כשמכר בית-הדין בהכרזה. שליח-למכור שטעה - רבא: דינו כדיינים (המכר קיים עד $\frac{1}{6}$; ר"ש בר ביסנא: כאלמנה (בטל); וכן הלכה (כתובות שם).

תגר מערב תבואה מגרנות שונות ויין מגתות שונות (ידוע שקונה מאנשים שונים), בתנאי שלא יתכוון לערב רע בטוב (להתעות). התערבו מים ביינו - לא ימכרנו בחנות בלי להודיע. ובכל מקרה לא ימכרנו לתגר. רבא שלח לחנות אחרי שמזגו במים, שמזיגתו נכרת. ובמקום שנהוג לערב מים ביין עושים כן (כנהוג, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$. רב: בעונת הדריכה).

ר' יהודה: אסור לחנווני לחלק קליות ואגוזים לילדים (מרגילם לבוא אליו), או למכור בזול. וחכמים מתירים (והזיל מבורך).
 ס: אבא שאול: לא יכרו פסולת מהגריסים (שמוכרם ביוקר רב). חכמים ר' אחא: מותר (דבר הנראה), אך לא למעלה בלבד (רמאות). לפני מכירה, אסור לפנות חפץ ישן שיכא חדש (בחדש מותר), לזקוף שערות בהמה (במי טובין; במסרק) שתראה שמנה; לצבוע שערות עבד שיכא צעיר⁷²; לשרות בשר במים (שילבין ויכא שמן) ולנפוח בקרבי בהמה.

הדרן עלך הוזהב

איזהו נשך - פרק חמישי (ס: עה:)

ריבית מן התורה - קצובה; סלע ב-5 דינרים, סאתיים ב-3. שני לאווים, "את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך" (ובלילה "נשך" - ריבית) כסף, נשך אכל, נשך כל דבר אשר ישך. ובמלווה - גז"ש; רבינא: "בנשך ובמרבית" לכל צד.

סא. רבא: לאווים נפרדים נצרכו להיכתב לריבית, לגזל (ללא נוסף לעושה שכר שכיר) ולהונאה; שאין למדים זה מזה.

סא: "לא תגבנו"⁷³ - אפילו להקניט או כדי לשלם פל. "לא תעשו עול במשפט, במדה (למדוד קרקע לזה בגשם ולחברו פיובש) במשקל (לטמון משקל במלח להכבידו, אפילו לא ישקול בו) ובמשורה (= $\frac{1}{36}$ לוג) לערות מהר ויהיה קצף רב). ריבית, בציצית ובמשקלות, נזכרה יציאת מצרים - הבחנתי בבכור, אבחתי ברמאי. ובשרצים "המעלה" - ראוי להעלותכם לשם כך. ריבית בדרך מכר אסורה מדברי חכמים, וכן *בהלוואה ללא קציבת הריבית. ואם גבו - אין ב"ד מחייב להחזיר.

ריבית קצובה - ר' יוחנן: אין ב"ד מחייב להחזיר ("בנשך נתן... מנות יומת"; "מנות יומת דמיו בן יהיה" הוקש לשופך דם; "אל תתקח... ויכרת מאהיך". ולו תנאי היא). ר' אלעזר, רב ספרא, *וכן הלכה (ס:): מחייב להחזיר ("ותי אחיך עמך")⁷⁴. ירשו ריבית שגבה אביהם - א"צ להחזיר⁷⁵ ("יכין וצדיק ילבש"); משא"כ בחפץ נכר (כבוד אביהם, שעשה תשובה ומת).

סב: 'הלונני' 100, 'אין לי, אלוך חטים בשווי 100 (כשער של עכשיו), נתן לו, וחזר וקנה אותם ממנו ב-96 (הזיל לו כי נזקק למעות), והלה חייב לו 100 - אסור, הערמת ריבית⁷⁶ (אביי: ע"פ משנתנו, אם יחזיר לו יין מותר. ונדחתה העמדה זו למשנתנו).

אמר הנושה 'תן לי מעותי (או: חטי), שברצוני לקנות בהן יין, ונענה אפרע לך בעתיד יין לפי השער של עכשיו' - אם אין לו (לחייב) יין, אסור (שלא שילם כסף⁷⁷ אלא זקף חוב), ואם יש לו מותר (משנתנו, ר' אושעיא; ברשותו יקר); תנא: אסור.

סג. רב: הנותן מעות, תמורת פירות שיסופקו לו בעתיד לפי השער של עכשיו (אפילו יתייקרו), אסור לקבל תחתיהם מעות (אא"כ יחד המוכר מקום לפירותיו, או *שמכרם לאחרים בשם הנותן (ב"ק קג:); ר' ינאי, רבא *וכן הלכה (ס:): מותר.

סג: רבה ורב יוסף: המשלם מראש בשער המוקדם שסמוך לקציר (ויש לו), יבקר את המוכר בגורן (כדי שלא יוכל לחזור בו ללא מ' שפרע; כי רוב המשלמים כך משלמים לסוחרים נוספים ואין המוכר סומך בדעתו). רב אשי: אפילו פגשו בשוק ואמר לו.

רב נחמן: הפלל - כל שכר המתנת מעות (שמוזיל לו בשל כך, ואין לו המקח) אסור. ר"נ: סוחר שאין לו הסחורה (פירות, שעווה) אך שילם מראש תמורתה בעיר - אין זה 'יש לו' (ולא יקבל מעות מראש בפחות מהשער). *אומר לשולחני 'תן לי מעות בכדינר, ואשלם לך מביתי בתוספת מעה', כשיש לו (א: ללא צורה, נקנו מיד בחליפין; ב: כ'הלונני עד שיבוא בני; מו:).

[ר"נ: קיבל הלוואה מחברו ומצא בה תוספת - אם אינה בסכום ששכיר לטעות בו בחשבון כנראה מתנה היא או השבת גולה.]

⁷¹ לכ"ע. אך בשמרי שמן חלקי ר' יהודה ורבנן, וחלקי אביי ורב פפא מי מהם מתייר למוכר לערב ומי אסור (לעיל מ:). ע"פ פנ"י כאן, וע"ש בנחלת משה. ע"ע שטמ"ק. להגדרות היין וטיבו לעניין מכירה, חומץ וריחוחומוץ, שכר, תמך, והנותן למכור עבדו - עיין בהרחבה בבא בתרא (צה-צח).

⁷² אך מותר להליבש עבד בבגדו היפה כדי שיימכר ביותר (ערכין כד; תפא"י שם: שמוטר לרחוץ החפץ ולסוכו כדי שיחפצו לקנותו, מה שאינו רמאות ומצג שווא).

⁷³ בגונב ממון מדובר (דבר הלמד מעניינו); אך "לא תגנבו" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפש (דבר הלמד מעניינו. סנהדרין פו: רש"י).

⁷⁴ והשב מעצמו בתשובה - יבוא להחזיר, אך תיקנו (תקנת השבים) שלא לקבל ממנו, והמקבל אין רוח חכמים נוחה ממנו (ב"ק צד:).

⁷⁵ (רבא: "ותי אחיך עמך" נאמר לאב ולא לבניו; ב"ק קיב; רש"י. רמי בר חמא שם בלשון ב: ירושה היא שיגירשות כמכר, וקנו ביאוש ושיגירשות).

⁷⁶ המושג 'הערמת ריבית' מוזכר בקידושין (ו: באופן נוסף: המקדש אשה בהנאת דתית פירעון הלוואה שחייבת לו (בפרוטה שהיית נותנת למי שיפייסני) - מקודשת, אך אסור לעשות כן, מפני הערמת ריבית. ואף במחילת ריבית קצובה משמע שם בלשון רש"י שמקודשת; וראה הערתנו החיצונית.

⁷⁷ כדון 'פסיקה (תשלום מראש) על פירות'. מקור הדין להלן (עב-עד: ע"ש), שאם יש למוכר פירות מותר, וכן אם יש שער ידוע בשוק. המלנה כסף לכהן, ללוי ולעני, ולפרעון יפריש תרומותיו ומעשרותיו לשמם וייקחם בשער שקבע וימכרם - אין זו ריבית, אף שלא יצא שער; שקשאין יבול אינם משלמים. קרוב להפסד (גיטין ל:).

סד. המוכר מראש, בזול, כל חלב עזוי, גז חליו ודבש דבוריו - מותר (אחריות ההפסד והשכר על הקונה), אא"כ קצב מידה. *יין כל הכרם, כשהענבים בוסר - רב אסר; ושמואל התיר (זול בגלל הסיכון. ומודה רב כשהקצירה בשוורים; עג.).
יש לו דלועים בגודל 1/2 אמה ומוכרם לכשיגדלו כדי אמה - רבא א: אסור; רבא ב: מותר (צומחים מאליהם).
אביי: מותר לשלם מראש על יין (שיש לו) שאם יחמיץ בינתיים יפסיד המוכר, והזולתו והתייקרותו על הקונה (קרוב גם להפסד).
*ואף לשלם בתשרי ולבחור אותו בטבת (רב אשי: מה שמחמיץ בטבת התחיל בתשרי ולא קנהו; עג.).

סד: אסור למלוה לדור בחצר הלווה בחינם או בזול מהמקובל, אפילו אינו עשוי לשכור ואין החצר עומדת להשכרה (ר"נ). לשון ב: רק כשסיכמו על כך מראש אסור (וסוגיין כלשון א). רבא: ואסור לנושה לתפוס עבד של הלווה לעבודתו (אע"פ שגן אותו).
סה. רבא: נושה 12 זוז ריבית-קצוצה (דאורייתא), שהתרצה לשכור תחתיה את חצר-הלווה הנשכרת לאחרים ב-10 - חייב להחזיר 12.
אביי: תחת זוז ריבית-קצוצה שילם 5 סאים חיטים, כשהשער 4 בזוז - מוציאים ממנו 4 סאים; רבא: 5.
אביי: שילם גלימה תחת 4 זוז של ריבית-קצוצה - מוציאים ממנו 4 זוז; רבא: את הגלימה עצמה (נכרת ויש לעזו).

מותר למשכיר לומר מראש: אם תשלם עכשיו - 10 סלעים לשנה, ואם בכל חודש - סלע לחודש (שזמן תשלום שכירות בסופה, "כשכיר שנה בשנה"; ורק הזיל למשלם בתחילתה)⁷⁸. אך אסור למוכר לעשות תנאי כזה (התשלום על המתנת המעות; שזמנו עכשיו). רב נחמן: מותר למוכר סחורה ביוקר בשל התשלום המאוחר, כשאינו אומר זאת כלל.
רב פפא מכר שכר בהקפה בשעת הזול (תשרי), בשער של זמן היוקר, הוא זמן התשלום. שאין לו רווח בוה, שיכול היה להמתין ולמכרו בעת היוקר ביוקר, ואינו זקוק עתה למעות. רב שישא: אסור (הקונה מרוויח); *וכן הלכה (סח.).
רב חמא מכר לסוחרים סחורה במקום זול ע"מ שישלמו כשער במקום היוקר אחרי שימכרוהו בו (בכסף יקנו שם סחורה אחרת וימכרו כאן וישתכרו, וישלמו לו). אחריות הסחורה עד מכירתה על רב חמא. והם נהנים מפטור ממכס וזכות קדימה. וכן הלכה.

סה: קנה שדה ושיילם מקצת - אכילת פירותיה בינתיים בעייתית: אם התנה המוכר 'קנה עתה כשיעור מעותיך', כל אחד אוכל מחלקו. 'כשתסיים לשלם תהיה השדה שלך' - אסור לקונה לאכלם (נמצא שהם בשכר הקדמת מקצת המעות). 'קנית עכשיו והשאר חוב' - אסור למוכר (בשל החוב). 'כשתסיים לשלם תהיה שלך מעכשיו' - לשניהם אסור, ויפקידו הפירות (ר'הבדר"י);
כרבנן, האוסרים אף שהריבית אינה נדאית, *בלווה שקבע תאריך לפירעון שאחריו שדהו תקנה למלווה, והמלווה אוכל פירותיה, אך ר' יהודה מתיר, וכהסבר אביי; רבא: אסור, ומחלוקתם בריבית ע"מ להחזיר; סג.).
משפן ביתו לחוב ואמר הנושה: אם תרצה למכרו אוסיף מעט ותמכור לי (בזול) - אסור (ר'הבדר"י); לא כר' יהודה; 'בשווי' - מותר.
מכר ביתו ואמר 'כשיהיה לי כסף תחזירנה לי' - אסור (בינתיים המגורים ריבית⁷⁹. ר'הבדר"י); לא כר' יהודה). אמר הקונה עבורו - מותר (כאילו אמר 'תלוי ברצוני'. אמימר: כן הדין בדבר שאמור זה להתנות ואמרו הצד השני לבסוף, שרק רצה לנתמו).
סו. הלנה ולקח שדה (*רבה: או מיטלטלין) כמשכון ואמר 'אם לא תשלם תוך 3 שנים, השדה שלי מעכשיו' - שלו. ללא 'מעכשיו' - זו 'אסמכתא' (הבטחה מותנית ללא גמירות-דעת), לר' יוסי קנה; ולרבנן⁸⁰ לא, וכן מסקנת ר"נ *ורב אשי (עג); ולכן אפילו אמרו בעת ההלוואה לא קנה (וחזר בו ר"נ מדבריו שאפילו התנה אח"כ קנה הכל; רב הונא: אח"כ - רק כנגד ההלוואה).
סו: ר"נ: פגשו הלווה בתוך 3 השנים ואמר 'קנה' - קנה. ולא היא. ר"פ: נמצא ביום האחרון שלו ומסרב למכור קרקע - קנה המלווה (גמר בדעתו). ר"פ: אמר 'תוך 3 השנים לא תיפרע אלא ממנה, אח"כ כולה שלך' - גובה מתוכה (אפותיקי).
ר"נ: גבה המלווה - חוזרת הקרקע וגם הפירות (כריבית קצוצה. אף שבעלמא מחילה בטעות היא מחילה, כקונה פירות דקל מראש ושמת ואכל, שחשבו שהוא כדן). *רבבר"ה, רבה (וכן במשכנתא): הפירות לא (שלא קצב); רבינא פסק כר"נ.
[הסכים מוכר-באחריות שיגבה הקונה עידיתי; ואת המוכרת-ביותר סירב לשעבד, אך שטפה נהר - יגבה מבינונית (ר"א מדפתי).]
סו. מוכר קרקע אמר לשליח-הקונה שיחזור המכר כשיהיה לו כסף, ונענה 'אתם אחים, התרצו' - רבבר"ה: מכר על דעת כן ותנאו קיים.

⁷⁸ אסור לשכור פועל מראש בזול, אא"כ מתחיל עכשיו (ב"ב פז). תוס' שם: לפי, ההיתר כאן רק דכשכנס מיד לבית; ר' יונה ורשב"א שם: שאני פועל, שיכול לחזור בו.
⁷⁹ וכן תנן, שגאולת בית בעיר חומה (תוך שנה, וכל הכסף חזור) היא כמין ריבית; ולברייתא ריבית גמורה (שצד אחד אסור) והתורה התירה (ערכין לא, ע"י תוס' סד). [ולגבי הקונה שדה ונמצאה גזולה, דעת שמואל (חולק על רב) שאינו מקבל מן המוכר חזור דמי שבת, שנראה ריבית (לעיל יד: ע"ש)].

⁸⁰ מי שפרע מקצת חובו והפקיד שטרו, ואמר: אם לא אפרע עד יום פלוני תן למלווה השטר ויגבה שוב - ר' יוסי: ייתן; ר' יהודה: לא ייתן. ר"נ-רב, ר' יוחנן: הלכה כר' יוסי. ואין הלכה כן (ב"ב קסח). אא"כ עשו קניין בב"ד חשוב ולא נאנס כלל (גדרים כז). וכן, הנותן משכון למוכר, לקנוס את מי מהם שיחזור בו - ר' יוסי: התנאי קיים; ר' יהודה: קנה כשווי המשכון בלבד (רשב"ג: כשאמר לו 'ערבוני יקנה' הכל, ולא כתחילת פירעון). לעיל (מח): [ע"ע להלן (קד: קט)].

ר"ב: משכנתא - לקח המלווה שדה הלווה כמשכון ואוכל פירות - במקום שנהוג לסלקו בכסף שהשיג הלווה, יסתלק כשאכל כשווי החוב. מה שאכל יותר אין מוציאים ממנו ואין נחשב פירעון לחוב אחר שלו; משא"כ בשל יתומים (ב"ד לא מחלו עבורם וכאילו סולק ואח"כ אכל עוד). רב אשי: אף שאכל כשווי החוב אין לסלקו (שזה כהוצאת אבך ריבית); ואף ביתומים.

סו: משכנתא שמחזיק המלווה ואוכל פירותיה - במקום שיכול לווה לסלקו בכסף אסור (אך בשאיני יכול הוא כמכר למספר שנים כנהוג, ומותר); אא"כ מנכה מהחוב סכום קצוב לכל שנה (כשדה-אחווה מהקדש; ר"ב: ת"ח לא יאכל אף כך, וכן ר"פ, ר"פ ורב אשי; אך רבינא אכל), או ב'משכנתא דסורא' - שאחרי שנים קצובות מראש פוקע החוב והקרקע חוזרת לבעליה⁸¹. רבינא ורב אחא חלקו האם מותר בקצבה (=אחרי 5 שנים יאכל וישלם לפי שומה, ועד אז - א: בחינם; ו"א: אסור, אלא בנכרי).

היכן שמסלקים, החוב נשטט בשמיטה, ואין לבכורו של המלווה פי 2, ואין בעלי-חובו גובה מיורשיו; משא"כ היכן שאין מסלקים. במקום שמסלקים והתנה מראש שלא יסתלק - קיים. להפך - ר"פ: קיים; רב שישא: צריך לעשות קניין (שלא יחזור בו); וכן הלכה. ר"פ: כשמסלקים, מסלקים אפילו מהתמרים שעל המחצלת, אך לא לסובר שפלי-הקונה קונה אצל המוכר. הגביהם בכלי - קנה. אמר לו 'אלך ואביא את הכסף' - יפסיק לאכול. 'אטרח ואביא' - רבינא: ימשיך; מר זוטרא ב"ר מרי: לא יאכל.

סח: אין לסלקו מן המשכנתא תוך השנה הראשונה (*בדיני גויים רק בתשלום החוב; עג:). בא הלווה למכרה - זכות קדימה למלווה. ר"ב: אין הלקח כחוכרי נרש, שכותבים 'משפן לו קרקעו וחזר ותקרה ממנו'. 'משפן לו, ושהה כמה שנים, ותקרה' - מותר. ולא היא. ר"ב, רב אשי: אין הלקח כעסקאות מחוזא שהחוב כולל שני הסחורה ו-1/2 הרוח החזוי. אמימר כתב כן, והאמין לעוסק שאין רווח.

אין לתת 'עסקא' (סחורה או כסף לקנייתה, וביצים ובעלי-חיים בשומה, לחלוק ברווח ובהפסד; *שקצייה כהלוואה (חייב באחריותו) ו-1/2 כפיקדון (קד:)), ועוסק המקבל בפיקדון בשכר ההלוואה; אא"כ - משלם לו שכר כפועל הבטל ממלאכתו לעוסק בזה, או שייטול גז וחלב *או עבודה (סט:); ר"ש. ר"מ: כל סכום שהסכימו עליו. ר' יהודה: אפילו דבר קטן ואקראי (טבל בציר, אכל גרוגרת, ביצים ללא אפרוח, ריבר"י: מי הגבינה והצמר הנושר). אין הלקח כר' יהודה וסיעתו.

סח: במקום שנהוג שהנותן עגלים וסייחים מוסיף שכר על נשיאתם - אין לשנות. רשב"ג: הנותן עגל עם אמו א"צ שכר-עמל ומזון עבור העגל (אפילו במקום שכר-נשיאתם ומזון; שהגללים שכרו). מותר להשפיר תרנגולת ב-2 אפרוחים (לשנה).

אופן נוסף להתיר - כשהלקוח של המתעסק ברווח גדול מחלקו בהפסד (כגון 2/3 - 1/2, או 1/2 - 1/3, לבחירתו). *וכשהנותן לוקח על עצמו כל ההפסד - חסיד (ע:). מותר לתת עגלים וסייחים בלי שומה (ללא אחריות המתעסק, ויחלקו ברווחים).

סט: ר"ב: נותן עגל לעסקא, ע"מ שמה שיגדל מעל 1/3 דמיו ירוויח המתעסק והשאר יחלקו. שמואל: בתנאי שאם לא יהיה רווח כזה יקבל דינר. תירוצ' ב: רב התיר רק כשיש למתעסק בהמה שכבר טורח בה. ר"ב: נותן עגל לפטם ע"מ שייקח כל ראשו.

המתעסק בעגלים וביסייחים קטנים מגדלם עד 1/3 גידולם, ובחמור - עד שיוכל לשאת משא. באתון - מטפל לכל הפחות 18 חודש, ובבהמה דקה - 24. ואינו יכול לכפות חלוקה עד אז. ובוולדותיהם חייב לטפל 30 יום בבהמה דקה, ובגסה 50. ר' יוסי: בדקה 3 תדשים (שינייה דקות וצריכה את אמה). אח"כ, נוטל המתעסק 1/2 הוולדות, ו-1/2 השבח של החצי השני (שהם 'עסקא' חדשה. וא"צ שכר עמלו ומזונו, שכבר טורח בשלו). מועד החלוקה תלוי במנהג המקום. ואין לחלק לבד (*לא:).

נתן לאריסו בהמה לפטם למחצית שכר, נותן ראשה בשכרו. ואם קנוה יחד כשותפים, א"צ (וטרחה-קלה יתרה היא כדרך האריסים).

סט: רב חמא השפיר זוזים (תמורת שכר). כלו זוזיו; שאסור לעשות כן (אינם חוזרים בעצמם ואין בהם בלאי).

ר"ב: מותר לומר: 'קח 4 זוזים והלנה לפלוני כסף' או 'אמר לפלוני שילוני' (לא נאסרה אלא מהלווה למלווה; שכר אמירה).

החוכר שדה מותר לקחת לצרכה הלוואה מהמחזיק ותמורת זאת להפריז-להעלות דמי החכירה (משהשביח את השדה עלה ערכה); משא"כ בחנות ובספינה (לצורך הסחורה); אא"כ משביחן (בהלוואה מייפה את החנות, ועושה לספינה תורן וכלים. ר"נ).

שכירות חפץ כשכל האחריות על השוכר היא כהלוואה בשכר. ר"ב: מותרת אם אחריותו על שבירה (בספינה) ומוות (בפרה) ולא על בלאי ופחת (הקשו ר"כ ורב אשי); ותנ"ה; ר"פ: כן הלקח. *ר"נ: ובדוד, אם אחראי על חסרון הנחושת ולא על פחת דמיה.

ע: מעות יתומים - אין להלוותן בריבית (ר"נ; דחה הבנת רב ענן); ומותר למסרן ב'עסקא' שיקבלו חלק ברווחים ולא בהפסדים (רבה: מוסרים לאדם שיש לו גרוטאות זהב {ודאי שלו} לפיקדון. רב אשי: לאדם אמיד, נאמן ומציית לדין, ומוסרים בב"ד).

⁸¹ וכדי שלא תהיה תזקה למלווה היושב בה, בעליה משלם את המס שלה ומתקן גבוליה; ואם לאו צריך למחות בכל 3 שנים ולהודיע שזו משכנתא (להלן קט. ב"ב לה:). מן הדברים שציווה ר' עקיבא (מן הפלא) את ר"ש - אם תרצה לעשות מצווה ולהשתפר בה, הלנה על משכון בניכוי (פסחים קיב). ע"ע להלן (קט:קי).

- ע: מגוי, וכן מגר-תושב, מותר לקבל 'צאן ברזל' (עסקא שכל האחריות על המקבל, וחולקים ברווח), וכן להלוותו וללוות ממנו בריבית ('לְנִכְרֵי תְשִׁיךְ'). רב הונא: ריבית שנגבתה מגוי תרד לטמיון (מדרבנן אסור; והתירו - רב חייה בנו: לְנִצְרֵךְ לְכַדֵי חַיִּי; רבינא: לת"ח, לא ילמד ממעשיו). לשון ב: מלווה חייב להעדיף יהודי על פני גוי-בריבית. הסדר - ענייו, עניי עירו, עניי עיר אחרת, יהודי עשיר ("אִם-כִּסְפוֹ תִלְוֶה אֶת-עַמִּי אֶת-הָעֵנִי עִמָּךְ").
- עא: המלווה בריבית כותב ומחתים ש'כפר באהי ישראל! *כאומר: האיסור שגוי (עה:). נכסיו נפסדים; אך הנמנע - "לא ימוט לעולם". [אין גר נקנה כעבד עברי ("ושב אל-משפחתו"). ואם קנה עבד עברי אינו עובד את בנו (וכמכור לגוי). אשה אינה קונה עבדים (צניעות); רשב"ג: קונה עבד כנעני (חוששת שיספר). אלמנה לא תגדל כלב, ולא תארח בחורי-ישיבה (חשש איסור)].
- עא: בהלוואת גוי ליהודי בריבית, יהיה יהודי ערב רק אם הגוי התחייב לגבות מהלווה תחילה (שאם יגבה מהערב, הערב יגבה מהלווה). יהודי שלוה מגוי בריבית, וטרם החזיר אמר לו יהודי אחר 'תן לי, ומעתה אני אשלם לך הריבית' - אסור; אא"כ לקח הגוי ומסר לו (אחרת לא, שאין לגוי שליחות ["גם-אתם" בני ברית. רב אשי א: יש חוץ מתרומה; ב: אנו להם; רבינא: זכה מדרבנן; והכל נדחה]). כיו"ב, גוי שלוה מיהודי בריבית, מותר להלוות ליהודי אחר בריבית; אך לא בשליחות היהודי (חומר).
- עב: גוי שהלווה ליהודי בריבית, ולאחר זמן כתבו שטר חדש בסכום כולל הקרן והריבית, והתגייר - גובה גם הריבית. ואם התגייר לפני כן, גובה רק הקרן. וכן בגוי שלוה מיהודי; ר' יוסי: בזה גם הריבית נגבית (שלא יאמרו שבגללה התגייר); רבא: כן הלקח. שטר-חוב שכתובה בו ריבית - רבנן: גובה הקרן בלבד. ר' מאיר: פסול לגבייה (קנס). [שטר שנכתב בו תאריך המוקדם להלוואה - פסול. ר"ל: לר"מ, אך לרבנן גובה מהתאריך האמתי; ר' יוחנן: לכו"ע, שמא יגבה שלא כדין.]
- מלווה שהחזיק בשדה-משכנתא 3 שנים, דרש מהלווה שימכרה לו ואים שיטען שקנה אותה; וניאות הלווה שהקנה בסתר לבנו הקטן - אביי: הכסף (של המכירה שבטלה) נגבה ממשועבדים; רבא: לא (לא ניתן להיכתב כלל, ולא רצה בו).]
- עב: אין לפסוק על פירות (תשלום מראש והם יספקו לאחר זמן; ושמא יתיקרו), אלא לאחר שנקבע שער בשוק (ר' יוחנן, *רבא {סג:}; שוק גדול; לא של עיריות, שהשער אינו יציב), שאז כאילו יש לו (*וכאילו קנה לו; סג:). *רבא: וכדי שלא ירוויח מההקדמה, ייתן למוכר דמי תיווך כנהוג; רב אשי: א"צ (כספו תוך; סג:).
- כשהשערים שונים לתבואה ישנה (יקר) ולחדשה, אין לפסוק עד שיהיה שער אחיד. שערים שונים למוכר תבואת שדהו ולמערב תבואות שונות - פוסקים עם המערב לפי שער התגרים שכמוהו (אם אין לו ילוה מקברו), אך לא עם בעה"ב.
- רב הונא: אין ללוות ע"מ שאם לא יפרע כסף יפרע פירות כשער שעכשיו (דרך הלוואה). וחזר בו להתיר, כר' אלעזר.
- עג: מותר לחמרים לקבל כסף לספק לאחר זמן פירות (ולא בגדי-פשתן ושברי כסף ומתכות) ממקום-זול כשער הזול (הם כשליחים, אף שמקבלים על עצמם אחריות הדרך - ר"פ: נוח להם ליצור כך קשרים עסקיים במקום-הזול; רב אחא בר"א: שם מוזילים להם כי אין להם רווח. ונפק"מ בסוחר חדש). רב קיבל על עצמו אחריות הדרך ואף שילם להם יותר - הנהגת אדם חשוב.
- רבא: שומרי השדות יסייעו מעט בגורן (שתמשיך שכירותם, כי מוסיפים על שכרם בשל איחור התשלום).
- בעלי השדות לקחו מהחוכר 4 כורין וסילקוהו בניסן, ורבא המתין עד אייר (הגון, שאז התבואה בשלה כל צרכה) ולקח 6.
- עג: גוי משכן בית (ליהודי), ומכרו ליהודי אחר - אין לתבוע מהמלווה הגר בו דמי שכירות עד שישולם החוב (כדיניהם; רבא). רב אשי: הפוסק על פירות, ונתנו לו מעט יותר - זו מתנה ולא ריבית מאוחרת' (*עה:} שלא סיכמו ולא אמרו).
- [היושב בשדה בפרעון מסקרקע במקום בעליה שברח (או אף *קונה מהמלך {להלכה לא במסגולגולת; ב"ב נה.}); המעביד אדם בפרעון מסגולגולת שלו - מותר, זה דין המלכות. יהודי שאינו נוהג כשורה, מותר להעבידו ("בְּהֵם תַּעֲבְדוּ וּבְאֲחֵיכֶם").]
- רב חמא: המקבל כסף לקנות לחברו יין במקום זול, ופשע ולא קנה - ישלם לו יין כשער הזול של זולשפט (שוק היין המרכזי בימי הברייתא); אא"כ ביקש יין מסוים (אולי לא היו מסכימים למכור לו; ר"ז מנהרדעא). רב אשי: א"צ ('אסמכתא', שאין בידו).
- עד: רבא: קיבל כסף מ-3 אנשים לקנות משהו לכל אחד מהם, וקנה 1 - שלשתם שותפים בו; אא"כ היה הכסף צרור וחתום בנפרד.
- חותם-הנונים (על חביות יין, 'סיטומתא') - קונה. רב חביבא: ממש; רבנן: ל"מי שפרע; וכן הלקח, ובמקום שנהוג לקנות ממש קנה. עם המקדים לקצור (ואין שער) מותר לפסוק מראש (במחיר שירצו) כשיש לו גדיש (והתבואה כבר יבשה). רב: כל שחסרות 2 מלאכות ולא יותר; שמואל: אפילו 100 מלאכות, אם כולן בידי אדם, אך אם בידי שניים אפילו על 1 לא. וכן פוסק על ענבים ועל זיתים (שכבר התחממו בכלי; וכשנהוג שמישית היין והשמן מהבור בידי הקונה, לרב), ועל סיד (לרב משהוכנס לפבשן, וכשנהוג שהקונה מפוררו; לשמואל משיש לו האבנים והעצים).
- ועל פדים - משנעשו (ויבשו וטעונים שרפה בכבשן; וכשנהוג שהקונה מוציאם, לרב. ר"מ). ר' יוסי: אך של עפר שחור - אפילו אין לו עפר (מצוי). אמימר שילם רק משהוכנס העפר-השחור לבית (כר' יוסי, אך במקומו יקר וצריך גמירת-דעת).

על זבל - פוסק מראש בכל ימי השנה (אפילו אין לו); חכמים: רק בקיץ; ר' יוסי: אין לפסוק א"כ יש לו.

עו: המשלם מראש, יכול להתנות שאם יזול השער יקבל לפיו (נצרך בין לר"ש ובין לרבנן {מ"ז}; וכ"פ ר"פ). ר' יהודה: אע"פ שלא התנה יוכל לחזור בו (על דעת כן הוא). ואם הוא שליח לאתר - מקבל כשער הזול או חוזר בו (לא נשלח לקלקל).

למרות איסור הלוואת סאה בסאה, מלווה בעה"ב חטים לזריעה לאריסו (יחזירו לו בגורן). שעל האריס להביא הזרע, וכיוון שלא הביא אפשר היה לסלקו; וא"כ אינה הלוואה, אלא מראש עובד ע"מ לקבל פחות). אך היכן שנהוג שבעה"ב מביא הזרע, וזה משנה מהמנהג - משהתחיל האריס לעבוד אסור (אינו יכול לסלקו ולכן זו הלוואה). *שמואל: אך מותר אם יסייע מעט בעבודות השדה, לשפופות בקרקע בקניין הפירות; (עג). ר"ג החמיר לעצמו, וכשהשתנה השער גבה מאריסו כשער הזול. עו: הלווה כור חטים קוצב סכום כסף לפירעון. לנה סתם (באיסור) - אם התייקרו משלם כסף (כשווי ההלוואה).

מותרת הלוואת סאה בסאה כשיש ללווה ('עד שיבוא בני' שאמצא מפתח'; *אפילו קבעו שיפרע במקום יוקר; עג); והלל אוסר. ר"נ: כן הלכה. ואין הלכה כן. רב הונא: יכול ללוות רק כנגד הכמות שיש לו; ר' יצחק (ותנא מסייע): יכול הרבה. *בהלוואת דינר-זהב בדינר-זהב ('פרי') נוהג איסור 'סאה בסאה', ובכסף מותר ('מטבע')⁸²; ר' יוחנן, וכמסקנת רבי. מד: הלל: אף בדבר מועט, ככוכר-לחם, אסורה ההלוואה⁸³; שמואל-רבנן; מותרת. [שמואל: תבורת מקפידים נכשלת גם בריבית להלל]. שמואל: ת"ח מותרים ללוות זה מזה בריבית (מתנה). רב: מותר להלוות בני-ביתו בריבית, להטעמים הצער. ולא היא (יתרגלו)⁸⁴.

'עדר עמי ואעדר עמך', 'נכש עמי ואנכש עמך' - מותר. 'עדר עמי ואנכש עמך', 'קראש עמי בקיץ ואקראש עמך בחורף' - אסור. עו: אסורה ריבית מוקדמת ומאוחרת ('בשביל שתלונ' 'בשביל מעותיך שהיו אצלי'). וכן ריבית דברים ('גשך פלדקך'; ר"ש).

אלו עוברים בלאווים - המלווה ("לא-תתן לו בגשך", *ובכמרבית לא-תתן אכלך" {ס}; "אל-תקח מאתו גשך", "לא-תהיה לו כנשה", "לא-תשימון עליו גשך", "ולפני עור לא תתן מכשול"); הלווה ("לא-תשיך לאחיך", "ולא-תשיך לא תשיך" (*ויעשה "לנכרי תשיך" ללשון א; ע); "ולפני עור""); הערב והעדים ("לא-תשימון"); חכמים: וכן הסופר. *ר' נחמיה וראב"י: כשלא גבה, פטורים המלווה והערב ממלקות (שמקנים את "לא-תשימון" בקריעת השטר); ת"ק: חייבים (סב). רב דימי: הנושה בחברו ויודע שאין לו, אסור לעבור לפניו לביישו ("לא-תהיה לו כנשה"). ר' אמי ור"א: וכאילו דנו "כאש ובמים". רב: אסור להלוות בלי עדים ("ולפני עור לא תתן מכשול"). ר"ל: גורם לעצמו קללה; רבינא סירב לרב אשי בער"ש! ומהצועקים ואין נענים בב"ד [+הקונה אדון לעצמו (תלה נכסיו בגוי; נתן נכסיו לבניו בחייו; רע לו ונשאר בעירו) ושאשתו מושלת עליו]).

הדרן עלך איזהו נשך

השוכר את האומנין - פרק שישי (עו: פג).

עו: השוכר פועלים והטעו זה את זה - אין להם אלא תרעומת זה על זה; כשבעל-הבית אמר לפועל-שליח 'ב-3 זווים' והלה אמר להם 'ב-4', ושכרם על בעל-הבית, ושני המחירים נהוגים, או שאומרים שעשו עבודה טובה יותר אך אי אפשר לברר זאת, או שהם בעל-יביתם שלא היו יוצאים לעבוד בשביל 3; אמר השליח 'ב-3' במקום 'ב-4'; טרם הלכו חזר בו בעה"ב או הם. אמר בעה"ב לשליח 'ב-3' ואמר הלה לפועלים 'ב-4', ואמרו לו 'כמו שאמר בעה"ב' - דעתם ב-4. אמר בעה"ב 'ב-4', והשליח 'ב-3' והפועלים 'כמו שאמר בעה"ב' - לא נפשט מה כוונתם.

עו: הלכו הפועלים לשדה ומצאו שאי אפשר לעבוד - נתן להם כפי שפועל מוכן לפחות משכרו ולשבת בטל. ואם סיררו שם בערב - אין להם שכר (ר' חייא בלשון ב; רבא).

עו: רבא: שכר פועלים להשקיה, וירד גשם בלילה והשקה - הפסידו⁸⁵. עלה הנהר - יקבלו כפועל בטל (שבעה"ב מכיר מנהגי הנהר). נשכרו להשקות מהנהר ונפסק באמצע היום - הם הפסידו. דרכו להיפסק והם אינם בני העיר - יקבלו (להמשך היום) כפועל בטל.

⁸² לנה סחורה לשלם במטבע מסוימת, והוסיפו על המטבע (ב"ק צו; ור' הערתנו החיצונית שם) - (לרב) רב חסדא: אעפ"כ ייתן אותו הסכום כאילו לא הוסיפו; אך אם אפשר לקנות בזה יותר פירות ינכה לו (מפני ריבית), וכן אם התוספת (בכמות הכסף) היא חמישית או יותר (כפסק רב פפא ורב הונא ב"ר יהושע).

⁸³ אלא יקצבו דמיו. אך מודה בדבר שמחירו קצוב (שבת קמח: כדי שלא תחלוק עליו המשנה שם).

⁸⁴ עפ"ז התיירו בשבת (קמט:). להגריל עם בניו ובני-ביתו על מנות, למרות חשש קוביא, שאין מקפידים (ראה הערתנו החיצונית שם מחלוקת המפרשים במסקנה שם).

⁸⁵ אך באריס, סיכמו שישקה יותר מהמקובל ויקבל יותר, ולבסוף יכד גשם - רב יוסף: יקבל כמקובל (לא כרשב"ג); רבה: פמסוכם; וכן הלכה (גיטין עד: כאן שכיר יום, ובטלה שכירותו); אך אריס עושה כל מלאכות הקרקע ויש לו חלק בה - תוס' שם וכאן).

הסתיימה העבודה באמצע היום - ייתן להם עבודה קלה או כמוה; או שיקבלו כפועל בטל, והנחלשים מהפטלה - שכר שלם. העושים עבודה בקבלנות, וחזרו בהם אחרי שהתחילו - יקבלו כפי שעשו. ר' דוסא: מנכים מהשכר השלם את העתיד להיעשות, אם עלה מחיר פועלים (ידם על התחוננה). התרצו להמשיך (וכן בעה"ב לאחר שחזר בו) - אין זה גורר שינוי בגובה השכר.

רב: הלכה כר' דוסא; אך שכיר חוזר באמצע היום ואינו מפסיד (**ל' בני ישראל עבדים"י). לתירוץ א' ר' דוסא חולק). עז: קנה שדה ב-1000 זוז ושילם מהם 200 - קנה הפל ואין לחזור בהם. ואם המוכר מחזיר על המעות, יכולים לחזור (מהשאר), ובדבר שאינו בר-חלוקה (כחמור) - לבטל כל המכר (אפילו בזו האחרון); מלבד המוכר שדהו מפני רעתה (לא בא קונה לשדהו הקטנה, ובמקום לטרוח מכר את הגדולה - תיקו). ויד החוזר על התחוננה, ויבחר יריבו אם יחזרו לקונה מעותיו או קרקע (אם הקונה חזר וזיבורית; ואם המוכר - עידית {רנב": מהשדה הנמכרת; ראב"א: מקלל נכסיו, כמזיק, שגרם לקונה להזויל נכסיו}). רשב"ג: מורים לכתוב מראש '...מכרתי ב-1000 ונתן לי 200, ואני נושה בו 800', ואין לחזור. רבא: לנה, ופרע זוזו - פרעון הוא, אך יש למלווה עליו תרעומת.

עח. שכר פועלים לדבר האבד (להביא חלילים לכלה או למת, להעלות פשתן ממימשה), וחזרו בהם - אם אין פועלים במחירם, שוכר על חשבונם (מה שכירו - שכר מה שעשו, או כליהם, אם הניחו אצלו) או מטעה אותם (מבטיח העלאה בשכר). *אך אם אירע לפועל אונס - מקבל שכר מלא על מה שעשה כמסוכם, בין שכיר בין קבלן (עז).

השוכר חמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה ומת מחום האוויר, או להפך והחליק או מת מחמת העלייה - חייב. מת בהר מחום או החליק בבקעה - פטור. ומה ששינוי שחייב - ר' ינאי: כשמת מעצמו וניתן לתלות בשינוי מזג האוויר; ר' יוסי בר' ה: מחמת עייפות ויגיעה מהמשא; רבה: מהכשת נחש; ר' יוחנן: לר"מ, שכל המשנה מדעת בעה"ב נקרא גזול. עח: שכר חמור ו'הבריך' (לקה בעיניו; רבא: התליעו רגליו) או השתטה - אין המשכיר צריך להעמיד לו חמור תחתיו. *ר"ש ב"א: אם לרכב עליו (רב פפא: או למשא כלי זכוכית) - צריך. מת או נשבר - צריך להעמיד לו חמור. נלקח החמור⁸⁶ לעבודת המלך - א"צ המשכיר להעמיד לו חמור. רב (ות"ק): ואם המלכות אינה מחזירה את החמור - צריך. שמואל (ור"ש בן אלעזר {לתירוץ ב אין תנא חולק}): אפילו אז, ילך השוכר אחריו עד שיניחהו; וא"כ לא לכיוון הליכתו נלקח. עט. שכר חמור לרכיבה, ומת החמור - חייב המשכיר להעמיד לו חמור. ואם שכר חמור מסוים, ומת באמצע הדרך (ואין מוצא לשכור באותו יחס) - יקנה השוכר אחר בדמי הנבלה; ואם אי אפשר - שמואל: ישכור בדמיה; רב: לא ישכור (שלא לכלות הקרן), וישלם שכר חצי הדרך ויש לו תרעומת.

השוכר ספינה מסוימת לצורך יינו המסוים, וטבעה בחצי הדרך - ר' נתן: אם לא שילם שכר לא ישלם; ואם שכרה לייין סתם - אף ששילם יחזור כספו. 'ספינה' סתם - אם לייין זה' ישלם שכרה, ואם לייין סתם - יחלוקו. עט: שכר ספינה ובאמצע הדרך הוסיף מטען - יוסיף עבורו תשלום לחצי הדרך, ויש למשכיר תרעומת (שינוי דעת; תבליים יתרים). פְּרָקָה באמצע הדרך - אף שנמצא שוכר במקומו עליו לשלם על ריעוע הספינה. השוכר חמור לרכיבה רשאי להניח עליו כד וכסות ומזון לכל הדרך, והתמר מניח שעורים ותבן ומזון ליום (שיוכל לטרוח לקנות). השוכר חמור לרכיבת איש - לא תרכב אשה; אשה - רוכבת עליו אפילו מעוברת והיא מניקה, ויכול לרכב איש.

פ. שכר פרה לחרוש בהר וחרש בבקעה, ונשברה יתד המחרשה - פטור (משא"כ בהפך). ר"פ: והמכוון את הפרה במרדע (מפועלי בעל הפרה שנשכרו עמה) משלם; רב שישא: האוחז ביתד המחרשה; וכן הלכה. ואם המקום ידוע כמסולע, שניהם משלמים. [מכר פרה או שפחה ומנה לו סדרת מומים, ויש בה רק 1 - מקח טעות. פירט רק אותו ואמר שיש עוד; או שיש בה כולם - קיים.]

השוכר חמור לשאת נפח לתך (15 סאה) חיטים והוסיף על משאו 3 קבים ($\frac{1}{30}$) - חייב בנזקו. לגמל - סאה (סומכוס-ר"מ). לשאת לתך חיטים והעמיס לתך שעורים (קלים יותר); תבואה ושם תבן - אביי: מתוספת 3 קבים ($15\frac{1}{2}$) חייב, אף שהמשקל פחות מלתך חיטים (הנפח קשה כמשקל). רבא: רק כשהשווה משקל השעורים ללתך חיטים (16) ייחשב הנפח תוספת ויתחייב. פ: המוסיף קב לסבל מתחייב (אביי: כשנפל מיד, אחרת - היה לו להשליכו מעליו. רב אשי: בכל מקרה, ששכר שנאחו חולשה. רבא: בכל מקרה, ולהוסיף לו שכר). וכן תוספת לתך לספינה קטנה, כור לספינה ו-3 כורים לספינה גדולה - $\frac{1}{30}$ בכלום.

⁸⁶ [ר"פ: המוכר חמור, וגוי חטפו ללא האקף - עליו להצילו בדין (שמא גזלו מהגוי; א"כ מכיר הקונה שלא). אמימר: א"צ (סתם גוי - גזול. ב"ב מה.)].

אומן המתקן כלים הוא שומר-שכר (כדין שוכר; ולגרסה שלר"מ שוכר כשומר-חנם - שונה האומן, שנהנה שאוחז החפץ כעֶרְבּוֹן).
רפרם בר פפא: משהסתיימו ימי השאלה כמסוכם, פקע דין שואל, ופטור מאונסין, ונעשה שומר שכר. וכן הלוקח כלים מאומן לבית
חמיו בתנאי שיקבלום - בדרכו חזרה פטור מאונסים (משא"כ הלוקח יין בתנאי שימכרנו, שאף בחזרה ישמח למכרו).

פא. 'שמור לי היום ואשמור לך מחר' - שומר שכר; וכן 'השאלני ואשאילך', 'שמור לי ואשאילך' והשאלני ואשמור לך'.

[פסקי רב פפא למעשים שאירעו התעלמו מדין 'בְּעֵלְיוֹ עָמְוִ', והתברר שבצדק. אביי: אין 'מה לי לשקר' במקום 'אנן סהדי'.]

פא: 'שמור לי!', ואמר 'הנח לְפָנַי' - שומר חנם. רב הונא: 'הנח לפניך' - אינו שומר כלל. 'הנח' - לא נפשט. נתן רשות להכניס לחצרו -
שומר; רבי: אינו שומר.⁸⁷

מלווה שלקח משכון (בעת ההלוואה, ובשווייה) - שומר-שכר (שעוסק במצווה), ואם אָבְדוּ אֶבְדַּד הַחֹב (ר' עקיבא); ר' אֶלְעִזָּר:
שומר-חנם, ויישבע ויגבה חובו (כשומר-אבדה {כט.}), רבה כר"א; ולרב יוסף - חלקו במלווה המשתמש במשכון ומנכה
מהחוב, האם נחשב עוסק במצווה). ומודה במלווה בשטר (שהמשכון לגביה). ר' יהודה: בהלוואת מעות - שומר-חנם;
פירות - שומר-שכר (שאצלו היו נרקיבים). שמואל: אבד המשכון אבד כל החוב, אפילו אינו בשווי⁸⁸ (וסוגיין לאו הכי).

פב. [ר' יצחק: בעל-חוב קונה את המשכון (לאונסים; כשמשכון לאחר תביעה בב"ד. "וּלְךָ תְּהִיָּה צְדָקָה").]

פב: אבא שאול: משכיר אדם משכונו של עני לפחות מחובו. שמואל: כך הִלְכָה; ולא אמר אלא בדבר ששכרו יתר על פחתו.

סָבַל שְׁהָעִיבֵר חֲבִית וּשְׂבֵרָה - יישבע שלא פשע (רבי מאיר. ר' אֶלְעִזָּר: לדעתו נתקל כאונס, ויש תנא החולק בדעתו; ר"ח בר אבא:
נתקל פושע, אך כאן תיקנו לפטרו בשבועה שלא שברה ככוונה). ר' יהודה: הנושא בחינם יישבע, בשכר ישלם (כנגבה
ואבדה). רבי אלעזר: שמעתי כר"מ, ותמהני (אפי' ש"ח, לדעתי הנתקל במישור פושע; ואם במדרון, יביא עדים וייפטר!).

פג. איסי בן יהודה: על דבר שקרה במקום שמצויים אנשים אין להישבע, אלא להביא עדים ("אין ראיה". ולפי ר"א ר"מ חולק). רבא: כן
הלכה. וכן פסק בשליח שקנה 400 כדי יין ונמצאו חומץ, שלכמות כזאת שהחמיצה יש קול ויביא ראיה שהיה זה יין.

תיקן רב חיאי בר יוסף: סָבַל הַנוֹשֵׂא בְּמוֹט כְּפוֹף מִשָּׂא שֶׁכָּבַד לְאָדָם אֶחָד אֲךָ נְהוּג לְשֵׂאת כֵּךְ; ונשבר - משלם חצי (קרוב לאונס וקרוב
לפשיעה). נשא בְּמוֹט-עֵץ מְפּוֹצֵל הַמְּשַׁמֵּשׁ לְמִשָּׂא 2 אֲנָשִׁים - משלם הכל (פשע).

רב הורה לרבב"ח להחזיר גלמית הסָבְלִים שֶׁפָּשְׁעוּ וּשְׁבֵרוּ כְּדוֹ, ואף לשלם שכרם, "לְמַעַן תִּלְךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאֶרְחֹת צְדִיקִים תִּשְׁמֶר".

הדרן עלך השוכר את האומנין

השוכר את הפועלים - פרק שביעי (פג.-צד.)

שָׂכַר פּוֹעֵלִים בְּסַתֵּם - אינו יכול לכופם לעבוד שעות נוספות על המנהג, אע"פ שמשלם שכר גבוה. ר"ל: זמן הגעתו של פועל
(כשאין מנהג, או ששכרוהו 'כפועל דאורייתא') בהלֹוֹךְ על חשבון בעה"ב, ובחזור על חשבוננו ("...וְלַעֲבָדְתָּ עֲדֵי-עֶרְבֹב").

פג: ר"ז: "תִּשְׁתַּחֲשָׁךְ יְהִי לְיָלָה (העוה"ז) בּוֹתְרֵי-מִשְׁכָּל-יְהוּדֵי-יִשְׂרָאֵל (רשעים). תִּזְכָּח הַשֵּׁמֶשׁ (לצדיקים) יֶאֱסֹפֵן (רשעים), וְאֶל-מְעוֹנֹתֵם
יִרְכָּצוּן (צדיקים לשכרם, לפי דרגותיהם) יֵצֵא אֲדָם לְפַעֲלוֹ וְלַעֲבָדְתָּ (שהשלים) עֲדֵי-עֶרְבֹב".

רבי אלעזר ברבי שמעון הציע דרך לזהות גנבים ושודדים (השותה יין בחנות בשעה רביעית ומתנמנם, ואינו ת"ח, פועל או
פועל-לילה), ומָנָה לְלוֹכְדֵי-גַנְבִים (והיו מוצאים להורג), למורת רוחם של החכמים. פעם הורה לתפוס אדם שהתחצף אליו,
ולא הצליח להצילו מתלייה; והצטער אך נאמר לו שהלה היה רשע. בדק ר"א, ולא שלטה בבשרו רְמָה ותולעה.

פד. [גם את ר' ישמעאל ב"ר יוסי מינו, ואליהו אמר לו לברוח. הוא וראבר"ש היו בעלי בשר מאוד (מטרונית חרפה, והגיבו,
שלא יצא לעז על בניהם, "כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ" וי"א 'אהבה דוחקת'). ר' יוחנן: נותרתי מיפיה התואר של ירושלים (אך ללא
זָקֵן ולא נמנה עם: רב כהנא > ר' אבהו > יעקב אבינו > אדם). ישב בשער המְקוּהָ. ריש לקיש, ראש הלְסִטִים, קפץ אחריו
לִירְדֵן בשל יָפִיו. נענה להצעה, למד תורה עם ר' יוחנן ונשא אחרות. פעם חָלְקוּ בַגְמָר כְּלֵי לְסִטִים, ונפגע ר"ל מדבריו ור'
יוחנן מתשובתו; וחלה ר"ל. ר' יוחנן סירב לתחנוני אחרות להתפלל עליו⁸⁹; והצטער וככה מאוד על מותו, ולא התְנַחֵם
בלמדו עם ר' אלעזר ('תניא דמסייע לך', לעומת 24 קושיות של ר"ל), ונטרפה דעתו, והתפללו חכמים ומת.].

⁸⁷ רב: הִלְכָה כְּת"ק; שמואל: כרבי (ב"ק מה). מודה רבי בעושה גדיש אצל שומר-גרנות, שהסְמָתוּ כוֹלֵלֵת שְׁמִירָה (שם נט:). לא נפשט האם בעה"ב המקבל על עצמו
לשמור חייב על נזק שבא מבחוזן (שם מז:). רבא: 'הִפְיֵת לְפָנֶיךָ' - אינו שומר כלל (לעיל מט:). אף לרבנן, לשון זו סילוק משמירה (תי' ב בתוס' שם); עי' שט"מ בב"ק.

⁸⁸ רב נחמן (חולק-מוסיף): אף 2 ידיות, איבד 1 - איבד 500 זוז. נהרדעי (חולקים-מוסיפים): וכן בידית וחתיכת-כסף. שבועות (מג:).

⁸⁹ ילדו של ריש לקיש היה מחרוד, וכשרצה ר' יוחנן להרים עפפיו לראותו הוציאתו אמו משם, 'שלא יעשה לך כפי שעשה לאביך' (תענית ט).

פד:

ראבר"ש קיבל על עצמו ייסורים (שמא חטא בתפקידו). בכל בוקר פינו ממיטתו 60 גיגיות דם ומוגלה. אשתו הכינה 60 מיני מאכל תאנים, והתחזק. בבוקר היה אומר לייסורים ללכת (שילמד תורה), ובערב מזמינם ('אחי ורעי') לשוב. שמעה אשתו וברחה. קיבל מ-60 ספגים (שניצלו בזכותו) 60 עבדים עם ארנקים. טיהר בבית-המדרש 60 מראות דמים, וכשרינגו אחריו אמר שייוולדו לכולן זכרים וכן היה. *בשנות ייסוריו לא מת אדם קודם זמנו.

לפי ציוויו, במותו השכיבתו אשתו בעלייה, והיה שם 22-18 שנה, בשרו כבשר חי (פעם מצאה תולעת, שפעם לא מזה בכבוד חכם כנדרש ממנו), והיו באים אל השער אנשים לדין. כדי לקברו - לאחר ששכנה הקניטה את אשתו בכך, וי"א שרשב"י גער בחכמים בחלום - נצרכו החכמים להערים על בני המקום (שהתברך בגללו) ולהוציאו בערב יו"כ.

רצה רבי לשאת את אשתו, וסירבה (ר"א היה גדול במעשים - קיבל עליו ייסורים; רבי: בתורה - משהושיבו בברקע פון לקושיות רבי ומיד דחאן [רשב"ג: ארי, הוא בן ארי, ואתה בן שועל. ר': 3 ענווים: רשב"ג (ודאי), בני בתירה, ויונתן]).

פה. קיבל עליו רבי ייסורים, ובאו בעקבות מעשה (בעגל, 'לכך נוצרת'), 13 שנה (אבן בדרכי השתן, ואח"כ פטרת בפה - 7+6 וי"א 6+7) של סבל רב (קולו נשמע בים); והסתלקו אחרי מעשה (רחם על גורי חולדה). בשנים אלו לא נצרך העולם לגשם.⁹⁰

חיפש רבי ומצא כי בנו של ראבר"ש נשכר לזנות. סמך אותו ומסרו לר"ש בן אסי דודו שגדלו ולמדו (הנחש לא הניחו להיקבר עם אביו וסבו, שלא היה עמם במערה {שבת לג:}). לנכדו של ר' טרפון השיא רבי את בתו כדי שיחזור, וחזר (י"א שגרשה וי"א שלא נשאה; מחשש לעז). שהמלמד את בן חברו יושב בישיבה של מעלה⁹¹; ואת בן עסהארץ - 'כ"פ תהיה".

ר' פרנך: מי שיש לו רצף של 3 דורות ת"ח - אין התורה פוסקת מזרעו לעולם ("...ומפי נרע ורענן אמר ה'..."); התורה חזרת אל אכסניה שלה (רב יוסף צם 40+40+100). [ר' זירא עלה לא"י וצם 100 לשכוח תלמודו מבבל 100+ שלא יפלו עליו צרכי ציבור 100+ מפני אש גיהנם (בדק עצמו בתנור, ופעם נחרך מעיין הרע). "עלמה אבדה הארץ... ויאמר ה' על-עזובם את-תורת"י" שלא ברכו עליה.] "בלב נבון תנוח חכמה (בן ת"ח) ובקרב כסילים (בן ע"ה) תודע"⁹².

פה:

המקטין עצמו בעוה"ו על ד"ת, וכעבד, נעשה גדול וחפשי בעוה"ב ("קטן וגדול שם...").

ר' חייא הפיץ תורה ומנע השכחותה (זרע פשתן וצד בו צבי ועשה קלף וכתב חומשים ולימד כל ילד חומש 1 וסדר משנה וכל ילד לימד חבריו). ר"ל לא מצא מערתו; ר' יוחנן לא הוכנס לשבת אצלו בישיבה שלמעלה; מרכבתו שם א"צ מלאכים (אחד הביט והתעוור, והתפלל על קברו). אין עומד בפני תפילת ר"ח ובניו יחד (כאבות), ואלהיו נצרך להפריע ב'מחיה המתים'.

שמואל, רופאו של רבי, ריפא עינו. קאה בספר אדם, שלא ייסמך, וגם - רבי ור' נתן סוף משנה; רב אשי ורבינא סוף הוראה.

פו. הלשינו למלכות על רבה שמבטל יהודים ממס חדשיים בשנה. חיפשו אחריו, ברח ממקום למקום (במלון עזר לשחרר את השוטר מנוקי 'זוגות'). נתפס ונכלא, התפלל ונפל הקיר. למד באגם. בשמיים רצו אותו, שיכריע במחלוקת עם הקב"ה לגבי בהרת שקדמה לשער לבן; ויצאה נשמתו ב'טהור'. היה זעף בעולם. ע"פ פתקים מהשמיים חיפשוהו וספרוהו 7 ימים ולילות.⁹³

[ר"ש בן חלפתא היה בעל בשר, 'אגודות נרד לקב"ה משיב הרוח'.]

גם במזון הפועלים, הכל כמנהג המדינה - מזונות, לפתן; וכן זמן אכילתם, אם קודם היציאה לשדה אינו יכול לשנות.

אם התנה שייתן מזונות = יותר מהמנהג. ר' יוחנן בן מתאי לבנו (שהתנה): ואז שמא אין די אפילו בסעודת שלמה!, טרם יתחילו במלאכה אמר להם 'פת וקטנית' *] ≠ 'פת קטנית'; פו.]. רשב"ג: א"צ, שהכל כמנהג.

פו:

"לחם-שלמה ליום אחד שלשים כר' סלת וששים כר' קמח... חלות שבפי הקדרה לשאוב וזהמת התבשיל בלבד, "עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצביל ויחמור וברברים אבוסים" למאכל בשר מטוגן ומתובל. וכל אחת מ-1000 נשיו עשתה בביתה כך. אך אלו לכל ישראל, ואילו סעודת אברהם גדולה יותר, "בן-בקר, כר, וטוב (3=) - ל-3 אנשים.

"וברברים (=תרנגולים) אבוסים" - רב: בעל כרחם; שמואל: מעצמם; אמיר: שחורה המצויה בין הגיתות, בעלת כרס ואינה יכולה לפסוע על קנה. ר' יוחנן: אבוסים רק שור ותרנגולת שלא הוכרחו לעבוד.

בסעודת אברהם לא היה די בשור 1, שרצה להאכילם 3 לשונות בחדל. "ובן-הבקר אשר עשה" - כל פר הוגש כשהיה מוכן. אל ישנה אדם מהמנהג, שמשעה עלה ולא אכל, המלאכים ירדו ונראו כאוכלים.

רב: מה שעשה אברהם בעצמו, עשה הקב"ה בעצמו לישראל, ומה שע"י שליח ("יקחנא מעט-מים") - ע"י שליח ("והקית בצור"). ר' חמא, תנדר": בשכר "חמאָה וקלב" זכו למן, "והוא-עמד עליהם" - לעמוד ענו, ו"מעט-מים" - לבאר.⁹⁴

⁹⁰ ביום שרבי היה צוחק בו - באה פורענות לעולם. אמר לבר קפרא: אל תצחיקני, ואתן לך 40 סאה חטים; אך זה לא עזר (נדרים נז, ע"ש). ריב"ל: השמט בייסורים הבאים עליו מביא ישועה לעולם ("פגעת את-ישע ועשה צדק... בהם עולם ונשע". תענית ח.). ע"ע ברכות (ה:). וערכין (טז:).

⁹¹ ר' יונתן: כאילו ילדו ("תולדת אהרן ומשה... שמות בני-אהרן"; סנהדרין יט:); ר"ל: כאילו עשהו ("ואת-הנפש אשר-עשו בחקן"); ר' אלעזר: עשה את דברי התורה ("ועשיתם אתם"); רבא: עשה את עצמו ('אתם'; שם צט:).

⁹² לרוב, בני ת"ח אינם ת"ח - שלא יבטחו שירשוהו; שלא יתגאו על הציבור; שמתגאים עליו; שקוראים לאנשים חמורים; שאין מברכים ברכות התורה (נדרים פא:).

⁹³ בני פומבדיתא שנאוהו (שבת קנג:). שהיה מוכיחם (רש"י שם, וע"י כתובות קה:); וכששאל אביי מי יבכה בהספדו השיב: די לי אתה ורבה ב"ר חנן (שבת שם).

"וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם" - חשדתנו כערביים⁹⁵, כבר יצא ממך ישמעאל.

"כַּחַם הַיּוֹם" - שלישי למילתו, הוציא הקב"ה את השמש מנרתיקה, שלא יטרח באורחים. אליעזר לא מצא. יצא אברהם, "אֶל־נָא תַעֲבֹר". מפני שאברהם נצרך להתיר ולחבוש פצעו התרחק הקב"ה⁹⁶; וכן המלאכים. מיכאל (לבשר), רפאל (לרפוא) וגבריאל (להפוך את סדום; ועמו הלך מיכאל להציל את לוט). ללוט סרבו, שמסרבים לקטן ולא לגדול.

פז. צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה ("וְאֶקְהָה פֶּת־לַחֶם... וְאֶל־הַבָּקָר הָיָה"), ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים (עֲפָרָן). "קָמַח (שרה) סֹלֶת (אברהם)" - עין האשה יותר צרה באורחים. הלחם לא הוגש - שראתה שרה דם נדה.

"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךָ שָׂרָה" - לציין צניעותה, ולחבבה עליו (דרך־ארץ לשאול מארח לשלום אשתו); ריב"ק: לשלוח לה כוס ברכת המזון. "אֶחָרֵי בְלַתִּי הֵיטְהִלְתִּי עֲדָנָה" התיישרו הקמטים והיופי חזר. "וַיֹּאדְנִי זָקֵן" והקב"ה שָׁנָה מפני השלום⁹⁷.

"הֵינִיקָה בָּנִים שָׂרָה" - של נכבדי הדור; כתשובה לרינונים. "אֶבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק" - דמיון מוחלט, כתשובה לרינונים. [היו מתבלבלים ביניהם; ביקש אברהם שתהיה זקנה. יעקב ביקש חולי טרם ימות. ואלישע ביקש רפואה מחולי כזה.]

רשב"ג, רבנן: השוכר פועל ואמר ששכרו 'כאחד מבני העיר' - יקבל כשכר האמצעי המקובל; ר' יהושע: הנמוך שבהם.

פז: התורה התירה לפועל לאכול ממה שעוסק בו ("כִּי תבֹא בְכֶרֶם רֵעֶךָ", "גוֹזֵשׁ מִן־הַלֵּבֶת־בָּא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ". *איסי: לכל אדם; צב.), בדבר הצומח מן הארץ. בעת תלישתו מהארץ, ובתלוש שלא נגמרה מלאכתו למעשר או לחלה ("וְחָרַמְשׁ", "בְּקָמַת").

"בְּכֶרֶם רֵעֶךָ (לא גוי⁹⁸ והקדש), וְאֶכְלֶתָ (לא למצוץ) עֲנָבִים (לא לטבלם בדבר אחר) כִּנְפֶשֶׁךָ (*חֶסֶם פועל מלאכול - פטור {פח}; *ר"א חסמא: אוכל עד שכרו {צב.}) שְׂבָעָךָ (לא אכילה גסה) וְאֶל־כְּלֵיךָ לֹא תִתֵּן (בעת שנותן לכלי בעה"ב, אוכל)".

פח. ר' ינאי: מן התורה, אין טבל (שנגמרה מלאכתו) מתחייב במעשר אלא משנכנס לבית⁹⁹, דרך הפתח ("בְּעֶרְתִּי הַקֶּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת"). ר' יוחנן: אף לפתח החצר, אם שמור בה ("וְאֶכְלֶתָ בְּשַׁעֲרֵיךָ")¹⁰⁰. לתירוץ ב, מודים בתבואה שגורן מחייב אף בשדה¹⁰¹.

מן התורה, המוכר תבואתו פטור ("וְאֶכְלֶתָ"), וכן הקונה ("תְּבוּאֹת זֵרְעֶךָ"); ומדרבנן חייבים.

פח: "לֹא־תִחַסֵּם שׂוֹר (וכל בהמה, גוֹזֵשׁ משבת) בְּדִישׁוֹ", ואוכל, גם במחובר בעת התלישה, כמו פועל; וכן פועל - גם בתלוש ("קָמַת" א, "רֵעֶךָ" א, ר' אמי: בפועל "כִּי תבֹא בְכֶרֶם" גם לשאת; רבינא: הוקשו האדם {תִּחַסֵּם} והשׂוֹר זה לזה).

פט. "בְּדִישׁוֹ" - לשלול אכילת פועל בדבר שאינו גידולי קרקע, כגון חולב ועושה גבינה; במנכש שומים ובצלים קטנים להצמיח הגדולים (אע"פ שנותן לכלי בעה"ב, אינו גמר מלאכה); ובמפריד גרוגרות ותמרים מדובקים (היה גִּמְרֵי. אא"כ הם רעים שאינם מתבשלים על העץ אלא בכלי). ולהתיר אכילה בדבר שיש בו חיוב חלה, עד חיובו, אע"פ שנגמרה מלאכתו למעשר.

לא נפשט האם מותר לפועל לחרוך באש (כגון ע"י בניו) ולאכול; ואם פָּרוֹךְ בביטול מלאכה ודאי שאסור. מותר לבעה"ב להשקות את הפועל יין, למנוע תאבונו לענבים. לפועל מותר לטבל פתו בציר לעורר תאבונו.

פט: קציצה (=תנאי 'ע"מ שאכל') אוסרת לאכול 2 (כמקח). טיבול 2 פירות יחד קובע למעשר - אביי: בארץ; רבא (דחיה): בכל מקום.

צ. בפְּרָה הַנֶּשֶׁה שְׁעוּרִים לְהִסְרָת הַקְּלִיפָה (אחרי שנידושו ונשרו במים וַיִּבְשׂוּ) - אין איסור חסימה (כבר נגמרה המלאכה); אך מפני מראית העין ישים לה בסל שבפיה מאותו מין; רשב"י: כרשינים (בריאים לה).

דשה בתרומה, בתרומת־מעשר ובמעשר־שני (כגון שהקדים להפריש מהשבלים) - אין איסור חסימה; ויתלה בפיה. משא"כ מעשר־ראשון, מעשר־שני בירושלים לר' יהודה (ממון הדיוט), מעשרות דמאי, וגידולי תרומה (דרבנן).

דשה דבר שמוזק לה - מותר לחסמה.

יש איסור חסימה בפרת גוי. אמר לגוי 'חֶסֶם פְּרָתִי וְדוּשׁ בָּהּ (תבואתך)' - אין; אך לא נפשט האם אסור מדרבנן (כבשבת).

⁹⁴ ובתענית (ט). הבאר בזכות מרים, הענן בזכות אהרן והמן בזכות משה (מהרש"א: זכותם נצרכה לזמן ממושך; עין יהוסף: להביא את המתנות לדורים).

⁹⁵ אכן נדמו לו כערביים (קידושין לב:). [א"כ למה הקפידו? יפה תואר: כי הקדים ואמר זאת; ולא כולם משתחוים לבאב. עין יהוסף: ב"ר (מח, ט) רק 1 נראה ערבי.]

⁹⁶ שבת (קכו): אברהם אמר לקב"ה שזימתי, כדי שיכניס האורחים קודם (תוס'). עין יהוסף: הקב"ה התרחק, וראה אברהם המלאכים ורפא, וחזר הקב"ה. ועי' מהרש"א. כר"א המודעי רוב, ששם זה קודש ואינו נמחק; אך לת"ק השם חול (שבועות לה:). שפנה בו אל המלאך האמצעי (מיכאל, שגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו - יומא לו).

⁹⁷ בראש השנה בא הזכרון לטובה ונגזר הדין ("וזכרון תרועה" וגו') ש'זכרון' ו'פקידה' מתנה, 'ות' פקד את־שָׂרָה"; ויצחק נולד בפסח ("למוצד" (הבא) אָשׁוּב אֶלְיָךְ", מחג הסוכות עד הפסח בשנה מעוברת, ילדה לשבעה יְהוּדִים מקוטעים. ר"ה יא).

⁹⁸ אצלו מותר לתת אֶל־כְּלֵיךָ (רש"י). נצרך למ"ד גול גוי אסור; וי"ל דאיסורא בדהקדש יליף מדאמר' במעילה (יג. ותד"ה מאי) "בְּדִישׁוֹ" ואיתקש פועל (כדהלן פט.).

⁹⁹ אך סוכה אינה קובעת למעשר; ר' יהודה (לשיטתו {סוכה ז:} שהסוכה דירת קבע): בחג הסוכות קובעת (יומא י).

¹⁰⁰ לאסור אף אכילת עראי. ומודה ר' ינאי שקובעת מדרבנן (תוס'). וע' ברכות (לה:). אך לפני גמר־מלאכה אין חצר קובעת (ר' נתן; יצא מהחצר וימשיך לאכול); וכתנאי. ביצה לד:-לה:). כמו כן, גָּזְרוּ שנקבע ונאסר באכילת עראי, ע"י: שבת, תרומה (ביצה שם), מקח (שם ולהלן פט:), מלח (שם ושם) ואש (בישול; מעשרות ד, א). ר"נ: שבת קובעת אף טרם גמר־מלאכה, כר' אליעזר. ר' יוחנן: רק אחר גמר־מלאכה, וכן מקח (כתנאי) ותרומה (לא כר"א). ביצה שם, ע"ש ורדב"ז מעשר ג, ג.

¹⁰¹ תירוץ זה חולק על דברי רבי אושעיא (פסחים ט. ועוד; ובברכות לא. החשיבם רבא לְהִלְכָה פסוקה), שהמכניס תבואתו לביתו במוץ (טרם דישה) פטור ממעשר (רש"י).

- צ: [גויים גנבו שוורי יהודים, סרסום עבורם והחזירום - אבי שמואל: יימכרו (אף להרישה (אביי). ר"פ: כרבי חידקא, שאף לגוי אסור. לבנו הקטן - רב אחי אסר ורב אשי התייר). 2 חסידים החליפו ביניהם.]
- רשאי בעל הפרה להרעיבה שתאכל הרבה מן הדישה. בעה"ב רשאי לכסות התבואה בקש (תירוץ א) או להאכילה קש לפני הדישה. לכסות התבואה (שלא תראה) - לא נפשט. צמאה למים; העמיד בנה בחוץ טרם נכנסה; בא אריה; ננעץ בה קוץ - תיקו. אחד חסם ואחר דש [ובכלאים, אחד זיווג לקרון ואחר הנהיג] - השני חייב.
- חקמה בקול, שגער בה - ר"ל: פטור (אין מעשה); ר' יוחנן: לוקה (עקום שפתיו הוא מעשה. *סנהדרין סה:).
- צא. שכר פרה, חקמה ודש - לוקה; ומשלם 4 קבים, ולחמור 3 (אביי: רק לר"מ לוקה ומשלם; רבא: חייב בדיני שמיים; ר"פ: כשמשכה התחייב במוזנה, טרם דש). [מותר להכניס לדיר בהמות ממינים שונים (אסור 'כמכחול בשופרת'). ר"פ אסר לשואל, ורב אשי אסר לעבדי ראשיהגולה אף שיש עמו ממינו. רב יהודה: מין במינו מותר 'כמכחול בשופרת' (טרוד בעבודתו)].
- צא: העובד בידיו, ברגליו או בכתפו - אוכל ("כִּי תבֹא"). ר' יוסי בר'י: רק העובד בידיו וברגליו (כמו שר. הדש בתרנגולים - תיקו). ר"נ: פועלים בתחילת דריכת הגת אוכלים ענבים, ולאחר שדרכו מעט, שתי וערב, מותרים גם ביין.
- העובד בתאנים לא יאכל מן הענבים *או ממין אחר של תאנים (גדרים נ:). לא נפשט האם העובד בגפן אוכל בגפן אחרת (כגון ע"י בנו), אך אם מדלה עליה מותר. ורשאי למנוע עצמו עד שיגיע לפירות הטובים.
- מן התורה, אוכל רק בעת המלאכה; ומדרבנן - בהליכתו משורה לשורה ובשובו מהגת; וחמור - ממשאו, אך לא יאכילו בעליו ביד.
- צב. פועל אוכל אפילו בשווי דינר (רב אסי: ואפילו האשכול הראשון, ואפילו נשכר לבצור רק אותו). ר' אלעזר חסמא: לא יותר משכרו ("כַּנְפֶּשֶׁת"). חכמים: מותר, אך מלמדים אותו שלא יגרום שיסרבו לשכרו (ב: לא כשנשכר לבצור רק אותו; ג: כל הבא רשאי לאכול, כאסי בן יהודה {רב: אין הגיוני, אפי' כוונתו שעובד מיוזמתו}).
- למשנתנו, הפועל זוכה במוזנו מן השמיים (כמתנות עניים). ברייתא: תוספת שכר היא. ונפק"מ לתת לאשתו ולבניו (למשנתנו אין יכול. פועל נזיר העובד בכרם אינו יכול, אף לברייתא, קנס).
- צב: נשכר לשטוח תאנים לייבוש (לא נגמרה מלאכתו) 'ע"מ שיאכל (גם) בני' - הוא אוכל ופטור ממעשר, ובנו חייב (מקח; נראה מקח). נשכר לעבוד בנטע רבעי - לא יאכל, ואם השוכר לא הודיעו פודה ומאכילו (למשנתנו נראה מקח טעות). וכן בטבל, עיגולי דבלה שנתפרדו וחביות שנפתחו (כשנהוג שהסותם מסיר הקצף, וכתנא שרק אז נקבע למעשר, לר"ע; ולא ידע שכבר חייבים).
- מתנה פועל עם המעסיק שלו, של אשתו ושל בניו הגדולים (משל שמיים, או: אינו זכאי בצערם), לקבל תוספת-כסף ולא לאכול. עם המעסיק של עבדיו הקטנים - משנתנו: לא (משל שמיים); תנא ר' הושעיא: מתנה (שכרם הוא זוכה בו).
- צג. נהגו ששומרי פירות אוכלים (רב: במחובר, אך בתלוש אוכלים מהתורה. שמואל: בתלוש, אך במחובר אין אוכלים כלל, ששומר אינו כעובד {ושומר פרה-אדומה - מדרבנן}; רב אשי: כן מסתבר מהמשנה).
- השומר מספר מטעני קישואים של אנשים שונים (לשמואל בתלושים) - יאכל מכולם בשווה.

4 שומרים¹⁰². דיניהם 3, ששוכר כשומר-שכר וחייב בגנבה ובאבדה (כר"מ; ולר' יהודה כשומר-חנם ופטור. גרסת רבב"א, שהופך).

צג: רבה: שומר-שכר שומר כנהוג, ואז פטור כאנוס (שומרי העיר בלילה לא); רב חסדא ורבבר"ה, ר"פ: שמירה מעולה, ככל יכלתו.

בא אריה - על הרועה להזעיק עזרה ולגרשו (ש"ש - אף בשכר, עד שווי העדר, ויקבל מבעה"ב); ואם ברח אומדים יכלתו להציל.

ר"ה'ן אבין: נשדדה (אונס), ונתפס הגנב - שומר-חנם יכול להישבע (אא"כ היו שוטרים, היה לו לצעוק); וש"ש ישלם ויתבעה¹⁰³.

¹⁰² הפקיד דינר זהב ואמר לשומר שהוא כסף, והשומר הזיקו בדיים - משלם דינר זהב; פשע בשמירתו - משלם כסף (ב"ק סב). שור ביד 4-השומרים, והזיקתו בהמתם - חייבים נזק שלם (מדין שומר). הזיק הוא את בהמתם - המפקיד פטור. לא קיבל עליו השומר שמירת נזיקה (אלא שלא תזיק) - משלם המפקיד כדין מוזק (ב"ק יג).

¹⁰³ דעת אביי (זה מתפקיד השומר): רבא: אף שומר-חנם, אא"כ נשבע בטרם נתפס הגנב (וכן מדובר כאן, נמו"י, ור' הערתנו החיצונית). ורבה זוטי גרס אחרת: נשדדה, והחזירה השודד לבית השומר ומתה בפשיעה, ולא נפשט האם באונס 'קלתה שמירתו' או שחוקה לשמירתו (כ"ז בב"ק קח:).

מתה מאליה = אונס; אך לא אם סיגף אותה. בא עליו אריה, דוב, נמר, ברדלס, נחש או 2 זאבים (ר' יהודה: בעת מכת זאבים אפי' 1) - אונס; אך לא כשהוליד את העדר למקום הסכנה. 2 כלבים - אין זה אונס; ידוע הבבלי-ר"מ: אא"כ באו מ-2 רוחות. שודד חמוש - אונס, אף שגם הרועה חמוש¹⁰⁴. ואם הרועה פגשו והתרברבו והתגרה בו - חייב. עלתה לראש צוק (*ככוח, התגברה עליו; לו: ונפלה - פטור. הוא העלה (*לאביי - למרעה טוב; לו: - חייב.

צד. העושה תנאי כנגד הפתוב בתורה - התנאי בטל (ר"מ); ר' יהודה: חוץ מדבר שבממון (כגון המקדש אשה בתנאי שפטור משאר וכסות)¹⁰⁵. אך מתנה שומר-חינם להיפטר משבועה ושומר-שכר להיפטר מתשלומים (אף לר"מ, זה מה שקיבל עליו), וכן שומר-שכר להתחייב כשואל (שמואל: כשעשו קניין; ר' יוחנן: בהנאה שמתפרסם כנאמן). כל שהמעשה מנסח לפני התנאי - התנאי בטל (ר"מ)¹⁰⁶. תנאי שאינו בר-קיום¹⁰⁷ - בטל, לר"י בן תימא, רב: וכן הלכה; רבנן: קיים. הדרך עלן השוכר את הפועלים

השואל את הפרה - פרק שמיני (צד-קג.)

- צד: השומרים. נפגע החפץ - שומר-חינם (פרשה ראשונה) נשבע (ופטור). אך על פשיעה חייב לשלם; שומר-שכר (פרשה שנייה) - גם על גנבה (ואבדה, ק"ו מגנבה; "גנב יגנב"); ושואל (פרשה שלישית) גם (ק"ו) על אונס - שבורה, שבויה ("או") ומתה. שאל פרה, ובמקביל - באותו הזמן או לפני כן - שאל בעליה או שקרו (באמירה) לעבוד עמו - פטור, ש"אם-בעלי עמו לך ישלם".
- צה. כשבעלי עמו פטור השואל מאונס. וכן אם גנב או אבד; וכן שומר-שכר (ר' מוסיף ומקיש). על פשיעה - חלקו רב אחא ורבינא (האם נדרש לפני-פניו לשומר-חינם)¹⁰⁸.
- צה: רב המנונא: פטור רק אם הבעלים עובד בחפץ (פרה וחורש בה); ומעת השאלה ועד האונס. ואיתותב ("בעלי אי-עמו... אם-בעלי עמו"), ודי בעת השאלה (חיובו במונותיה; "וכי-ישאל... מעם רעהו"), ואף שלא עבד עמו אלא בדבר אחר.
- צו. שאל משתפים ונשאל לו אחד מהם; שותפים ששאלו ונשאל לאחד מהם - לא נפשט האם חייב או שפטור על חצי. שאל מאשה (בכסיה) ונשאל לו בעלה; השאיל לאשה ונשאל למלאכת בעלה - תלוי במחלוקת לגבי תוקף קניין-פירות¹⁰⁹. אמר לשליח 'השאל פרחי והשאל עמה' - לר' יאשיה (בנדרים) אינו כמוהו, ולר' יונתן כמוהו. אמר לעבדו - רבא: כמוהו. שאל פרה לרבעה; להראות אמיד; לעבוד בפחות מפרטה; (ואם לאו) 2 פרות לעשות כפרטה יחד - לא נפשט האם מוגדר שואל. אשה ששכרה פרה והתחתנה - בעלה אינו שואל ולא שוכר, אלא כקונה-ראשון (*לה. *ב"ב קלט:), ופטור על נזקיה. [בעל שזכתה אשתו בנכסים ובהם מעות הקדש - מעל הוא כשהוציאן].
- שואל ששבר גרון - רב: משלם גרון. רב כהנא ורב אסי (דחווה) וכן הלכה: מחזיר שבריו ומשלים דמיו (כמו *בבהמה; ב"ק י:).
- רבא: שאל פרה (*או שכרה; לו:), ומתה מחמת המלאכה - פטור, אם יביא עדים שהשתמש כדרכה (או יישבע).
- צז. במעשה שאלת החתול - ללשון א חברו עליו עכברים והרגוהו, וללשון ב אכל עכברים רבים ומת - רבא: פטור. הגיש לשואל מים לשתות - שאלה בבעלים; אלא ישאיל ואח"כ יגיש. השאיל פחד ויצא לראות שלא ירבו משאו - אינו 'בבעלים'. הרב שואל לתלמידיו בימי כלה (שדורש בהלכות הרגל); והם שאילים לו בשאר הימים (שיכול להשתמש למסכת אחרת). רבא: מלמד-תינוקות, שותלי-כרמים לחלוק ביבול, טבח, מקיז דם וספריה-עיר - בשעות עבודתם שאילים ללקוח.
- צז: לקח פרה לחצי יום בשאלה ולחציו בשכירות; פרה אחת בשאלה ואחת בשכירות; ומתה, ומתוכחים מתי או איזו - יישבע השוכר (*ע"י גלגול שבועה, שנשבע שמתה כדרכה; צח:). וייפטר. שניהם אומרים 'איני יודע' - יחלוקו (*כסומכוס; צח:).

¹⁰⁴ (נו' עוד במסכתנו כב. כט: צה.). השודד עצמו - רבה: נחשב גולן; רב יוסף: משלם כפל כנגב (כי מתחבא מאנשים. ב"ק נו: ע"ש; נזכר להלן צה.).

¹⁰⁵ לאביי (לעיל נא:), וכן לסוגיה במכות ג: לרש"י שם, ר' הערתנו החיצונית (שם) רב כ"מ ושמואל כ"ר יהודה (לענייני הונאה ושמיטה). ורבא מחלק.

¹⁰⁶ נלמד מתנאי בני גד ובני ראובן ("אם-יעברו... ונתתם"; גיטין עה.). עוד נלמד משם: הן קודם ללאו (שם:); התנאי והמעשה אינם באותו הדבר (רב אדא שם; ויש חולקים - רב אשי (קידושין: ת"ד"ה לא) ורבא (גיטין: כ: ת"ד"ה על:); ושייה מעשה שאפשר לקיימו ע"י שליח (כתובות עד:; ויש חולקים - יבמות נג. ורש"י ד"ה ה"ג רבינא). ר"מ למד עוד משם, שצריך 'תנאי כפול' ("אם-יעברו... ואם-לא יעברו... ונאחזו בתקכם"), ור' חנינא בן גמליאל חולק (קידושין סא.).

¹⁰⁷ =דמיני (הדוגמאות כאן לגבי גט: עלייה לרקיע, בליעת קנה 100 אמה וכד'). תנאי של איסור (כאכילת חזיר) - אביי: כנ"ל; רבא: מודה ר"י בן תימא שהתנאי קיים (אפשר לאכול וללקוח (כמובן שאסור לקיימו)), מלבד 'שתבעלי לאבא', שאין בידיה להביאו לאיסור. 'שתבעלי לפלוני' - התנאי קיים, שיכולה לשקדו (גיטין פג: ע"ש).

¹⁰⁸ בכל מחלוקתיהם ההלכה להקל; רב אחא הוא המחמיר, ורבינא מקל, חוץ מ-3 ('אומצא ביעי ומורקי') בהלכות דם (פסחים עג: חולין צג: ר"ף כאן נד:).

¹⁰⁹ ר' יוחנן ור"ל (ב"ב קלו:), וכן חלקו תנאים (ב"ק צ:). והלכה כר"ל, שאינו כקניין הגוף (רבא ביבמות לו:), ולכן בשתיקת אינה שאלה בבעלים (ש"ע ח"מ שמו, ט).

תובע המשאיל שמא והשואל ברי (שכורה מתה) - פטור. המשאיל ברי והשואל שמא - חייב; ולר"ג, שפרי ושמא אינו מוציא ממון (*והלכה כן; כתובות יג.) - מדובר שחייב להישבע, ומפני שאינו יכול משלם¹¹⁰ (כשיש פרה נוספת, שמתה והודה בה, ודינו כמודה במקצת¹¹¹). ולרמי ב"ה, שאין נשבע בלי כפירה במקצת - +פרה נוספת, שלגביה טוען 'להדך' מ'.

צח: לא נפשט: שאל פרה ובעליה עמה, ולפני ההחזירה שכרה בלא בעליה; ואם השכירות היא כהמשך - שכר בבעלים ושאל שלא בבעלים; ואם אינו כבעלים - שאל בבעלים ושכר בלעדיהם ושאל עמם; שכר בבעלים ושאל בלעדיהם ושכר עמם.

צט. שלח פרה אל השואל ביד בן/עבד/שליח שלו או של השואל, ומתה בדרך - פטור¹¹². השואל אמר לו לשלוח בידם - חייב (עבד-המשאיל - שמואל; עברי; רב: אף כנעני, כשאמר השואל 'הקה' במקל והיא תבוא' מתחייב מציאתה מחצרו). וכן בהחזרתה (*תוך ימי שאלתה; פ:), בשליח ומדעת עצמו - חייב¹¹³.

רב הונא (*ותנא; קידושין מז:): המשאיל גרון יכול לחזור בו כל עוד לא השתמש בו השואל. ר' אלעזר: תיקנו שמשיכה קובעת בשומרים; ותנ"ה. ר' אמי: משיכה קונה (מן התורה; המשאיל גרון הקדש מעל כטובת-ההנאה והשואל מותר להשתמש)¹¹⁴.

צט: שמואל: גזל 50 תמרים מדובקים יחד, שנמכרים יחד ב-49 פרוטות ובנפרד 50x1 - משלם 49; ולהקדש - 50 (+ חומש, 12½). רבא: סקלים ששברו לחנווני חבית יין הנמכרת ביום השוק ב-5 ובשאר הימים ב-4 - משלמים 5, בניכוי שכר טורח המכירה ועשיית הברז בחבית, ואם היה לו עוד יין ולא מכר ביום השוק - 4; ואם משלמים לפני יום השוק יכולים להחזיר חבית.

ק. היו לו 2 עבדים, גדול וקטן, ויש ויכוח את מי מכר; וכן ב-2 שדות; אם שניהם טוענים שמא - יחלקו (לסומכוס). ברי ושמא - ברי עדיף. ברי וברי - יישבע המוכר שאת הקטן מכר (רב: בתובעו דמיו. שמואל: תבעו בגד לעבד גדול מתוך האריג, ועמרי שדה גדולה. ר' אושעיא {דחה}: עבד עם אריג לבגדו ושדה בעמריה. רב ששת ורבא: כר"מ, שנשבעים על עבדים, וכר"ג, שנשבע כשטענו חטים והודה בשעורים, וכשקטע ידו {שאיין 'הילך'}; אמנם על שדה מודה ר"מ שאין נשבעים). החליף פרה בחמור¹¹⁵, או מכר שפחה, וילדה, ונכוח מתי (והנולד באגם) - יחלקו, לסומכוס; רבבר"ה: גם בבירורי אמר (אך כשעל המוכר שבועה-מהתורה *שקטע ידה, וכדלעיל), יישבע; רבא: לא, ומדובר בשמא-ושמא. ולרבנן המוכר מוחזק.

ק: מכר עצי-הזית שלו להסקה, וגידלו פירות - אם אין יוצאת רביעית לוג שמן מסאה (מלבד הוצאות המסיק והסחיטה) - של הקונה; ואם יש - יחלוקו. אם בעת המכר סיכמו שיקצצם מיד - של המוכר (אפילו מעט); שיקצוץ כשירצה - הכל של הקונה.

קא. שטף נהר עצי זית והעבירם בגושיהם לשדה-חברו והשרישו - יחלקו את הפירות. רבין-ר"ל: אם עברו 3 שנים - הפל לבעל הקרקע (כאילו נטע). אסור להחזיר את העצים לשדהו (משום יישוב א"י).

[המקבל מגוי באריסות שדה שנגזלה מאבותיו - יעשר משלו על חלק הגוי; קנס, שיחזר לקנותה {יש קנין לגוי בא"י / אריס=חוכר}].

הנוטע שדה-חברו שלא ברשות - אם עשויה לנטיעה יקבל כפי שאדם נותן בשדה כזאת לנטעה (שמואל), ואם לאו - המועט שבין השבח וההוצאה¹¹⁶. רצה לקחת שתיליו - ר' יוחנן: אינו רשאי (י"א מפני יישוב א"י, וי"א מפני כחש הקרקע ואף בחור"ל).

בנה חורבת חברו שלא ברשות, ורוצה לקחת חזרה עציו ואבניו - רב נחמן ור' יוחנן: רשאי; רב ששת: אינו רשאי; וכתנאי.

¹¹⁰ רב נחמן ורבא - וכן ר' אבא; אך רב ושמואל חולקים על כלל זה, ופוטרים (תוס'; שבועות מז.).

¹¹¹ כר' חייא בר יוסף בב"ק קזו, 'עירוב פרשיות כתוב כאן', ששומר נשבע גם ללא הודאת-מקצת, אך כאן י"ל ששואל כלווה (שההנאה שלו) ונשבע רק בהודאת-מקצת (מהריק"ש ובית אהרן שם). או: כר"ה בר אבא (שם), שאין כפול בטענת-גב אלא בכפירה והודאה, וי"ל שלשהשביע שומר דיו בהודאת-מקצת (ריק"ש). ר' הע' החיצונית.

¹¹² מנה השואל את השליח בעדים - רב חסדא: שליח הוא וכיד השואל (וכאן חייב; ומה שהמשנה שוללת כאן הוא ללא עדים, בפועל שלו); רבה: לא (ב"ק קד.).

¹¹³ בא שליח עם סימן או חותם, וחתומים עדים (שהסימן של המפקיד) - ר' יוחנן: מוסר לו ופטור מאונסי הדרך; שמואל: חייב; רבא: אא"כ כתוב 'תן לו וכאילו קבלתי'; ולא כדאי (כשהמפקיד זקן, שמא מת), אלא כשהקנה לו החוב אגב קרקע (ב"ק קד:). המלנה ללוח: 'זרוק לי (לרשותי, רשב"א) חובי והפטר'; וזרקו (קרוב למלווה, רשב"א) ונשרף או אבד - פטור. 'זרוק לי בתורת גיטין וזרק קרוב לו לא יצא, קרוב למלנה יצא, באמצע ספק (גיטין עח:). 'הולך מנה לפלוני הנושה ב' (שם ד.) - אחריות-הדרך על השולח. שמואל: ולכן יכול השולח לחזור בו; רב, ותנ"ה: אינו יכול; וכן 'תן לפלוני מנה פיקדונו שגיד' כשהשולח מוחזק לכפן (או זה נוח למפקיד). שליח יכול להתחייב באחריות, בקניין. רב ששת: וטוב לו להימנע ('ועבד לזה' בשולח אלים ובעל מעמד, ר' דוסתאי גאות להחזיר לו, ור"י בר כיפר הקה. שם:).

¹¹⁴ רב פפא: השוכר בהמה, מן המשיכה התחייב במונותיה (לעיל צא). שעת חיוב שואל באונסין - ר"פ: מן האונס; רבא בלשון א: מעת השאלה (כתובות לד:). שאמר רבא: הניח פרה שאילה - בניו משתמשים בימי שאלתה, אך פטורים מאונסיה; ואם ירשו קרקע י"א שחייבים (מעת השאלה החיוב), וי"א שלא (מהפשיעה החיוב, כר"פ, ששואל ששחט בשבת פטור ממנו). סברו שהיא של אביהם ושחטוה ואכלוה - ישלמו בזה (ב"ב קמו: והעור 'וש"י), ואם ירשו קרקע - הכל (שם וב"ק קיב).

¹¹⁵ נידון אחר בזה (כתובות עו:): המחליף חמור בפרה, ומשך את הפרה, ומת החמור - רב יהודה-שמואל: על בעל-החמור להביא ראיה שהיה חי בעת משיכת הפרה (כמשנה שם במומים שנמצאו באשה - וכהסבר ר' אלעזר שאפי' אחרי שנישאה ווכר' יהושע) - אע"פ שלא ברשותו נולד הספק צריך האב ראיה להחזיק בכסף הקידושין; ונדחה. רמי בר יחזקאל-שמואל: על בעל-הפרה הראיה, שברשותו נולד הספק (וכמשנה שם ע"פ רבא ווכר"ג), שמי שנמצא המום ברשותו צריך להביא ראיה.

¹¹⁶ בעל מינה אריסים לקרקע של אשתו (מלוג), וגרשה - האריס יוצא ללא שכר, שלו עבד הבעל יצא כך; ואם אין הבעל יודע לעבוד - יקבל האריס חלקו (כתובות פ.).

קא: המשכיר בית והסתיימה תקופת השכירות - אינו יכול להוציא את השוכר א"כ הודיעו 30 יום מראש, בקיץ (מפסח); ובחורף - 30 יום (מלאים) לפני חג הסוכות, ובכרכים - 12 חודש. חנויות - 12 חודש; רשב"ג: של אופה ושל צבוע 3 שנים. אף השוכר צריך להודיע מראש על עזיבתו. התייקרו הבתים ונכר הפסדו - יכול להעלות מחירו. נפל בית המשכיר - מוציא בסיים השכירות. מכרו, הורישו ונתנו - אין מוציא. השיא בנו ולא היה יכול להודיע - מוציא לצורך בית חתנתו. המניח פירותיו בחצר חברו שלא ברשות או בהטעיה - רשאי בעל החצר לשכור על חשבונם פועלים להוציאם.

על המשכיר לדאוג לבית לכל דבר מעשה אומן (דלת, חלון, מנעולים, חיזוק התקרה); והשאר (סולם, מעקה, מרזב, טיחת הגג, מקום המזווה) - על השוכר¹¹⁷. המזווה - חובת הדין; ואף כשיצא מהבית לא ייקחנה (ומעשה היה), אא"כ הבית של גוי.

קב. המשכיר בית¹¹⁸ ולא את החצר; הזבל שנפל בה מבהמות משוטטות - שלו (חצרו קנתה). היוצא מהתנור ומהכיריים, והקולט זבל מן הבהמה טרם נח (אביי: הדביק כלי באחורי הפרה; רבא: א"צ) - של השוכר. המשכיר חצרו סתם לא השכיר הרפת שבה.

השכיר בית 'לשנה'¹¹⁹, והתעברה השנה - הרוויח השוכר. השכיר לחודשים - המשכיר.

קב: ב-12 דינר לשנה, דינר לחודש' - רשב"ג ור' יוסי: יחלקו את חודש העיבור. שמואל: כשבאו לב"ד באמצע החודש, שכל אחד מוחזק בחציו (ואם באו בתחילת החודש הכל למשכיר; בסופו - לשוכר). רב: כולו למשכיר (תפס לשון אחרון, *כבן ננס; ב"ב קה.). רב נחמן (*והלכה; קי.): כולו למשכיר ואפילו בהיפוך, 'דינר לחודש, 12 לשנה' (הקרקע בחזקת בעליה).

השוכר בית, ויש ויכוח האם שילם; תוך זמנו - חזקה שלא; אחר זמנו - ואפילו ביום סיום השכירות - נשבע (היסת) ופטור.

קג. רבא-ר"נ: השכיר בית ל-10 שנים בשטר - נאמן בעה"ב לטעון שעברו 5 שנים (קרקע בחזקת בעליה עומדת).

ר"נ: השואל חפץ 'בטובו' - שאול לו לעולם, אפילו החזירו; אם עשו קניין במיוחד; וכשיצא מכלל מלאכה מחזיר מה שנשאר ממנו. רבא: השואל מעדר 'לעדור פרדס זה' - זה בלבד. 'פרדס' - פרדס שיבחר. 'פרדסים' - כל פרדסיו, ויחזיר מה שנשאר מהמעדר.

שאל 'באר מים זו', ונפלה - לא יבנה לשימוש; משא"כ 'באר'. 'מקום באר' - חופר בקרקעו עד שימצא מים; ובתנאי שעשו קניין.

השכיר 'בית כזה' ונפל - חייב להעמיד לשוכר בית כמידותיו, כצורתו וכחלונותיו. 'בית זה' - פטור¹²⁰. 'בית' סתם - בונה כרצונו.

הדרן עלך השואל את הפרה

המקבל שדה מחבירו - פרק תשיעי (קג.-קטז.)

קג: המקבל שדה (*אריס או חוכר; קד.) עובד כמנהג; קוצר (משאיר זבל; טרחה קטנה) או עוקר (מנקה האדמה; מרוויח תבן); חורש אא"כ (אפילו הקדים ונפש), או *מנכש העשבים (שלא יישארו כשיסיים, שאף אם יחרוש יצמחו בשנה הבאה; קה.). חלוקה בפירות העצים תלויה במנהג (אע"פ שחלקו בתבואה שונה מהנהוג); אא"כ התנו.

כמו בתבואה, חולקים בעה"ב והאריס בתבן ובקש (רב יוסף: אך בבבל נהוג שאין לאריס תבן, ואין ללמוד מיחידים). וכמו בין¹²¹ - בזמורות; ובקנים הסומכים את הגפנים, ששניהם מספקים. רב יוסף: צרכי גידור בסיסי (סוללות עפר, קנים) על בעה"ב; ושמידה יתרה (קוצים לגדר) - על האריס. מעדר, רחת, דלי ונודות למים - על בעה"ב; והאריס חופר תעלות השקיה.

המקבל שדה - אריס או חוכר - ואח"כ יבשה אמת-המים ממנה לנהר או נקצצו העצים שהיו בה - אינו מנכה לבעה"ב מן המגיע לו. אא"כ אמר מראש (שמואל: המקבל; רבינא: או בעליה אמר כשעמדו בה, האריך להדגשה) 'בית-שלחין זו' 'בית אילן זו'.

קד. רב פפא: במשניות הבאות הדין משתנה בין חוכר (המשלם סכום קצוב לשנה) לבין אריס (המשלם אחוז מסוים מן התבואה).

¹¹⁷ השכיר בית בחזקת בדיק וממנו נמצא שאינו בדיק - אביי: אין זה מקח טעות (נוח לאדם לעשות מצווה, בגופו או בממונו. פסחים ד:).

¹¹⁸ רב נחמן-רבה בר אבוח: המשכיר לחברו חדר בבית ארוך - משתמש בזיזים היוצאים מהקיר החוצה ובחורי הקיר עד מרחק 4 אמות מהחדר, ומעל הקיר (על הגג) במקום שנהגו; רב נחמן: אף בגינת גוי שבפתח הבניין; רבא: אף ברחבה שאחורי הבניין (ב"ב ו:).

¹¹⁹ מונה 12 חודש מיום ליום. 'לשנה זו' - עד ר"ח ניסן (אא"כ שכר אחרי א' באדר); ת"ק חולק (ר"ה ז: ע"ש בריטב"א האם לת"ק עד תשרי, או 12 חודש).

¹²⁰ (נפל - הלך). ובערכין (כ:): השכיר לו בית (תוס': 'בית זה') והתננע - אפילו החלט - אומר לו 'הרי שלך לפניך'. ננתץ בשל כך - חייב להעמיד לשוכר בית אחר (עוונן גרם). הקדישו המשכיר - קדוש, ואסור לגור בו; 'לכשיבוא שכרו יקדש' - לר"מ מועיל וישלם שכירות להקדש. [להשוואה לדין 'חמור זה' (עט.) ראה הערתנו החיצונית].

¹²¹ אביי (למד מהמשנה שם): על האריס לטרוח להשיג קנקנים החל מ-70 יום לפני הגת (חגיגה כה:).

האריס לא עבד - אומדים כמה ראויה השדה להצמיח ומשלם חלקו; שכתב: 'אם לא אעבד אשלם במיטב' (*אינו 'אסמכתא', שבִּידו; עג:); ר"מ [דורש לשון הדיוט. וכן: הלל (הכשיר בני טפופות-אלכסנדריה, 'כשתכנסי לחפה הוי לי'); ר' יהודה (איש חייב בקרבן אשתו, 'אחראין דאית לי עלך'); ריב"ק (אין למשכן בב"ד יותר מהחוב, '...כל קבל דיכי (=גבה ממני ככל המשכון, אף הנחסר תחת ידי'); ור' יוסי (אם נהוג לכלכל בכתבה שוי הנדוניה ובסוף גובה 1/2, גובה חתן מחמיו 1/2 {תנו 400 לבתי בכתבה} - רב אשי מחלק בין 'תנו' ל'כתבו', וי"א בין 'ל' ל'ב'; מסקנה: '400' כשהזכיר כתבה); א"כ עשו קניין¹²²].

קד: 'אם לא אעבוד אשלם לך 1000 זוז!', והזניח שלישי - נהרדעי: ישלם 333 1/3. רבא: פטור ('אסמכתא', שהרי הגזים). אריס קיבל קרקע לשומשום, וזרע חיטים והצליחו יותר משומשום - אין לנכות מחלק בעה"ב על מניעת כחשיהקרקע או על הרווח. נהרדעי: עיסקא (מקבל סחורה ומוכר וחולקים ברווח ובהפסד) - 1/2 מלנה ו-1/2 פיקדון (טוב לשניהם); ה-1/2 אינו נגבה מיתומיו (רב אידי; כמיטלטליהם); ובידו להוציאו לצרכו האישי. רבא: הכל נגבה מבניו, ואין להוציאו אלא להתעסק (נקרא עסקה)¹²³. רבא: כיוון שמקבל *שכר-טרחא (כגון חלק גדול ברווח; סח:), פיצול עיסקא ל-2 שטרות מרוויחו, ואיחוד 2 מפסידו. קה: רבא: קיבל עיסקא והפסיד, וטרח והרוויח חזרה - אינו יכול לדרוש שהמקבל יישא בהפסד ההוא, כי לא הודיעו בינתיים. 2 שקיבלו עיסקא יחד והרוויחו - אין אחד מהם יכול לכוף חברו לחלוק (בכל אופן שהוא) טרם הזמן שנקצב.

אריס חייב לטפל בשדה, אפילו הצמיחה מעט, כדי עשיית ערמה ונעיצת רחת בתוכה (לוי: 3 סאים; ר' נאי: 2 ר"ל: לאחר ניכוי ההוצאות). ר' יהודה: כדי זריעה לשנה הבאה (*ר' יוחנן: 4 סאים לקרקע בית-כור; ר' אמי: 8, שבזמנו כחשה הארץ). *פיזורה רוח עמרים וכפו הלָקט - אומדים כמה ראויה השדה לעשות. רשב"ג: 4 קבים לכור זרע (הנזרע בשורים? תיקו). [פריצי זיתים (בוסר נצחי, רק 1/45 שמן) ב"ש מטמא וב"ה מטהר. הלך בבית-הפרס (שנחרש קבר) על חֶלֶש (אדם שברכיו נוקשות; בהמה מטילה גלל) - טמא (הֶסֶט). זב וטהור על עץ חלש (אין בגזעו לחקוק 1/4 קב; ענף ומקיפו באגרף) - טמא. ר' ינאי: אסור משא 4 קבים כשמתפלל או על תפילין בראשו. ר' שילא: עם תפילין אפי' מטפתן לא (רבא: 1/4 ליטרא)].

חכר שדה, ונשדפה או אכלה ארבה (או *יבש נהר; קו: - מנכה מסכום החכירה אם זו מפת מדינה (עולא: אירע כן לשדות שב-4 רוחותיה; רב יהודה: לרוב הבקעה). ר' יהודה: אם קיבלה בסכום מעות אינו מנכה; *רבא: אין הלכה כמוהו (קו:). לעולא. תלם 1 סביבה נשדף, או ניצל; הפסיקו ביניהן שדות בורות, זרע שחת, זרע אחר; כל העולם במכה אחת - תיקו. זרע שעורים בניגוד למסוכם ונשדפו עם רוב הבקעה; נשדפה עם כל שדות המחכיר אך לא רוב הבקעה (היה נשאר לי מעט); נשדפה עם כל שדות החוכר ורוב הבקעה (לא נשאר משלך) - אין מנכה. שמואל: לא זרע - אין מנכה (וקשיא). קו: זרעה ונשדפה - זרע שוב, ולרשב"ג (שחזקה ב-3 פעמים; לא כרבי) גם פעם שלישית. ר"ל: זרע ולא צמח - זרע שוב; עד אדר, בשעורים ובקטנית, ובחיטים ובשיפון עד כסלו (לר' יהודה תחילת החודש, לר"מ אמצעו ולר"ש סופו).

החוכר שדה ומשלם 10 כור חיטה - גם כשלקתה התבואה (אף כשהעמרים שטוחים לייבוש) משלם מתוכה; וכן כשהצליחה במיוחד. רב אשי: חכר כרם ב-10 חביות יין, והחמיץ - ישלם מהשוק (עשתה השדה שליחותה); משא"כ כשהתליעו הענבים לפני הדריכה. חכר לזרוע שחת בסכום שעורים, וקצר שחת וחרש וזרע שעורים ולקו - רבינא: משלם מהשוק.

החוכר שדה לזרעה שעורים לא יזרענה חיטים (מכחישות הקרקע יותר). ולהפך מותר; ורשב"ג אסור (זריעתם לסירוגין מכחישה). וכן תבואה וקטנית (המכחישה יותר); רב יהודה: אך בבבל (מקום מים) מותר (לת"ק).

רב יהודה לרבי בר"נ: אין איסור גזל בנכוש שחלים מבין הפשתן, כשהם רפים ואינם על גבול ערוגה. נהוג, שעץ ששרשיו בקרקע השכן - לו פירותיו, כרב; שמואל: יחלקו¹²⁴. שרשיו נוטים ל-2 השדות - יחלקו. אל תקנה שדה הסמוכה לעיר, מפני עין הרע (רב אסר לעמוד ליד קמת חברו)¹²⁵; ואם מוסתרת בגדר - טוב. [חלקו רב ור' יוחנן האם רצוי בית קרוב לבהכ"נ].

¹²² ר' יוסי כרשב"ג (כתובות סו:), שהכל כמנהג המדינה. ושם (סו. ורש"י) הפסוק שבכתובה נגבה במלואו; ושמוא תנאי דהתם במקום שנהגו לעשות קניין; או שפאן בשומה ולא בכספיים. ודעת ת"ק שם, שכשמביאה סכום כסף החתן כותבו בכתובה בתוספת חציו (=1/2; שמשכתבו בו); ובכלים מפחית חמישית (ע"ש ובהערותנו החיצונית).

¹²³ זה לגבי ה-1/2 המלנה. אך לגבי ה-1/2 הפיקדון של שטר-עסקא שיצא כנגד יתומים - דייני גולה ור"ה בר אבין; נשבע הנותן וגובה כולו (לא גילה האב שפרע); דייני א"י: נשבע וגובה ה-1/2 המלנה בלבד; אך בפיקדון היה נאמן האב לומר שהחזיר; רבא וזר וטרא: כן הלכה (ב"ב ע:). וסוגיין דהתם כרבא דהכא. לעניין רבית עיי' לעיל (סח:).

¹²⁴ עץ שנטים שרשיו לשדה חברו - עולא, רב דימי: כגולן, ואין מביא ממנו ביכורים; רבין-ר' יוחנן: מביא וקורא. וכן מעץ שענפיו נוטים. תנאי יהושע (ב"ב כו: כו: ע"ש. רבין שם כרב ההולך לפי השרשים ולא לפי הענפים; תוס' שם בדעת רש"י כאן. ראה הערתנו החיצונית).

קז: [וְהִסִּיר ה' מִמֶּנּוּ כְּלֵי-חַלִּי" - רב: עין רעה (99%); שמואל: רוח (הכל); ר' חנינא: קר; ריב"ז: ריבוי צואת אף ואוזן; ר"א: מרה, ותנ"ה שזו "מִתְקַלָּה"; ד"א: 83 תְּלָאִים, וּפְתִי-שְׁחָרִית (במלח ומים) מְבַטֵּלָת כּוֹלֵם, שְׂמִצִּילָה וּמְפַקְחָה, וּמַעֲלֹתֶיהָ רַבּוֹת, 13].

רב יהודה למודד: דִּיקָ! ב-4 אמות בלתי-זרועות סמוך לאֲמַת־הַמַּיִם¹²⁶ אפשר לזלזל (יחידים, מוחלים); אך סמוך לנהר אָמַד בְּרוּחַ. ר' אמי: המוצא עצים על שפת הנהר יקצצם, משני עבריו, כמלוא כתפי מושכי חבל הספינה (לא 16 אמה כרב נתן).

קח. רב יהודה: למסי חומת העיר ושמירתה הכל נותנים, ואף יתומים, אך לא ת"ח; ולכריית באר - אף ת"ח, אך לא הם יצאו לחפור.

רב יהודה: אֲמַת־מַיִם¹²⁷ שנסתמה - על התחתונים לסייע לעליונים בתקונה. צינור ניקוז שנסתם - להפך.

שמואל: המחזיק בשפת הנהר (בתשלום המס) - חצוף. וכעת, שהפרסיים כותבים לקוני השדות הסמוכות שהשפה שלהם - מסלקים.

רב המחזיק בשדה (קנאה בתשלום מס) שבין אחים או שותפים - חצוף. ר"נ: מסלקים אותו.

המחזיק בשדה - ר"נ: בעל השדה הסמוכה (המצרן) אינו יכול לסלקו; נהרדעי: יכול (דינא דבר-מצרא, "וְעֵשֶׂת הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב").

וכן הקונה שדה; ואם המצרן הסכים שיקנה - נהרדעי: צריך לעשות ממנו קניין; רבינא: א"צ; ולהלכה צריך. קנה בלי זה - המצרן מוציא ממנו ומשלם לו כפי ששילם (אפילו כפול משווייה. וכן אם קנה ב-1/2 שווייה, אא"כ הווייל רק לקונה).

המוכר שדה שבאמצע שדותיו - אם אינה באיכות שונה מהן מכירתו בטלה (מערים למכור לו השאר אח"כ).

קח: אין דין 'בר-מצרא' במכירה לצרכי פרעון מס, קבורה, מזון אלמנה ויתומות, קניית שדה אחרת קרובה או טובה; במכירה לבעליה הראשון, למלווה שהשדה משכון בידו (הוא כמצרן), לשותפו, לאשה או ליתומים, לגוי¹²⁸ [ויגדה עד שיקבל על עצמו כל נזקין] או מגוי; במכירת כל נכסיו לאחד; במתנה (ללא אחריות)¹²⁹; המצרן רוצה לזרועה והקונה לדירה; מפריד סלע או דקלים ואין מחרשה נכנסת אפי' תלם; צריך המצרן לטרוח להשיג הכסף; אמר שילך להביאו ואינו אמיד; מעותיו צרורות וחתומות (ירא לפתוח פן יטען שהיו יותר) ולקונה מותרות; לזה מטבעות במשקל גדול ולזה סחירות יותר¹³⁰.

מבין בעלי השדות הסמוכים, מי שקדם וקנה - קנה. באו ביחד לקנות - חולקים ב-X (כל אחד סמוך לשדהו).

לבעל הקרקע זכות קדימה בקניית הבתים או הדקלים שעליה, אך לא להפך.

המוכר שדה ויש חפצים לקנותה. ת"ח < שכן < קרוב. שכן-מהעיר < שכן-בשדה (אחרת).

קט. החוכר שדה ל-7 שנים - רק בראשונה זורע פשתן (מכחישה ל-7 שנים) וקוצץ קורות השקמה (גדלות 7 שנים). חכר לפחות מזה - אסור. אביי: כשמסיים שמים לו שבח השקמה; רבא: לא (רק ירקות כשאינו יום השוק. [אך לקונה שדה שמים ביובל]).

צמחו מאליהם עצים בשדה ורוצה החוכר שבחם כשמסתלק - אם אומר שהתכוון לנטוע עצים מקבל שבחם (כפירות), ואם לאו - דמי עצים-להסקה בלבד (שהפסידו מקום זריעה. אך לא כשצמחו במקום שאינו בר-זריעה).

שתל - נוטע כרם ועובד כאריס *ולוקח 1/2 מהפירות (פנהוג). מת ולו יורשים - רב יוסף: יכול לסלקם בלי השבת. ולא היא.

שתל שהפסיד¹³¹ אפשר לסלקו (רבא: כמתרה; ככל הפסד בלתי-הפיך, וכן מלמד, שוחט, מוהל וסופר). אמר 'אם אפסיד (ממה שהשבחתי) אסתלק - רב יהודה: אין לו שבח; רב כהנא: יש (בניכוי). ומודה כשאמר 'בלי שבח'; רבא חולק ('אסמכתא').

קט: שתל הרוצה להסתלק - רב מניומי: במקום שלוקח 1/2 ואריס (שיצטרך בעה"ב להביא) 1/3 - שמים שבחו, ויקבל 1/4, שלא ייגרם הפסד לבעה"ב (רב אשי: מחוץ לחלק האריס, הדיינו 1/2; וחזר בו [אם בעה"ב ייתן לאריס רק את חלקו, 3/4, לא יפסיד]).

רב מניומי: גפן שהזקינה בכרם (בזמנה, ועומדת לקציצה) - חולק השתל בעץ (כפרי). שטפה נהר - 1/4 (כמסתלק קודם זמנו).

¹²⁵ (ועי' בסמוך). אין ברכה ברווחי תגרים המוכרים בשוק, מגדלי בהמה דקה (אם לא בחרשים, תוס' בעקבות חולין פד:). קוצצי עצים טובים והמקפידים לקחת חלק יפה בכל חלוקה - שהעין שולטת בהם (פסחים נ:). ועי' לעיל (מב). הווכה בנכסים (של גר ערירי; רב ששת: אפי' ירושת בעל את אשתו; רבא: וְרוּחַ מַעֲסָקָה; ר"פ: ומציאה) - כדי שיתקיימו יקנה בקצתם ס"ת; רב"ז: או תפילין ("אסנתן... והתברתן"). עירובין סד:.

¹²⁶ המוכר אֲמַת־מַיִם מוסיף לְצַדִּיקָה אמה 1 (כמים לצרכי אדם ובהמה 1/2); ר"נ: והיא נישעת; רב יהודה: אף נורעת (ב"ב צט:). בסוגין יאור גדול של כל הבקעה - (תוס').

¹²⁷ המביאה מים לשדות ולבורות שבצדיהן. מבואר בניטין (ס:), שהעליונים ממלאים בורותיהם תחילה. שמואל: ויכולים לסוכה עד שייטמו להשקות; רב: בסכירה קודמים התחתונים. רב הונא בר תחליפא: לא הוכרעה ההלכה, והתנן יגבר (אביי: אין לאמצעי להערים). אין לשנות מסלול המים כשהדבר פוגע באחרים.

¹²⁸ באי אסור למכור ולהשכיר לגוי שדה או בית ("ולא תתנם" והפקעה מתרו"מ), ותלקו בהשכרת-בית ובסוריא (ע"ז כא. ע"ש. וכאן מדובר בחו"ל או באנוס; כפ"פ י).

¹²⁹ 2 שטרות-שוים לשדה 1 (תאריכים שונים) - אם הראשון במכר והשני במתנה - כשרים ייפוי כוח מפני המצרן ויבחר [וכן להפך (מפני בעל חוב)] (כתובות מד:).

¹³⁰ כשהקונה עני ראוי שלא לסלקו בשל דין זה (גם זה "וְעֵשֶׂת הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב") - ר"ס לרבינא (ב"ב ה., ע"פ רש"י; אך ע"ש בתוס'). בחלוקת ירושה (שם יב:) - הבכור מקבל 2 חלקיו סמוכים. יבם (המקבל חלק אחיו) - אביי: ג"כ; ורבא חולק. שדהו סמוכה לשדה אביו - רבה: כופים את אחיו לתת לו בסמוך (מידת סדום); רב יוסף חולק. וכן כשהן משקות בידו אדם ולכל שדה יש אֲמַת־מַיִם. לשתייה אֲמַת־מַיִם אחת - מודה רב יוסף; ומתקיף אביי. ובכולן הלכה כרב יוסף. שדה 2 אחים, נהר במזרח ואֲמַת־מַיִם בצפון - חולקים באלכסון (ל-8 חלקים) כדי שיהיה לשניהם בשווה סמוך לנהר ולאֲמַת־הַמַּיִם.

¹³¹ [הנותן לפועל שדה לנטוע - מקבל על עצמו עד 10% עצים יקרים. נמצאו יותר מזה - חייב הפועל לנטוע הכל (בבא בתרא צה:)].

כרם ממשפך ל-10 שנים, ואחרי 5 הזקין, יבש או נקצץ - אביי: דין העצים כפרי, אא"כ אירע זה טרם זמנו; רבא: קרן, ויקנה בדמיו קרקע ויאכל פירותיה¹³² (*לרב, שאין מקלים הקרן - כשאין היובל נוהג; עט.).

קי. שטר משכנתא-דסורא ללא מניין שנים, וקדם המלווה ואכל פירות השדה בשנה השלישית, ותובעו הלווה - רב יהודה: הקרקע בחזקת הלווה; רב כהנא: על הלווה הראיה; וכן הלכה. הלווה טוען 'ל-3 שנים, והמלווה 'ל-5 ואבד לי השטר' - רב יהודה: המלווה נאמן ('מיגו' שיאמר 'קניתי'; ויישבע היסת); רב זביד ורב עזריא חולקים (ודאי מחביא השטר).

הארים 'עלי לקבל 1/2, ובעה"ב 1/3 - רב יהודה: בעה"ב נאמן ('מיגו' שיאמר 'הוא שכיר שלי'; ויישבע היסת); ר"נ: הכל כמנהג.

קי: בעל-חוב הגובה קרקע מיתומים עם שבתה וטוען שאביהם השבית, והם טוענים שהם השביתו - עליהם הראיה (הם מוציאים). הביאו הם ראיה - ר' חנינא: ישלם קרקע. למסקנה - מעות, כשמואל (וכן בכור לאח שהשבית; ובעל-חוב לקונה; *טו.).

המקבל שדה (בתכירה) 'לשבוע (=מחזור-שמיטה) - השמיטה מן המניין; משא"כ במקבל 'ל-7 שנים'.

זמן תשלום שכר שכיר (בסיום עבודתו) שעבד ביום - כל הלילה ("לא-תלין פעלת שכיר"); בלילה - כל היום ("ביומו תתן שכרו").

עובר על "לא-תלין" רק "עד-בקר" ראשון. אח"כ - בלית-שקה (מדרבנן, "אל-תאמר לרעך לך ושוב ומחר איתן").

השוכר פועלים באמצעות שליח שאמר 'שכרכם על בעה"ב' - שניהם אינם עוברים על האיסור. מרימר ומר זוטרא שוכרו זה לזה.

קיא. רבב"ה: בני סורא, המשלמים לפועלים רק כשמקבלים מעות ביום השוק - אינם עוברים (ידוע לכל. ולאחר מכן עוברים מדרבנן).

שכיר שעות ביום גובה כל היום. שכיר שעות בלילה - רב, רבי יהודה: גובה כל הלילה; שמואל, ר"ש: וכל היום שלאחריו. שכיר שבוע, חודש, שנה וכיו"ב - לפי שעת סיום שכירותו וכשכיר שעות (ומשנתנו כר"ש).

5 לאווים אמורים בעניין: "לא-תעשק את-רעך", "ולא תגזל" (*סא.), "לא-תלין"; "לא-תעשק שכיר עני", "ולא-תבוא עליו השמש".

ועשה 1 - "ביומו תתן שכרו". עושק וגזל - רב חסדא: דחיה (לך ושוב) וסירוב, בהתאמה. רב ששת (דחזה): 'נתתיו' וסירוב. אביי: 'להד'מ' ונתתיו'. רבא: אין ביניהם הבדל אלא נכפלו הלאווים¹³³.

כל האיסורים אמורים גם לגבי שכר בהמה וכלים ("בארצך", ושכיר-יום "אתך" ולתנא גז"ש 'שכיר'). ר' יוסי בר"י: רק "לא-תעשק שכיר" ("כי עני הוא" מיעט). גר תושב - "לא-תעשק שכיר" והאומר שם ("בשערך"); תנא: כל האיסורים (גז"ש 'שכיר').

קיא: שכר 2 פועלים ויש לשלם רק ל-1 - העני קודם לאביון ("עני ואביון") ולעשיר ("כי עני הוא" ולריבר"י "עני ואביון").

רב אסי: אפילו שכר פועל לבצור אשכול אחד (שכיר שעות) - עובר באיסורים ("ואליו הוא נשא את-נפשו", ולברייתא "אתך").

קיב. "ואליו הוא נשא את-נפשו" - לצורך הפרנסה הסתכן בעבודתו; דבר אחר: הכובש שכרו, כאילו נוטל נפשו (מחלוקת של מי) ממנו.

אינו עובר אם לא תבעו הפועל, או שאין לו לשלם, או שהעמידו אצל חנווני שישלם לו תחתיו ("אתך"). לא שילם לו החנווני - רב ששת: אינו חוזר אל בעה"ב; רבה: חוזר.

על שכר אומן, העובד בקבלנות - רב ששת: עובר¹³⁴. נתן טליתו לאומן, גמר והודיעו - אין עובר, אלא אחרי שיחזרנה לו.

קיב: שכיר תובע את בעה"ב, תוך זמן התשלום, ונשבע שלא קיבל וגובה (תקנה, כי בעה"ב טרוד בפועליו)¹³⁵. אך לא לגבי סכום שקצב (זוכר כמה)¹³⁶; ולא אחרי הזמן (2 תזקות: נזכר ואינו עובר, ואין שכיר משהה), אא"כ יש עדים שתבעו אתמול בזמנו.

קיג. המלווה ולא פרעו הלווה - "לא-תבא אל-ביתו" לגבות משפון (אלא "בחפץ תעמד"). שמואל, תנא א: אפילו שליח ב"ד אסור (ועל רחמים ורכב ובגד-אלמנה לאו נוסף) אלא חוטף מידו חפץ בשוק (והמלווה אסור מדרבנן); תנא ב: נכנס לביתו.

קיג: רשב"ג (*ואילפא): אחרי 30 יום מוכר את המשכון בב"ד לפרעון, אפי' מחרשה ("*הוא"). ת"ק (*ואליהו): מניח ללווה, ולא לאשתו ולבניו, צרכי חייו¹³⁷ ("מך" "ימך" מערכין. 2 מיטות - לאכילה ולשנה, ביניהן 4 אמות, ומחצלת לעני ומצע לעשיר¹³⁸).

¹³² (עד סוף זמן המשכון; רמב"ם שכירות ז, ה). ו(כשאין די בזה), ב"ד כותב למלווה שטר-טירפא לגבות יתרת החוב מלקוחות-הלווה (כתובות צה: ומאירי ואילת השחר).

¹³³ כבישת שכר שכיר (לך ושוב) ועושקו (לגמרי) הם מן ה-4 הדברים שבגללם נכסי בעלי בתים יוצאים לטמיון (סוכה כט:).

¹³⁴ אם אינו חולק על רב אסי הסובר שאומן קונה בשבח כלי, אמר שעובר רק בכגון שליח לאגרת (ב"ק צט:).

¹³⁵ רבי יהודה: רק כשבעה"ב מודה במקצת (שבועות מד: ובכל הנשבעים שם ונטלים). רב ושמואל: אם שכרו ללא עדים בעה"ב נאמן ('מיגו' שלא שכרתיך). שם (מה:).

¹³⁶ יביא השכיר ראיה ויטול, ואם לאו יישבע בעה"ב ויפטר (שבועות מו:). האומן קבעת ששכיר 2' ובעה"ב 'לא אלא 1' - כל עוד החפץ ביד האומן על בעה"ב להביא ראיה. החזירו לבעה"ב ועבר זמנו - על האומן הראיה. תוך זמנו - שמואל: יישבע בעה"ב ויפטר; רבי יהודה: השכיר יישבע ויטול (בדאורייתא עשו לו תקנה. שם).

¹³⁷ אף שהוקש בעל חוב לערכין, ש'מסדרים' לו - אינו נידון בהשג יד כמו בערכין, אלא כשהיה לו מה לשלם חייב לפרוע עד הסוף (נדרים סה:).

¹³⁸ ומוזן לחודש וביגוד לשנה, וסנדלים; או מעות לכך. לאומן מניח 2 כלי עבודה מכל סוג; ולדעת ר"א צמד-בקר לאקר וחומר לחמר. ויפדה תפיליו (ערכין כג: ע"ש).

לבוש גלימת 100 מנה - ילבש ראויה לו; ר' ישמעאל ור"ע: כל ישראל ראויים לזו! [וכן רשב"ג ור"ש לגבי שבת - הוצאה וסיכה].
 אין ההקדש מחזיר משכון ("ולך תהינה צדקה"). אילפא: אין הקדש משאיר לנודר צרכי חייו; ר' יוחנן: משאיר ("גדר בערךך").
 קיד: [רבה בר אבוה פגש את אליהו בבית-קברות גוי (כר"ש, שאין להם אוהל). נסחט מריח גן-עדן לגלימתו ומכרה וחילק לחתניו].
 מלווה שמשכן כלי - חייב להחזיר כשהלוה צריך לו; ואם שני כלים - יחזיר כל אחד מהם בזמנו, הפר בלילה והמחזרה ביום; *וכן
 כשמשכנו באיסור¹³⁹ ("השב תשיב", "תקבל תחבלי"; לא). לא החזיר - עבר על "לא תשכב בעבטן (-כשהוא אצלך)", "השב
 תשיב לו את-העבוט כבוא השמש" בגד לילה, "עד-בא השמש תשיבנו לו" בגד יום.
 רבא: משכנו בעת ההלוואה - א"צ להחזיר.
 מת הלווה - אין מחזירו ליורשיו. ר' יוחנן: החזיר לו (כשצריך) ומת - לוקחו מיורשיו (אינו כמיטלטלין; שלא תשמטנו שמיטה).
 קטו. "לא-תבא אל-ביתו" - ומותר אל בית הערב למשכנו; ואל בית החייב לו שכר עבודה (אא"כ זקפו במלוה, "משאת מאומה").
 "ולא תחבל בגד אלקמה" - אפילו עשירה (ר' יהודה). ר' שמעון: רק ענייה (שצריך להחזיר לה תדיר ויש לעז. טעמא דקרא).

"לא-יתקבל רחים (התחתונה) ורכב (העליונה)", על רחים לוקה 1, ועל רכב 1. "כי-נפש הוא חבל" - כל שעושים בו אוכל; רב הונא:
 וגם לאו נוסף לרחים או לרכב (ועל רחיים-ורכב לוקה 3); ורב יהודה חולק, ותנ"ה¹⁴⁰.
 קטו. משכן ממנו זוג סכיני מספריים של ספר או עול (מתפרק) להצמדת 2 פרות - חייב 2 (1+1).
 משכן ממנו סכיני-טבחים - יחזיר לו (כלי אוכל נפש). רבא: ויכול לתבוע עד כדי דמיה (ב'מיגו' שיאמר 'קניתי'); ואביי חולק (בדבר
 העשוי להשאלה ולהשכרה אין נאמן שהוא שלו¹⁴¹). אך לרבא בזה מקפידים ואין משאילים).

הדרן עלך המקבל

הבית והעלייה - פרק עשירי (קטו: קיט).

קטו: בית ועלייה נפלו. אם נכר כיצד, לוקח כל אחד אבניו (אם בחבטה, של העלייה רחוקות; ואם בקריסה - עליונות). ואם לאו (כגון
 שפנו) - חולקים באבנים ובעצים ובעפר (כשהם בחצר של שניהם או ברה"ר; ואב"א: אין שותפים מקפידים בזה שתקנה
 החצר). המזהה מקצת אבניו (שלמות; וחברו 'איני יודע' ולר"ג גם מודה במקצת) נוטלן, וחברו נוטל שלמות כנגדן (אביי).

[אני משכיר לך גפן זו שעל-גבי אפרסק זה ונעקר האפרסק - ר' חייא: חייב להעמיד לו אפרסק כל זמן הגפן].

בעל הבית שהשכיר עלייה זו שעל בית זה, ונשברה רצפת העלייה והמשכיר מסרב לתקן - יורד השוכר וגר בבית (שמואל:
 כשנשברה ב-4 טפחים; רב: ברובה, אך בפחות יקבל כנגדו מקום בבית). לא נפשט האם שניהם גרים יחד; ואם כן - האם
 ייכנס רק דרך הגג; ואם לא - האם יכול המשכיר להעבירו לקומה השלישית.

קיו. בתיקון התקרה חייב בעה"ב (מחצלות קנים וקוצים, או נסרי ארז). הטיט שעליה - ג"כ; ר' יוסי: העליון (יישור רצפתו).

טיט רצפת-העלייה שנפחת, וכשנוטלים ידיים למעלה יורדים המים ומזיקים למטה (לא מיד) - רחב"א: העליון חייב לתקן; ר"ח בר
 יוסף: התחתון. חולקים האם על הניזוק להרחיק עצמו (*שמואל: הלא כר' יוסי, שכן; ב"ב כה:).

בית ועלייה של 2 נפלו¹⁴², ובעל הבית מסרב לבנות קירותיו ותקרתו - בעל העלייה בונה את הבית וגר בו עד שישלמו הוצאותיו. ר'
 יהודה: לא (נהנה משלו; ר' יוחנן: לדעתו אסור להנות מממון חברו, וכן בצבע ששנה, והפורע מקצת חובו והפקיד השטר
 בתנאי; ואין הכרח, וכאן - כי קיר חדש משחיר), אלא העליון בונה הבית והעלייה וגר בבית עד שישלם לו.

¹³⁹ (אף שעשה איסור קנהו למשכון, לאביי ככל עושה איסור, ולרבא - שבאיסור 'אי עביד לא מהני' - מגורת הכתובים. תמורה ו).

¹⁴⁰ ומסיקים: אין תלוי במחלוקת אביי ורבא ב"כי אס-צלי-אש" (המשתמע מן הפרטים, ומאידך פנוי לתוספת לאו). תוס' ר"ד (פסחים מא:). דיחוי בעלמא, והיא היא (וכ"נ
 כאן: תד"ה אמר). ובהערות החיצוניות למכות (יג:), בדין לאו שבכללות, הארכנו בס"ד; נמצא שהדין שנוי במחלוקת תנאים (כאן ובפסחים מא: ובתמורה ו:); וסוגיות
 (וסוגיות כמ"ד דאין לוקין, סנה' סג, כרתות ד: ה, פס' כד:). בדעת אביי, שאין לוקין, תלקו לשונות האם לוקים על הלאו הכללי (כשלא עבר על הפרטים. פס' מא:).

¹⁴¹ [מלבד צאן ההולך מאליו (ב"ב לו:), והערות ריש"א שבועות מ: בדעת רש"י]. ובשבועות (מ:); אף שעשוי החפץ להשאלה נאמן שקניתי' (בשבועה) ב-1 מאלו - מול
 טענת 'גנבם'; שמקובל להטמינו; באדם צנוע העשוי להטמין חפציו; בבעה"ב העשוי למכור כליו (וכן מדובר כאן. או: כאן ידוע שבעה"ב עשוי להשאיל; תומים ז, ח).

ק"ז: באו לבנות, ורוצה התחתון לשנות את הקירות לסוג אבן עבה יותר, להמעיט חלונות, לסכך בארזים (במקום שקמים) - שומעים לו, אך לא להפך. רוצה העליון לשנות - רק להפך. אחד רוצה להגדיל גובה ביתו - אין שומעים לו; להנמיך - שומעים. שניהם עניים ואין להם כדי לבנות, ורוצה בעל הבית למכור את הקרקע - ת"ק: אין לבעל-העלייה חלק בקרקע; אחרים: יש לו רבע; רבי נתן: יש לו שליש (רבה: כפי שמקצת העלייה את ימי הבית, וכן עיקר).

בית-בד הבנוי בסלע ועליו גינה (ושייכים ל-2), ונשבר הסלע - בעל הגינה זורע בבית-הבד עד שיִתקן זה כפָּתו. שמואל: כשנשבר 4 טפחים; רב: רובו, אך פחות מזה זורע חצי למטה.

ק"ח. קיר ועץ שנפלו לרה"ר והזיקו - פטור (אנוס). אך אם נתן לו ב"ד זמן, 30 יום, להרוס הקיר ולקצוץ העץ, ונפלו אחריו - חייב¹⁴³.

קיר נפל לגינה סמוכה, ואמר בעליה לבעל הקיר 'פנה אֶבְנֵיךָ ונענה 'הן שלך, קח אותן' - אם בעל הגינה אינו רוצה הדין עמו. ואם הסכים, כפָּנּוּן זכה בהן (לא לפני כן, שבעל הקיר רק השתמט), ואח"כ אין בעל הקיר יכול לחזור בו.

[השוכר פועל לעבוד בשלו והעבירו בשל חברו - הוא משלם שכרו, ונוטל מבעה"ב כפי הנאתו (*עו. קיא.).] אמר לפועל (זה, או שעבד אצלו) 'קח מה שעשית בשכרך' - אין שומעים לו (ואם הסכים, קנה). וכן כשעבד בתבואת הפקר (קנה עבור בעה"ב); אך אם רק לשמור עליה - שומעים לו (כֶּהֱבֵטָה לא קנה). [הֶבֱטָה בהפקר - רבה: מחלוקת, לגבי שומרי ספיחי שמיטה לקרבן-ציבור, שלת"ק בשכר (שמא יזכו לעצמם) ולר' יוסי אף בחינם. רבא א: קנה (וחלקו בחשש שלא ימסרם לציבור בלב שלם). רבא ב, ר' יוחנן, רב נחמן: לא קנה (וחלקו בצורך שיתפרסם שהם הקדש, להרחיק בעלי זרוע).]

ק"ח: ברה"ר, מגבלים טיט (לשימוש מידי) אך לא ללבנים, ואין שורים טיט ואין עושים לבנים.

המוציא זבל לרה"ר - ידאג שיסולק מיד. הבונה מביא אבניו לרה"ר ומיד בונה. ואם הזיק בינתיים - חייב לשלם. ר' יהודה ורשב"ג: מותר להשהות 30 יום (זבל - בחורף¹⁴⁴); ואם הזיק - פטור, שעשה בהֶתֵר, וכן שיטת ר"ש לגבי תנור בעלייה (*ב"ב כ:).

האבן עוברת מהחוצב לסֶתֶת, וממנו לחֶמֶר, לסֶכֶל, לבִנְיָא, ולאדריכל שקובעה במקומה. כל אֶמֶן אחראי לנוקיה כשהיא אצלו. אחרי שהונחה בקיר נפלה והזיקה - האחרון חייב (שכירים, כל אומן הוא בפני עצמו), ואם עבדו בקבלנות - כולם יחד.

2 גינות זו מעל זו, וביניהן צֶמַח יָרֵק - שרשיו של העליון (בִּעְפָּרוֹ הוא. רבא). הירק - ר' מאיר: של העליון; ר' יהודה: של התחתון (באוירו גדל) [וכן חלקו בעץ היוצא מִגֹּזַע עֵץ, לגבי הבעלות עליו ולגבי ערלה]. ר' שמעון: כל שיכול העליון לשלוח ידו ולקחת (ר' ינאי: לא במאמץ רב; מגיע רק לשורש או לירק - תיקו) שלו, והיתר של התחתון (הפקירו לו); ר"ל: כן הִלְכָה.

הדרן עלך הבית והעלייה וסליקא לה מסכת בבא מציעא

¹⁴² מעשה (ב"ב ו-ז). ששקעו קירות הבית, וסירב בעל העלייה להתפנות (אפילו על חשבון בעל הבית) לצורך השיפוץ - רב חמא. *וכן הלכה (שם ז): הדין עמו, אא"כ יָרְדוּ קוֹרוֹת רִצְפַת העלייה לתוך 10 טפחים של הקרקע (רשות הבית, ואינו משועבד לעליון). ואם התנו על כך מראש, כופים את העליון - מר זוטרא בר"ג: כשאין גובה הבית כחצי סכום ארכו ורחבו; רבא ע"פ רִהְבֵדְרִי: כשאינו יכול לשאת חבילת קנים ארוכים ולהסתובב עמה. ע"ע שם דינים דומים.

¹⁴³ ואף שהפקירם כשנפלו, חייב על מה שהזיקו אח"כ; כנלמד מהצד-השווה של בור ושור (ב"ק ו, ועיין נמו"י כאן עב). [לדינים דומים עיין בסמוך וב"ק ל.].

¹⁴⁴ וצוּבְרוּ שׁוֹב אַחַת ל-30 יום (רש"י; לא כדבריו בב"ק ל., ראה הע' החיצונית). המוציא לרה"ר תבן וקש לָזָבֵל - חייב בנוקיהם (ולר' יהודה - ר"ג: בזמן שאסור; רב אשי: בתבן וקש מורה, שמחליקים). וכל הקודם זכה לעצמו; מחלוקת האם רק בשבתם, או אף בגופם (קנסו בדבר שמשביח ברה"ר; לא נפשט האם גם טרם השביחו); ומחלוקת האם מורים כן. הפך גללים ברה"ר והזיקו - חייב (פטור אם לא התכוון לזכות בהם; כשהגביהם פחות מ-3 טפחים, למחייב מפקיר-נוקיו). ב"ק (ל-לא. כט:). החופר בשמיטה לצורך גדר בינו ובין רה"ר, או בור ומערה (בכל שנה, לרוב המפרשים) - ר' יהושע: צוּבְרוּ בְרַה"ר ואח"כ מתקנו שם; ר' עקיבא: אסור לקלקל רה"ר אפי' ע"מ לתקן אח"כ, אלא צוּבְרוּ בשדהו באופן שהותר לעשות בזבל (שביעית ג, ט).

הערות - מסכת בבא מציעא

ב. שניים אוחזים. לאפוקי אחד אוחז ואחד נסרך אחריו ומנסה לאחוז, שעליו הרְאָיָה אף לסומכוס. להלן (ו. ע"ש וברש"י ד"ה אפי' לסומכוס וד"ה דסרכא, ובנחלת משה). ולא תוויי טלית שהיתה מונחת חצייה על הקרקע וחצייה על העמוד (להלן ט.; ע"י שו"ע חו"מ רסט, ה).

ואין ידוע מי שלם לו מדעתו (ב.). ע"פ רש"י (ב: ד"ה לא צריכא); שאף שהמוכר יודע, אינו נאמן משקלכו, מאחר שקיבל מעות משיניהם (קידושין עג.). אמנם בתוס' (ד"ה ולחזי) כתבו שאם המוכר יודע - אף שלנו אין ידוע - נאמן לפטור משבועה, שהוא עד המסייע.

יישבע שיש לו בה לא פחות מִבְּעָע. ע"פ האמור לעיל לגבי חצי (והמקור להלן ה:); וכ"כ בשו"ע (חו"מ קלח, ב). אמנם בבאור הגר"א שם (ס"ק ט) כתב: "אבל יש לחלק, דְּכָאן א"צ לישבע שיש לו בה, דהא מודה לו בחצייה". ובעניין השמטת רמב"ם (הל' טוען ונטען ט, ז-ח) לשון זו של השבועה (אף ברישא), עיין בהערות הרב אלישיב (להלן ה: ד"ה שבועה שיש; ו. ד"ה שם והנה רש"י), שרק לסומכוס נצרכת לשון זו (שהשבועה אינה אלא תקנה); אך לרבנן מדינא נשבע, כמוציא מחברו, וא"כ די בנוסח השבועה שבמשנה, שהרי משיביעים אותו על דעת ב"ד (ע"י שבועות כט.), ואין זו שבועה שתוקנה כאן במיוחד שנטען על לשונה (בזאת נסמך על דברי תוס' ה: ד"ה על).

עוד שם. ראה גם הערתנו לכתובות (צג.), מדברים שנאמרו לגבי שיטת-חלוקה זו.

ד. ה'הילך'. במהדור"ק כתבתי דסוגיין כרב ששת; עפמש"כ כאן בתוס' (ד"ה ורב ששת), וכ"כ ר"ף (ד. בדפיו) ורא"ש (סי' ה) ועוד; וכדמשמע בהמשך הסוגיה (ה. "אם איתא לדר' חייא... השתא נמי דליתא לדר' חייא..."). אך מלשון רש"י להלן (ק. ד"ה הילך; צח. ד"ה קא משכחת) נראה שלמד שאין כוונת הסוגיה (הסוגיות) שם לפסוק הלכה כרב ששת אלא להקשות עליו (או לתרץ לשיטתו). ובאור דר"ה להלן (סי' שכב) כתב על דברי רש"י שם: "ומדפירש 'ואיכא למ"ד הילך פטור' ולא 'דקיימא לן דהילך פטור' משמע דסבר דהילך חייב" (וכ"כ שם בשם רב עמרם גאון ורב האי גאון). [ובעניין ה'הילך' ראה גם להלן (קטז:)] בהערותנו החיצוניות.

ה: אביי (ו.). כתב רש"י (ו. ד"ה אביי אמר, וד"ה ולא פרשי) שאביי חולק על ר' יוחנן. כלומר, אין הטעם שלא יהא כל אחד תוקף בטלית חברו וכו', שְׁלוֹ נְחָשֵׁד על זה חשוד על השבועה (ובעניין זה ע"י תוס' ו. ד"ה ספק, ליישוב ראיית הגמ' בסמוך שהחשוד על ממון אינו נחשוד על שבועה. ונמצא שרש"י לעיל ג: ד"ה והאי בכליה פירש כאביי; ועוד, שבסוגייתנו מוזכרים דברי רבה-דלעיל בפי הדוחה הסובר דמאן דחשיד אממונא חשיד אשבועתא; ובזאת ישיב רש"י לקושיית תוס' ג: ד"ה בכליה). והקשו על כך, שסברת אביי טובה כנגד הקושיה מדוע לא ייחשד זה על השבועה; אך אינה עונה על "וכי מאחר שזה תפוס ועומד וזה תפוס ועומד שבועה זו למה?" ומה נשתנתה זו משאר התביעות, שבהן אין מטילים שבועה מחשש לספק תביעה ישנה? ע"י מנחת הַבְּקָר (לרבי שלמה יהודה אריה ליב מורגנשטרן), שרש"י לשיטתו (שבועות מה. ד"ה ישבע בעל הבית) ששבועת היסת לכופר-בכל קיימת עוד מדין המְשֵׁנָה, וא"כ א"צ לשאול על המשנה שבועה זו למה (אכן שאלת הגמ' מראש צ"ע לפ"ז). אמנם בה גופה צ"ע, דבשבועות בההוא פירקא גופיה כתב רש"י (מת: ד"ה הא שאר) דרב נחמן תיקנה, ע"ש! וכבר עמדו בזה רמב"ן ור"ן בריש ההוא פירקא (מד:), ע"י מה שכתבו בשיטתו. ובתורת חיים (שם מת. ולהלן כו:) כתב דשבועת היסת (להיפטר מתשלום) בימי התנאים נתקנה, אך לא תיקנה אלא היכא דמסתבר טעמא כההיא דחנני ושלחני, ואתא רב נחמן והוסיף ותיקן בכל תביעות שבעולם. ע"ש שהסביר (ראה בזה הערתנו בשבועות מה.). מ"מ נמצא שבכופר-בכל לא היתה שבועה מדין המְשֵׁנָה; ואמנם שמא י"ל שפאן יש טעם מסתבר לומר שתיקנה התנאים כהנך דפ"ז דשבועות. והיינו, שבשיטה מקובצת (ו.) הביא בשם ר"ש די וידאש - והביא דבריו באמרות טהורות (אמרי זוטרי תחילת ו., וכן בהמשך ד"ה בגמ' אלא חיישינן) וצידד בהם - דבשאר שבועות-התורה אין לומר דספק מְלָנָה יִשְׁנָה יש לו עליו, משום דשאר תביעות שמתחייב שבועה באות ע"י עסק שעסק עמו או פיקדון אשר הפקד אָתוּ או נושה בו, וחזקה שמדייק אדם למי יפקיד או ילווה לו, וכשיחשוב אצל מי יפקיד מן הסתם יזכור אם יש אצלו איזה ספק, ומה לו להלוות או להפקיד ביד מי שיש לו עמו דררא דממונא? משא"כ במתני', שהתביעה אינה ע"י עסק שהיה לו עמו, אלא שתבע לחברו שתקף בו שלא במשפט - שפיר אמרינן מְלָנָה ישנה יש לו עליו (ושמא לזה כיוון מהרש"א במהדורא בתרא ביישוב הקושיה מהכופר בכל. וצ"ב). ובהערות הרב אלישיב כתב, לפי דבריו לעיל (ה:), הזכרנו בהערותנו לעיל ב., ראה שם), שלמסקנה דר' יוחנן, לרבנן (לא אליבא דסומכוס) טעם השבועה פשוט - שהוא מוציא מחברו ולכן צריך שבועה, ולא מפני תקנה מיוחדת. ולפי זה לאביי אין טעם השבועה כר' יוחנן, אלא מדרבנן, "אלא בכדי שלא יחשב חשוד אממונא אנו נזקקים ליישב מעשיו דשמא מלוה ישנה יש לו עליו". ושמא עוד יש לתרץ סוגיין לרש"י בדומה למש"כ במנחת הבוקר (הנ"ל). רבי יוחנן קָדַם לרב נחמן, והיה טרם תוקנה שבועת היסת לכופר-בכל, ולכן בזמנו שייד לשאול 'שבועה זו למה' (ואף אולי הוא עצמו שאל, כבתוס' להלן כא. ד"ה וכמה), ואביי היה אחרי ר"נ ומֵאַחַר שכבר תוקנה שבועת היסת אין מקום לשאול 'שבועה זו למה'.

ו. הקדישה אחד מהם. והלה שתק ואח"כ צעק; כ"כ בתוס' (ד"ה הקדישה), ע"ש.

הקדישה אחד מהם וכו' אינה קדושה וכו' וכן דין המרחץ וכו'. בסמוך (ו.) הבאנו בס"ד תקציר מהלך הסוגיה.

ו: כהן תִּקַּף וחסף ספק-בכור מיד ישראל מוציאים מידו. שזו תמצית מהלך הסוגיה: אחרי בעיא דרבי זירא (ו. "תקפה אחד בפנינו") דלא איפשיטא, איבעיא להו (לצד שאין מוציאים מידו, דלאידך גיסא פשיטא שאינה קדושה) לגבי הקדישה בלא תקפה (כיוון דהקדש כ'מסירתו להדיוט' כי תקפה דמי, או שאין יכול להקדיש כלל כי אינה ברשותו). ומובא המעשה בנדון זה בההיא מסותא, ופשוט רב המנונא מהמשנה בטהרות דספק בכורות המע"ה, אלמא אִם תקפה אין מוציאים מידו, ותני עלה (כשלא תקפה) קדוש ואסור בגיזה ובעבודה; אלמא מוקדשת. ודחי רבה: בכור קדושה הבאה מאליה היא ובו אם תקפו כהן מוציאים מידו, וכי מיבעי לן כשהאדם הקדיש. וסייעו רב חנניה: הספקות (-ספק פטרי חמורים לו, ופדה אותם בטלאים והניחם אצלו, דהמע"ה) נכנסים לידר להתעשר, וְלוֹ יש לכהן שייכות בו (שבתיקפה אין מוציאים ממנו) - נמצא זה פוטר ממונו במעשר-בהמה מְשָׁל כהן! אביי דחה: כגון שיש לו 9 טלאים והספיק, דממה-נפשך יוצא בו יד"ח. אביי חזר בו: ספק אינו בר-מעשר ("הַעֲשִׂירִי" ודאי), דאל"ה כשקפץ אחד מהמְנַיִים לידר לא היה לנו לומר שכולם פטורים אלא לעשר ממה נפשך. ובמעשה-המרחץ פִּשְׁטוּ מדברי רב נחמן, שכל ממון שאינו יכול להוציא בו אין אינו יכול להקדישו. ע"כ.

נמצא שלגבי ההקדש נפשט להדיא. ולגבי 'תקפו כהן' אין מפורש בגמ' להדיא שנפשט האם מוציאים מידו, אך מהלך הסוגיה מְרָאָה שאכן נפשט שמוציאים מידו, דהא סייעתייה דרב חנניא לרבה קיימת למסקנה. וכ"כ בתוס' (ד"ה פוטר ממונו). "וכן דבר שאר פוסקים; אבל הרמב"ם (הל' בכורות ה, ג) חולק; וכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' שיא), דלמסקנא דמפרש 'ספיקות' = ספק פטר-חמור - אין ראייה, דבפטר-חמור לא זכה כהן, וְיִשָּׁה כבר אתחזק בה הבעלים"; לשון תהגת הגר"א (אות א), וע"י דבריו באורך בבאורו לשו"ע (י"ד שטו ס"ק ב); וע"י תשובת רשב"א הנז' (פתח בה: "באמת גם לי נראה פשיטותה של הַלְכָה כן; אלא דבעינא למשכוני נפשין אדרב ז"ל לחזר אחר זכותו...").

ז. וכן בטלית מזהבת. וכן בשטר, כשהתורף באמצע (ר' יוחנן למסקנה; ז:).

רבי: וכו' יביא המלווה קיום לחתימות אף שהלווה מודה שכתבו. עוד במחלוקת זו ע"י כתובות (יט.) ובבא בתרא (קנד:).

ר' אלעזר: אם אחד אוחד בטופס ואחד בתורף האוחז בתורף נוטל את ההפרש שבין שווי השטרעם התאריך לבין שווי בלעדיו. בגמ' מובא גם שר' יוחנן אמר: "לעולם חולקין". אך מבארת היא שר' יוחנן דיבר "דקאי תורף בי מציעא... דמקרב לגבי דחד...". "ומר אמר חדא וומר אמר חדא ולא פליגי" (רש"י ד"ה דקאי תורף).

מצא שטר-חוב מקיף ויש ויכוח וכו'. במשנתנו אין החייב מודה, כמפורש בלשון הברייתא ("מלך אומר..."). עי' להלן סוגיות נוספות בעניין המוצא שטר חוב (יב-יד), שם נידונו גם חששות פערון וקנוניא כשהחייב מודה; טז-יז, שטר הקנאה, שטר מקיים, שטר שזמנו בו-ביום; כ: שטרות אחדים שנמצאו יחד; ויש לדון מה היחס בין הסוגיות. וראה הערתנו על הסוגיה המרכזית (יב-יד) בס"ד.

המוצא כתובה. (השטמה) כדי לקצר, השמטתי הדין (ז): שאם הבעל מודה יחזיר הכתובה לאשה (הנוכח בדברי ת"ק בברייתא); מתוך מחשבה שפשוט הוא לכאורה, שדין כתובה כדן שאר שטרי חוב הנידונים בסוגייתנו ולהלן (יב-יד. טז: ז). וראה הערותינו להלן יב: בס"ד, דמאי שנא? אך די במשפט זה כדי לראות שיש צורך להוסיף דברים בעניין זה, שאינו פשוט כ"כ. תחילה סברתי שפשוט שכשהבעל מודה יחזיר לאשה, ושמשפט זה בברייתא מוסכם על הכל; וציינתי לדברי **תוס'** (ד"ה בזמן), "דלא חיישינן לקנוניא"; ולמחר **ר"ם מלובלין** בביאור דבריהם: "קשה להם להתוס': מאי אתא התנא לאשמועינן? פשיטא, כיון שהבעל מודה יחזיר לאשה! לכן פירשו דאתא לאשמועינן דלא חיישינן לקנוניא". א"כ, יש לדון בעניין החשש לקנוניא בשטר כתובה (בשטר חוב נידון הדבר להלן יג-יד. יז). **רמב"ן** הקשה כאן, וכי אין התנא חושש לקנוניא? ותייר, שיש לדחוק שמדובר כאן בכתובה ללא-אחריות, וכר"מ שאמר שהמוצא שטר ללא-אחריות יחזיר (להלן יג:). וכאמור, **בתוס'** לא הסבירו כן. וגם **רשב"א** החזיק בכיוונו: "דאיכא למימר דהאי תנא חייש לפרעון ולא חייש לפרעון ולקנוניא". וכתב עוד שמצא בתוספתא תנא שאינו חושש לקנוניא כשהחייב מודה. ובחידושי **הרי"ם** כתב תחילה שטעם התוס' הוא שמדובר בעוד האשה תחת בעלה, ואין זה שכיח שכבר נפרעה הכתובה ועתה עושים הם קנוניא. וכי"ב כתב **בפני יהושע** (עי' מה שהאריך בזה). וע"ע בחידושי הרי"ם, שכתב שנראה מלשון הברייתא שאין מדובר דווקא כשעודה תחת בעלה; וכתב לתירץ באופן אחר בעקבות דין הטוען אחר מעשה ב"ד (יז:), "ע"ש. בחידושי **רבי מאיר שמחה** ג"כ העמיד משפט זה ב'עודה תחת בעלה': "הגם דחכמים סבירי לקמן בשט"ח (עי' יג: דחיישינן לקנוניא - כאן בכתובה אמרו בזמן שהבעל מודה יחזיר, ולא חיישינן לקנוניא, משום דעל 'עודה תחת בעלה' קאו חכמים ואמרו דבמודה יחזיר משום, דבשביל לטרוף מלוכה המאוחר לזמן הכתובה יעשו עצה לגרש? זה לא עבדו אינשי, ורק שיחזור ויקחנה לאשה, הלא ר"פ סבר בערכין (כ"ג ב) דצריך להדיר הנאה בשביל לוקח יעו"ש, ואם כן לא מצי להחזירה; ולכן לא חיישי חכמים לקנוניא". אך **רמב"ם** פסק (הל' גולה ואבדה יח, יב) הפך מדברי התנא: "מצא כתובה, אף על פי ששניהם מודים לא יחזיר לאשה, שמא נפרעה כתובה זו או נמחלה ואחר כך מכר הבעל נכסיו, והרי הוא רוצה לעשות קנוניא על הלכות". וכתב **במגיד משנה**: "דין כתובה כשאר שטרי חוב, ופשוט הוא". ובהגות **מיימוניות** כתב: "כר' יוסי לגבי רבנן..."; כלומר, דין זה שנוי במחלוקת התנאים בסוגייתנו, והמשפט "בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה" אינו מוסכם (וע"ש). העולה עד עתה, שהראשונים לא חילקו בין כתובה ובין שטר חוב, ולכן הסבירו את דין כתובה כתנא הסובר כן בשטר-חוב (רשב"א, נר' מתוס'), ואולי גם דעתו דחוויה מההלכה (רמב"ם), או במקרה מסוים שכן דינו גם בשטר חוב לשיטה מסוימת (רמב"ן). ואילו האחרונים העלו לחלק בין דין שטר-חוב והקלגל ובין דין כתובה.

ויש לציין שיש 'קנוניא' אחרת שחוששים לה בכתובה - כאשר בא אדם לגרש את אשתו, במקרה של עֶרְבּ ובמקרה של הקדש, כפי ששינוי בערכין (כג:). רשב"ג: המגרש את אשתו ויש עֶרְבּ לכתובה - יִדְרְגָהּ הנאה, מחשש לקנוניא על נכסי הערב (רב פפא: וכן המוכר כל נכסיו ובא לְרָשָׁה; נהרדעי: לא). אביי: ת"ח עני, שאביו ערב לכתובה - מותר ליעיץ לו לְרָשׁ (לא ב"ד) ותגבה מאביו ויחזירה. אדם בריא שהקדיש נכסיו ובא לגרש את אשתו - ר' אלעזר: יִדְרְגָהּ הנאה (מחשש לקנוניא על חשבון הקדש, שתגבה כתובה ויחזירה; שאינו יכול להישאל על הקדש, כב"ש); ר' יהושע: אינו צריך (א"צ קנוניא, שיכול להתיר הקדשו ע"פ חכם). ע"כ.

ח. רב נחמן ורב חסדא (מלהלן י). וכאן רבא אומר כן; אך להלן (י). הוא מקשה על ר"נ; וכבר העירו שזו וזו דרך דיחוי בעלמא, או שאח"כ השתכנע שם מדברי ר"נ וסובר כדבריו כאן (עי' להלן **תוס'** ד"ה איתביה, ושם **בתוס' ר"ד** ו**בתוס' רא"ש**). ובספר **דרוש וחידוש** לר' עקיבא איגר (י) ועוד (כמובא באוצר מפרשי התלמוד), כתבו שלרוב לא קנה חברו אך כאשר עשהו שליח קנה, ולר"נ גם בשליח לא קנה וזאת שהקשה להלן רבא לר"נ.

שם. הוא **תופס לבעל-חוב** וחב לאחרים (מלהלן י). שיטת **רש"י** (י) ד"ה הוי תופס וד"ה לא קנה) בביאור דברי רב נחמן ורב חסדא ("...לא קנה") שאם התופס מִנְהָ לשליח - קנה. וקלקו עליו **בתוס'** (י) ד"ה תופס; גיטין יא: ד"ה תופס; כתובות פד: ד"ה אֵת תופס), **רא"ש** (ס' כז) ועוד, והקשו עליו ממעשה יימר בר חשו בכתובות (פד:), "יימר בר חשו הוה מסיק ביה זוי בהווא גברא, שכיב ושביק ארבא, א"ל לשלחיה: זיל תפסה ניהליה, אזל תפסה. פגעו ביה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, אמרו ליה: אֵת תופס לבי"ח במקום שחב לאחרים, ואמר רבי יוחנן: התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים - לא קנה!". הרי שאין מועילה שליחות! ועיין בספר המפתח רזא דשבתי להלן שם (י) על תד"ה תופס) שציינו למקורות רבים מאוד בעניין זה. **בתוס' רא"ש** בכתובות (בהגהה שהוסיף תלמידו בשמו, ראה במהדורות מוסד הרב קוק) כתב לדחות את הקושיה מפתובות בשני אופנים - שדברי רב פפא ורב הונא בדר"א אינם אליבא דאמת, או שנאמרו מתוך חסרון מידע בפרטי המקרה: "ומורי ר"נ אומר דלא קשה, דאמרי ליה הכי משום מילי בעלמא כדי שיתפסו הם; או אי נמי: לא ידעי ביה דהוה שליח, ומשום כך אמרו לו לא קנה". **בקצות החושן** (שם ס"ג ק) כתב - וכך הכריע בדעת רש"י **בנחלת דוד** (י) (ע"ש) - שאין כוונת רש"י שבע"ח תופס, אלא שהלווה אומר לשליח לזכות עבור מלך-פלוגי לפירעונו; וכפסק שו"ע (ח"מ קה, ג) ע"פ גיטין יא:): "אם הלוה אמר לאדם אחר יִזְכֶּה בְּחַפְזֵי זה לפלוני, או: 'תן מנה זה לפלוני' - זכה לו... ואין אחד מבעלי-חובות יכולים לגבות מאלו, שכבר זכה בהם אחר". אך רוב הראשונים (הזכרנו **תוס'** ו**תוס' רא"ש**, ועי' ריטב"א בכתובות ובגיטין יא; ועוד) והאחרונים הבינו את דברי רש"י כפשוטם. וא"כ הדרא קושיין ממעשה יימר בר חשו מפתובות.

ולפיכך, יש מן האחרונים שחילקו בזה בדעת רש"י בין מציאה ובין בעל חוב. **בצל"ח** (י) האריך בשיטת רש"י, וכתב שלרש"י מחלוקת האמוראים לגבי תופס לבעל חוב היא כשעשהו שליח, ורש"י כאן ביאר דאליבא דכ"ע לא קנה, שהרי אף האומר שקנה (ר' יוחנן כאן י) לא אמר כן אלא כשעשהו שליח, וכאן הרי לא עשהו שליח. ובכתובות סוברים ר"פ ורב הונא בדר"א כרב נחמן ורב חסדא כאן (י), שהתופס לא קנה, והיינו כשעשהו שליח. ע"ש. וכתב שיש ליישב שזו כוונת **מהרש"א** בכתובות (שם בתד"ה אמר ר' יוחנן) במה שהציע בדעת רש"י, שדווקא במציאה מועילה שליחות לקנות, כי יש 'מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה', ומשא"כ בחוב. גם **במגיני שלמה** בכתובות כתב לחלק כמהרש"א. אך **במגן גבורים** (י) כתב לחלק להפך - שליח מועיל בחוב אך לא במציאה - ושתי סברות לזה: "ולי נראה לתרץ דדוקא בתופס לבי"ח הוא דמקני שליחות, כיון שבידו למנותו מורשָׁה ונעשה ידו כיד הבעלים, ולכן אפילו בשליחות בעלמא מהני אע"ג דכה"ג מצי למימר ליה 'לאו בעל דברים ידידי את'; משא"כ גבי מציאה. ועי"ל דשאני תופס לבי"ח, כיון שיש לו שעבוד על נכסי הלוה, אע"ג דמשועבדין נמי לשאר בי"ח, משא"כ גבי מציאה דלא מהני שליחות". וכחילוק זה כתב הראש"ל צ"ר רבי רפאל מיוחס בספר **פרי האדמה** (הל' שקלים ד, ו). אך לפי זה קשה הסוגיה בכתובות, שם מדובר בחוב ובשליח, כאמור! **בפתח סופר** (גיטין יא: ד"ה עוד דרך אחר), שהביא חילוק זה בדעת רש"י, כתב כי מעשה יימר בר חשו דומה למציאה, מפני ששם המלווה מת ואין מיטלטלי-היתומים משועבדים לחוב. וכך הסביר שם את החילוק הנז' בין חוב למציאה: יש הבדל גדול בין עשהו שליח ובין התופס מעצמו, שהתופס מעצמו ואבד ממנו, המלווה חוזר אל הלווה לגבייה; אך לו התופס הוא שליחו, ודאי אין המלווה חוזר על הלווה, שהרי שלוחו גבה ובמקומו הוא. ולפ"ז, כאשר לא עשהו שליח, ותופס וחב לאחרים - יש לאחרים הללו טענה כפולה כלפיו: מה ארית להיות שליח לזה ולא שליח עבורנו? ועוד, בתפיסתך לא פקע החוב של הנושה שאתה תופס עבורו, שהרי אם יאבד מידך יתבע שוב מן הלווה (ואמנם אתה תצטרך להחזיר ללווה מה שגבית, אך מן יודע אם יהיה לך להחזיר ללווה שיוכל לפרוע חובותיו לנו). אך כשעשהו שליח שתי טענות אלו אינן, כאמור. וכל

זה בחוב, אך במציאה אין זה שייך, שאפי' עשאו שליח יכולים לומר: מדוע לא תהיה שליח עבורנו ולא עבורו? ומעתה - הסביר - אין קשה ממעשה יימר בר חשו בכתובות, כי שם הלווה מת, והניח ספינה שהיא מיטלטלי יתומים שהם בגדר עקבים (ב"ב קעז). ועי' כתובות צב. דלא מישתעבדי (לבע"ח) ואין שייך שיחזור המלווה על היתומים, ויותר דומה הדבר למציאה; ורב פפא ורב הונא בד"ר שם הסתמכו על דברי ר' יוחנן "ומייתי ראיא מדאמר ר' יוחנן התופס לבע"ח לא קנה בלא עשאו שליח, וה"ה בנדון דההו אפי' בשליח; דביתומים ליכא חילוק בין שליח, כמ"ש. אכן - כתב - נשאר לברר את דברי רש"י בכתובות, שלגבי חוב כתב (ד"ה התופס לבעל חוב) שמדובר בשליח, ובוה אמרו שלא קנה. וזאת בסתירה לדבריו בסוגייתנו, שמ"ד לא קנה מדבר "מאחר שלא עשאו אותו הנושה שליח לתפוס". וכתב, שמדברי תוס' וראשונים שהקשו על רש"י דהכא ולא ציינו את הסתירה מדברי עצמו בכתובות, נראה שלא היתה לפניו גרסתו ברש"י בכתובות. וכתב שיותר נ"ל, שאין כוונת רש"י שם 'שליח' שמנה ע"י הנושה שליח לתפוס, אלא שעמד מעצמו להיות שלוחו של זה לתפוס עבורו, ומבקש לזכות לו שלא מדעתו מטעם שליחות, וכוונת רש"י למעט מקרה שאינו תופס לזכות לו מעתה אלא כדי לתת לו אח"כ, שאז אף כשאינו חב לאחרים יוכל הלווה להוציא מידו חזרה (כל עוד הוא ביד התופס); ולכן נקט ר' יוחנן "במקום שחב לאחרים". ועוד, כתב רש"י שמדובר בשליח (והיינו שנעשה שליח מאליו וכנ"ל) כדי להתאים את הדבר למעשה בכתובות. גם בנתיבות המשפט (סי' קה ביאורים ב) נקט חילוק זה ש"גבי מציאה מודה רש"י דלא מהני שליחות, דבמציאה איכא בעל המון, ולא מהני בלא בעל המון". ע"ש במה שהסביר, ובשיעורי רבי שמואל (רוזובסקי) לגיטין (אות ריד).

ואילו בשיטה מקובצת (י.) כתב בשם תוספות חיצוניות, שמה שאמר רש"י ששליח מועיל הוא כאשר השליח מצויד בהרשאה מן הנושה, ובכתובות לא היתה הרשאה. וכ"כ הב"ח (ח"מ קה, א); וכ"כ רבי מנצור מרזוק, מגדולי חכמי ירושלים, בספרו על הל' שלוחין לרמב"ם צור תעודה (סלוניקי ה'תקמ"ג), ג, ג (דף קסו). ד"ה והענין הוא דאמרין בפ"ק דמציאה; וכ"כ בהערות רבי יוסף שלום אלישיב (י.). ובש"ד (ח"מ קה סק"א) כתב באופן אחר: שליח-בשכר מועיל, שהוא כפועל שידו כיד בעה"ב.

קושי נוסף בשיטת רש"י, הוא ביחס לדבריו בב"ק (ע.) בסוגיית הרשאה (שמוסר הנושה לאדם מטעמו לדון ולהוציא). דהכי איתא התם (עם הסבר קצר בסוגריים ע"פ רש"י שם): "ואמרי נהרדעי: אורכתא דלא כתיב ביה 'זיל דון וזכי ואפיק לנפשך' - לית ביה מששא; מ"ט?- משום דא"ל האיך (השומר למרשעה): לאו בעל דברים דידי את. אמר אביי: ואי כתיב ביה ('דון וזכה לנפשך...') 'למחצה' 'לשליש' ו'לרביעי' - מינו דמשתעי דינא (המרשעה נגד השומר) אפלא משתעי דינא אפולה. אמר אמיר: אי תפס (המרשעה לעצמו מהממון שהוציא בדון) לא מפיקין מיניה. רב אשי אמר (חולק על אמיר): כיון דכתביה ליה 'כל דמתעני מן דינא קבילית עלי' - שליח (ותו לא) שויה (ומוציאים ממנו); ואיכא דאמר: שותפא שויה; למאי נפקא מינה? למיתפס פלגא. והלכתא: שליח שויה". ע"כ. ובדברי אמיר הביא שם רש"י תחילה פירוש נוסף, שאותו דחה (שם ד"ה לא מפיקין) מפני הפירוש השני שמצא בתשובת הגאונים (ושעל פיו כתבנו לעיל). לפירוש האחר (הראשון, הדחוי, כאמור) כך הוא: אמר אמיר: אי תפס (המרשעה מממון השומר, לצורך השולח) לא מפיקין מיניה (אע"פ שבהרשאה לא כתב לו 'אפיק לנפשך'). רב אשי אמר (חולק): כיון דכתביה ליה 'כל דמתעני מן דינא קבילית עלי' - שליח שויה (ומוציאים ממנו); ולשון רש"י בזה "מפיקין מיניה, דהא שליח בעלמא הוא והו"י כתופס לבעל חוב". ע"כ הדברים מהסוגיה בב"ק. ומכאן - הקשו - חזוין דאמר רש"י ששליח שתפס לבעל-חוב מוציאים ממנו, אע"פ ששליח הוא! בקצות החושן (סי' קה סק"ג) הביא מדברי רש"י אלו ראיא לתירוצו (שהבאנו לעיל) - שרש"י כאן לא התכוון כלל ששליח של הנושה יכול לתפוס עבורו כשחב לאחרים, וכל מה שכתב בפרקנו ביחס לשליח מדובר בשליח של הלווה לזכות לאחד מבעלי-החובות: "וגם דברי רש"י בפרק מרובה מורה בפירוש דלא מהני אם הפלוה עשאו שליח גבי 'לא כתיבין אורכתא אמטלטלין דכפריה', ע"ש ברש"י; אלא הכא כיון רש"י דהנושה לא עשאו שליח - היינו הלוה". ובספר צור תעודה (הנ"ל, שם) תירץ שדברי רש"י אלו אמורים רק לפירוש האחד שפירש בב"ק במחלוקת אמיר ורב אשי, אך לפירוש הגאונים שהכריע רש"י כמוהו - מועילה שליחות בהרשאה; וז"ל: "ולפי דבריהם צ"ל דמ"ש רש"י כאן בפ"ק (לכא' צ"ל: בב"ק; ימ"מ) דאפי' בָּבָא בהרשאה אינו אלא שליח בעלמא ואם תפס מפיקין מיניה משום תופס לב"ח במקום שחב לאחרים - אינו אלא לפירוש זה, אבל לפירוש דהסכים הוא ז"ל, דפליגי דאם תפס ממון שהוציא - ס"ל דדוקא אם תפס לעצמו הוא דאמרין דלא מצי לתפוס, יען כי כתב לו 'כל מאי דמתענית מן דינא' שליחא שוויא, אבל לענין תופס לב"ח אהני ליה מה שכתב 'זיל דון ואפיק'. כן צ"ל לסברת התוס' חיצוניות...". וכ"כ ביד דוד בב"ק שם (וגם ציין לספר צור תעודה).

מתוך שזוכה לעצמו. במה שהוכיח רבא משותפים שגנבו, שחייבים, ובפרש"י על כך (ד"ה ואילו שותפין), ובקושיית תוס' (ד"ה ושותפין), ראה הערתנו לב"ק (עח: בס"ד).

ח: רב עליה וכו'. בתחילת הדיון הגמ' ממקדת אותו ל"רכוב במקום מנהיג", איזהו עדיף; ועי' רש"י (ד"ה אלא רכוב במקום מנהיג). אכן בהמשך הסוגיה נראה שבתוך הדיון גם רכוב לחודיה, עי' רש"י (ט. ד"ה ש"מ רכוב קני): "וכיון דשלא במקום מנהיג קני כוליה - במקום מנהיג פלגי". ועי' תוס' (ד"ה רכוב לחודיה לא קני).

רב עליה לשמואל לא קנה. כ"נ מסקנת הסוגיה, עיין רא"ש (סי' טז): "...וחזוין בגמרא דשמואל סבר דרכוב לא קני ומוקי רכוב דמתניתין במנהיג ברגליו. ולא אשכחן מאן דפליג עליה, וכל מאי דפריך ליה שני ליה, ומסתברא דהלכה פְּנִיתָה" (ועי' קיצור פסקי רא"ש פסק הדברים בקצרה). ובמקום אחר כ"כ רא"ש בשם ר"י (הלכות קטנות [אחרי מנחות], הל' כלאים סימן ו, ע"ש). ואין כן שיטת רי"ף (ד-ה. בדפיו, ורא"ש בהלכות כלאים בשמו) ורמב"ם (הל' טוען ונטען ט, ז והל' כלאים ט, ט), כפי שהעיר והסביר רא"ש עצמו (הלכות כלאים שם): "והאלפס ז"ל לא הביא דברי שמואל כלל, אלא הביא המשנה כצורתה, משמע דליתא להך דשמואל, משום דפריך ליה טובא; ואף ע"ג דשנינו - נראה לו לרב אלפס ז"ל דשנויי דחיקי ניהו, ורכוב קני, ולא מפיקין למתני; והיושב בקרון לוקה משום דאזלי מחמתיה, משום דלא גרע מהנהיגה בקול (עי' להלן צ:); דלוקה משום דבבבבבבבבבבבב קעביד מעשה". וכפי שסיכם את השיטות בקצרה בטור בהלכות כלאים (יו"ד רצז, יב): "שני מינין הקשורין בקרון ומוליכין אותו; היושב עליו - פסק ר"י שאינו לוקה; ורב אלפס כתב שהוא לוקה". [אלא שבטור סיים בזה"ל: "וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל" דהיינו כרי"ף; והעיר על זה בבית יוסף: "אף על פי שהרא"ש כתב שתי הסברות ולא הכריע ביניהם - משמע לרבינו שהוא סובר כדעת הרי"ף, מאחר שהביא דבריו באחרונה. אבל אין זה הכרע; ואדרבה, בפרק קמא דמציאה (סי' טז) פסק כשמואל דרכוב לא קני, ואם כן כל שפן לגבי כלאים דלא ילקה!". ובדרישה שם (סק"ב) כתב שרא"ש לדינא מחלק בין דיני קניינים ובין דיני כלאים - ולא לחינם האריך בלשונו (בהל' כלאים) וסיים: "והיושב בקרון לוקה משום דאזלי מחמתיה, משום דלא גרע מהנהיגה בקול דלוקה משום דבבבבבבבבבבבב קעביד מעשה"; ושפילו לדרפו של ר"י שרכוב אינו קונה - הני מילי בקניין ממון, אבל בהנהגת כלאים נראה לפרש דחייב כיוון שהולכת מחמתו].

ובסוגיה הקודמת (ח.) אמרה הגמ' בפשטות על בבא דרכוב שבמשנה "ודלמא הא קמשמע לן דרכוב נמי קני", ושם פרש"י (ד"ה דרכוב קני) שמדובר כשאינו מנהיג ברגליו. וכתב בחכמת מנוח, שלפי זה - ולאור שיטת רא"ש וכאמור - מסקנת הסוגיה היא ומסקנת סוגייתנו חולקות. באופן דומה יש בעיונים משיעורי הרב מרדכי (שטרנברג; עמ' קסב), והוספי' כי ייתכן שזהו המקור לפסיקת רי"ף ורמב"ם שרכוב קנה, כנגד דעת שמואל; דסתמא דלתמודא כאן מלמדנו שאין להפוך המשנה בכלאים, וחכמים הם האומרים שרכוב קונה. אך בפני יהושע כתב על כך: "אלא דמ"מ אין זה מספיק להוציא סוגיא הערוכה והארוכה כמות שהיא בשמעתין מפְּשְׁטָה, כיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה דשמואל!". ח: ע"ש; ראה להלן). אמנם לכאורה היה אפשר לומר שאין הסוגיות חולקות, ובסוגיה קמיתא דחויא בעלמא הוא, והגמ' שם הניחה עניין זה להתברר בסוגיה שלאחריה (אך לע"ע לא מצאתי מי שכתב כן).

כתב בפני יהושע, שמסקנת סוגייתנו אינה אלא לשמואל - אך אנו לא קי"ל הכי. והיינו, ששמואל סובר בקידושין (כה): שבהמה נקנית במסירה, ולרש"י שם (ד"ה נקנית במסירה) דווקא, ולא במשיכה (דלא כתוס' שם ד"ה בהמה גסה [ב], ר' הערתנו שם בס"ד), ולכן שמואל הוצרך להפוך את המשנה בכלאים כדי שמשנתנו (כאן) תועמד כחכמים, ש"ל חכמים מחייבים ביושב א"א להעמיד משנתנו כמותם, שאם יושב קונה רכוב מיבעיא? ונמצא שדווקא שמואל נצרך להפוך המשנה בכלאים, דלשיטתיה אזיל בקידושין; אך אנו קי"ל כרב (שם; רמב"ם הל' מכירה ב, ה), שבהמה גסה נקנית במשיכה, וא"צ להפוך המשנה בכלאים, אלא חכמים מחייבים ביושב, וא"ת: השתא יושב קני, רכוב מיבעיא? -איצטריא מתני' לאשמועינן דדווקא רכוב ומנהיג קני במקח'וממכר, ולא מסירה, ולאפוקי ממתניתין דקידושין דתנן שנקנית במסירה. ובלב"ח כתב, שהסוגיה דידן - שמבררת את שיטת שמואל בלבד - הולכת בשיטת רב נחמן ורב חסדא, דאמרי להלן (י). המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו, שרב נחמן הוא תלמיד שמואל, ומסתמא דעתו כדעת רבו. והרי משנתנו סוברת שיושב אינו קונה, ובכלאים פטור, דאל"ה השתא יושב קני, רכוב מיבעיא? לכן הפך שמואל את משנת כלאים (עי' רש"י ד"ה ומדאפיך), לומר שחכמים פוטרים את היושב, והלכה כחכמים וכמשנתנו. אך הסוגיה לעיל בסמוך (ח), הנוקטת בפשטות "דרכוב נמי קני", וכדפרש"י שם אף שאינו 'מנהיג ברגליו', היא בשיטת רמי בר חמא (שם; ור' יוחנן להלן י). שהמגביה מציאה לחברו קנה חברו, ומשנתנו סוברת יושב חייב (בכלאים) ויושב קנה, וכן הלכה כחכמים, ותנן רכוב לאשמועינן ממשנה יתרה (דהשתא יושב קני, רכוב מיבעיא?) דהמגביה מציאה לחברו קנה חברו (ע"ש שי"ש בזה את פסק רמב"ם).

האוחז במוסקר של הבהמה וכו' במציאה לא קנה. את הבהמה; אך קנה מה שתפוס בידו מן המוסרה, כמו בסמוך (ט). לגבי אוחז ורכוב. **ביאור הגר"א** לשו"ע (ח"מ רע"א ס"ק ד, ע"ש). ולשון **רמב"ם** (הל' גזלה ואבדה יז, ו) ושו"ע (שם סע' ב) שקנה את המוסרה; ופ"ש הלשון כל המוסרה, אך בגר"א נראה שביאר שרק מה שאחזו בידו וכו'; וע"ע **אבן האזל** ונושאי הכלים לשו"ע.

ט: חלקו אף כשהמלקט עני. ע"פ **ריטב"א** המובא בשיטה מקובצת, בדעת רש"י, דבתרווייהו פליגי, דר"א סבר אמרינן אפילו תרי מיגו, ורבנן סברי לא אמרינן אפילו חד (דאי בעי'). וכ"כ **רדב"ז**; אך **מהר"י אבוהב** חולק בשיטת רש"י (הכל בשיטה מקובצת).

בדין המגביה מציאה לחברו וכו'. כתבנו בס"ד לעיל (ח); ובהערותנו שם כתבנו בס"ד באורך בעניין תופס לבעל חוב, ראה שם.

י: ר"ל: מדרבנן 4 אמות של אדם קונות לו. אמר זאת בשם אבא כהן ברדלא. ואמר לנו מו"ר **הרב צדוק אליאס** (בשיעור באלול ה'תשס"ד), בשם מי מהמפרשים ואינו זוכר מי, ש"ברדלא" הוא "ב"ר דְּלִיָּה" כפי שהוא נקרא בירושלמי (ב"ב ח, ג; ומימרא דידן מופיעה בירושלמי פאה ד, ב, וי"ג שם "בר דליה", רבנו שלמה סיריליאו ועי' שנו"ס שבמהדורת הרב עדין שטיינזלץ שם עמ' פז; ועי' יפה עיניים כאן). ומשמעות הדבר היא כאמור בדברי הימים א (כד, יח) - דְּלִיָּהוּ הוּא שֵׁם מִשְׁפַּחַת כְּהֵנִים, המשמר ה-23. לע"ע מצאתי שהזכירו פירוש זה בספרים: ערוך השלם, ערך ברדלא; אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים; תלמוד בבלי המבואר של הרב עדין שטיינזלץ, כאן מדור אישים; ועוד). ואחרים פירשו ש'דליה' או 'דלא' הוא שם אדם או מקום (עי' ערוך השלם שם; ביאור הרב שטיינזלץ; פירוש מתנות כהונה לבראשית רבה עו, ט רצ"ג, י ופי' עץ יוסף שם; תולדות תנאים ואמוראים).

רב פפא: אין קונות בשדה פרטית. דעת רוב המפרשים שרב פפא חולק על תירוק א (עי' **פיהמ"ש לרמב"ם**; ועי' אוצר מפרשי התלמוד). מאידך, מדברי רש"י י: ד"ה (ה"ג) עולה שרב פפא חולק על רב ששת ולדידיה תיקנו ארבע אמות אף ברה"ר. וכיוון שר"פ מותר הקושיה מפפא ששם זו שדה פרטית, ואין לתרץ כן במשנתנו דנזיקין (שהרי זכתה החצר לבעליה) אם לא באוקימתו נוספות (ראה להלן) - על כן, לכאורה י"ל שלדעת רש"י רב פפא יודך לתירוק קמא שבנפילה לא קנה. אלא שבמגן גבורים הקשה, דא"כ אמאי קתני (בפאה) "נפלא"? אפילו לא נפל לא קנה, כיוון שיש לשדה בעלים! ומאי איריא דאשמועינן נפל בשדה שיש לה בעלים? הרי גם בעלמא כשנפל לא קנה! וכתב שאין כוונת רש"י לומר שר"פ חולק על רב ששת (אלא נקט מילתא פסיקתא; ע"ש). וכ"כ בשו"ת **בית הלוי** (ח"ג סי' מה אות ז), אלא שהוסיף שנוצרך רש"י לומר רה"ר כי גט נקנה ברה"ר אף בארבע אמות (ע"ש). ועוד תירץ **בית הלוי**, וכ"כ **בנחלת משה**, שר"פ אכן ארבע אמות קונות ברה"ר וכפ"ש דברי רש"י, ואת משנתנו יעמיד בחצר פרטית שאינה משתמרת ואין בעליה עומדים לידה, שאינה קונה להם מציאה, כדברי ר"פ עצמו בסוגיה להלן (יא):

י: ואב"א: לא חלקו, ר"ל אמר במציאה/בקטן ור' יוחנן בגט/בקטנה. שני פירושים הם ברש"י (יא. ד"ה מר אמר).

יא: צבי, ציפור. המשנה מחלקת בין צבי רץ כדרכו וגוזלות פורחים לבין צבי שבור וגוזלות שלא פרחו. משמעות החילוק היא 'היכי תימצי' לחצר משתמרת - כלומר, שמשתמרים בה, שרץ אחריהם ומשיגים - ובין שאינה משתמרת. כ"כ **ביתוס'** (ד"ה היה צבי). ובבעיא דרבא, באוורישאין-סופר'לנוח (להלן יב), לא פטונו מסיפא דמתניתין דצבי רץ כדרכו לא קנה, דליכא דעת'אחרת'מקנה, ובעיא דרבא כשיש דעת'מקנה (ראה הערתנו שם). כ"כ בספר **מירא דכניא** (לרבי מרדכי ברוך קארבאלי) להלן שם; וע"ע טור (ח"מ סי' רסח). אך **בתורת חיים** חידש, שצבי רץ כדרכו לא דווקא, אלא כל צבי שאינו שבור, ויכול לרוץ כדרכו, ואפילו רובץ, "דכיון שיכול לרוץ כדרכו אינו משתמר ולא קנה", ע"ש. ובזאת יישב את השאלה מדוע לא פטו בעיא דרבא מהך סיפא. ע"ש. ועי' הלכה למשה (הל' גז"א יז, יא) בדעת רש"י ודעמיה.

בשדהו וכו' ואם עומד בצד שדהו שמאל ותנ"ה וכו'. (השלמה - דיני שכחה המובאים בסוגיה) בעה"ב הניח עומר בשדה והלך לעיר ואז שכחו ופועליו שכחוהו - שכחה (ה"ה"). זכרו ואמר בעיר 'פועליו שכחוהו, לא יהיה שכחה' - אם הפועלים שכחוהו כשהיה בעה"ב בשדה אינו שכחה, ואם לאחר שהגיע לעיר - שכחה ("וְשִׁכַּחְתָּ מִן הַשָּׂדֶה" אך כשכבר הגיע לעיר אף שזכרו קודם שכחה, שאינו בצד חצרו שתקנה לו, והיא אינה משתמרת). [כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה ("לֹא תִשָּׁבּ לְקַחְתּוֹ" ואין כתוב רק 'לא תקחנה'). ע"כ.

בשדהו וכו' ואם עומד בצד שדהו וכו'. בסוגייתנו מובא מעשה רבן גמליאל והזקנים בספינה, מן המשנה במסכת מעשר שני (ה, ט). באיזה קניין הקנה להם ר"ג? לשיטת ר' יזרא ו'ההוא מרבנן', וכנראה גם עולא, ר"ג הקנה לחכמים בקניין אגב. אך לשיטת ר' אבא, רבא, רב פפא ורב אשי, הקנה להם בקניין חצר (לרבא א"צ לעמוד לידה, ולרב אשי א"צ כשיש דעת'מקנה). הסוגיה בקידושין (כו-כז). בדיון בשאלה האם לקניין אגב צריכים המיטלטלין להיות צבורים על הקרקע) נקטה בפשטות שמדובר בקניין אגב (וי"ל שהיתה הגמ' יכולה לדחות שאין זה קנין אגב אלא קניין חצר, אלא שממילא דחתה את הראייה באופן אחר). רוב מפרשי המשנה (מעשר שני שם) נקטו כפשט הגמ' בקידושין שמדובר בקניין אגב. ורא"ש כתב (סי' לא): "ורב **אלפס** ז"ל לא הביא דברי רב פפא. ומתוך דבריו משמע שאין מחלק בין מציאה למתנה, וסבר כשינויא קמא, דמטלטלי אגב מקרקעי הקנה להן. ויותר נראה כאשר כתבת, דרב פפא בתראה הוא, וגם רב אשי מתוך דבריו מה שהקשה לו מגט למתנה". והעיר **הגר"א** (בהגהתו על רא"ש, אות ד): "אבל סוגיא דפ"ק דקדושין (כ"ז א) כלישנא קמא, וכן פסק הרמב"ם".

לנקודה אחרת במעשה ר"ג והזקנים (עי' רמב"ן כאן וריטב"א בקידושין כו; אך עי' ריטב"א כאן: -) עניין 'ברירה' - ראה הערתנו לפסחים (פח: בס"ד).

ואם עומד בצד שדהו (שמואל ותנ"ה) ויכול לרוץ ולתפסם (ר' יוחנן). משמע לי שאין שמואל ור' יוחנן חולקים זה על זה - בגמ' לא הוצגו דבריהם כמחלוקת; וגם רי"ף (ה: בדפיו) הביא את שני המאמרים בנפרד - דשמואל ביחס לכל מציאה, ודר' יוחנן ביחס לצבי וכו'.

יב: זרק ארנק והפקירו לקודם לזכות. רש"י (ד"ה זרק ארנקי). ובשיטתו כתבו (עי' **רשב"א**, משנה למלך הל' מכירה כט, יא, ועוד) שהפקר נחשב כדעת מקנה, כיוון שהמפקיר מפקיר מדעתו ומרצונו; שלא כבבבבבב. אמנם יש בזה קושי (עי' רשב"א ועוד), גם מדברי רש"י בסוגיה לעיל (יא: ד"ה רב פפא, שם משמע שהפקר אינו כדעת מקנה'. המהדיר לרשב"א הוצ' מוה"ק הערה 692; וראה עוד מה שציינו במפתח רזא דשבתי ברש"י שם). ובספר **בית אהרן** (ר"א וולקין) חילק בדעת רש"י בין הפקר דעלמא לדחא, דבעלמא בעה"ב מסלק עצמו מן החפץ בלבד ואין כוונתו להקנות לאחר, ואינו

דעת מקנה; אך כאן (ע"פ דייקו בלשון רש"י) מדובר שהתכוון להקנותו לכל הקודם, או - בלשונו של בעל לחם אבירים - "דלא הפקירו מיד אלא עד שזכה בו אחר" (שלא כהפקר רגיל, עי' נדרים מג: ור"ן שם). והוצרך לפרש בהפקר, כמ"ש רמב"ן ורשב"א דמוכח כן מלהלן (קב.).

שם, לא נפשט (ור' הערתנו לעיל יא. בס"ד). (א) ובהערת השוליים הבאנו תמצית סוגיה דומה מזבחים (כה:). וכתב בלחם משנה (הל' מעשה הקרבנות ד, ט) בדעת רמב"ם, שאכן זו אותה בעיא, והפוסק ע"פ 'אם תמצא לומר' אכן יפסוק בבעיא דידן שאינו כמנה, כב'את"ל שבזבחים. אך בצאן קדשים שם כתב שיש לחלק בין אוויר בית וחצר לבין אוויר כלי (בברכת הזבח שם כתב שזהו דוחק). ובפנים מאירות שם כתב לחלק, שבסוגיין מדובר בבית (רש"י בד"ה כמוןח דמי נקט בית ולא חצר), וביתא כמאן דמליא דמי, וציין לתוס' בגיטין (עט. ע"ש ד"ה כמאן וד"ה דרך). ובבירור הלכה (מכון הלכה ברורה) כאן כתבו: "אבל נראה שבדומה לחילוק שהובא בין סוגייתנו לבין הסוגיה בגיטין (ראה להלן), כך יש לחלק בין סוגייתנו לבין הסוגיה בזבחים, שהזורק לכלי שקרקעיתו נפתחה גרע מהזורק ארנקי בבית שיש בו כדי להניח חפצים בתוכו". (ב) בגיטין (עט). אמר רב נחמן, שהזורק גט לאשה שעל הגג, ובהגיעו מעל הגג נשרף - אינה מגורשת אם קדמה השפחה לגט. אך כתבו מפרשים שאין לפשוט משם, שכזרק לאש הוא (רמב"ן, תורא"ש, ועוד). (ג) ולגבי שבת אמרו (שבת צז, ע"ש) שיש מחלוקת האם ה'קלוט' באוויר הוא כמוןח (נטיית הסוגיה היא שלרבנן לא ורבי עקיבא חולק). וכתב כאן בתוס' רא"ש שיש לחלק: בשבת חסובה ההנחה, וכאן - השימור. לעומת זאת, המאירי כתב שאכן נפשטה הבעיא שבסוגייתנו משפ"ת (שולרנן אינו כמוןח). וע"ע בירור הלכה.

קטנים. ר' יוחנן אינו חולק על שמואל בכך שלקטן אין זכייה מהתורה, אלא מפני דרכי שלום בלבד, כדאיתא בגיטין (סא.). שיטה מקובצת (ד"ה ופליגא). מציאת בנו ובתו. ובהערת השוליים. דברים אלו הבאנו בהערותנו לכתובות (מו: בס"ד).

עבד נוקב מרגליות (יב:). הקושי בולט, כפי שהקשו בתוס' חכמי אנגליה ובלחם אבירים, שא"כ אפשר להעמיד עבד-עברי דמתניתין בכל מלאכה אחרת, ויהיה כמו 'עדור עמי' ו'נפש עמי' דתניא דמציאתו לעצמו! ואמאי צריכינן לטעמא ד'שאיין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת?! ושם ושם הניחו בצ"ע. והמהדיר לתוס' חכמי אנגליה (ר' אליהו דב פינס) כתב בהערה לתרץ, שיש לחלק (לפי רחב"א א"ר יוחנן), דפועל אינו משועבד אלא לעשות פעולתו כפי שהוסכם בתחילה, משא"כ עבד שיותר משועבד לרבו ולכל המלאכות שהן לתועלת רבו, ועל כן, אף שבפועל סגי ב'עדור עמי' וב'נפש עמי' שתהא מציאתו לעצמו, בעבד לא סגי בהכי עד שיהא נוקב מרגליות, דלא ניחא ליה לרבו שיגביה מציאות. ואולי אפשר להציע תירוץ נוסף, שאינו גורע מהנחת הסוגיה שעבד-עברי כפועל. לר' יוחנן, אין מדובר כאן כלל בעבד שנקנה כדי לנקוב מרגליות; ואפשר לומר שבעבד אין כלל דין של 'נקנה למלאכה מסוימת', וכל ההשוואה בסוגיה היא בין עבד עברי (כל עבד) לבין פועל שנשכר סתם. וזוהו מחלק רחב"א-ר' יוחנן ומחדש, שלפעמים אף בפועל שנשכר סתם - דומיא דעבד-עברי - מציאתו לעצמו, והיינו כשברור שרצון האדון שלא יגביה לו מציאות, כגון שנוקב מרגליות (אף שלא נשכר מראש לכך). בעבד-עברי כזה, וכמוהו פועל סתם שקיבל מלאכה כזאת, מציאתו לעצמו וישלם לרבו מה שהפסידו.

מציאת אָמָה עברייא באביה ואם היא יתומה - לה (יב:). סוף הדברים אינו מפורש, אך מכיוון דאיתותב ריש לקיש, שוב אפשר לפרש את המשנה כפשוטה ובימותה ומציאתה לעצמה; וכך מורים מפרשי המשנה בסתימת דבריהם.

בן עני של פועל מותר ללקט אחריו לקט ושכחה. אך במסכת פאה (ה, ו) תנן: "לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקט בנו אחריו". אכן ביארו המפרשים (שם) הדתם מתנה עמו על כך מראש, וגרוע יותר, אם מפני שפוחת הפועל לבעה"ב משכרו ונמצא בעה"ב פורע חוב משל עניים (ר"ש, רא"ש, רע"ב), ואם מפני שהפועל מציא לבנו יותר לקט ועל חשבון עניים אחרים (רא"ש שם).

לא יחזיר למלווה וכו' כשהלווה מודה וכו' שמה כתב בניסן וְלָהּ באלול וכו' ולחכמים לא יחזיר שגובה ממשועבדים. ואף שלהלן (יט). מקלים (לגבי גט ושטר-שחרור) להחזיר, וכשירצה לטרוף ממשועבדים יביא רְאָיָה מתי הגיע השטר לידו - אין הדבר כן בשטר-חוב, שהלקוח מביין שב"ד סמך עליו לגביה, שרק לגביה הוא משמש (גמ' שם).

מצא שטר חוב וכו' שמואל וכו' ואיתותבו. לגבי שמואל, דאמר לא חיישינן לפירעון ולקנוניא, הגמ' (יג). מסתפקת מה דעתו ביחס למשנה בב"ב (כותבים שטר ללווה אע"פ שאין המלווה עמו) ולמשנתנו - זהו לשון הגמ': "הניחא אי סבר לה כרב אסי, דאמר בשטרי הקנאה - מוקי מתניתין בשטרי דלאו הקנאה; אלא אי סבר כאביי, דאמר עדין בחתומי זכין לו - מאי איכא למימר? שמואל מוקי למתניתין כשאין חייב מודה". מקור שיטת שמואל, שאינו חושש לפירעון ולקנוניא, הוא להלן (טז) ונזכר גם (ד:). "מצא שטר-הקנאה בשוק - יחזיר לבעלים". על מימרא זו של שמואל להלן כתב ר"ף (ט: בדפיו): "וליתא להא דשמואל, דהא איתותב לעיל בהאי פירקא; ועוד, דר' יוחנן פליג עליה, וקי"ל דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן". בין הראשונים יש, שלמרות הסכמתם לדברי ר"ף שאין הלכה כשמואל, מפני שר' יוחנן חולק עליו, דחו בתוקף את מה שכתב ר"ף ששמואל "איתותב לעיל". לדעתם, דברי שמואל כשלעצמם לא 'איתותבו', אלא רק לפי ההבנה ששמואל סובר כאביי ('עדין בחתומי זכין לו'), שכל מהלך הסוגיה כאן בענייניו של שמואל נמשך אחרי צד זה. זו לשון רמב"ן (יג:): "ומה שכתב רבינו הגדול ז"ל 'וליתא לדשמואל דהא איתותב', אינו נכון, דלא איתותב אלא אי ס"ל כאביי, אבל אי ס"ל כרב אסי לא איתותב בהא". וכ"כ ריטב"א (יג:); ובסוגיה להלן (טז): "שאותה הגדרנו 'מקור דברי שמואל' - כתב ריטב"א: 'וברייתא דלעיל (יג:): דקתני 'אף על פי ששניהם מודים לא יחזיר' - מוקים לה בשטרי דלאו אקנייתא, ושמה כתב ללות בניסן ולא לָהּ עד תשרי, ולית ליה דאביי דאמר עדין בחתומי זכין לו, וכדפרישית לעיל; והיינו דבתר דאיתותב שמואל התם אייתי ליה הכא בדוכתה ושקלי וטרו בה, דהתם לא איתותב אלא למאן דמוקים לשמואל דס"ל כאביי. וזה ברור". וראה עוד להלן.

שמואל ור' אלעזר. יש להעיר, כי יש הבדל בין שיטת ר' אלעזר ובין שיטת שמואל - והוא: שטר הקנאה כשאין החייב מודה - לר' אלעזר לא יחזיר, ולשמואל יחזיר (להלן יד. ורש"י ד"ה וכו"ש). [ובתוס' (יג: ד"ה הא קאמר) דנו מצד חשש מזויף, וחילוק, דלהלן שמואל (טז): ור' אסי (ז:). מיירי כשאין הלווה לפנינו, ולכן יחזיר, וכשירצה לגבות נטען 'מזויף' ויתקיים בחותמיו ויגבה בו, ואפי' יבוא אח"כ הלווה ויטען 'מזויף' אין לחוש, כיוון שבא ליד המלווה בהיתר. אך בסוגיה המרכזית (סוגייתנו) מדובר שהלָהּ כאן וטוען 'מזויף', ולכן בצירוף ריעותא דנפילה לא יחזיר כי יש לחוש שיגבה מיתומים ומלקוחות או שלא-בפניו ע"י קיום השטר (שאינו מועיל כי שמה זיף היטב). ע"ע בתוס'].

מעט ממה שיש לדון עוד בסוגיה זו והקשורות בה. [א] יש לעיין, מה היחס בינה ובין הסוגיה לעיל (ז:). שם חלקו ר' יוסי ורבנן בברייתא האם חוששים לפירעון או שאין חוששים: "שנים אדוקין בשטר, מלוה אומר 'שלי הוא ונפל ממני ומצאתי' ולוה אומר 'שלך הוא ופרעתיו לך'... ואחר שמצא שטר שנפל ליד דין, והיכי דמי? דכתב ביה הַנְּפֵק - לא יוציאו עולמית... ר' יוסי אומר: הרי הוא בחזקתו" (ושם בגמ' יש שהופך את הדעות). בהגהות מלא הרועים בסוגייתנו (יג). הקשה, מדוע הגמ' - כאשר מבררת בדעת שמואל ואם סובר כרב אסי ואם כאביי וכו' - מקשה עליו ממשנתנו, הרי מצאנו מחלוקת תנאים (בסוגיה הנ"ל) האם חוששים לפירעון, ולוקמא מתניתין כמאן דחייש לפירעון ואיהו ס"ל כמאן דלא חייש לפירעון? ותירץ: "וי"ל דעדיפא ליה לאוקמי מתניתין אליבא דהלכתא"; כלומר, שמואל יעדיף שלא לדחות את משנתנו מן ההלכה-לשיטתו. ומכאן אנו רואים שבעל מלא הרועים (רבי יעקב צבי יוליס) למד שאכן זו אותה המחלוקת - מחלוקת האמוראים בסוגייתנו האם חוששים לפירעון, היא כמחלוקת התנאים (ר' יוסי ורבנן) לעיל. וחוזרת נקודה זו בדבריו גם להלן (יד.), שלגבי ה'תיובתא' על שמואל, הקשה - ונשאר בקושיא (וראה בהמשך דברינו להתייחסות בעל תולדות זאב לקושיה זו) - מדוע לא יתיר שמואל שסובר כתנא שאינו חושש לפירעון לעיל? וכן להלן (טז): בד"ה איתביה ר' ירמיה לר' אבהו, כתב שלא יוכל ר' אבהו (שאמר בשם ר' יוחנן שחוששים לפירעון בשטר עם הַנְּפֵק שנמצא בשוק) לתרץ "אנא דאמרי כר' יוסי דחייש לפירעון לעיל ז' ב' לרבינא, או כחכמים דר' יוסי אליבא דר"פ שם"; משום "די"ל דעיקר הקושיא על ר' יוחנן דאיהו ס"ל הלכה כסתם משנה, וסתם משנה דלקמן ס"ל דלא חיישינן לפירעון". הרי לנו שלדעתנו אותה מחלוקת היא, ואכן יכלה הגמ' לומר "לימא כתנאי"

ויתכן שכיוון שיש מחלוקת כיצד לגרוס בברייתא לעיל, אף שזו מחלוקת תנאים, כל אחד מהאמוראים כאן יוכל לטעון שהוא כרבנן, ונשארו בקושיה מדוע לא תירצו כן את ה'תיבתא' על שמואל (ראה על כך להלן). יש אחרונים שהעדיפו לחלק בין הסוגיות. בחידושי הרי"ם כתב (ז: ד"ה ועוד קשה), שלשמואל, ר' יוסי ורבנן חולקים כשאין החיוב מודה, וזוה מודה שמואל שיש מקום לחשוש לפרעון, ולא אמר אלא במודה, דלא חיישין לחשש רחוק דפרעון וקנוניא, דהא לא טענינן מילתא דלא שכיחא. ומה שאמרו להלן (י:ד), ששמואל אמר גם בשאין החיוב מודה - זה רק על הצד שסובר כאב"י, וכיוון דאיתותב צד זה, ודאי שמואל סובר כרב אסי וממילא מיירי שפיר בשחיב מודה, ולא יחזיר שמא כתב ללוות בניסן וכו' (וכפי שכתב ריטב"א שהזכרנו לעיל, דשמואל לא איתותב). עוד כתב שם (ד"ה עוד י"ל) אופן נוסף, שמו"ה שמואל דחיישין לפרעון בשטר עם הנפק, דודאי היה ביד מלן, דלן לא מקיים שטרא (להלן כ:), ולכן שייכת סברת ר' יהודה במסכת שבת (עח-עט). שהלן שומר את השטר להראות לאחרים 'חזי, גבר דפרע אנא'; ולא חלק שמואל אלא בשטר הקנאה, שנכתב ללא הפלוה, שבוה שהשטר ביד הלווה אין הוכחה שפרע, שאולי כתב לבדו ולא לן. ובחידושי הפלאה כתב (יג: ד"ה מיהו לפי), שמחלוקת התנאים היא בטעון 'ממני נפל', כמפורש בה (במקרה זה יש צד לטובת הלווה - שכבר לקח את השטר מיד המלווה, ואין לטעון כלפיו 'שטרך בידו מאי בעי'; ומאידך, יש צד כנגדו - שאין שייכת טענת 'אפשיטי דספרא זייר ליה' [ז:ז]) להגן על הלווה מטענת 'מדוע השטר לא נקרע'; ושמואל ור' יוחנן מיירי כשאנו יודעים ממי נפל, ושמואל מחדש שלא נאמר הואיל ואיתרע יש לחוש שנפרע.

ב] נשוב לקושיית בעל מלא הרועים (י:ד). שהזכרנו, הציצד נשארה הגמ' ב'תיבתא' על שמואל, הן ר' יוסי לעיל (ז:ז) סובר דלא חיישין לפרעון! ולא תירץ. [אמנם ראה לעיל שיש ראשונים שהסבירו דלא איתותב שמואל אלא אי ס"ל כאב"י.] וכתב בספר **תולדות זאב** (רבי זאב פראנק, ירושלים, ה'תרפ"ט-צ"ה; מובא באוצר מפרשי התלמוד), ששמואל לא יוכל לומר שסובר כר' יוסי דלא חייש לפרעון, שהרי ר' יוסי סובר (ב"ב צג: ע"ש) שהולכים בממון אחר הרוב, וא"כ ר' יוסי לטעמיה, דלא חייש למיעוט שפורעים בלי לקרוע השטר (שהשתמט מלהחזיר השטר והמעבד בשל פרוטות הסופר [להלן ז:ז]). הם מיעוט ולא שכיחי. אך שמואל ס"ל אין הולכים בממון אחר הרוב (ב"ב צב:), והיה לו לחוש לפרעון! וכל זה לרב פפא (ז:ז) דר' יוסי הוא דלא חייש לפרעון; אך לרבינא (שם), דמפיך - אין הכי נמי דלא איתותב שמואל, דס"ל כחכמים דלא חיישי לפרעון (אע"ג דסבירא להו דאין הולכין בממון אחר הרוב), ויכול שמואל לומר אני ס"ל כרבינא; ועל כן לא נכפל כאן 'תיבתא דשמואל תיבתא', ולא איתותב אלא לשיטת רב פפא לעיל דרבי יוסי הוא דלא חייש לפרעון (ע"ש).

ג] וביחס לסוגיה להלן (ז:ז-י:ז), ובדברי ר' יוחנן שם וכו'. שטר עם הנפק - ר' אבהו בשם ר' יוחנן חושש לפרעון. רב כהנא בהסבר מימרא דר' יוחנן: שטר שזמן ההלוואה בריבוי ועליו הנפק - אף שהחייב מודה חיישין לקנוניא. ושם בתוס' (שם ד"ה אע"פ) דנו בשיטת ר' יוחנן, וכתבו שדברי ר' אבהו שם הם כשאין החייב מודה (ראה להלן מניין דייקו כן), אך כשמודה - המוצא יחזיר ואין חוששים לקנוניא; אך לרב כהנא אף בשחייב מודה לא יחזיר, ומשום קנוניא. ולר' אבהו, דברי ר' יוחנן לעיל (יג:ז) אינם משום קנוניא אלא שמא כתב ללוות ולא לוח, כרב אסי. בתוס' (הנ"ל) דייקו שדברי ר' אבהו הם בשאין החייב מודה ממה שאמר שם 'שמא כתב ללוות ולא לן' לגבי שטר ללא הנפק ("לא מיבעיא היכא דלא כתבו בו הנפק..."). וביאר דבריהם המהרש"ל **בכחמת שלמה** שם חז"ל: "פירוש, שהרי לא הזכיר 'שמא כתב ללוות בניסן ולא לן' עד תשרי' כלעיל (יב:), אלא כמשמעו קאמר". וכן פירש מהר"ם **מלובלין** (שם), וביאר יתור: "...משמע דהוה לן למיחש שמא לא לן בו מעולם ולא לן; א"כ על כרחך איירי שאין חייב מודה, ולהכי אף על פי שכתוב בו הנפק לא יחזיר, דחיישין לפרעון". וכ"כ בשיטה **מקובצת** בשם **גליון**. לעומתם, מהרש"א ומהר"ם **שיף** שם, אחרי ה'ביאם את הפירוש הנזכר, כתבו לבאר דיוק התוס' באופן נוסף: "ועוד נראה, דעיקר ראייתם מדקאמר 'חיישין לפרעון' לחוד, דמשמע דאיירי באינן מודה, ולא קאמר 'לקנוניא' כדאמרין לעיל (יג:ז) גבי חייב מודה" (מלשון מהרש"א). וכ"כ ב**בשטמ"ק** בשם **תלמיד רבנו פריץ**, ובשם **גליון** בשם **תוס' רבנו שמשון**; וכ"כ בחידושים **המיוחסים לריטב"א**. [ואולי לדעתם אפשר לפרש ש'כתב ללוות ולא לן' הוא ניהו 'כתב ללוות בניסן' וכו', אלא שהגמ' קיצרה בלשונה.] ע"כ בשיטת תוס'. וב**בשטמ"ק** בשם **תלמיד רבנו פריץ** תירץ באופן אחר את קושיית התוס' בין דברי ר' אבהו ודברי רב כהנא שבסוגיא להלן (ולפי הבנתו את דיוק התוס' כמהרש"א וסיעתו הנ"ל, כאמור): 'דר' אבהו מדובר בשטר ללא אחריות (מפורש בו 'ללא אחריות' - מהדורת מוה"ק הערה 72, ע"ש), לכן אין שייך לחשוש לקנוניא, שהרי אינו גובה ממשועבדים, ולכן לא הזכיר ר' אבהו חשש לקנוניא, וכששייך לחשוש לקנוניא - באחריות והחייב מודה - חוששים לה וכדברי ר' כהנא (יז). ואינם חולקים. וכ"כ בחידושים **המיוחסים לריטב"א**; והוסיף, שפפני שמדובר כאן בשטר ללא אחריות אין חוששים כאן לשמא כתב ללוות בניסן ולא לן עד תשרי. וע"ש. לפ"ז ר' יוחנן סובר שחוששים לפרעון ולקנוניא; וכ"כ רש"י (יג: ד"ה ממשעבדי), ומדברי **ריטב"א** (יג: ד"ה ור' יוחנן) נראה שגרס כן בגמ' שם. וכאמור, לתוס' בדעת ר' אבהו האמור שם בדעת ר' יוחנן הוא לפי שיטת רב כהנא. ונוסיף מהסוגיה להלן (יז), שלדעת רבי אסי, רבי יוחנן אינו חושש ל'פריעה בת יומא' - כלומר לפרעון בשטר שנכתב היום (ולכן שטר עם הנפק שנמצא ביומו יחזיר למלווה).

ד] לפי האמור, אפשר להעיר שחשש קנוניא אינו שייך בשטר שאין בו אחריות (תוס' יג: ד"ה דברי הכל; תר"פ בשטמ"ק ז:ז); וכן אינו שייך כשאין החייב מודה (מהרש"א ז:ז) על תד"ה אע"פ; שטמ"ק הנ"ל; ולכן לא נזכרה קנוניא בסוגיה לעיל (ז:ז). וחשש 'שמא כתב ללוות ולא לן' (כלל) אינו שייך כשהחייב מודה (תוס' להלן שם). [דין שטרות אחדים שנמצאו יחד, עי' להלן (כ:ז).]

יג. **אב"י**: בכל שטר, השעבוד מעת חתימת העדים. 'עךיו בחתומי זכין לו'. מן הסוגיה נראה שרב אסי (שנצרך להעמיד בשטרי הקנאה) אינו סובר כאב"י. וכ"כ רש"י לגבי רב כהנא להלן (יז: ד"ה ומפסדי לי), שאינו כאב"י. וכ"כ דעת רבא להלן בסוגיית שובר (כ:), וכן רבה ורבא להלן (לה: בסוגיית פירות קרקע גובה בשומת ב"ד), וכפי שהביא רי"ף (ו: בדפיו). ובדעת שמואל הגמ' כאן מסתפקת (יג:), ויש ראשונים שנקטו שלמסקנה איתותב שמואל רק לפי ההבנה שסובר כאב"י, וא"כ למסקנה אינו סובר כאב"י (ריטב"א ז:ז, ורי"ף, שלא הזכיר שמואל - לשיטתו, דאיתותב שמואל. ראה הערתנו לעיל יב: בס"ד).

יד. אחריות טעות סופר. יש להוסיף, כי בבבא בתרא (קסט:ז) דעת רב נחמן שאחריות טעות סופר (אף בשטר מכר), ורב אשי שאינה טעות סופר (בשטר מכר, והיינו כשמואל ואליבא דרבנן; או בכל שטר וכר"מ [ולכאורה ההסבר הראשון עדיף]).

רבא: גם בשטר מכר. והיכן יש חילוק בין הלוואה לבין מכר? כשלא נכתב שטר אלא היו עדים, שבמוכר שדה (וקיבל על עצמו אחריות) גובה הקונה ממשועבדים (מתפרסם, והקונים הפסידו לעצמם, שהיה להם לשאול; רב, ב"ב מא:); משא"כ הלוואה בעל"פה (שם קעה).

יד: מכר שדה ונמצאה גזולה - רב: הקונה גובה מהגזול גם יציאו על מה שהשביח. יצוין, שרב הונא סובר כרב רב (טו). "והונא חברין מוקים לה... בלוקח מגזול". מכר שדה ונמצאה גזולה הקונה גובה מהגזול וכו'. יש להוסיף, כי במקרה שבקעת המכר ביקש הקונה לגבות מהעדידת המובחרת, ונענה: לא, אלא מהעדידת שתחתיה; וש"טף נהר את המובחרת - גובה מבינונית (רב אחא מדפתי, להלן סו:). ומה שציננו זאת כאן, בנמצאת גזולה, עי' מאירי שם, שמסתבר שמקרה זה קורה כשלמוכר יש קרקעות רבות "עד שאין לוקח מתירא מטרפא של בעל חוב אלא שמכ"מ מקום מתירא מטרפא של גזול".

מה שהשביח. כתב רש"י (ד"ה ויש לו): "ואם תאמר: הגזול יתן השבח, שהרי השיבו קרקע משובחת! - כגון שגזלה משובחת והכסיפה ביד הגזול". המפרשים דנו בדבריו, עיינו: רזא דשבתי, אוצר מפרשי התלמוד (עמ' תרטו-תרכב), קובץ הערות ומראה מקומות כנסת ישראל. ובתוס' כתבו (ד"ה ויש לו): "שהגזול לוקח הקרקע עם השבח, ואינו משלם ללוקח רק היציאה, כדי יורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות (ע"ל טו. קא.), דאם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה, ואותו שבח היתר יקח הלוקח מן הגזול; ומיירי שנגזלה ריקנית". ואילו רי"ף פירש (ז: בדפיו) שמדובר בהתיקרות השדה.

(השטמה) אין מוציאים מנכסים משועבדים לאכילת פירות (לרב ולרבא, שהקונה גובה אותם מהגזלן שפך לו שדה. לשמואל - רב אשי: שהגזלן אכל הפירות ומכר את השדה; רבא: אכל הפירות וקלקל השדה ועמד עליה בדין; רבב"ה: שודדים שדדוה מן הגזלן [באשמתו; ב"ק קטז]: ועמד בדין; או: שעשו קניין על השבח) ולשבח קרקעות (לרב כנ"ל. לשמואל רק כשטרפה בידי בעל-חוב). ע"כ. לכאורה לאחר דברי רב יוסף (טו. שמודה שמואל שכשעשו קניין או שיש לגזלן קרקע יש שבח לקונה) א"צ להנך אוקימתי דרבא ודרבב"ה ודרב אשי. וכ"נ מהערות הרב יוסף שלום אלישיב. ויש שכתבו שלא תירצה כן הגמ' במקום הנך אוקימתי מפני שדוחק הוא שמדובר בכהאי גוונא ולא תניא לה בהדיא (נחלת דוד, וכיו"ב בחידושי מהר"ל). ויש שכתב שמשמע לגמ' דהוי דומיא דמזון האשה והבנות דגבי מבני חורין אפילו אין לו קרקע ולא קנו מידו (שטמ"ק יד: בשם גליון).

טו. שמואל: בעל חוב גובה את השבח. ובהערות השוליים. בב"ב (קנו): אמרו: "את"ל דאיכני' קנה ומכר... לא משתעבד - לנה ולנה וקנה מהו, לקמא משתעבד, או לבתרא משתעבד?", וחקקו שם אמוראים האם משתעבד לראשון, או שהראשון והשני יחלוקו, ולהלכה יחלוקו. ומקשים על כך מברייתא ד"לשבח קרקעות כיצד" (מובאת לעיל יד:), ומתריצים: "מאי גובה? נמי דקתני - חצי שבח". וכתב שם רשב"ם (ד"ה ומשני), דשינויא דסמכא הוא. ועל כן - כתב - אין הלכה כשמואל דאמר בעל חוב גובה את (כל) השבח. וביחס לסתירה בדעת שמואל עצמו (שה הוא עורר בעיני קמייטא ההתם לגבי דאיכני'), כתב בשני אופנים: א. אליבא דר"מ (דאדם מקנה דשלב"ל) אמר שגובה כל השבח. [הקשו בתוס' (שם קנו. ד"ה דאיכני, שבכתובות (נט). שמואל אינו סובר כר"מ! ותירצו, שש"עבד דאיכני' סובר כר"מ, דא"ל"ם כוח השעבוד (לשון ר"ן בחידושי כאן: "כיון דחייל ממילא").] ב. בתר דבעיא הדר פשטה מסברא דנפשיה משתעבד (כולו). ובהגהות מיימוניות (הל' מלווה ולווה כא, א) ציטט את תחילת לשון רשב"ם ה"ל, הזכיר שרי"ף (כאן ז: בדפיו) פסק כשמואל, ועוד כתב: "שוב מצאתי לשון רשב"ם שכתב בפרק מי שמת: ואני שמואל מכאן אני מפרש בכ"מ דאמר שמואל בעל-חוב גובה את השבח - חצי שבח קאמר" (וברשב"ם שלפנינו לא נמצא). וכ"כ רשב"א (בסוגיון) בשם הגאונים, שלעולם אין גובה בעל-החוב אלא חצי השבח. וכן פסק רמ"א (שו"ע ח"מ קט, א). וכיו"ב בחידושי רמב"ן, שדברי שמואל בדכתב דאיכני' וגובה חצי השבח; וכ"כ בנמוקי יוסף (ז. בדפי רי"ף). אך ריטב"א דחה תירוץ זה (שהיה לשמואל ולגמ' לפרש זאת). שטמ"ק בשם רשב"ם: הא דשמואל - דגובה את השבח - בדשווייה אפותיקי. ושיטת רמב"ן לחלק בין סוגי השבח, וזו לשון ר"ן בחידושיו בשמו: "תירץ הרמב"ן ז"ל, דכי אמרינן התם פ' מי שמת דב"ח אינו גובה את השבח אלא בדכתב ליה דאיכני' - ה"מ בשבחה דמחמת הוצאה, שהוא מחודש לגמרי, כגון בנ"ך ונטיעה, דכבה"ג - כיון דלא בא לעולם כלל - לא גבי מניה אלא מטעם דאיכני'; אבל הכא - איפשר דשמואל איירי בשבח דמחמת הוצאה שאינו מחודש, כגון חרישה וקדור ופוסה ועוגיות לגפנים וכיוצא בהן ממלאכות שהן בגופה של קרקע, ושבחה דכה"ג גובה ב"ח אף על גב דלא כתב ליה ליה ליה ליה ליה נמי כוליה, דכמי שבא לעולם בשעת ההלואה דמיה, שהרי לא נתחדש כלל בגוף הקרקע". ע"ע ברמב"ן (בסוגיון) באורך, ועיין נמו"י ורא"ש (ס' לט). וריטב"א כתב חילוק אחר (וכתב שהסכים עמו רב, ר"ה): בסוגיון מדובר שכתב את כל הלשון המקובלת, כאמור: "אמר רבא: תדע, שכך כותב לו מוכר ללוקח: 'אנא איקום ואשפי ואדכי ואמריק זביני אילין, אינון ועמליהון ושבחיהון, ואיקום קדמן, וצ"ב זבינא דנן וקבל עלוהי", וגובה כולו אפילו בלי דאיכני'; והדיון בב"ב הוא כשלא כתב נוסח זה אלא דאיכני', ומשום זה גובה חצי השבח. ע"ע בדברי רא"ש (ס' לט) באורך, ועיין טור ושר"ע (ח"מ קטו, א); ובידור הלכה.

ויש שבעל-החוב עצמו יפצהו וכו' בתבואה הקרובה לקצירה וכו'. "שבח המגיע לכתפים". ופרש"י (טו: ד"ה המגיע) שהיא קרובה להיגמר אך עדיין צריכה את הקרקע: "קרוב ליקצר, אלא שעדיין צריכין לקרקע - הוי להו כפירות גמורין, ואין בעל חוב גובה אותו בלא יציאה". וא"כ "שבח שאינו מגיע לכתפים" הוא לפני השלב הזה. ולהלן (קי: ד"ה המגיע) הסביר רש"י עוד: "צריכין לקרקע דבר מועט, דאילו אין צריכין לקרקע הווי להו 'פירות' ולא מיקרו 'שבח', ובעל חוב גובה השבח קאמר, ולא פירות גמורין, כדאמרינן בפרק קמא". אך בב"ב (צה): פרש"י: "המגיע לכתפים - כגון תבואה שגדלה כל צרכה נותנה ללוקח או דמיה", ולמדו מלשונו בתוס' שם (ד"ה שבת, ועי' מהריק"ש שם, שהם גם קמוז לפירושו כאן שאינו זהה) שגדלה ממש כל צרכה וכו' אינה צריכה לקרקע; ואילו הצריכה לקרקע היא "שבח שאינו מגיע לכתפים". והקשו מכתובות (נ:), שם פ' אמר: "ההוא דאתא לקמיה דרב יוסף, אמר להו: הבו לה מתמרי דעל בדיא. אמר ליה אביי: אילו בעל חוב הוה, כי האי גוונא מי הוה היב ליה מר? אמר ליה: דחזינא לבחדיא קאמינא (הקרובות לגדור ועדיין מחוברות, רש"י). סוף סוף כל העומד לגזוז כגוזז דמי! דצריכא לדיקלא קאמינא". וא"כ היכי קאמרינן "והא מעשים שבכל יום וקא מגבי שמואל אפי' שבח המגיע לכתפים"? ותירצו (בדעת רש"י, מהריק"ש): "וי"ל ד'שבח המגיע לכתפים' קורא דבר שסופו ליתלש ולישא בכתפים, אפי' כגון פגין או בוסר דצריכי לארעא". וכן הקשו ותירצו גם בב"ב (מב: ד"ה שבת): "ולאו פירכא היא, דהא רש"י נמי לא בעי למימר מאותן העומדים ליבצר מיד, אלא כלומר כל דבר שסופו ליתלש כגון פגין או בוסר". וא"כ פירושו בב"ב כפירושו כאן. ומהריק"ש (ב"ק שם) כתב: "עוד יש לומר, דהכא כשאנינה צריכה לקרקע ועם כל זה עדיין הקרקע מועיל לה אם תשאָר זרועה, ותמרי דעל בודיא הקרקע מזיקין". פירוש אחר המובא בתוס' (בב"ב ובב"ב), בשם רבנן תם, ד'שבח המגיע לכתפים' - כגון דבר הבא בטוח"ח; עי' בזה בתוס' בב"ב.

טו: קנה את השדה בידעו שגזלה. תוס' (ד"ה מעות): מדובר כשמכר ללא אחריות; והא דאמרינן בבבא קמא (צה): שיש שבח (מבני-חורין) אע"פ שהכיר בה - התם באחריות מיירי.

חזר הגזלן וקנאה מהבעלים. כתבו בתוס' (ד"ה חזר) דבלא הפיר בה דהאי גזולה מיירי. אך ריטב"א (כאן, ולהלן טו. ד"ה מכדי) כתב שמרש"י משמע דאירי אף בשלא הכיר בה (ע"ע נחלת דוד).

ובעת המכר אמר הקונה שסומך עליו. בלשון רבא (טו). תהא במאמינו" (וע"ש ברש"י). ובזה יש לכלול גם את תירוצם של רבא ואביי (שם) לבעיית הקניית דבר שלא בא לעולם' במכירה-ראשונה זו: "הכא סמכא דעתיה".

טז. המוכר מראש מה שיכרש ומה שיצדד לא אמר כלום. סוגייתנו דנה בדבר שלא בא לעולם, שהסתעף לכאן מן העיסוק בגזלן שגזל שדה ומכרה להעמידה ביד הקונה, רב ששת הקשה על דין זה: במה קנה הקונה את השדה? הריהי כדבר שלא בא לעולם, כמו 'מה שתעלה מצודתי מכור לך! ותירץ רבא, דהכא סמכא דעתיה דהקונה. מסוגיה זו עולה שהטעם שאין אדם מקנה דשלב"ל (לרבנן) הוא שאין גמירות דעת. וכ"כ בנמוקי יוסף להלן (לז: בדפי רי"ף). ובקובץ שיעורים (ב"ב סי' רעו) הצביע על סוגיה שממנה נראה אחרת: "אבל מהא דקאמר בגמ' כתובות דף נ"ט 'שאני קונמות מתוך שאדם אוסר פירות חבירו עליו אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם' ואי נימא דהטעם הוא דלא סמכא דעתיה, אין זה שייך כלל להא דאוסר פירות חבירו עליו: אלא משמע מהכא דאין לו כח הקנאה בדבר שלב"ל, ובקונמות דיכול לאסור פירות חבירו עליו, יכול לאסור גם דבר שלב"ל". ע"כ. ונראה שפונתו-הן סוגיות חולקות; וע"ש שכתב שבזה חולקים הראשונים לגבי קניין סיטומתא בדשלב"ל (הבאנו מזה בהערותנו להלן עד. בס"ד). ולכאורה אפשר לתלות זאת גם במחלוקת אמוראים, דהנה מצינו בב"ב (קמב): שהמזכה לעבר לא קנה, שאי אפשר להקנות לדבר שלא בא לעולם, והא דתנן (שם קמ:): "האומר 'אם ילדה אשתי זכר יטול מנה' ילדה זכר נוטל מנה" - מתוך ר' ה' יוחנן: "הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו", ופרשב"ם (ד"ה קרובה): "וגמר ומקנה בכל לבו". וכן בתוס' רא"ש שם המובא בשיטה מקובצת: "מפאן נראה טעמא דאין מקנה (דבר) [לדבר] שלא בא לעולם - משום דלא גמר ומקנה". אך דעת רב הונא שם (קמא:): ש"משנתנו איני יודע מי שפאן". וא"כ, י"ל שרב הונא ור' יוחנן חולקים ביסוד אי-קניין דשלב"ל, לר' יוחנן הוא חסרון בגמירות דעת, ולרב הונא הוא העדר כוח הקנאה (אך יש להעיר, דרב הונא גופיה ס"ל דאדם מקנה דשלב"ל, ביבמות צג, וכמובא ברשב"ם שם קמא: ד"ה ולימא ליה ר"מ, אלא דאמרי' התם דאף ר"מ מודה שאין 'לדבר שאינו בעולם'. ואולי לרב הונא דווקא בעב"ר חסרון בכוח-ההקנאה ואין ללמוד מזה לשאר דשלב"ל). אך בשו"ת נודע ביהודה (תניינא אבן העזר סי' נד אות יב) כתב שאין כוונת סוגייתנו שגמירות-דעת מועילה לקניין בדשלב"ל, אלא שהגזלן עתה קונה אותה מחדש בשביל הקונה: "דבשעה שחזר וקנאה מהגזלן

- באותה שעה זוכה בה הלוקח, שְׁעַל דעת כן קונה אותה הגזול מהגזול, להיות שלוחו של הלוקח לקנותה, ועתה היא נקנית להלוקח, וכבר הוא דבר שבא לעולם". וכתב, שפונת הקושיה בסוגייתנו מ'מה שתעלה מצודתי מכור לך', מדוע לא נאמר גם כאן שהמוכר זוכה (כשהדבר מגיע לידי) לצורך הקונה? ועל זה תשובת רבא: "התם סמכא דעתיה ומתחלה על זה סְפָך שיקיים אמונתו, ולכך שייך לומר דניחא ליה דליקום בהימנותיה ומסתמא על דעת כן קונה אותה; אבל ב'מה שאירש מאבא' וכן 'מה שתעלה מצודתי' - מתחלה לא סמכא דעתיה, ולא שייך כ"כ שהאמין בו, שהרי חזינו שְׁקָה על הַסְפָך, ולכך גם אח"כ בשעה שצד וכן בשעה שירוש אינו מתכוין לקנות לצורך הקונה". והלבוש (ח'מ רט, ד) ג"כ נקט ש"אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם - שאין כאן דבר שיחול עליו הקנין". [ולגבי מה שהבאנו מב"ב לגבי המְקַנָה לְעָבֵר שלו, שלכאורה ראייה מדברי ר' יוחנן כאמור (מצאתי שליטת בזה בדבר יעקב שם קמב: אות ד) - דעת רמב"ן (יבמות סז): שאין הנדון שם שייך לדיני קניין הרגילים: "שאיין אותו הדין אלא תקנה, ודוקא בשכיב מרע, ולא שזוכה מעכשיו אלא לכשנולד זוכה כעין ירושה כדי שלא תטרף דעתו; ואין דינו כן בבריא". וכ"פ בנמוקי יוסף (ב"ב סו. בדפי ר"ף) בשם הגאונים; וכן ריטב"א (ב"ב שם). אמנם רמב"ם (הל' מכירה כב, י) פסק את דברי ר' יוחנן בתוך דיני דשלב"ל ובמתנת בריא. אך גם לזה, אפשר לומר כדברי צפנת פענח (הל' אישות ז, ז), שטעמו של ר' יוחנן, שאדם ביחס לבנו "משוה להעובר גוף בפני עצמו", וכמו שבא לעולם. ובקהלות יעקב (חלקים, חלק ה ס' לב ד"ה והני להוסיף) כתב שְׁעָבֵר בעצמותו הוא דבר שישנו בעולם, ומה שהמזכה לו לא קנה הוא מפני חסרון בגמירות דעת בלבד, ובבנו אין חסרון זה (עי' גם קהלות יעקב ח"ד ס' כח, דן בטעמי דין דשלב"ל). ובחוט המשולש, בתשובות רבי שלמה צורו (שו"ת התשב"ץ ח"ד, טור ב סימן יג ד"ה ובאמת שהמסתכל), חילק בין 'דבר שאינו ברשותו', דבר שישנו בעולם אך לגביו אין גמירות דעת בעת המכירה כיוון שאינו ברשות המוכר, ובין 'דבר שלא בא לעולם', שאינו נקנה 'מפני שהדבר הואו אינו במציאות, ומאחר שאינו במציאות אין כאן מה שימכור המוכר ויקנה הקונה". ע"ש.

אחרי זמן ראיתי עלון נפלאות (גליון פרשת בא ה'תשפ"ד, עמ' 20-14), משיעורי הרב יצחק גינזבורג, ושם שיעור על נידון דידן (דבר שלא בא לעולם, שיעור על רמב"ם הל' מכירה כב, הל' א והל' יג-ד), וזו תמצית מהדברים. כדרכו בקודש, פתח ברמז וממנו נקודת עומק: גימטריא "דבר שלא בא לעולם" = פעמיים "משיח" (משיח בן יוסף ומשיח בן דוד), והיינו משיח (דְבָר אחד לדור, סנהדרין ת), שעדיין לא בא. וביאר: מפאן מובן שדשלב"ל איננו דבר שאינו קיים כלל, אלא שהקיום שלו בעולם-העשייה שלנו עדיין ראשוני, מופשט או נסתר. וכך קל יותר להבין את שיטת ר' מאיר וסיעתו שאפשר להקנות דשלב"ל - זו שיטה 'רגישה' יותר למציאות ההיולית של הדבר. וכן ר"מ "לא עמדו חבריו על סוף דעתו" (עירובין יג), שרואה במציאות גם דבר שעדיין אינו מוחשי. אצל ר"מ (שמו ר"ת "רוח אפינו משיח ה") מציאות המשיח מוחשית גם טרם בואו. תכלית העיסוק בסוגיה זו, שה"דבר" (המשיח) יהיה כבר "בא לעולם" בפועל. "הורמו: ממוצע כל מילה בביטוי 'דבר שלא בא לעולם' הוא 'א לעולם'". בספרי המפרשים 3 טעמים לכך שא"א להקנות דשלב"ל - חסרון בקניין, חסרון בדעת (שני טעמים אלו נזכרו בדברינו לעיל, והם הידועים יותר), וחסרון בבעלות (חידושי הגר"ח (סטנסיל) נדרים פה: בענין מודר ומושבע מפי אחרים). נעדיף לראות את הטעמים כמשלימים תמונה המתארת את הקניין (ולא כשוללים זה את זה). עולם הקניין הוא עולם האצילות, ולכן מושג הקניין שייך לספירת החכמה, מושג הבעלות הוא הבינה, וגמירות הדעת שייכת לדעת. להלכה אין קניין בדשלב"ל. אמנם הסתלקות שייכת גם בדשלב"ל (שטמ"ק כתובות פג; רמ"א ח'מ רט, ח, עי' בדבריהם). הסתלקות לעומת התפשטות (שניהם מושגי יסוד בקבלה). "מגמת הקנין היא התפשטות והמשכה מלמעלה למטה הפועלת תיקון העולם" (מלשון הרב גינזבורג). בהמשך הביא דברי רמב"ם (שם הל' יג-ד) דין של 'דבר שאין בו ממש' שאי אפשר להקנותו (מוסכם מהגאונים, וע"פ ב"ב קמז: - מ"מ). אף שבא לעולם, אין בו ממשות מדידה במקמי המציאות אורך-רוחב-עומק (ספר המקח לרה"ג תחילת שער ב). היחס בין דבר שאין בו ממש ובין דשלב"ל הוא היחס שבין חכמה לבנינה (הרב גינזבורג, ע"ש מה שהסביר בזה). דיוק בלשון חז"ל ורמב"ם ביחס לשני הדינים הנ"ל - "אין אדם מקנה (דשלב"ל)" לעומת "אינו נקנה", אפשר להסיק שבראשון יש חסרון בקניין (ב'חפצא' אין חל קניין), ובאחרון בעיה בגמירות הדעת (החסרון מצד הגברא'). ויותר נראה להסביר שבדבר-שאינו-בר-מש החסרון הן מצד המְקַנָה והן מצד הקונה (כנראה מפלילות לשונו של רמב"ם), אך בדשלב"ל עיקר החסרון הוא מצד המְקַנָה (וכ"ש אם נאמר שזה משום חסרון בבעלות). במקירת הבְּכוּךָ (עֶשׂו ליעקב) היו שתי הבעיות - דשלב"ל (ירושת יצחק, ועודו חי) ושאינו בו ממש (מעלת הבכורה). טור (בפירושו הארוך לבראשית כה, לא) בשם רא"ש: מפאן ששבועה חלה אף בדבר שאין קניין חל עליו (ומכאן מובן שהחסרון בקניין שכזה הוא בגמירות הדעת, והשבועה נותנת כאן את התוקף החסר). שו"ת ריב"ש (סי' שכח, וע"ש סי' שלה): השבועה נדרשה רק לחיזוק הדבר כיוון שיעקב לא סמך על הבטחות של עשו, ולמנוע ערעור מצדו בעתיד. אור החיים הקדוש (שם כה, לג): יעקב לא סומך על דברי עשו אפילו בשבועה, והשבועה הועילה לדברים שאין בהם ממש. ולדשלב"ל (ע"ש פס' לא) אמר יעקב "מְקַרְהָ כְּיוֹם", כְּדִין 'היום' האמור בסוגייתנו 'מה שתעלה מצודתי היום' שהמכר קל משום כדי חייו (וע"ש). וכתב ריב"ש: "יתכן שלפני מתן תורה היה אפשר להקנות דשלב"ל, ורק במתן תורה ואילך הדין התחדש. הקשה עליו רבי יוסף אנגלי בגליוני הש"ס (מו"ק כ. בתד"ה מה; מובא בתפארת יוסף על הפסוק): שינוי במתן תורה שייך רק בדבר הנלמד מפסוק, ולא בדבר הַתְלִי בסברה! והסביר הרב גינזבורג: והנה, העולם נברא בעשרה מאמרות (אבות ה, א), אך במתן תורה שמענו את "עשרת הדברים" (דברים ד, יג, ועוד). והרי דיבור לשון קשה ואמירה רכה (רש"י במדבר יב, א). אמר - רומז להתהוות בסוד אור-מים-רקיע (זהר ח"ב קסז), ממציאות היולית למציאות ממשית (ועדיין רכה). הדיבור של מתן תורה מחדיר קשיחות ויציבות, וכאמור "וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר" (עי' לקוטי תורה חקת דף נו עמודה ג-ד). לכן יש מקום לומר שבעולם שלפני מתן תורה - "לפני הדיבור" (חגיגה ו. ו) היה טשטוש מסוים בין דשלב"ל שעודו במציאות רוחנית-היולית (בדרכו לעולם העשייה הגמור) ובין מה שפבר הגיע אל המציאות הממשית. ורק במתן תורה, היה ה"דיבור" וממנו הבדלה ברורה בין מה שלא בא לעולם ובין מה שפבר בא. [לאור המבואר בחסידות לגבי מתן התורה, יש להסביר שהדיבור מדגיש ומחדד את הגבול בין העליונים והתחתונים (כאמור), כדי להביא לאיחוד אמתו ביניהם].

טז: שמואל: מצא שטר-הקנאה וכו' ואיתותב. ראה הערתנו לעיל (יב): שאין זה מוסכם ש'איתותב' (עי' ריטב"א כאן).

יז: ר' יוחנן וכו': מצא שטר-חוב ועליו הַנְפֵק וכו' (יז). עיין בסוגיה לעיל (ז), וראה הערתנו בס"ד לעיל (יב).

יח: צא תן לו', חייב אתה ליתן לו'. לגבי החילוק בין הלשונות לעניין גב שאח"כ טובח או מוֹכֵר, עיין ב"ק (סח:), וראה הערתנו שם.

יט: לא יחזיר שטר 'אפותיקי'. פרש"י (ד"ה אפותיקאות) שעושה עתה אפותיקי על הלוואה יִשְׁנָה שנעשתה בעל-פה. עיין מלאכת שלמה (על המשניות, א, ז), שלא יחזיר אפותיקאות משום דחיישנן לקנוניא (ע"ש). והסביר, מדוע לא נזכרו אפותיקאות במשנה? דבכלל 'מצא שטרי חוב' הן, דלרבנן לא יחזיר אפי' ללא אחריות, דס"ל אחריות ט"ס (כדלעיל יג-יד). "ואפילו ר' מאיר דפליג עלייהו בשאר שטרי-חוב - מודה באפותיקי דלא יחזיר, שְׁבָאֵי ב"ד נפרעין מן האפותיקי". נראה שמהרש"א הולך בדרך אחרת; שהסביר בכונת רש"י דנקט התנא אפותיקאות דומיא דמתנת שכיב-מרע, שנעשה על הלוואת על-פה יִשְׁנָה, שיכול לחזור בו ממנו, משא"כ אפותיקי שנעשה בעת הלוואה בשטר, שא"א לחזור בו. ועי' מה שתמה בנחלת משה; ועי' אוצר מפרשי התלמוד (עמ' תסח-תשסט). [ובגוף דברי רש"י, עי' ע"ע 'תוס' חכמי אנגליה, וז"ל: "וצ"ל דפירש כן משום דהני עידי"ת" ("דאל"כ מה הרוויח הַמְלִיָּה, הרי ב"ח דינו בבינונית!" - המהדיר). עיין יהוסף בפירוש בתרא: "כיון דאיכא שטר נשתעבדו לו כל נכסיו משעת ההלָאָה-בשטר, ושפיר טריף; לכן פירש מְלִיָּה על-פה".]

יט: שובר שְׁתַבָּה אשה לבעלה וכו'. לגבי כתובה עיין לעיל (ז): וראה הערתנו שם).

- כ. שומת"ב"ד וכו' הרשאה מב"ד וכו' אישור ב"ד וכו'. הראשון 'אגרות שום' דתנן, השני 'אדרכתא' דלעיל (טז:). והשלישי 'חלטאתא' דלעיל (שם); בפירוש הא דתנן ("כל מעשה ב"ד"). כך נראה ע"פ שיטה מקובצת בשם שיטה וע"פ מגן גבורים (ע"ע תוס' רא"ש לעיל שם), שהחילוק בין אגרת שום לבין שטר חלטאתא הוא שחלטאתא ניתן כאישור; ולכאורה כן משמע מלשון רש"י לעיל (טז:). אמנם בעין יהוסף כתב בדעת רש"י, שאגרת שום היא שומת נכסים בניחורין של הלווה, וחלטאתא הוא כשאין נכסים בניחורין וזו הרשאה לגבות מלקוחות הלווה (נראה שאינו סובר שמלשון רש"י משמע שזהו אישור). ובסמ"ע (חו"מ סה ס"ק לו, ע"ש) ובתו"ט הביאו מספר התרומות שאגרת שום נכתבת בפני המלווה והלווה, וחלטאתא נכתבת כשאין הלווה בפני ביתהדין, וכותבים אז נוסח אחר.
- כ: בין שטרותיו מצא שובר וכו' בין שטרותיו הקרויים. שני פירושים ברש"י (ד"ה שנמצא לו ד"ה בין שטרותיו קרויים): שנמצא השטר שהשובר יוצא עליו בין שטרותיו הקרויים ("כך שמעתי. ולי נראה:"); שנמצא השובר בין השטרות הקרויים. וע"י אוצר מפרשי התלמוד (עמ' תתכא). בהמשך הסוגיה הוגה על הגליון (בשם רש"ל) "פרועין", 3 פעמים, ובדקדוקי סופרים (הערה ט, ע"ש; מובא בקצרה בהגהות וצינונים שבמהדורת עוז והדר, אות ג) הסיק "ובדאי הדנוסח 'קרועין' עדיף. וברש"י בהמשך (ד"ה שנמצא השטר) "בין השטרות פרועין"; וצ"ב (וע"י אוצר, שם).
- רב: כשמצא בין שטרותיו הקרויים. לגבי הקושיה מהמשנה בבבא בתרא (קעב.), ע"ש, נביא לשון ר"ן בחידושו כאן: "ה"ש נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע. האי קושיא לא אתיא כאביי, דמפרש התם פרק גט פשוט (קעג.) דה"ק: 'שטרו של יוסף בן שמעון על פרוע', דהאי שובר גמור הוא היוצא מתחת ידי ה'ל'ה; אלא כפשוטא מפרשים לה וביוצא מתחת יד ה'מ'לה. וכו': למה לי שובר, תיפוק לי שאין אחר יכול להוציא עליהם שט"ח! - הא אוקמה רב אושעיא התם במשולשים בגט ואין משולשים בשובר".
- כא: (השטמה - פאה ח, א) מאימתי כל אדם מותר לקחת מן הקטק - משהלכו בשדה הנמושות - ר' יוחנן: זקנים על מקל; ריש לקיש: מלקטים אחרי מלקטים. שכל שאר העניים (ואף עניי העולם, התולים בעניי המקום) ודאי התייאושו משדה זו. ע"כ.
- כב. שליח תרם וכו'. (מהדורה מפורטת יותר) התורם את שאינו שלו אין תרומתו תרומה ("גם גאָתם" לרבות שליח, ולהקישו לבעה"ב שרק לדעת בעה"ב). שליח (ל'ך תרם' סתם, וסתמו הוא מבינונית) תרם משדה בעה"ב מן הפות; ובא בעה"ב, אם הוסיף או שאמר 'תן מן הפות!' ואכן יש פות מהם - תרומתו תרומה. אמיר רב אשי אכלו מהפירות שהגיש לפניהם אריסו של מרי בר איסק, ומר זוטרא לא, גם אחרי שפירי בא ושאל: למה לא נתת לחכמים מן הפות יותר? (והיו יפות), כי אמר רבא: מועיל רק בתרומה (מצנה ונוח לו בהידור); אך כאן אולי כועס עליו (ואמיר רב אשי אכלו כרבא בב"ק קיט. שהאריס נתן משלו, אף שהביא מהפרדס - תוס' ד"ה מר זוטרא, ע"ש). ע"כ.
- שליח תרם וכו', מועיל רק בתרומה. מלשון רש"י בקידושין (נב: סד"ה לא אמרו) משמע שמכאן ולהבא מועיל אף בעלמא, ואם יקדש בזה (תמרים שהוציאו מהם ש"ך, מדובר שם באריס שקידש בהם) אשה - מקודשת. אך בסוגיין גם אחרי דברי בעל-הבית סירב מר זוטרא לאכול. וא"כ ס"ל דאף מכאן ולהבא אין מועיל! תירץ רש"י (בקידושין), שמר-זוטרא החמיר על עצמו והאיל ולא מחל בעה"ב בנפש חפצה אלא משום כיסופא. וכיו"ב כתב בשיעורי רבי שמואל (רוזובסקי) כאן סי' יח אות א; ע"ש שכתב עוד: "ובאמת מסתברא כרש"י דטעמא דכסיפותא לא מצי לבטל הסכמה דמכאן ולהבא וכמ"ל, ורק למפרע הוא דלא מהני. דע שהראשונים פליגי על רש"י, דעיין בריטב"א...". ע"ש. ובבית אהרן (ר"א וולקין; כאן) כתב לחלק בין דין סוגייתנו לבין דין קידושין, שאף שבעלמא ובקידושין מועילה אמירת "כלך אצל יפות" להיחשב הסכמה להבא, בסוגייתנו אינה הסכמה, שהחכמים עדיין יושבים לפניו ובשוש מפניהם לומר שאינו מסכים (וכוותו לתבוע א"כ מהאריס) ולכן אין אמירתו הסכמה כלל.
- כב: חפץ שחטפו נהר וכו' א"כ בעליו יכול להציל ולא התייאושו. כתבתי כן ע"פ המבואר לעיל (כב). בסוגיין; וע"פ דברי ראב"ד המובאים בשיטה מקובצת (כב). ואם תאמר: כיון שאינו יכול להציל הרי הוא כזוטו של ים! - אינו כלום, כי זוטו של ים ושלוליתו של נהר אינו מקום הצלה, ואם ינצל משום דבר - מעשה שמים הוא ואחת מני אלף הוא; אבל שאר מקומות - מקום הצלה הם", וכיו"ב כתב רשב"א (כב). וכ"כ בנחלת דוד (כב.), שבמשנת "שטף נהר קוריו" וכו' מדובר "בנהר שאינו גדול כ"כ שישטוף למקום שאין שם אדם, רק שישטוף לשדה חבירו, ולא מיקרי אַבְנֵהָה מכל אדם".
- ואינו מכריז מהי האבדה אלא את המקום (לרבא). והמאבד יאמר מה איבד שם. רש"י (ד"ה מכריז מקום). לכאורה קשה, שהרי בכל אבדה המאבד הוא שנותן את הסימן, ומדוע כאן להפך? (עי' תוד"ה אי). ריטב"א בדעת רש"י: המאבד אומר את האבדה ונותן סימן (כנראה מדובר בסימן קלוש, שהרי בסוגייתנו מדובר שאין סימן שאפשר להשיב על פיו. הרב צדוק אליאס, בשיעור המצוין בסמוך). הרב צדוק אליאס (שיעורים במס' ב"מ, מהדורה פנימית, ישיבת מצפה יריחו ה'תשס"ה, סוגיה 15): עוד יש לתרץ דברי רש"י ע"פ שיטת רא"ש (סי' ג; ע"ע כה: תוד"ה אחר הגפה), שכאן מדובר שנמצא החפץ במקום הפקר שאינו משתמר אפילו קצת, שהמאבד הניחו שם לרגע קט ושכחו; וכיוון שפך, סביר להניח שלא יצליח לזכור את המקום המדויק שבו הניחו, ועדיף שהמוצא יכריז את המקום המדויק וכך יזכור המאבד ויאמר מהי האבדה. "את השיקולים הללו ידעה הגמ' כבר מלכתחילה, ולכן שאלה 'מאי מכריז?', דהיינו: מה עדיף להכריז, את שם האבדה או את מקומה?" (הרב צדוק אליאס שם). והגדרת המחלוקת בין רבא לבין רבה, לפי זה - "אם מקום הוי סימן, שהכוונה אם כה"ל חשיב המקום לסימן בעיני המאבד שלא יתייאושו ממנו" (שם).
- מקום המציאה. מה שהובא מלהלן (כג: ורש"י ד"ה איכא דאמרי) בדברי רב מרי, הוא ע"פ האמור בשיטה מקובצת (להלן שם, בדעת רש"י), שכל דברי רב מרי שם, לשתי הלשונות, הם אליבא דרבא, ומה שאמר בלשון ב 'מקום לא הני סימן' הוא ברקתא דנהרא; וכן הוא בריטב"א. אמנם יש לעיין, מה שייד שכוון מקומה המדויק (כדברי רש"י שם ללשון השנייה של רב מרי)? הרי רש"י עצמו פירש (בסוגיין ד"ה מכריז מקום) ש"מכריז מקום" היינו כפשוטו, שהמכריז מכריז את המקום והמוצא אומר שם האבדה! ונראה לתרץ ע"פ דברי שיטה מקובצת (בסוגיין): "...אי נמי יש מכריז מקום כולל, והמניח יאמר מקום מסויים", שהמכריז אינו מפרסם את המקום המדויק, ועל כן שייד לדון (בלשונות ברב מרי) עד כמה זייק המאבד בתיאור המקום.
- כג: כגון עומרקטן שהונח ברה". רב זביד בשם רבא (כג.), ע"י רש"י (כג. ד"ה אי דרך הינוח). וכשיש סימן - בכל אופן ואף ברה"ר נוטל ומכריז (גמ' שם).
- כג. מצא אוכל על הקרקע - ירים (ובהערת השוליים). 'אין מעבירים על האַקְלִים' (=התעלם מאַקְלִים מושלכים). וכן למדו בעירובין (סד: סד) ממה שציווה שם רבן גמליאל את רבי אלעאי להרים עוגה מן הקרקע בדרך. ובסוגייתנו אמרו שזו דעת רבה; אך רב זביד בשם רבא אמר שמותר 'להעביר על האַקְלִים'. הייתכן שרבא חולק על רבן גמליאל? כתבו רשב"א, ריטב"א ורא"ש בתוספותיו, שאין הסוגיה צריכה סברה זו לרבא, ולא אמרו שסובר כן אלא כנגד דברי רבה שאמר שאין מעבירין נקטו שאפילו יסבור רבא להפך אתי שפיר. ובשיטה מקובצת הוסיף בשם ריב"ש (וכן בשם שיטה) דמסתמא רבא אינו חולק על רבן גמליאל, וגם לדעתו 'אין מעבירים על האַקְלִים' (ועפ"ז כתבנו אנו בסתמא שאין מעבירים); וכן כתב בפני יהושע; שהרי להלכה פסקו במגן אברהם (או"ח קעא ס"ק א) ובמשנה ברורה (שם ס"ק יא) כרבן גמליאל.
- כג: (השטמה - דין 'מקום סימן' הבאנו לעיל כב: בס"ד)
- לת"ח וכו' משיבים אבדה ע"פ טביעות עינו. עיין חולין (צה:), מעשים שנעשו ע"פ דין זה. לדעת ר"ן (חולין לד. בדפי ר"ף), "במציעא נמי נאמן אדם לומר 'אלו כלי של פלוני', דכיון דלית ליה הנאה מיניה לא חיישינן דמשקר". אך לפי ריטב"א (גיטין כז., בשם רבו), "אפילו לצורבא מרבנן כי מהדרין ליה אבידתא בטביעות עינא... כשמעיד ואומר 'דבר זה מפלוני הוא ואית לי טביעות עינא בגויה' - לא, דהא דאי עדות היא, כיון שמעיד לאחרים, ובעדות לא מהימן לן צורבא דרבנן טפי מעם הארץ". לאור זאת, כתב בקובץ שיעורים (בבא בתרא אות תרמ, ע"ש), דהא דאמרינן (ב"מ כ. כח. לז. ועוד) "היא מונח עד שיבוא אליהו", לכאורה קשה לדעת ריטב"א: "משמע דאליהו נאמן לברר של מי הוא, ובדבר צדריך שני עדים לא מהני נביא,

ואפילו משה ואהרן לא מהימני! ומוכח דעד אחד נאמן! ועונה על כך: "ויש לדחות, דהפננה דכשיבא אליהו יודעה הבעלדין בעצמו, שיתבייש לכפור בפני אליהו".

שם. בהערות השוליים, ומקפיד על חלוקו (ר' יוחנן, שבת קיד.). בהגהת אשרי ועוד ציננו זאת כתנאי נוסף; וכך מובא בשו"ע (ח"מ רסב, כא). אך רמב"ם (הל' גז"א יד, יג), לא הביא זאת; וע"ש בסמ"ע (ס"ק מה).

שם. בהערות השוליים מה שהובא מחולין (מד:). בתוס' שם (ד"ה איזהו), כתבו שזה לעניין השבת אבדה בטביעות עין; וכ"נ מרש"י שם (ד"ה הרואה טרפה לעצמו). בפלפולא חריפתא כאן (אות ס) ציין לדברי רא"ש בחולין (פרק ג ס' ט) שכתב כתוס' שם, ולדברי עצמו שם (מעדני יום טוב אות צ), שכתב שזה תנאי חלופי; ע"ש. אך בחושן משפט (רסב, כא) לא הובא.

המוצא כלי במקום שמצויים ת"ח חייב להכריז. עולה מן הסוגיה; וכ"כ בתוס' (כד. ד"ה ומודה), רמב"ן ועוד. וז"ל רשב"א: "וא"ת: א"כ היכי קתני במתני' בכל אותן שאין בהן סימן 'הרי אלו שלי?', יכריז משום צורבא מרבנן לאהדורי ליה בטביעות עינא! פי' הראב"ד ז"ל דהכרזה זו אינה כשאר ההכרזות, ואין מכריזין אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מקום שתלמידי חכמים מצויים שם; ואין מכריזין אלא פעמים ושלש. ולפי פירושו כל אותן שבמשנתנו ג"כ עושין להן כן. והרמב"ן ז"ל תירץ שלא אמרו כן אלא במוצא במקום שתלמידי חכמים מצויים שם, וכדאמר' לקמן בשוקא דרבנן".

ר"ש בן אלעזר: על כלי חָדָשׁ שלא שבעתו העין א"צ להכריז שאין בו טביעת עין. דעת רבנן לא נאמרה במפורש, ומלשון הברייתא (כד.). "ומודה ר"ש בן אלעזר (בכלים חדשים ששבעתו העין שחייב להכריז) דייקו בתוס' (כד. ד"ה ומודה) שחכמים חולקים על ר"ש בן אלעזר ולדעתם אפי' על כלי חדש שאין בו טביעות עין צריך להכריז (במקום שיש ת"ח), שמא יבוא ת"ח ויזהה אותו. לדבריהם, סתימת המשנה בכרות ועיגולי דבלה וכו' היא כדברי חכמים. ורא"ש סיים בזה (ס' ה): "ואף על גב דדייקנא דרבנן פליגי אדרשב"א - נראה דהלכה כרשב"א, דמסתבר טעמיה; ועוד, דשקלי וטרו אליביה". וכ"פ רמב"ם (בפיהמ"ש ובהל' גז"א יד, יב), רע"ב ובשו"ע (ח"מ רסב, כא).

על כלי חָדָשׁ 1 וכו' א"צ להכריז. נאמר בברייתא (כד.). שעל 2 חייב להכריז; ונראה שהמניין סימן. כ"כ בתוס' רא"ש (כד.). והוסיף: "אף על גב דאמרין בסוף פ"ק (כ): דבשני שטרות לא הני מנין סימן אלא בשלשה, היינו משום ד'שטר' מכריז דמשמע שנים; אבל הכא 'מחטינן' ו'קדומות' מכריז ולא 'בדים' ו'מחרוזות'. וכתב בתוס' יום טוב: "הקשה הכס"מ בריש פט"ז מהלכות אבידה: מאי שנא ממצא מטבעות דבעינן שלשה, כדתנן במשנה דלקמן (כה)? ע"כ. ומצאתי בשם מהר"ר משה איסרלש ז"ל שתירץ, דדוקא מטבעות, שדרפן של בני אדם לשאת אצלו מעות ודרכן לאבדן דרך נפילה - לכך בעי כמגדל. אבל מחטינן וכיוצא בהן, שאין דרכן לשאתן אלא הצריך להן, והוא יודע ומדקדק במנין - ועל כן הני סימן. ע"כ. וכן יש לתרץ בשטרות דספ"ק". עכ"ל תו"ט.

כד. ביחס לדברי רש"י ד"ה ע"ה אחד, ע"י הגהת הגר"א ג וע"י רש"ש. הדברים מובאים בהערותנו לסוכה מד: בס"ד.

לא נפשט האם גם כשהרוב יהודים, והאם חכמים חולקים ובמה. (השמטה, פירוש יתר) המשנה במסכת מכשירין (ב, ח) מחלקת בין רוב ישראל לבין רוב גויים. והיינו (א - לר"ש ב"א (וכדי לא לפשוט בעינין יש להעמיד בחפץ טמון באשפה שנגמלך לפנותה). ב) לרבנן (וכדי לא לפשוט י"ל שכשהרוב גויים יניח החפץ אצלו עד שיבוא מי שיתן סימן). הכל בגמ'.

להלכה נטיית הסוגיה וכו'. עיין ר"ף (יג. בדפיו) ובירור הלכה (מכון הלכה ברורה).

כד: מצא גדייו ותרגוליו שחוטים וכו'. ע"פ הסבר הגמ' בחולין (יב:). למחלוקתם ולדברי רבי, כמובא כאן בתוס' (ד"ה שמצאן).

כה. רב זביד. לפי רש"י, רב פפא חולק עליו (ע"י ד"ה בכובא וכו' וד"ה הוא דלא אשתירי; לא כתוס' ד"ה הא, שאף לרב זביד בסתם "צנא ופירי" נשארים פירות בסל). וכפי הנראה, שני האיבעית אימא' שלאחר מכן מתייחסים לדברי רב פפא ומסייגים אותם (הראשון לחומרא והשני לקולא), ואין צורך ליצור מחלוקת ביניהם. העיקרון הוא האם ייתכן שנשפכו הפירות (ייתכן שמדובר בתבואה, כדלעיל) בלי שנותר אף פרי בכלי. עיין ר"ף (יג: בדפיו) שמבאר את האוקימתות; וכ"כ בדברי רמב"ם (הל' גז"א טו, יד) ומאירי; וע"ע בירור הלכה (מכון הלכה ברורה).

מצא עקמת פירות, ערמת מעות - יכריז. בלשון המשנה 'צבונן פרות'. ובגמ', "ש"מ מנין הוי סימן? (ע"י תוס' ד"ה שמעת) תני: 'צבור פירות'. ש"מ מקום הוי סימן? תני: 'צבונן פירות' (וע"י ברש"י ד"ה תני צבורי). ולכאורה קשה, שגם אם נאמר 'צבור' י"ל שהמניין הוא הסימן, מניין הפירות שבעקמיה! כתב בשיטה מקובצת בשם גלין תוספות: "ונראה ד'פירות' איירי בחטין וכיוצא בהן, דלא שייך בהו מנין אלא כי איכא צבונן הרבה, דהוי מנין דצבורין סימן". ולגבי 'צבונן מעות' כתב בתוס' רא"ש: "וא"ת: ולמה לי למיתני 'צבורי מעות' משום מנין? הא בחד צבור נמי איכא מנין, דהיינו ג' מטבעות כמגדל! יש לומר, דאגב דתנא 'צבורי פירות' תנא נמי 'צבורי מעות'. וכו"כ בתוס' רבנו פרץ. ועיין בירור הלכה.

כה: מצא כלי באשפה - נוטל ומכריז. ובמסכת כלים תנן (כו, יב, בעניין בגד שלוש על שלוש טמא שהשליכו באשפה, האם בטל ונטהר): "ר' שמעון אומר... לא הזכרו (בגדי ארגמן וזהורית טובה) אלא מפני השבת אבדה", שהמוצאם באשפה חייב להכריז. ופירש שם רבנו עובדיה מברטנורא: "דאם מצאם באשפה לא אמרין מדעת השליכם, ובעו הכרזה, דמפני חשיבותיהו לא מייאשי הבעלים. ושאר בגדים, דלא חשיבי - אם מצאם באשפה לא בעו הכרזה". וכעין זה כתבו ר"ש ורא"ש בפירושיהם למשנה. ורמב"ם כתב (שם): "שכל המוצא שלש על שלש משאר בגדים מושלך באשפה וכיוצא בה אינו חייב להכריז עליו, מפני שאין לו חשיבות; ואם היה אותו השלש-על-שלש של משי או ארגמן - חייב להכריז עליו ויחזירו לבעליו, מפני שיש לו חשיבות". ולכאורה כוונתו כנ"ל. הקשה שם רבי אליהו גוטמאכר מגרידיץ (על רע"ב; מובא במהדורת המשניות זכר חנוך), וז"ל: "ואם שאין ה'לכה כר"ש, משמע דעל מה שאמר לענין אבידה ליכא מאן דפליגי; ואמאי לא נמצא מזה כלום בגמרא ב"מ כ"ה ע"ב ובחור"מ סוף סימן ר"ס דיני אשפה שפראה על יאוש גם ב"ש סימן אם אינו מה שחשוב?". ועל הגמ' לעיל (כא:): "ולשונות של ארגמן הרי אלו שלו. ואמאי, הא לא ידע דנפל מיניה! התם נמי, אגב דחשיבי ממושי ממשמש בהו", כתב בחידושי צפנת פענח (ב"מ, הוציא לאור הרב מרדכי פנחס טייץ), וז"ל: "וי"ל להיפך, דזה מותר כמו כאן, דממשמי בהם", ע"ש, כלומר, כוונת ר"ש במשנה בכלים אינה לומר שצריך להכריז (כפי שפירשו המפרשים), אלא לומר שהרי אלו שלו, כי "אגב דחשיבי ממושי ממשמש בהו" ונדאי הבחין שנפלו והתייאש (ע"י הערות המהדיר לצ"פ שם). ולדעת רבנו עובדיה מברטנורא, לא מצאתי כעת מי שהתייאש עוד. ולכאורה יש להסביר בדבריו: הן דבריו נוגעים בשתי נקודות - (1) ההשלכה ("לא אמרין מדעת השליכם"); ועל הצד שהשליך בטעות - (2) הייאוש ("דמפני חשיבותיהו לא מייאשי הבעלים"). והחשיבות משפיעה על שתי הנקודות. שכאשר מדובר בשלוש (אצבעות) על שלוש של ארגמן וזהורית טובה, כיוון שיש להם חשיבות מסתבר שלא הושלכו בכוונה; וא"ת דאפילו הכי מייאש דממשמש בהו - כאן אינו ממהר להתייאש, מפני חשיבותם. ומעתה, בסוגיה לעיל (כא: ובמשנה שם) "מצא... ולשונות של ארגמן הרי אלו שלו" (דאגב דחשיבי ממשמש בהו) - הרי מדובר כשנמצאו בדרך וברחוב ולא כשנמצאו באשפה, ובדרך דאי שהאדם ממשמש בהם כל שעה, ומיד מתייאש. משא"כ במשנה בכלים, כיוון שידוע שלא במקום בני אדם נפלו לו, שהרי לא בדרך אבדו אלא (כך סבור) בביתו או באשפה, חשיבותם גורמת לו להפך - לנקוט בדעתו שימצא אותם, שהרי (כנראה לו) תחת ידו נפלו, ואינו מתייאש; אי נמי: במשנה בכלים אין מדובר ב"לשונות ארגמן" ללא סימן (ע"י רש"י כא. ד"ה ולשון), אלא במטלית, ובה יש סימן ואינו מתייאש מיד [וכלשון בתרא שכתבנו נראה יותר מלשון תפא"י (שם אות פו) "דאפי' במצאן באשפה חייב להכריז..."], דמשמע דלא מיבעיא ברחוב; ובעל כרחו החילוק בין זה ובין מתניתין דלעיל הוא: הסימן. ולגבי קושיית ר"א מגרידיץ, אולי נצטרך לומר שפשפסוק רמב"ם ורע"ב ה'לכה דלא כר' שמעון, ממילא התכוונו לדחות גם את חילוקי הוזה. ואי בעית אימא, שסוברים (כקושיית ר"א מגרידיץ) שדברי ר' שמעון בעניין השבת אבדה מוסכמים, אלא שהם תואמים את החילוקים שבסוגייתנו

ולכן לא נכתבו. שהרי בסוגייתנו מקשים סתירה לגבי המוצא כלי באשפה, ורב זביד מחלק בין "כובי וכסי" ובין "סכיני והמניק" שדרך אשפה לפנות אליה בטעות כלים קטנים מן הבית. [ורב פפא מחלק בייעוד האשפה, שאם נמלך לפנותה משם, נוטל ומכריז. ופסקו הפוסקים כשניהם (רמב"ם הל' גזו"א טז, ז; שו"ע חו"מ רס, יא), ומפאן שהבינו שאין האמוראים חולקים לדינא]. עכ"פ, החילוק של רב זביד מלמדנו שיש למוצא לשקול את התכונות ההשלכה שלא-מדעת לאשפה. וכפי ש"סכיני והמניק" נופלים לאשפה בטעות, כך מטלית קטנה שלוש על שלוש, הדרך לשקול האם הושלכה בטעות או בכונה היא בחשיבות החומר, וכדברי רמב"ם בפירושו שם - בשאר מינים מסתבר שהושלכה בכונה (ואפ"ל, לא, מחמת חוסר-חשיבותה מתייחס מיד ואינו טורח לחזור אחריה, א"ע"פ שאבדה תחת ידו ויש בה סימן), לעומת זהורית טובה וארגמן, שמסתבר שלא בכונה השליך, וגם אינו מתייחס. [ואף בהם, כתב בתפארת ישראל (שם אות פו): "אבל בהשליכן לשם בכונה נתבטל חשיבותיהו".]

מצא בקיר ישן. הקשו בתוס' (כו. ד"ה דשתיך), מדוע לא קנתה לבעל הקיר חצרו? ונאמרו בכך מספר תשובות, ומהם נפ"מ לדינא. **רמב"ם** (גולה ואבדה טז, ח): כי אבודה ממנו ומכל אדם (מ"מ: ואפילו בחצר משתמרת). **ראב"ד** (בהשגה שם): בחצר שאינה משתמרת (שצריך שיהא בעליה בצדה ויאמר 'זכתה לי חצרי', כדלעיל יא.). **תוס'**: אין חצר קונה בדבר שייכתן שלא ימצאהו לעולם. **ראבי"ה** (מובא בהגהת אשרי): אין חצרו קונה לו דבר שנמצא בה טרם קנה אותה, אלא מה שיגיע אליה אח"כ. **רא"ש** (סי' ט, פירוש שני), **נמוקי יוסף** (יב: בדפי ר"ף ד"ה מחסם) בשם ר"ן: אין חצרו קונה לו מה שנמצא בה קודם יאוש, ואף שאח"כ היה יאוש - לא עדיפא מידו דבאיסורא אתא לידיה' (ובחכמת שלמה כו. דייק בתוס' שם ד"ה דשתיך, דלא ס"ל הכי, ולדעתם אין שייך יאוש שלא מדעת ו'באיסורא אתא לידיה' אלא לגבי אדם, אך בחצר מתי שתייכאשו הבעלים תקנה החצר לבעליה. ועי' מהרש"א שם שתמה על מהרש"ל, ועיין חידושי רבי עקיבא איגר שם באריכות). **רבנו ברוך ממונצא** (מובא במרדכי רמז רנט; סמ"ע סי' רס ס"ק ב): אין חצרו קונה שלא-מדעתו אלא הפקר גמור, אך לא אבדה, ואפילו היכא דאיכא יאוש, לא הופקרה מדעת ומרצון. ובסוגיה זו עיין עוד שיעורי רבי שמואל (רוזובסקי) סי' לב-לה בהרחבה.

כו. מצא בקיר חדש. לגבי הגדרתו כתב **ריטב"א** (במשנה): "לאו חדש ממש, אלא שאינו מִזְמַן הַאֲמֹרִיִּים". אך **רא"ש** כתב (סי' ט): "בכותל חדש היינו בכותל שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה שלו בנאוהו ולא יצאו מרשותם מעולם אלא הוא ואבותיו היו דרים בו מעולם". וכ"כ בשו"ע (חו"מ רס, א). ואף **מרש"י** במשנה (ד"ה מחציו ולחוף) משמע ש'מזמן האמוריים' לאו דווקא, אלא כל היכא דשתיך טפי אף אם היה של ישראל אמרינן דנדאי נתייחס ממנה. כן כתב בשיעורי רבי שמואל רוזובסקי (ריש סי' לד).

כו: רבא: ואם שווה לפחות 3 פרוטות וכו'. כתבו בתוס' (ד"ה שנפל), שרבא מפרש דברי ר"נ. אך **רי"ף** (יד. בדפיו) כתב שרבא חולק על רב נחמן. וכ"כ **במגיד משנה** ובכסף משנה (הל' גזו"א טז, יא), וכ"כ **תלמיד רבנו פריץ** (מובא בשטמ"ק) בשם פירוש הקונטרס. אמנם אמרו זאת הראשונים ביחס ללשון ב גמ' בדעת רבא, אך לכאורה אין לחלק בזה בין הלשונות, וכן הוא ללשון א, פליג רבא אדרב נחמן. שהרי בדברי רב נחמן מדובר ב'סלע שנפל...'. ורבא אמר דליתא (הא דר"ג דנפל משלושה א"צ להחזיר) אלא בדלית פרוטה לכל חד וחד; ובסלע הא טובא איכא. וכן הקשו ראשונים כמובא בשטמ"ק (ד"ה כתוב בגליון תוספות. אם לא שנתרץ כ**ראב"ד** בשטמ"ק, דר"ג מיייר בשידוע שאינם שותפים, משא"כ בדרבא). וכן נקט בפשטות בספר **הערות רבי יוסף שלום אלישיב**, דרבא פליג אר"ג, ע"פ ר' אָיָה זו.

ועי' בשיטה מקובצת דברי ראשונים שכתבו להסביר מדוע כאן מודה רבא (דפליג לעיל כא: ביאוש שלא מדעת) דלא הוי יאוש (ומש"כ רש"י דכאביי קיימינן לאו למימר דרבא פליג הכא. עי' שטמ"ק ד"ה עוד כתבו בתוספות. ולעיל מיניה בשם שיטה כתב דמיייר שנמצא במקום מיוחד כפונדק). ובמעייני החכמה כתב שפאן מודה רבא, שכיוון שידוע ממי נפל מחויב להשיב (וע"ע בספר הערות להרי"ש אלישיב).

באבדה עובר על "ולא תגזל" וכו'. גמ': "ואמר רבא: ראה סלע שנפלה, נטלה לפני יאוש". ופרש"י (ד"ה נטלה לפני): שלא שהה כדי למשמש זה בכיסו. והקשו (תד"ה שנפל), שהרי לרבא יאוש שלא מדעת הוי יאוש (לעיל כא:!) **ריטב"א**: רש"י גורס 'רבה' (עי' רמב"ן). **מאירי**, והמיוחס לריטב"א בפי' שני: כיוון שידע למי נפלה (שהרי ראה ומיד הרים) מודה רבא שאינו כיאוש. ע"ע שיעורי ר' שמואל (סי' מא).

(השטמ"ה - דין זוזים שנפלו בחול - כתבנוהו בס"ד לעיל כב: בדין זוטו של ים). **שטמ"ק** בשם שיטה: בחול הוי כזוטו של ים שאבדה ממנו ומכל אדם. **ורשב"א** (כא: ד"ה זוטו, לשיטתו שם) כתב: "...אבל לאו כזוטו של ים הוא לגמרי, משום דהא אפשר לארברולי וזמנין דמשכח ליה, והילכך כל היכא דשמעינן דלא אייחש לא הו"ל כזוטו של ים, ומחייב לאהדורי" (ע"ע בירור הלכה).

מציאה בחנות. ומדוע לא קנתה לבעל החנות חצרו? **תוס'** לשיטתם לעיל (ריש עמ' א), ראה שם ובהערותנו לעיל (כה:): לגבי דין חצר ביחס ל"מצא בקיר ישן". ובנידון דידן כתב **רמב"ם** (גולה ואבדה טז, ד): "לפי שאינה חצר המשתמרת ואף על פי שבעל החנות בתוכה צריך לומר 'תקנה לי חנותי'". **וראב"ד** השיג: "יש מי שאומר שאפילו אמר 'תקנה לי רשות' לא קנה לו, לפי שבאה שם המציאה קודם יאוש וחצירו כידו...". וראה בהערותנו הנ"ל.

כו. אפילו חמור בסימני האופק וגזית זנב השור. אך **שי"ר** דכתיב (דברים כב, א) קשיא למאי איצטריך (רבא כאן ובב"ק נד.). **במשך חכמה** (על הפסוק) כתב דקמ"ל דאף שאסור לגדל בא"י (וגם לא מעלין ולא מורדין, ע"ז כו.:.), מצווה להשיב השה שאבד לו. וכתב שבתוספתא (ב"ק ח, ד) העמידו במדבר (שם מותר לגדל): "ומה אני מקיים לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים? - במדברות שביהודה ובמדברות שבכפר עמאייק". ולכאורה קשה, שהרי כל עיקר איסור גידול בהמה דקה אינו אלא דרבנן! ולתוספתא לכאורה ה"ל דה"ק: מִאֲחֵר שגזרו על זה חכמים, מעתה היאך אני מקיים את הפתוב באבדת שה? וכו'. בדומה לזה פירש **במנחת בכורים** לתוספתא (רבי שמואל אביגדור מקרלין), שלא היה לחכמים לאסור כיון שהתורה לא חשה לזה (עי' ט"ז י"ד קיז, א). וב**מנחת בכורים** ביאר באופן נוסף, שהרי ודאי מן התורה מצווה לשמרו שלא יזיק, ורבנן גזרו שאסור לגדל בא"י אף ששמרו (וכמעשה בב"ק פ. בקשור בכרעי המיטה), א"כ כשמוצאים שה נידח ודאי בעה"ב פִּשַׁע שלא קשרו כדין תורה (וזו כוונת התנא בהקשותו "מה אני מקיים", הייתכן שהתורה עסקה באופן האסור? ומשיב: במדבר, והתורה מדברת באופן המותר). וא"כ לביאורו של משך חכמה נמי י"ל כיו"ב, דסד"א שמפני שפִּשַׁע א"צ להחזירו לו; קמ"ל ש"יו". שמעתי **מהרב שמואל פרבשטיין**. [כפי שכתבתי נ"ל, שאין כוונת התוספתא לומר שהמוצא במקום יישוב בא"י לא יחזיר, אלא לדינא אין מחלוקת בין התוספתא למשך חכמה (עי' גם תענית כה: ודברינו שם).]

כו: על סימן מובהק סומכים אף דאורייתא. כתבנו דווקא בלשון זו, ע"פ לשון **רש"י** (יח: ד"ה דווקא; כז: ד"ה מובהק; יבמות קכ: ד"ה מובהק). מלשונו דייקו אחרונים (שו"ת **צמח צדק** לאדמו"ר מחב"ד, אבן העזר מט; **חקרי לב** אבן העזר סי' יב; ועי' גם שו"ת **מהרש"ם** אבן העזר נב), שסובר **כראב"ד** (בשטמ"ק כאן) שתוקף סימן מובהק אינו מן התורה, אלא מדרבנן, ומכות הסברה סומכים עליו אף לאיסורי דאורייתא. מאידך, בגיטין כתב רש"י (כו: ד"ה דווקא), "דאין עדין ברורה מזו", ודייקו **שו"ת רא"ם** סי' לח; **שו"ת תורת חיים למהר"ש** ח"ג סי' נז) שרש"י **כרמב"ן** (כו.) ורוב הראשונים, שתוקף סימן מובהק דאורייתא. עיין **חקרי לב**, מדבריו הבאנו בהערותנו ליבמות (קכ:), ראה שם. וראה גם הערתנו לחולין (עט.).

אביי: כתבאיי (יבמות קכ.). ביבמות אומר זאת אביי על שומה ביחס לזיהוי מת להתיר את אשתו להינשא - ת"ק: אין מעידים; ר' אלעזר בן מהבאי: מעידים. אביי: חלקו האם סימנים דאורייתא. רבא: דאורייתא; וחלקו האם מצויה בבן מִזְלָו; או: האם עשויה להשתנות לאחר מותו. לשון ב: דרבנן, וחלקו האם היא סימן מובהק. [כתבתי כאן 'לשון ב', אמנם בסוגיין גרסינן רק "אב"א"; אך הגרסה ביבמות היא "ואיכא דאמרי אמר רבא" (ויש כתי"י שלא גרסו "אמר רבא"); וכך יש שגורסים בסוגייתנו (דקדוקי סופרים כאן; דק"ס"השלם ביבמות); שהרי רבא נוטה לומר שסימנים דאורייתא.]

כו. הבעל אומר סימני הגט המובהקים וכו'. לכאורה משמע שפשאין האשה נותנת סימן אלא הבעל, מחזירים לו את הגט. ויש לתמוה, שהרי יודע את סימני הגט כי הוא כתבו, ואין בהם קָאָה שלא מסרו! כתב **רמב"ן**: "לרבנות בעלמא נקט הכי (שהאשה אמרה סימנים), ולעולם נמי כך דינו דלדידה מהדרין

בסימני הגט, ולדיקה לא מהדינה אלא בסימני נפילה כגון קשור בכליו בארנקי וטבעת, וכל אימת דלא אמר הכי לא יחזיר לא לזה ולא לזה". וכ"כ **ריטב"א** והוסיף שנראה כן מפירוש **רש"י** (עי' ד"ה הוא אומר וד"ה ינתן לה).

סימני הגט המובהקים. בגמ' נאמר שיש נקב בצד אות פלונית. וכ"כ **רי"ף** (טו. בדפיו) **ורמב"ם** (הל' גזו"א יח, ו). אך **רא"ש** (סי' יד) כתב כי "להחזירו לבעל לגרש בו הוא דבעינן סימן מובהק, שלא יגרשנה בגט שנכתב לשם אשה אחרת. אבל להחזירו לאשה כשהיא אומרת שהבעל נתנו לה וממנה נפל - לא בעינן סימן מובהק, דליכא כאן חשש שמא נכתב לשם אשה אחרת, כיון שבא לידה קודם נפילה". ע"ש. וגם **ריטב"א** כתב: "ואם תאמר: וכיון דסימנים דאורייתא בסימנים בינוניים סגי לה! וי"ל דא"נ, אלא דנקטינן הכי לרווחא דמילתא"; דלא כרי"ף ורמב"ם. ועי' רבנו פרץ.

או אורך חוטו (הקשור בו). שאי אפשר לנחש ארפו המדויק, והוא סימן מובהק; אך בגט אין מידת ארכו סימן מובהק. וכ"כ **בתוס'** **רבנו פרץ** (ע"ש). וכ"כ **ריטב"א**, זו לשונו: "דלגבי חוט - מדה היא סימן, שאלמלי לא הגיע לידה ושיערתו יפה לא היתה יודעת מדתו, משא"כ בגט עצמו, כי מפיו שתראה אותו ביד הבעל תוכל לשער מדתו כשהיה קוראו בעודו פשוט בידו". וכ"כ **בנחלת משה**.

שניהם אומרים שהגט בחפיסה - ינתן לו. בגמ': כי היא יודעת שמה שיש לו מניח בחפיסה. ומעתה הקושי בולט, שהרי גם הוא יודע! כתב **ריטב"א** (וכן **בנמו"י** טו. בדפי **רי"ף** ובחידושי **ר"ן** ופירוש שני **ברמב"ן**): "איהו לא הוה מסיק אדעתיה שתניח גיטה בחפיסה, שהרי צריכה לו להנשא בו ועבדא ליה שמירה מעולה". ורא"ש (סי' יד; וכן בפירוש ראשון **ברמב"ן**) כתב: "והאי דקאמר ינתן לו - לא שיוכל לגרש בו, אלא לאפקי שלא ינתן לה". ובדרך דומה כתב **בשיטה מקובצת** בשם שיטה (בפירוש ראשון), "אפשר דלחומרא קאמר, ומגורשת ואינה מגורשת". ע"ש. ועוד כתב שם בשם **רבנו יהונתן**, שפיוון שנתן הבעל סימן בחפיסה ראוי להחזיר לו החפיסה ומה שבתוכה (כמשנה לעיל כ.), וכיוון שהגט היה שלו בתחילה מעמידים אותו בחזקתו. ועיין נחלת משה.

מכריז וכו' ר"מ: עד שיודעו הקרים בסביבת מקום מציאתה וכו'. האם לר"מ לא הכריזו ברגלים ובאבן הטועין, וכל התיאור בברייתא (כח: אינו אלא לר' יהודה? שאלתי את הרב **בורך ספיר**, והשיב, שאין נראה שיש בין התנאים מחלוקת בשאלה היסטורית. ונראה לו למסקנה, שר' מאיר נוקט את הדין הבסיסי - החיוב להכריז בסביבה הקרובה, סביר להניח שבה נמצא המאבד. ר' יהודה אינו שולל זאת, אלא בא הוסיף הכרזה בעלייה לרגל, לשם מתאסף כל העם, וזה נותן סיכוי גדול יותר למציאת המאבד; ויש מקום להבין שזה פוטר את המוצא מלהכריז בשכונתו (וגם ר"מ אינו שולל אופן זה, אלא שאינו חיוב, ואפשר שחולקים לגבי לכתחילה). וכאשר אין ביהמ"ק ועלייה לרגל, חוזר ר' יהודה לדין הבסיסי - לחיוב ההכרזה בשכונת האבדה. וכן הם בתי הפנסת ובתי המדרש הנזכרים בסוגיה (כח:), אין הכוונה לכל בתי הפנסת באשר הם, אלא לבתי הפנסת שבסביבת האבדה. תדע שפן הוא, שהרי כלל נקוט בידינו (עירובין מו:), ר' מאיר ור' יהודה - הלכה כר' יהודה, וגם **רמב"ם** פסק כאן כר' יהודה (הל' גזו"א יג, ח); ואילו כאן מביא **רי"ף** (טו. בדפיו) בסתם את הברייתא של דברי ר' מאיר - "שכני אבדה", ומיד אחריה את הברייתא של "בראשונה" שהיא כר' יהודה, כאילו זו שיטה אחת והכל להלכה. וראה להלן בסמוך.

אבן טועין. דק"ס: אבן הטועין (ע"ש הערה צ שכתב שהיא לשון טעות). **בדבר יעקב** הקשה, לר' מאיר, שאינו צריך להכריז ברגלים, למה היתה אבן הטועין להכרזת אבדה? והשיב, שיתכן שלר"מ יש גם חיוב להכריז לפל, מלבד ההכרזה בין שכניו. ע"כ. ורא"כ, לכאורה, אין צורך בהכרזה בירושלים 3 פעמים אלא די בפעם אחת (וכ"כ **בהערות הרב אלישיב**, דלר"מ א"צ 3 רגלים). וראה עוד לעיל בסמוך.

כח: רב נחמן: גלימה מצאתי. רבא (לעיל עמוד א) דחה הוכחת רבינא לשיטה זו מהמשנה שם. אמנם אין זה אומר שרבא חולק על רב נחמן. וכן מצינו בסוגיה דלעיל (כב:), שסוברת כרב נחמן, דאי לאו הכי מאי האי דפרכינן התם "מאי מכריז"? הרי בכל מקרה מכריז 'אבדה' סתם! ואכן רבא כר"נ רבא סובר. **פני יהושע** (לעיל כב: בתד"ה אי), ע"ש. ואמנם מצאנו גם לעיל בספ"ק (כ:), ש"טרי" מכריז, ולעיל בפרקין (כה). 'טבעא' מכריז. ולכאורה שם ושם (שהובאו הדברים בשם רבינא) סוגיין כר"נ, ורבינא לשיטתו (לעיל עמ' א) שביקש לדייק מהמשנה כר"נ, שדעתו כר"נ. וכן מתברר ע"פ מה שכתב **בביאור הגר"א** לשו"ע (ח"מ רסז ס"ק ט), ע"ש. אך **ריטב"א** כתב לגבי המחלוקת שבסוגיין ש"נראין הדברים דלא נחלקו אלא לאחר שרבו הרמאין, ומטעמא דמפרש ואזיל, והיינו דאיתת ליה תלמודא הכא; אבל מן הדין דכ"ע 'גלימא' מכריז וכדאמר רבינא בפ"ק".

מצא פרה וכו' כל שעובד כנגד הוצאות אכילתו יטפל בו וכו'. תנן בשקלים (ז, ד; דף כ; מובא בבבלי קידושין נה. וע"ש): "בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל-עדר וכמידתה לכל רוח - זכרים עולות, נקבות זבחי שלמים. רבי יהודה אומר: הראוי לפסחים פסחים, קודם לרגל שלשים יום". וכתב שם **בתוס' יו"ט**: "רבי יהודה אומר הראוי לפסחים פסחים - כתב הר"ב: 'המוצא מותר לו להקריבו לפסחו, ואם יבא בעליו אחר כך יתן לו דמיו'. ואין להשהותה אצלו עד שיבא, דהני דבר שאין עושה-ואוכל, דימכר, כדתנן במשנה ז' פ"ב דב"מ; ובקדשים אי אפשר להמכר". עכ"ל. וכיו"ב **בתפארת ישראל** (שם אות כח): "אבל לא ישנהו עד אחר פסח שמא יבאו בעליו ויקרבו לשלמים; דמפסיד לבעליו, מדא"ינו עושה ואוכל (כפ"ב דב"מ), ועוד, דמשלמים צריך ליתן לכהן חזה ושוק, וצריך נסכים, משא"כ פסח".

"והשבתו לו" בשיקול דעת, לא יוציא חצי. לשון **רש"י** במשנה: "רָאָה הַיָּאָךְ תְּשִׁיבוּ לוֹ - שלא תאכילנו חצי דמיו, שאם כן אין זו השבה". וביאר **בהערות רבי יוסף שלום אלישיב**, שהברייתא המובאת בגמ' - "...שלא יאכיל עגל לעגלים, וסיח לסיחין, אווזא לאוויז, ותרנגול לתרנגולין" - היא המקור לדברי רש"י במשנה; שעגל משני עגלים היינו חצי דמיו, וכן סיח משני סיחיים וכו'.

כט: מצא תפילין בשוק שם דמיהן מיד. 'ומניחן' בראשו. לעיל למדו הראשונים מדברי **רש"י** (כח: ד"ה שם דמיהן) שאסור למוצא למכור את האבדה לעצמו. וביארו בזה שהוא משום חשד (עי' לעיל שם **ברמב"ן** ובחידושי **ר"ן**). אך כאן משמע שמניח את התפילין בראשו, כלומר מוכרן לעצמו (כ"כ הראשונים בשם רש"י)! כתבו ר"ן (שם בפ"א) ו**בנמוקי יוסף** (טו: בדפי **רי"ף**) דבתפילין ליכא חשדא, דתפילין בי בר חבו מישכח שכיחי וקיצו דמיהו. וכתבו (שם ושם) בשם **תוס'** פירוש אחר, ש'ומניחן' את המעות (לעצמו) - דהא ליכא למיחשדיה, שאם לא רצה לא היה מכריז ומחזיר כלום; ועוד, שמפני תקון העולם לא הטריוחו באבדה יותר מדאי; שם ושם). ולגבי מה שאמרנו בעירובין (צז). שהקונה תפילין רבות כדי למכור צריך לבדוק 3 מהן, ראה הערתנו החיצונית למנחות (לה). בעניין חובת הבדיקה.

ויעורר מזיק וכו' גַּשְׁל צמר. תירוח בתרא, ע"פ **רש"י** (ד"ה דעמרא), שנמתחת ונקרעת. אך הרבה פירשו להפך - **רבנו חננאל**, **גהת הגר"א** (ב, ע"ש).

מזיק לשתות בכלימתכת מים פושרים וכו'. (גרסה מפורטת יותר) ר' יוחנן: מִזְיקָה שְׂתִיית מִים פוּשְׂרִים בְּכָלִי מִתְכָּת, אֲאִ"כ הִטִּיל בָּהֶם עֶשֶׂב או הִיו רותְחִים. איזהו בזבז ממון? שימוש בבגדי פשתן ובכלי זכוכית יקרים ועדיניים, ושכירת פועלים למלאכת שוורים ללא השגחה. ע"כ.

ל. רבה: נתן בה הפאה להשיבה התחייב בכך (ל:). **רש"י** פירש שלקחה ע"מ להחזירה, והתחייב כיוון שהתחיל בהשבתה; וכ"כ **רמב"ם** (גזו"א יא, יד). ולפי זה, לכאורה, אין לחלק בין בעלי חיים לבין שאר אבדות. אך בבבא בתרא (פח. לגבי צלוחית) אמרין: "אימור דאמר רבה בבעלי חיים, דאנקטינהו ניגרא ברייתא; כי האי גונא מי אמר?! כך הקשה **בחידושי ר"ן** (כאן). ו**בנמוקי יוסף** (טז: בדפי **רי"ף**) תירץ, שבסוגייתנו אין מדובר דווקא בהמה, "דהכא ודאי אפילו בכלים איירינן דכרפו להחזיר בשדה לאו בבעלי חיים דוקא מיירי, וק"ל דחייב". ומשמע שכוונתו שהסוגיות חולקות בזה. או שכוונתו כמו שכתב **בבית יוסף** (ח"מ רסג, ב), שלדעת רמב"ם הגמ' בב"ב אמרה רק בדרך דיחוי; ולקושטא דמילתא אין לחלק. ובתירוח ב כתב בב"י שדברי רמב"ם אמורים רק בבעלי חיים: "ועוד יש לומר דבבהמה דוקא קאמר הרמב"ם, ו'התחיל במצנה' דקאמר הכי פירושו: התחיל במצנת הַשְּׁבֵה ואם לא יגמרנה הרי נמשך הזיק לבעל אבידה דאנקטינהו נגרי ברייתא". ולפי זה י"ל כן גם בדעת **רש"י** (ועי' סמ"ע שם ס"ק ד). וביד **דוד** כתב שאכן יש חילוק בין בהמה לבין כלים, אף לדעת **רש"י** ורמב"ם; והוא, "בבהמה, כיון דלא עביד מידי רק הפישה - כל שלא היתה כוונתו

החזירה א"כ הרי לאו מידי עביד, וזה לא מקרי התחלה, שהרי לא באה לידו, ולכן בעינין שתהיה כוונתו להחזירה, וא"כ שפיר שייך כיון שהתחיל; אבל בכלים - כל שנטלן בידו זה מקרי התחלה וחייב בה". וע"ע אמרי מהרש"ח; מובא באוצר מפרשי התלמוד (וע"ש עוד, עמ' שעא-שעב; וע"ע דבר יעקב אות א).

ל: "והודעת להם" בגמ' "זה בית חייהם". וכאן פרש"י: אומנות (שמצוות וחוקים כתובים בראש הפסוק). אך בב"ק (ק). פירש: תלמוד תורה. הגהת הב"ח לר"ף (ב"ק לה: אות ב): שניהם אמת. וכן הביא ביד דוד (בב"ק) בשם אמרי שפר להמרא"ח (אך הקשה עליו, שאין משמע בלשון רש"י כאן). שו"ת כנסת יחזקאל (לרבי יחזקאל קאצנבלוגן, או"ח ס"ס ז): בב"ק מוכח דלא כייפינן על לפנים-משורת-הדין (מכך שאין מחייבים שם את דנכו ואיסור על טעותם, אלא ר' חייא נהג בעצמו); וא"כ "אשר יעשון" עדיף ללמד על אומנות, ובי"ת חייהם היינו תורה, דלא איתיר קרא ללפנים משוה"ד. אך בב"מ פסק ר' ישמעאל בר' יוסי שפופים, ועל כן נצרך פסוק אחר לאומנות. ע"ש (ולכא' צ"ב, דבב"ק נמי אמרינן "אשר יעשון" זו לפנים משוה"ד. וצ"ל שבא לר' חייא שנהג בעצמו חיוב אך לעלמא אכן מלמד על אומנות). וביד דוד (בב"ק) כתב לחלק בין דברי רש"י כאן ושם, שלגבי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ' (עי' תוס' ישנים יומא פה:), בב"מ סבר רש"י שהתורה קודמת, ובב"ק שהאומנות קודמת. ע"ש. וע"ע מהרש"א.

(לא). פרה רוּעָה בין הכרמים. לכאורה לא קלקו בזה אביי ורבא, שגם אביי יודקק לאוקימתא כדי להימלט מקושיית "תיפוק ליה משום אבדת קרקע" (בהנחה שאינו חולק על רבא שחידש דין אבדת קרקע).

(לא). רוּעָה בין הכרמים אינה אבדה אך מפני אבדת הפרס חייב להוציאה. לדעת ר"א"ש (סי' כב), "וכיון דחייב לסלקה - משום דאנקטה ניגרי ברייתא חייב להחזירה"; והיינו כעין "הפישה נתחייב בה" (לעיל ל:). וכן משמע ברמב"ם (גזו"א טו, ד). אך ריטב"א כתב: "כל שאינו חייב בה אלא משום אבדת קרקע - כל שמוציאה משם ומניחה במקום מרעה שאינו מתקָה - בהכי סגי". וכן משמע ברש"י (ד"ה באבדת קרקע). לכאורה היה אפשר לומר שרש"י לשיטתו (לעיל לגבי הכישה, ראה הערתנו), שכאן הרי לא הוציאה כדי להשיבה. אמנם רמב"ם, שבהפישה סובר כרש"י, כאן סובר כר"א"ש.

לא. שדרש כפל הלשון לגבי וכו' צדקה אפ"י מעיר אחרת וכו' הלוואה לעני יש לו אך רוצה להתפרנס מצדקה וכו'. פרש"י בפירושו על התורה (דברים טו, ח): "פתח תפתח - אפילו כמה פעמים... והעבט תעביטנו - אם לא רצה במתנה, תן לו בהלואה". ולכאורה ב"העבט תעביטנו" אין סתירה; אך לגבי "פתוח תפתח" לא פירש כסוגייתנו! ושמוא רש"י בחומש פירש 'כמה פעמים' על לשון 'פתוח' לבדה, וכמו שדרשו בגמ' (לעיל). 'שלח' ו'הוכח' אפ"י מאה פעמים. אכן ביפה עיניי כאן ובמהדורת פרש"י מוה"ק ציינו את הדרשה בספרי (דברים קטז), אותה נקט רש"י בפירושו לפסוק, שאינה כסוגייתנו, וז"ל: "מנין אם פתחת פעם אחת פתח אפילו מאה פעמים? תלמוד לומר 'כי פתוח תפתח את ידך לר'". ויש להעיר שישנו באותה פרשה פסוק נוסף "פתוח תפתח" (שם, יא). הספרי שם לא פירש את כפל הלשון, וכן רש"י. ולכאורה י"ל שידרשוהו כ"פתוח תפתח" שבסוגייתנו (וסוגייתנו תדרשנו כבספרי). ועוד, שם נצרך לרבות את שאר הנוקקים כמבואר בספרי (ק"יח): "פָּתַח תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאֶחָיִךְ לְעֵינֶיךָ וּלְאֶבְיָיִךְ, לְמַה נֹאמְרוּ כוּלָם? הֲרֵאיוֹ לִיתֵן לוֹ פֶת נֹתְנִים לוֹ פֶת, עֵיסָה נֹתְנִים לוֹ עֵיסָה, מַעַה נֹתְנִים לוֹ מַעַה, לְהַאכִּילוּ בְתוֹךְ פִּי מֵאֲכִילִים אוֹתוֹ בְתוֹךְ פִּי".

שם. עוד מצינו, לגבי "נתון תתן לו", שבסוגייתנו נדרש למתנה מועטת, אך רש"י ע"ה"פ (דברים טו, י) פירש: "נתון תתן לו - אפילו מאה פעמים". וגם לגבי י"ל בשני האופנים שאמרנו לגבי "פתוח תפתח" (שרש"י כתב ע"פ הספרי שם, ואפשר שדרש מתיבת "נתון" לבדה).

עוד נעיר כי מקצת הדרשות שבסוגייתנו הביא רש"י בפירושו לפסוקים (דברים יג, טז, "הכה תכה"; טו, ח "והעבט תעביטנו"). ובמקומות רבים לא פירש כלום על הפלילות (שמות כג, ה, "עזב תעזב"; ויקרא יט, יז, "הוכח תוכיח"; במדבר לה, כא, "מות יומת המִּקֵּה"; דברים טו, יד, "העניק תעניק"; כב, א, "השב תשיבם"; שם, ד, "הקם תקים"; שם, ז, "שלח תשלח"; כד, יג, "השב תשיב"). ולגבי "אם חבל תחבל" (שמות כב, כה) הביא רש"י דברי אגדה ממדרש תנחומא (טז).

יש שאינו דורש כפל הלשון. לדעת תוס' (לא: ד"ה דברה ולהלן צד: ד"ה אלא) וראב"ד (מובא ברמב"ן), הני מילי כשאין מסתבר לדרוש (ככהני תרי). אך לדעת רמב"ן (לא:): תמיד אינו דורש, שכן נראה בגמ' להלן (צד:): ובדברים (ג:): וע"ע ריטב"א; וכן דעת ר"ן (דברים ג. ד"ה הניחא; אם כי בחידושי באן: משמע ששלוש שיטות הן בין התנאים); "ומיהו קשיא למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן כלל - מנא ליה כל הנך דדרשינן בשמעתין?" (לשון רמב"ן). עיין אנציקלופדיה תלמודית (כרך ז) ערך דברה תורה כלשון בני אדם (ראה גם הערתנו לברכות לא: בס"ד).

לב. ומצווה לסייע בטעינה וכו' אפשר בש"כר וכו'. (השלמה) ולר' יוסי הגלילי נלמד זה מ"תפתח משא"ו ולא מפורק (לג). עוד על היחס בין פריקה ובין טעינה וצריכותא ביניהם, עי' בגמ' לעיל (לא).

לב: ר' יוסי הגלילי, לרבנן, בכל מקרה שפטור מפריקה ועודנו חייב משום צער בעלי חיים. לדעת תוס' (ד"ה מכלל) פורק בש"כר; אך לדעת ר"ן (בחידושי, לעמ' א) בחינם; ומה שאמרו בסוגייתנו שכשמסרב הבעלים לסייע פורק בש"כר, קנסא הוא דקניס ליה רחמנא (ע"ש).

משום אַיְבָה. בגמ' ישנה לכאורה סתירה בדבר. בתוס' הרא"ש תירץ שכשהמשא של ישראל אין איבה; והרשב"א כתב שפ"י ישראל תקיפה אין איבה.

לב. אבדת רבֵו קודמת לאבדת אביו. רבו שקיבל ממנו - לא נפשו. כוונתנו לשאלת רב חסדא מרב הונא "תלמיד וצריך לו רבו". ופרש"י (ד"ה וצריך): "ששמע שמועות שיש בידו מפי אחרים". ורבנו חננאל (על הדף, ומובא בשטמ"ק) פירש: "תלמיד חריף שרבו נהנה ממנו ומשאלות התלמיד ומחקרו מוסיף הרב חכמה, כדאמרינן (תענית ז. מכות י). 'הרבה תורה למדתי מרבתי ומתלמידי יותר מכולם'". ר"ף ורא"ש השמיטו.

שם. רב הונא הגיב בחריפות על שאלה זו, בהבינו שהיא מכוונת אליו (עי' ב"י חו"מ תכ מחודש לג). וכתוב אצלי כמה שאמר לי פעם ידידי הרב ידידיה הירשפלד (ועתה מצאתי שכתב כעין זה בביאור חברותא הערה 395 בשם שו"ת בית מאיר בהקדמה לחלק ב), שייטכן שרב חסדא התכוון בשאלה זו לא לרב הונא אלא לאביו, שגם הוא היה רבו של רב חסדא - כמוכא במנחות (ז). - ששכח מסכת מנחות וחזר ללמוד אותה אצל רב חסדא (ורב חסדא בענוונותו לא גילה זאת לרב הונא. ביאור חברותא שם. ולפ"ז אפשר שפרש"י הנ"ל אינו בדווקא אלא לפי הבנת רב הונא).

אא"כ אביו חכם. כך גרסתנו, אך ר"ף (יח. בדפיו) ועוד גרסו: "ואם אביו שקול לרבו - של אביו קודמת"; אף שלא למד כ"כ עמו (פני הושע). אמנם לעניין פדיון שבויים גרס ר"ף "ואם היה אביו ת"ח"; "דלגבי שביה חשו לכבוד אביו יותר מרבו כיון שאביו ת"ח" (ריטב"א); "דבפדיון, שהם בסכנת הגוף - כיון שאביו תלמיד חכם - אף על פי שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם; אבל אבדתו, שאינה אלא הפסד ממון - אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע" (בית יוסף יו"ד רמב, לד). לגבי הסתירה ברמב"ם, עיין שו"ת תשב"ץ (חלק ג סימן רעה), וראה עוד דבר יעקב כאן (אות ו).

לב: כאילו אמר המפקיד מראש: 'כשתגנב הפרה ותבחר לשלם קנויה לך מעכשיו לשבחי-שאינו-מגופה' וי"א 'סמוך לגנבה'. הקשו בתוס' (ד"ה כגון), כיצד יכול הבעלים להקנות את גוף הבהמה לכפל, הן אפילו לר"מ, שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, נשארה הגמ' בגיטין (מב:): בספק האם מועילה מכירת עבד לקנס (30 סלע) שיבוא מנחתו, שהרי אין הקנס - וכן הפל - מגוף הדבר הנמכר, ולא עביד הנמכר, ולא עביד דאתי ותרצו: (א) גנבת הבהמה עשויה לבוא יותר מאשר נגחת העבד (ולכן ב'מכירה' זו יש יותר גמירות-דעת, שלפי הסוגיה לעיל טז. היא המשפיעה על חלות קניין דלשב"ל, ראה הערתנו שם). (ב) כאן מוכר לו את גוף הפרה ממש כבר לפני הגנבה, וממילא הפל שלו. לפי תירוץ בתרא, נמצא שגוף הבהמה (כשחוזרת) נשאר ביד השומר (אשר הביע את נכונותו לשלם). אך לדעת רמב"ם (הל' שאלה ת, א) "הזך הבהמה עצמה - חוזרת לבעליה היא וגזותיה וזלזותיה". אלמא

לא קנה השומר את גוף הפרה. וצ"ל שמתוך שזכה השומר בגוף הפרה ליקרא (כדלהלן לה. לגבי כיפי), דעבידא דאתי (בניגוד לקנס דעבד), זכה נמי לכפלו - משיעוריו מור"ה **הרב צדוק אליאס** (קובץ פנימי של סיכומי משנת ה'תשס"ה, סוגיה מס' 23, ע"ש עוד ביחס ליקרא).

כאילו אמר המפקיד מראש: 'כשתגנב הפרה ותבחר לשלם - קנויה לך מעכשיו לְשִׁבְחֵי שְׂאִינֵי מְגוּפָה', ויא' 'סמוך לגנבה'. 'מאי בנייהו? איכא בנייהו קושיא דרבי זירא; אי נמי דקיימא באגם'; לשון הגמ' (לד.). ועי' רש"י (לד. ד"ה קושיא דר' זירא): "ללישנא בתרא ליכא לאקשווי גיזות וולדות, דהא סמוך לגניבתה הוא דאקנייה". ובמגיד משנה (הל' שאלה ופקדון ח, א) פירש (בדעת רמב"ם שם) ש"איכא בנייהו קושיא דרבי זירא" כוונתו שיש נפק"מ בין שתי הלשונות בשאלה האם קנה השומר גיזות וולדות משעת הגנבה ואילך: "שדעת ר' זירא שאף על גזות וולדות שלאחר גניבה היה כוונת הברייתא לומר שהן לבעלים... שהיה סובר שהברייתא שאמרה 'חוץ מגזותיה' אף על הגזות שבבית גנב אמורה, והטעם - דשבחא דגופא לא עביד איניש דמקני. ופירוש 'איכא בנייהו' כך הוא, דלשון ראשון אין לו לרבא תירוק על קושיא דרבי זירא, אבל ללשון שני אפשר לתרוץ ולומר שהברייתא שאמרה 'חוץ מגזותיה וולדותיה' אין הכוונה אלא באותן שהיו קודם גניבה. ומ"מ רבי זירא אפילו באותן שנטענה בבית גנב היה סובר שהן לבעלים, והלכה כמותו...".

לד. בערת השוליים, המובא מבבא קמא (קח.). ראה הערתנו שם במובא מתוס' רי"ד (שם) בטעם קביעת הסוגיה שם.
לד: שילם לבני המפקיד, שמת ונגבה. רש"י (ד"ה שילם לבנים). וכתב רשב"א, שכוונתו ש"אילו נגנבה בחיי האב פשיטא דקני משעת גנבה, שהרי היה האב המקנה קיים ותשלומין לא מעכבי, דהו"ל כמאן דאמר 'פרתי קנויה לך מעכשיו לכשתשלמני' ומת הוא ושלם לבנים דקנה. וכן נ"ל עיקר".

הלן סלע ואיבד את המשכון וכו'. יש לציין כי ע"פ לשון הגמ' בשבועות (מג:), דברי רב אשי התקבלו כמסקנה.

(השמטה) קושיית הגמ' על רב הונא: "שמא יישבע זה ויוציא הלה את הפקדון", הן נשבע שאינה ברשותו, מהיכן יוצא את המשכון? אביי: יטען שמצא אחר השבועה. רב יוסף: פטר עצמו משבועה זו בעדים שנגנבה (והחשש במשנה, שיטרח וימצא את הגנב). רב אשי: אכן נשבע שאינה ברשותו, והמשנה באה להקדים שבועתו זו לשבועת הלווה לגבי שווייו. הקושיה השנייה (לה.) - מהמקרה שבו המלווה פטור: יישבע שאינה ברשותו, ובגלגול שבועה כמה היה שווה! רב כהנא: מדובר שהלווה מאמין למלווה שאינו ברשותו, וא"צ להשביעו.

לה: השוכר פרה והשאיִלה לאחר וכו' השפיקה ל-100 יום וחזר ושפיקה ממנו ל-90 והשכירה לו ל-80 ושפיקה ל-70 ומתה וכו'. מאחר שהלכה כר' יוסי (להלן לז.), ש"תחזור פרה לבעלים", לכאורה כל הדיון כאן בגמ' לגבי השוכר והשאליל לבעלים וכו' אינו להלכה; ובמקרה זה אין הבעלים חייב דבר (מלבד פרה להשלמת ימי השכירות). אולם כתבו בתוס' (סד"ה תחזור; ועיין דבריהם מתחילתם): "ונראה, אם המשכיר עצמו היה שם בשעת שמתה ביד שואל - שר' יוסי יודע לדברי רבנן, דהתם דאי קני לה במיתה גרידא, דהשתא אין השוכר צריך לעשות כלום". והסביר רשב"א: "אם מתה באפי משכיר גופיה, דהשתא לא צריך לא לשבועה ולא להבאת עדים - בכי הא מודה ר' יוסי לרבנן דתחזור פרה לשוכר, דמשעת מיתה קניא ליה, דהא לא צריך לברורי טענתיה דלימא ליה לשוכר 'אכתי לא קנית עד שתברר לי טענתך, וברורך לא בעינא', דהא איהו הוה תמן וכבר אתברר ליה; הילכך שוכר קנה. ולפי דבריהם, הא דשקלי וטרו ר' זירא ורב אחא ורב אשי בהא דאמרין שהבעלים משלמים כמה פרות לשוכר - הלכתא היא, ואפי' אליבא דר' יוסי, דהא מתה בפני בעלים, דאינהו שאלוה". אך רשב"א דוחה שיטת תוס' (ע"ש), ומסיים: "ר' יוסי אפי' בדאיתיה למשכיר בשעת מיתה קא פליג, וטעמא כדכתיבנא לעיל, דס"ל לר' יוסי שואל כשומר-דבעלים חשבינן ליה לגמרי ושואל נכנס תחתיו דשוכר, ודר' זירא אליבא דרבנן איתמר. ואף הרי"ף ז"ל לא הביא כלל ההיא ד'פעמים שהבעלים משלמים כמה פרות לשוכר', דס"ל דאליבא דרבנן לחוד הוא דאיתמר, ולית הלכתא כרבנן אלא כר' יוסי". עכ"ל רשב"א. ורא"ש, שאמנם לא הביא דברי תוס', כתב שבכ"ז "נפקא מינה גם לרבי יוסי, כגון היכא דמשכיר אמר לשוכר 'אם תרצה תשאלנה ויהיה דינך עם השואל ויהיה דיני עמך כאילו לא יצאת מרשותך'" (וכ"פ בשו"ע ח"מ שז, ה, וע"ש גר"א ס"ק ה).

השוכר פרה והשאלה לאחר, ר' אמי: לר' יוחנן כשקיבל רשות לך (לו). וכ"כ רמב"ם בפינה"ש ורבנו עובדיה מברטנורא, וש"ך (ח"מ שז ס"ק ב). אך בסמ"ע שם (ס"ק ה) כתב: "אם עבר על ציווי חכמים והשאלה לאחר". ותמה על זה בש"ך. ודברי סמ"ע הובאו (כאחת האפשרויות) בנתיבות המשפט ובתפארת ישראל (למשנה, אות י). ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' עב) כתב ליישב דברי סמ"ע, שהאוקימתא של ר' אמי "בשנתנו לו הבעלים רשות להשאל" לא נאמרה אלא לפי סברת אביי, ש"אין רצונו שיהא פקדוני ביד אחר", אך רבא הטעים דברי ר' יוחנן אחרת: "את מהימנת לי בשבועה, האידך לא מהימן לי בשבועה"; וכאן הרי "יישבע השוכר שמתה כדרכה", וא"כ אף שלא קיבל רשות מן הבעלים, אין לו להתחייב בעצם זה שהשאליל לאחר. וכתב שכן מוכח מדברי רא"ש כאן (סי' ו): "ואף על גב דמסר פקדונו ביד אחר בלא רשות... ה"מ לכתחלה, אבל בדיעבד לא מיקרי פשיעה. דהא גבי השוכר פרה מחבירו והשאלה לאחר ומתה כדרכה, כיון דליכא פשיעותא, דהא כדרכה מתה - לא מייחייב שוכר לשלומי, אף על גב דהשאלה לאחר".

לו: פִּשְׁעֵי וְיִצְאָה הַבְּהֵמָה לֵאגֹם וּמֵתָה בְּאוֹנֵס וכו' מחלוקת אביי ורבא (בשם רבה בר נחמני). לשניהם מְבַדְּלִים את נידון הסוגיה מְדִין דומה, 'תחילתו בפשיעה וסופו באונס', שנאמר להלן (מב.). בצריפא דאורבני, דלענין גנבי נטירותא היא ולענין נזרא פשיעותא ואיגנוב (ושם מחלוקת לשונות, ונפסק שם שחייב). ואמרין הכא דלא הא בהא תליא: אביי מחייב - אפילו לְפִטְרֵי בְּתִחִילָתוֹ בפשיעה וסופו באונס חייב, 'מאי טעמא? דאמרין: הבלא דאגמא קטלה'. ומאידך, רבא פטר - אפילו למחייב שם, 'מאי טעמא? דאמרין: מלאך-המָוֶת מה לי הכא ומה לי התם?'. הא חזינן, דלרבא עכ"פ בעינן שיהיה קשר מסוים בין האונס ובין הפשיעה כדי לחייבו; שהרי פטר כאן משום שאין קשר בין האונס ובין הפשיעה. ונחלקו ראשונים בביאור דעת אביי: לשיטת רי"ף (כ. בדפיו; ותוס' עח. סד"ה הוחמה, בשמו; ורמב"ם כאן), אביי מחייב אף כשאין כל קשר בין האונס ובין הפשיעה (לעומת דין 'תחילתו בפשיעה' הנ"ל, שאף שהפשיעה לא גרמה את הנזק, בלעדיה הוא לא היה קורה). ומה שאמר כאן 'הבלא דאגמא קטלה' - אינו אלא לתת טעם לחייבו למ"ד 'תחילתו בפשיעה וסופו באונס' פטור, אך למאי דקי"ל דתחילתו בפשיעה וכו' חייב א"צ לטעם דהבלא דאגמא, וחייב כאן מְדִין תחילתו בפשיעה וכו'. ובבירור הלכה (מכון הלכה ברורה, ע"ש) כתבו שכן מוכח מרש"י (לו: ד"ה ושני ליה). ואביי כר"מ (עח.), שפִּלְ הַמְּשָׁפָה מדעת בעה"ב נקרא גזלן, וזה טעם החיוב כאן (בירור הלכה; וכ"כ מור"ה הרב צדוק אליאס בסיכומי שיעוריו משנת ה'תשס"ה; שרי"ף כאן כתב על פסיקת רבא לגבי שומר שמסר לשומר דשמעינן מינה דלית לן דר"מ). ובשוכר חמור לְבִקְעָה הוֹלְכִיכוּ בהר ומת מחום, שפטור (להלן שם) - י"ל ששינוי זה אינו פשיעה (תוס' שם, בשיטת רי"ף). עוד הקשה רי"ף מהגמ' להלן (צג:), שהקשה אביי לרבה (שאמר שם ששומר-שכר ששמר כמקובל פטור) מברייתא דרְוֵקָה שנכנס לעיר ובא זאב וטרף וכו', ושני ליה: דעל בעידנא דלא עיילי אינשי. והקשה אביי: א"ה כשלא יכול היה להציל (לפי האומדן) אמאי פטור? תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב; ושני ליה: דשמע קל אריה ועל וכו' (ע"ש). מ"מ כשהקשה אביי 'תחילתו בפשיעה' וכו' הן אין קשר בין הפשיעה (דעל למתא) ובין האונס (שהיה הימצאותו עם הַעֶדֶר לא היתה מועילה כנגד האריה והזאב, לשלב זה של הסוגיה שם); וא"כ קשה על רבא כאן, ועל פסיקת רי"ף כמותו; ותירץ רי"ף, שהמו"מ שבסוגיה דלהלן הוא כשיטת אביי, שהרי הוא המקשה שם. ועיין מה שהוסיף על כך רמב"ן. כנגד שיטת רי"ף, שיטת תוס' (לו: ד"ה אין; מב. ד"ה ה"ג; עח. ד"ה הוחמה, וד"ה רבי יוסי בר חנינא) וריטב"א (כאן), שאביי אינו מחייב אלא כשאפשר לתלות את האונס בפשיעה, ומה שאמר כאן 'הבלא דאגמא קטלה' - דווקא. ולגבי קושיית רי"ף מהגמ' להלן (צג:), - וכאמור, לתוס' אין לתרוץ שזו דעת אביי כי לשיטתם גם לאביי צריך קשר בין הפשיעה ובין האונס - הקשו זאת בתוס' (עח. ד"ה הוחמה) ותירצו: "וי"ל דשמא אם היה שם היה מוליכין למרעה אחר קודם ביאת ארי, כי כן דרך הרועים לרעות חצי היום בשדה זו וחצי היום בשדה אחר; או שמא אם היה שם הארי היה ירא לְבֹא שם, או היה מקיים ביה 'גם את הארי ואת הדוב הִפָּה עבדך'...". ובנמוקי יוסף (כ. בדפי רי"ף) כתב: "והראב"ן ז"ל תירץ, דהתם נמי האונס בא מחמת הפשיעה ולא מחמת כניסתו לעיר, אלא מפני שהיה לו להכניס עדרו לעיר כיון דלא עאל

בעידן דעיייל אינשי". כתב רבנו חננאל (כאן) דקי"ל כאביי, דהא קי"ל (להלן מב.) תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. וכבר הזכרנו שרי"ף פסק כר"א (ובתחילת דבריו הביא פסיקת ר"ח בשם "איכא מאן דאמר"). ע"ע בירור הלכה. ולגבי תחילתו **בגנבה ואבדה** וסופו באונס, ראה מה שהבאנו בס"ד בקצרה בהערותנו להלן (מב.), וראויים הדברים שם להיסמך לכאן (אלא שהיה לי נוח להפרידם מפאן).

לז: גזל אחד מ-2 אנשים ואינו יודע מי וכו' אם הפקידו אצלו שניים יחד וכו'. לשאלה האם יד אחד נאמן לברר ספק זה, עיין קובץ שיעורים (ב"ב אות תרמ); ראה הערתנו לעיל (כג:).

ר' עקיבא, ברי ושמא. אינו דומה לברי ושמא' דעלמא (עי' להלן צז: מחלוקת אמוראים), שפאן יודע בוודאי שחייב לאחד מהם - **תוס'** ד"ה גזל (ע"ש). ו**רמב"ן** (לז: ד"ה א"ל) תירץ, שאכן המחלוקת קשורת זו בזו - ר"נ ור' יוחנן, הפוטרים בברי ושמא דעלמא ('מנה לי בידך' והלה אומר 'איני יודע'), כר' שמעון בן אלעזר (יבמות ק"ח: וב"ק קג:), שר"ע חולק רק בגזל ובמקדש-בביאה, דעבד איסורא, ומודה בקונה; ורב הונא ורב יהודה, המחייבים - כת"ק (שם ושם) וכתנא ד'מעשה בחסיד אחד' (בב"ק), שאף בקונה אמר ר' עקיבא נותן דמי מקח לכל אחד ואחד. או, שר"נ (שהלכה כמותו, כתובות יג.) יאמר שהוא אף כת"ק, ואף ר"ע לא חייב אלא בקונה מאחד מחמשה, דהו"ל למידק ממי קנה, אך לא כשאין יודע עצם הפקדון - 'מנה לי בידך' והלה אומר 'איני יודע'.

יניחנה אצלו. **ברש"י** (לז: ד"ה אמר רב ספרא). ובי"ת ביאור **בחת"ס** (ד"ה ושקלי), שמניח לפניו בפני ב"ד זמן מה, ואח"כ חוזר ולקחה ושומר עליה. וע"ע בספר הערות הרב י"ש אלישיב. ובתוס' בבכורות (יח: ד"ה שמניח) כתבו "שיניח בידו או ביד ביתדין עד שיתברר".

ר"א: מודה ר"ע שרועה ש-2 הניחו בעדרו מניח ביניהם ומסתלק. על עצם קושיית הגמ' (לז: מרועה תמהו, מאי מקשה? והא מתני' גבא לצאת ידי שמיים! **תוס'** (לז: ד"ה ומי): במשנתנו נקט 'אביו של אחד מכם הפקיד אצלו...', ומשמע דדוקא משום דהוי שמא ושמא אינו חייב מדינא כי אם לצאת ידי שמיים, הא ברי ושמא חייב לר"ע מדינא, אפי' בפקדון דלא עבד איסורא, דהו"ל למידק (ונראה דהיינו כת"ק דר"ש"ב"א, עי' רש"י בב"ק קג: "תנא דחסיד אחד פליג אדר' שמעון בן אלעזר", ולתנא דחסיד אחד חלקו כשלא עשה איסור; והוא הנוכח בתוס' כאן). ולכן פריך מ-2 שהפקידו אצל רועה, דהוי ברי ושמא ולענין דינא (וכ"כ בחידושי **מהר"ל מפראג**). אך **רמב"ן** הסביר שגם ברועה מדובר גבא לצאת ידי שמיים: שם מדובר שכל אחד הפקיד בהמה, ומתה אחת ואין יודע של מי (והיה לרועה לדקדק של מי כל אחת). ומיבעי לה לגמ' בשמא ושמא לענין לצאת ידי שמיים, דבהכי מיירא מימרא דרבא ברועה (דאי לדינא פשיטא דשמא ושמא פטור). ומשני: כגון שהפקידו בעדרו של רועה שלא מדעתו, דלא הוה ליה למידק אפי' לענין לצאת ידי שמיים. [ולפי דברי רמב"ן, היה לנו להביא את סיכום דברי רבא לגבי רועה בתוך הפסקה העוסקת גבא לצאת ידי שמיים, ולא היכן שפתבנוה (לאור שיטת תוס') בתוך מחלוקת ר"ט ור"ע לגבי שו"ת הדין]. **ורש"י** פירש כאן (לז: ד"ה הפל מודים) ההיא דרבא דשניים שהפקידו אצל רועה - שאחד הפקיד טלה אחד ואחד הפקיד שניים ועתה אין יודע מי; בדומה למשנתנו. אך בבכורות (יח: - כפי שציין רמב"ן כאן - פירשה רש"י כרמב"ן כאן, וכפי ההקשר בסוגיה שם, וז"ל שם: "לשנים שהפקידו אצל רועה - שתי בהמות, ומתה האחת, ואין יודע של מי מתה". ולגבי הטעם שרש"י שנה פירושו כאן ובבכורות, הסביר **במעין החכמה** (לרבי משה יוסף שארף; למברג, ה'תקצ"ד), שדברי רבא נכונים בשני המצבים, "דס"ל להמקשן דכיון דרבא סתמא קאמר ד'הפל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה' נראה דבכל מקום היכא דהפקידו אצל רועה ומחולקין בדבר הדין כן, ואף דאחד הפקיד ב' ואחד לא הפקיד אלא אחד". ובבכורות פרש"י ע"פ ההקשר ההכרחי שם, וכאן פרש"י ע"פ ההקשר (ומיירא ברי ושמא). ע"ע **פריי כהונה** (לרבי אהרן הכהן פריהי מסלוניקי; אמסטרדם, ה'תס"ט), שהסביר, שלו נקט כאן רש"י פירוש דברי רבא כדפ"שם בבכורות - שכל אחד הפקיד טלה אחד ומת אחד הטלאים ואינו יודע - היה אפשר לדחות את קושיית הגמ' כאן מרועה ולומר שדברי רבא לגבי רועה אינם מתפרשים כמו בבכורות, שאז אכן תקשה: מדוע מניח טלה ביניהם ומסתלק? הרי שם ודאי הו"ל למידק, שאף שהפקידו אצלו זה בפני זה ('בכרך אחד') אין לפטרו מטעם שהם האמינו זה את זה, שמה שלא קששו להפקיד יחד הוא מפני שהביאו 2 טלאים שווים, ולמה יחמוד אחד את טלה חברו? וא"כ אין בזה סברה לפטרו, שכן הוא צריך לדעת למי להחזיר כל טלה והו"ל למידק. ועל כן היה מקום לומר שדברי רבא לגבי רועה בעל כרחו לא יתפרשו בבכורות, אלא כמו שפירשם רש"י כאן - שאחד הפקיד 2 טלאים ואחד הפקיד 1. לכן כתב רש"י שאפילו נסביר דברי רבא באופן הזה יש מקום לקושיית הגמ', שהיה ראוי שיתחייב, דכיון דהוה תרי טלאים הו"ל למידק.

ואם אין תביעה ורוצה להיפטר מעונש בידי שמיים מודים שישלם לכל אחד. משנתנו. ר' טרפון (עמ' א) אף שבתביעה מניח ומסתלק; ור' עקיבא (רבא, עמ' ב) אף שבשמא-זשמא (נפל הבית עליו ועל אמו) אמר שאין מוציאים ממון.

100 או שווי זה משביר הכלי. **רש"י** כתב (ד"ה מתוך הגדול) ששובר את הכלי הגדול ומתוכו נותן דמי הקטן לשני, והשאר יונח עד בוא אליהו. עי' **נמוקי יוסף** (כ: בדפי ר"ף) דעת שא"ר, החולקים, שמוכרים את הכלי ואין שוברים אותו. ועל שבירת הכלי כתב **במאירי** "ויראה שזה בדבר שאין חתיכתו מפסידתו, כגון חתכת בגד או כסף או זהב וכיוצא בו, אף על פי שמפסידתו במקצת", ע"ש. וכן כתב **ביד דוד** בדעת רש"י.

לח. רנב": שמא יעשה המפקיד תרו"מ על אחרים. כך נראה במסקנה, אף שהלשון בתחילה 'שמא עשאן'. אמנם עיין **פני יהושע** שאף למסקנה יש מקום לומר 'שמא עשאן'.

שם. בהערת השוליים הבאנו ממעשה דדסקיא של חמץ בפסחים (יג.); ע"ש **מהר"ם חלאווה** שמדובר בקמח שאין חשש לתרו"מ על אחרים (ר' הערתנו שם). וכן חלקו כשכבר התקלקלו מחשש להפסד המועט של הקנקנים. היינו מחלוקת ר' מאיר (כת"ק) ורבנן (כרשב"ג) בברייתא. לדעת בעל **המאור** (כא. בדפי ר"ף), וכן יש בגאונים (מובא בר"ף), זו אותה מחלוקת. אך לדעת **רי"ף**, **רמב"ן** (במלחמות, שם) ורמב"ם (הל' שאלה ופקדון ז, א-ב), אלו שתי מחלוקות שונות. **ברש"י** (לח: ד"ה להפסד מועט) משמע כהמאור (**פני יהושע**; עין **יהוסף**).

לט. אין מורידים קטן לנכסי שבו. כתב **רש"י** (ד"ה אין מורידין קטן) שאפילו ראוי לירשו, שעלול להפסידם, ועדיף להוריד איש זר. ודייק מדבריו **בדברות משה** (סי' מא סוף הערה כט; ע"ש), שפונותו אפילו לשמעו בו שמת. וכן הבין **בחידושי רבי מאיר שמחה** (להלן עמוד ב) בגמ' כאן; ע"ש שהקשה ממעשה דסבתא דלקמן (שמשמעו שכששמעו מורידים); ותירץ דהתם בסבתא שמעו בעדות גמורה (וכ"כ שם בהערות הרב אלישיב), "או דוקא סבתא דהגיעה לגבורות, אז בשמעו שמתה סמכא דעתיה ולא מפסיד הקטן; משא"כ בשאר שבויים". וכבר קדם בזה **ריטב"א** (להלן שם), שכתב בקצרה: "שמעו דשכיבא סבתא - פירוש בעדות ברורה, דאי לא היכי יהינן מידי לינוקא?, דהא אין מורידים קטן לנכסי שבו ואף על פי ששמעו בו שמת!". אך **רשב"א** (לעיל לח: ד"ה ומיהו) כתב שפשמעו שמת מורידים אף קטן, דכדודאי יורש משווינן ליה.

ולא קרוב לנכסי קטן. מדברי **רש"י** (ד"ה ולא קרוב) 'לעשות ולאכול' דייקו מפרשים (**תוס'** שאנין המובא ב**בטמ"ק**, מכוח דברי רש"י אלו חזר בו; **מעין החכמה** לרבי משה יוסף מזולשצ'יק, ה'תקצ"ד) שלדעת רש"י רק בנדון דשבו מיירי; אך בעלמא אפוטרופוס מוקמינן לנכסי קטן (שכיוון שאינו אוכל אינו יכול להחזיק, שהחזקה תלויה באכילה, כדאיתא בחזקת הבתים [לו]). ומכאן תמה במעין החכמה על הפוסקים בחו"מ סי' רפה שלא הביאו שזו שיטת רש"י; וגם בביאור חברותא כאן הערה 14 ציין זאת).

לט: טען התובע שהעדים פוחדים להעיד מפני אלימות בעל-דינו - חובת הראייה על בעל-הדין. מעשה מרי בר איסק. וכתבנו שמדובר שהוא יודע לב"ד כאלים, ע"פ לשון **רמב"ם** (הל' עדות ג, יב): "ואם ידעו בית דין שבעל-דינו אלאם וטען התובע שהעדים מתפחדים מבעל-דינו שיבואו ויעידו לו - הרי בית דין כופין את בעל דינו שייביא הוא העדים; וכן כל כיוצא בדברים אלו דנין בהן לאל"ם". והוא מפני קושיית **תוס'** (ד"ה זיל א"ת): "וכי כל אדם עשיר אלאם יצטרך להביא עדים שאין התובעו אחיו?!" ותשובת **תוס'** לתמיהה זו היא שג"כ לב"ד שהעדים נמנעים מלהעיד מפני אלימותו של זה, וכלשון

תוס' רא"ש: "הכא מיירי ששאלו בית דין מאותן עדים ואמרו שלא היו רוצים להתמצע בדבר ולומר לא 'הן' ולא 'לא', דמוכח מילתא דמסתפו מיניה; ולהכי אמר לו שיביא עדים שיעידו שאינו אחיו, או אותם עדים עצמן יעידו שאינו אחיו, או אמרו בפני ב"ד שאינם מכירים אותו." "דְרַגְלִים לְדָבָר שֶהוּא אֵלֶּם" (תוס' כתובות כז: ד"ה אמר ליה). ועי' **בירור הלכה** (כאן) על ההבדלים שבין רש"י ותוס' בין הסוגיות כאן ובכתובות ועל דברי הפוסקים בזה.

מ. **מְנַפָּה** אחוז חסרונם וכו' ר' יוחנן בן נורי: עבור כור אחד בלבד, העכברים לא יאכלו עוד. אמרו לו: אובדות באַפְּנים נוספים. **בתוס'** (ד"ה וכו') הביאו מהירושלמי, שטעמם של רבנן הוא ש'העכברים הללו רשעים, כאשר רואים תבואה לא דיים שאוכלים, אלא קוראים לחבריהם שאוכלים עמהם'. לאור זאת, לכאורה, אין ברורה תשובת רבנן בברייתא כאן לר' יוחנן בן נורי. תירצו בתוס': "והא דאמרין בגמרא 'אמרו לו הרבה אובדות מהם הרבה מתפוזרות מהם' - י"ל דלדבריו דרבי יוחנן קאמר: אפילו לית לך טעמא דמפרש בירושלמי - מ"מ הרבה אובדות מהם".

פירות פקדון וכו' העכברים לא יאכלו עוד. סוגייתנו דנה בניכוי בעת השבת פקדון (המעורב עם פירות השומר), וְשֶׁל אֵכִילַת עֵכְבְּרִים. היטב אָחַר למקרה זה - ובמיחוד כשלא יִרְבֵּם עם פירותיו - הצלת התבואה מפני העכברים, מִדִּין שוּמֵר. וז"ל **תלמיד רשב"א** (בשיטות הקדמונים, רמ"י בלוי) להלן (מב.), וכי"ב **במיוחס לריטב"א** (להלן שם): "מי שהפקידו אצלו בגדים ונקבום עכברים, אם היה שומר-שכר ולא היה לו חתול - חייב, שהיה לו לקנות חתול שִׁצְיִלְנוּ מן העכברים, כמו שאמרנו ברוּעָה (להלן צג:): היה לו לקַמֵּם ברועים ומקלות, אם שומר שכר בשכר, ואם שומר חנם בחנם. הילכך אם היה שומר חנם לא היה צריך לקנות חתול, ופטור. בד"א? בשהניחם במקום הראוי לאותן חפצים, כגון שהיו בגדי משי והניחם בתְּיָבְתָו, או שהיו בגדים והניחם בבית במקום הראוי להן. אבל אם היו בגדי משי והניחן בבית או שהיו שאר בגדים והניחן במקום שאינו מקומן ונקבום עכברים - הרי זו פשיעה, ואפילו הוא שומר חנם חייב".

ר' יהודה: הפקדו בעת הגורן ומחזור בחורף - 10 כור נְמַעְלָה - אינו מְנַפָּה, שמתנפחים מן הלחות. בגמ' תני תנא קמיה דרב נחמן "בד"א? שמדד לו מתוך גרנו" וכו'. ופירושו **רשב"א וריטב"א** (לפי דרכו של רש"י) שכל הברייתא הזאת היא בדעת ר' יהודה בלבד; "וכן נראה באמת מפני שהביאנו בגמ' לאחר דברי ר' יהודה ולא הביאוה בפסקא דרבנן. ואם הדברים כן - ההיא דתני תנא ליתא, דהא פליגי רבנן עליה דר' יהודה לומר דאע"פ שהחזיר לו מתוך ביתו יוציא לו חסרונות מפני שהרבה אובדות והרבה מתפוזרות". ועוד כתבו, שבתוספתא מפורש בראש הברייתא "א"ר יהודה". והביאו את דברי רי"ף (כג. בדיק) שהביא את הברייתא בסתם (שם הפקדו בעת הגורן ומחזור בחורף - אינו מנכה), והקשו שהרי ר' יהודה היא כאמור ורבנן פליגי עליה דר' יהודה. **רמב"ם** (הל' שאלה ופקדון ה, ה) פסק כרי"ף: "בד"א שמדד לו בימות הגורן והחזיר לו בימות הגורן, אבל מדד בימות הגורן והחזיר לו בימות הגשמים אינו מוציא לו חסרונו מפני שהן מותרות". וכ"פ בשו"ע (ח"מ רצב, יב).

שם. בדעת ר' יהודה עצמו. כתב **מהרש"א** בדעת רש"י, שאינו סובר לא כת"ק ולא כר' יוחנן בן נורי. אך **בתוס' רבנן פריץ** כתב בשם רש"י, שר' יהודה כר' יוחנן ב"ד. עיין בדבריהם; ועי' רשב"א וריטב"א, ותפא"י (אות לו).

יין, הנה שני דינים שנאמרו בשמן לא נאמרו ביין, ויש לזון בהם: (1) נְפִי עֲבֹד שְׁמֵרִים. רש"י (במשנה ד"ה ליינן) הזכיר לגבי יין רק בליעת הקנקנים, ולא שמרים. וכתב רש"י, שהטעם הוא ששמרי היין חשובים (כיין עצמו) ואפשר לעשות מהם תמד. ו**בנחלת משה** (ע"ש שדן בדברי רש"י והקשה מלהלן ס., וראה הערתנו שם) כתב, שדרך שמרי יין לרדת מיד לתחתית החבית, בניגוד לשמרי שמן שזה תהליך שאורך זמן רב. וכיוון שמדובר שְׁעִירָבוּ עִם יֵינוּ, עירב רק את היין ולא את השמרים הנמצאים בתחתית החבית, ולכן אין לו להחזיר שמרים נוספים. ע"ש. אמנם יש בראשונים שכתבו (שלא כפשוט דברי רש"י) שהמידה הנזכרת ביין כוללת ג"כ שמרים: "יוציא לו שתות ליין - פירוש לבלע ולשמרים, וכדקתני גבי שמן לוג ומחצה שמרים ולוג ומחצה בלע"; לשון ריטב"א. (2) קנקנים ישנים אינם בולעים. בתוס' (מ: ד"ה במזופפין) חָלְקוּ תִירוּצִים אֵם יֵשׁ בֹּזָה חִילּוּק בֵּין שֶׁמֶן לְבֵיַן יֵין. ובפסחות - כתבו רש"י ובעל **נחלת משה** - מן המשנה משמע שביין אף קנקנים ישנים בולעים. וריטב"א (מ: ד"ה במזופפין) לשיטתו, שמה שנאמר לגבי שמן שייך גם ביין. ועל תירוץ תוס' שאין לחלק ביניהם הקשה **בתורת חיים** שאין זה משמע מלשון המשנה; ו**בקיבוץ הערות ומ"מ כנסת ישראל** כתבו שיש לתרץ בפשיטות "דמעיקרא נקט התנא דחלוק יין משמן, ובתר הכי כתב דין הפולל לשניהם".

(השמטה) רב יהודה נעשה חנווני, קנה חבית יין המכילה 48 כוס ב-6 זוזים, ומכר 6 כוסות בזה. 8 כוסות בזה. בליעה; נמצא שהרוויח 4 + הקנקן והשמרים, ובניכוי טרחה ושכר נוקב'הרז (או: קְרוֹז) השתכר כ-1/4.

מ: ר' יהודה (חולק): המוכר שמן מזוקק וכו' אביי: כי מתיר לְעֵרְבָם בו. פריש"י (ד"ה מותר לְעֵרְבָם): "המוכר שמן לחבירו סתם, בעת שהוא מזוקק - ששקעו וְשָׁקְטוּ שמריו - מותר לו לערב ולבלבל שמרים המשוקעות שיחזרו ויתערבו, ויצאו עם השמן בתוך המדה". והוסיף **ריטב"א**: "אבל שמרים שפירשו מן החבית דכו"ע אסור לחזרם ולערבם שם, שמפסידין השמן ושוב אינו מזדקק. והיינו דאמר: 'ולימא ליה: אי ערבית ליה זבינתיה, השתא מאי איעביד להו? כלומר, דהא כיון שפרשו לית לי רשותא לערובינהו, דאי עבידנא הכי ומזביננא ליה הני מכר בטעות, ואי אמינא ללקוחות בפירוש שהוא כך לא בעו למזבן מנאי אלא בזול... וכן נראה מפרש"י. מפי רבי ז"ל".

שם. אביי: כי מתיר לְעֵרְבָם בו לצרכם. בגמ', בדיון אליבא דאביי, מוקמינן בְּמוֹכֵר לְבַעֲבָב, דניחא ליה בצילא; דאל"ה יאמר לו (הקונה-החנווני) על השמרים שמוכן המוכר לתת לו בנפרד 'השתא מאי אעביד ליה? לחודיה לא מזדבן ליה'. ולכאורה היה לומר דה"ה לדרב פפא, שאף שאסור (לר' יהודה) למוכר לְעֵרְבָם שמרים, אין הקונה-החנווני צריך לקבל על עצמו הפסד זה או לקבל השמרים בנפרד ויכול לטעון כנגדו כנ"ל. מאידך, הרי בזה, כשאסור לְעֵרְבָם שמרים, אין הקונה יכול לטעון כנגדו 'אי ערבית ליה הוה מזדבן ליה'. וצ"ב (ועי' גם תוס' ד"ה זבון וזבין).

מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא. לגבי מחלוקתם בגונב מטבע מהארנק, כתב **מהריק"ש** בב"ק (קיה: ראה שם בהערותנו החיצוניות) בדעת רש"י, שלרב זביד אין מדובר בשומר (דייק מלשון רש"י שם), ולר' יוחנן מדובר בשומר כמו בְּטֵלָה (וְחָלְקוּ רַק בְּסִבְרַת קְלָתָהּ שְׁמִירָתוֹ; ע"ש ברשב"א). וזאת, שלא תקשה דר' יוחנן דהתם (בגגב דעלמא שאין צורך בדעת הבעלים) אדרבי יוחנן להלן (מג: שפוסק כר' עקיבא שצריך דעת בעלים. והיינו, דלר' יוחנן, בדר"ע אין מדובר כלל בגגב רגיל אלא בשומר וטעמו שְׁקֵלְתָהּ שְׁמִירָתוֹ). אמנם אכתה קשה לשון רש"י בסוגיין (ריש מא.), שביאר בטעמו של ר' עקיבא שְׁשֵׁבָה ללא ידיעה לאו הִשְׁבָּה היא. והרי בב"ק מסקינן דמשום דקְלָתָהּ שְׁמִירָתוֹ היא, וא"כ לא מפני חסרון בדיעה הוא, אלא שהִשְׁבָּה אינה הִשְׁבָּה, שצריך להשיב לרשות הבעלים, שאינם חפצים עוד שיהיה שומר! כן הקשה כאן בשיעורי ר' דוד (ס"ק רל. ע"י גם נחלת משה). וכן הקשה **באילת השחר** (ראי"ל שטיינמן) כאן, ותירץ, שלדעת רש"י יש כאן הִשְׁבָּה אצל השומר, כיוון שהוא במקום מְשָׁקֵר והשומר מתכוון לשמור עבור הבעלים; אלא שחסרה דעת הבעלים. וכל זמן שדין גזלן עליו אין שייכים בו חיובי שומר, אך לא בטל ממנו שם שומר לגמרי, וכשיפקע ממנו דין גזלן יחזור לחיובי שומר (ע"ש). ע"ע ביאור חברותא (הרב יעקב שולביץ), הערה 15, שהאריך בביאור מחלוקת ר' ישמעאל ור"ע (על שיטת רש"י כתב שם באות ט).

מא: ללמד בגז"ש ששומר-חנים נשבע. כתבו **בתוס'** (ד"ה חדא לְדִיו), שאף למ"ד שליחות יד צריכה חסרון יש די תיבות יתרות בפסוק לדרשת גזרה-שווה זו.

מב. שמסר את המעות לילדיו הקטנים ולא נעל בפניהם וכו'. מש"כ שמקרה אחד הוא, ע"פ רש"י (לעיל לו. ד"ה בפניהם: "בפני אותן הקטנים, שלא יצאו לחוץ ויאבדו המעות"). וכ"כ בשמו **רשב"א וריטב"א** כאן. והם הביאו פירוש אחר, דמילתא באנפי נפשה היא: "ויש שגורסין 'או שנעל בפניהם שלא כראוי', כלומר שנעל בפני המעות" (מלשון ריטב"א). וסיועם מלשון הגמ' "בשלמא כולהו...", וְאֵם כְּרִש"י אין כאן (בבבא זו במשנה) אלא שני

מקרים, ואין שייכת לשון "כולהו" ותירץ ריטב"א: "וי"ל דלא דק תלמודא בלישנא, וה"ק: בשלמא כל הדברים שנזכרו במשנתנו דינא הוא דלא ליפטר, שהרי לא שמר כדרך השומרים". ולישנא דייק טפי כפרש"י, דלישנא ד'בפניהם' לא שייך אלא בבעלי חיים" (ריטב"א).

בדברי שמואל, שלכספים אין שמירה אלא בקרקע. רמב"ן (ד"ה ראיתי) ורא"ש (סי' כא) מביאים קבלת רבותיו של ר' יצחק הברצלוני, שאין הדברים אמורים אלא במקום שמצויים גנבים ורמאים. וכתבו רמב"ן ורא"ש שראוי לסמוך על קבלתו; ע"ש. ובשם רבנו תם כתבו (מרדכי סוף סי' רפ), שדברי שמואל אמורים לדידהו, שהיו להם בתים רעועים בשדות, ולא לדידן. ועיין בית יוסף (ח"מ רצא סע' יח).

רבא: בכל מקום בקיר. וא"צ בין השורות. כך פירש רא"ש (ס"ס כא).

'ברוך... השולח ברכה בכרי הזה'. לשון רש"י בתענית (ח): "ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן" (וכ"כ ריטב"א כאן). ועי' אוצר מפרשי התלמוד (עמ' תתנ).

הואומר אחרי שמדד - זו תפילת שווא. כתב רש"ש, דקאי א'יהי רצון' ואברכה נמי, שהיא חתימת ה'יהי רצון'. אך בברכי יוסף (או"ח רל ס"ק ו) דייק מלשון רמב"ם (הל' ברכות י, כב, "מדד ואחר כך ביקש רחמים") דקאי א'יהי רצון' לחודיה, ולא אברכה.

הניח השומר את הכסף בצריף וכו'. תחילתו בפשיעה וסופו באונס. והיינו, שלא הפשיעה גרמה את האונס, אלא קשר מקרי בין הפשיעה ובין האונס (עי' תד"ה ה"ג). וראה הערתנו לעיל (לו:), לגבי מחלוקת אביי ורבא שם. [ור' בסמוך].

תחילתו בפשיעה וסופו באונס. ולגבי תחילתו בכעין גנבה ואבדה וסופו באונס, כתבו בתוס' להלן (צג: ד"ה אי הכי) שפן הסוגיה שם מוכח שפטור, ע"ש. ובחיזושי רבי עקיבא איגר להלן (עח). כתב, שלרי"ף (שלאביי א"צ בקשר בין הפשיעה ובין האונס לחיבו, כמוכח בהערתנו לעיל לו: י) יש לחלק בזה בין שיטת אביי ובין שיטת רבא, ונידון זה תלוי במחלוקתם. והיינו, שב'תחילתו בפשיעה' אביי מחייב בכל אופן ונדאי טעמו "דמדין שפשיע, כל עוד שלא סילק הפשיעה - כבר נתחייב בממונו, דעומד להיות אבד. ובזה אפשר דיש חילוק: בתחלתו בגנבה ואבדה ליתא חיוב ממונו עליו עתה, דאינו עומד שיופסד בגנבה ואבדה, ולא נגמר חיובו עד שעת גנבה ואבדה ממש". משא"כ לשיטת רבא, "דבעי שהאונס בא מחמת הפשיעה, וא"כ על כרחי אין הטעם דמיעידן דפשיע עמד בחיובו, דא"כ גם באין האונס בא מחמת הפשיעה יתחייב - אלא ע"כ דהטעם דבאונס שבא מחמת הפשיעה דחייב: דכיון דהאונס נמשך מפח הפשיעה - כולה שם פשיעה עליו, כיון דבגרמת הפשיעה בא. ה"נ, באונס שבא מכח גנבה ואבדה - כולה שם גנבה ואבדה עליו, ותחלתו בגנבה ואבדה וסופו באונס חייב. ובזה ביאר שם את תירוץ רבא להלן (עח). כגרת רי"ף, מח: בדפיו) "כגון שהפשיעה נחש".

מב: אפוטרופוס קנה שור וכו' והמוכר עומד במקום היתומים ותובע את הרועה על שהיה להודיעו וכו'. עיין רש"י (ד"ה ומשלם בקרא), שהסביר את עמידת המוכר לתבוע את הרועה במקום היתומים (שלהם אין הפסד כאן), שהיא כמו בעל הפרה (שמתה באונס) התובע את השואל שקיבלה מהשוכר, לר' יוסי, לעיל (לה:). עוד הסביר רש"י, שלו היה הפסד ליתומים לא היה יכול רמי בר חמא לעשות פשרה בממונם, דיתמי לאו בני מחילה נינהו.

שומר כשות וכו' אינו חייב אלא כפי שהרוויח. ליתר פירוט: הפועל פטור, כי לא אמר לו 'הקן מזו ולא מזו'. בעה"ב ישלם לפי מה שהרוויח בלבד; ופטור מתשלום מלא כי לא פשע, שאמר לפועל 'הקן מזה'; וא"כ שהה השליח באופן שהיה על בעה"ב להבין שהלך להביא מן הפקדון, ולמחות בו. ומדוע לא ישלם בעה"ב הפל, שהרי הרוויח; רב סמא: כשהחמיץ השכר; רב אשי: כשהיתה כשות גרועה עם קוצים, וישלם דמי כשות קוצנית לפי מה שהשביח. וכתב רמב"ם (הל' שאלה ופקדון ד, ט) שבעה"ב צריך להישבע שכך אירע (מדין שבועת השומרים). וכ"כ בשולחן ערוך (ח"מ רצא, כה. שם סיפר בפירוט את כל המעשה שבסוגייתנו, ע"ש).

מג: רבה: גזל חבית יין שווה זוז וכו'. בדינים אלו והקרובים להם (בעיקר בגנבה), עיין בבא קמא (סה-סו).

מג: ר' עקיבא: כשעת העמדתו בדין. לשיטת תוס' (ד"ה ר"ע), ר' עקיבא חולק על ב"ש וב"ה לגבי זול ויוקר. שלדעתם, אם הוקרה משלם כשעת אבדוה ואם הזולה כשעת הגזלה, וכרבה (רק בשבח חלקו ביניהם); ור"ע סובר שמשלם כשעת התביעה (-יום אשמתו, הדין, ערש"י ד"ה דאמר קרא), בין הוקרה בין הזולה. [וכתב מהרש"א: "ולא יקשה לך השתא הא דפרכינן לעיל (סוף עמוד א) 'מי איכא למ"ד? והתנן כל הגזלנין משלמין' כו'. דלר"ע הכא כיון דבתיורא באת לידו ליכא שעת גזילה עד שעת התביעה דמחייב ליה אשמה". אך בפני יהושע (בפרש"י ד"ה ורבא אמר) כתב דהך קושיא הקשה סתמא דתלמודא כיוון דקי"ל כרבה דבתראה הוא דהלכה כבית הלל]. אך לשיטת רי"ף (כה. בדפיו), ר"ע קאי אשבח - גיזה וולדות, לומר שאם בשעת הדין היתה טעונה משלם אותה ואת גיזותיה וולדותיה, אף שאחרי הדין קדם וגזזה או ילדה. וטעמו דר"ע - "ס"ל דשינוי קונה כב"ה וכו' יהודה, אלא דאזיל בתר שעת העמדה בדין, והו"ל שעת תביעה לר"ע כשעת השבה לב"ה" (לשון ריטב"א), שעד אז קנה בשינוי, ומשם ואילך השבח של הבעלים. ומהרש"א כתב, שר"ע כרב זבדי בב"ק (צה: בדעת ר' יהודה שהשבח שעל הגזלה שייך לנגזל משעת התביעה (ע"ש ברש"י ד"ה דרבי יהודה סבר). ובעל המאור כתב להפך מדברי רי"ף, שמה שגזז וילדה עד התביעה הוא לבעלים, ומה שאח"כ קנה כגזלן והם שלו.

ולגבי דברי שמואל שמודה ר"ע כשיש עדים - לפי תוס', פירוש, שאם יש עדים שראו שגזלה וראו כמה היתה שווה אז, משלם כשעת הגזלה (שע"פ העדים "יום אשמתו"). ולפי רי"ף, מודה ר"ע שכשראו שגזל, שזהו יום אשמתו, ומאותו יום חייבו הכתוב לגזלן ואוקמה ברשותיה דנגזל, וכולהו גיזות וולדות דלתבר הכי דנגזל נינהו (ע"פ ריטב"א; ראה להלן מש"כ בדעת רש"י). ולפי בעל המאור, מודה ר"ע כשראו שגזל, דיום אשמתו הוא ואתי לאוקמיה ברשותו ומשלם כשעת הגזלה, ומה שאח"כ גזז וילדה - ברשותו שפ"ח (ע"פ ריטב"א הנ"ל).

ולגבי דעת רש"י בכל זה, בפני יהושע (בפרש"י ד"ה ורבא אמר) הציע לפרש ייתור דברי רש"י כרמז לשיטת תוס'. וריטב"א (מג: ד"ה ומודה) הסיק מדברי רש"י (לגבי יש עדים) שסובר כבעל המאור. ובקובץ כנסת ישראל (הערות ומראה מקומות, ישיבת חברון כנסת ישראל, ע"ש) כתבו שמלשון רש"י אין נראה כבעל המאור, ונראה שסובר כרי"ף; ואח"כ כתבו שיש מקום לדייק מסתימת דברי רש"י כתוס', וזאת בנוסף למה שמצדד בפני יהושע הנ"ל.

מד: במכירת דינר זהב וכו' הזהב פ'רי' והל'ואת דינר זהב כדי להשיב כמוהו אסורה כהלוואת 'סאה בסאה' (מד:-מה). אך לכל הדעות הלוואת דינר כסף כדי להשיב דינר כסף אינה הלוואת 'סאה בסאה', שהכסף ביחס לעצמו דאי' טב'קא' הוא (גמ' מה).

מד: ב"ש וב"ה. לפי הסבר א, ב"ש כזקנותו דרבי (כמשנתנו) וב"ה כ'ילדותו' (ואף גרסת משנתנו בירושלמי כ'ילדותו' [ובשל כך, נקרא שם פ'רקנו 'הכסף']). כתב רא"ש (סי' א): "ההיא מתני' דלא יעשה אדם סלעין דינרין נשנית לפום מאי דהוה תני בילדותו; ולסברת זקנותו צ"ל דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה". ואילו ר"ן כתב בחידושי: "ל"ל דהך משנה דמעשר נשנית בילדותו דרבי ומשום הכי אוקי לב"ה כסברא דליה, ובזקנותו - דהדר ביה - ה"נ איבעי לן לאפוכי מתניתן דמעשר דב"ה לדב"ש, אלא דמשנה לא זזה ממקומה".

לחלל סלעי כסף מעשרשני על דינר זהב. (השלמה) למסקנה (מה). לכר"ע מותרת החלפת כסף בכסף ('כסף' יתר ריבה כסף שני).

חלקו ר' יוחנן ור"ל האם מודים לחלל פירות על דינר זהב. במהלך שסביב לשון א, הוכח בגמ' שר' יוחנן הוא האומר שמודים, שאמר "אע"פ שאמרו אסור ללוות דינר בדינר - אבל מחללין מע"ש עליו"; ודבריו הם ודאי לפי ב"ש, שהרי להסבר זה ב"ה סוברים כ'ילדותו' דרבי שהזהב טב'קא' ומותר להלוותו דינר בדינר, ונמצא שב"ש מודים בחילול מע"ש. א, לכאורה, ללשון ב-ג לכר"ע דהבא פירא (כמשנתנו וכ'זקנותו), ועל כן אין ראייה שדברי ר' יוחנן "אע"פ שאמרו אסור ללוות דינר בדינר אבל מחללין מע"ש עליו" הם לפי ב"ש, ואפשר שהם לפי ב"ה ור' יוחנן הוא האומר שב"ש

חולקים גם בפירות על דינרים. וא"כ אין להכריע מי אמר מודים ומי אמר חולקים (וכ"נ מדברי הרב ראובן מרגליות בספרו **שם עולם**, על המחלוקת הבלתי-מזוהות בגמ', אות קמג, שציין שהמחלוקת בדף מה., ולא כתב מד: ולא כתב ביחס למחלוקת כאן דבר).

מה. פרוטות נחושת. במשנה: מעות; ובתלמוד המבואר מהדורת שוטנשטיין (הערה 9) כתבו שהכוונה לפרוטות. וכן מסתבר, שהפרוטות המוזכרות של נחושת בכל מקום (אך מעה בעלמא היא של כסף, שישית הדינר - על שבועות לח:). וכ"מ מלשון **רש"י** ("ד"ה וב"ה") וכן בפירוש **רא"ש** למשנה (מעשר שני ב, ח). וכן מצינו במשנה בשבועות (מה.), ברש"י ד"ה מעות, שפירש "פרוטות של נחושת". וכן מצאתי בדברי **רשב"ם** ("ב"ב קה: ד"ה תפוס), זו לשונו: "מעות סתם היינו פרוטות של נחושת, והכי מוכח בפרק הזהב, דאמרנין: תא שמע, הפרוט סלע ממעות מעשר שני ב"ש אומרים בכל הסלע מעות כו', השתא לב"ש לגבי פריטי מחללינן כו'. אבל של כסף שיש ששה דינר - נקראין 'מעות כסף'".

הפרוט בירושלים סלע של מעשר-שני - ב"ש: אפילו כולה; ב"ה: חצייה, שמא תתעפשנה. במשנה (מעשר שני ב, ט; עדויות א, י) **דעות נוספות**: "הדין לפני חכמים (שמעון בן עזאי, שמעון בן זומא, חנן המצרי וחנניה בן חכניאי - סנהדרין יז:): אומרים: בשלשה דינרים כסף ובדינר מעות (¼ הסלע). רבי עקיבא אומר: בשלשה דינרין כסף, וברביעית מעות (רע"ב: 1/16 מן הסלע; רמב"ם: 1/8). רבי טרפון אומר: ארבעה אספרי כסף (רע"ב: מעות 1/20 מן הסלע). שמאי אומר: יניחנה בחנות (לא יפרוט כלל) ויאכל כנגדה".

מו. (הברייתא ד"הרי שהיו חמרי ופועלי תובעין אותו בשוק ואמר לשולחני...". בעניין ריבית, הבאנו להלן סג; ודנו בו בהערותנו שם, בס"ד).

מו: במשיכת כלי וכו'. ולגבי פרי הנידון בסוגיה, הבאנו את המחלוקת לגבי להלן (מו.), וראה הערתנו שם (ובקידושין כח). לגבי הגדרת 'פרי' בזה; ושלרש"י המהלך בסוגייתנו אינו הולך דווקא לה"א אלא גם למסקנה שאמר רב יהודה "כל הנישום דמים באחר" וכו'.

ויש דמי-חפץ הקונים ללא משיכה וכו'. כיצד? 'אני חייב לך מעות עבור שור שקניתי, קח פרה זו תמורת דמי-השור' והסכימו - קנה את הפרה. לר' יוחנן ולרב נחמן, שפן התורה מעות קונות ורבנן הוא דגור, בלא-שכיחא לא גזור (ע"י רש"י ד"ה כיצד החליף). **בתוס'** ("ד"ה יש דמים) הקשו מקידושין (ו:): שהמקדש במלכה אינה מקודשת. אלמא חוב אינו קונה! ותיצו, שקונה בהנאת מחילת הפלגה, ודכוותיה בקידושין - בהנאת מחילת החוב - מקודשת (כרש"י שם ד"ה לא צריכא). ובספר דבר יעקב (אות יד) תירוצים נוספים, ע"ש. ושם הביא מספר **בית אהרן** (לר"א וולקין), שכתב שיש לפרש 'קניין עבור חוב' בשני אופנים. האחד, שאחרי משיכת השור - שבה התחייב דמיו - התרצו שיתן לו את הפרה בדמיו. ונמצא הקניין בחוב דמי השור (כרש"י ד"ה כיצד [הראשון]). והאופן השני, שבעת משיכת השור משכו ע"מ שיתן לו את הפרה, ואת השור נתן לו בתורת דמי הפרה (כרש"י ד"ה כיצד [השני]). ולאופן זה אין הקניין כנגד חוב (שקנה מיד ולא נוצר כאן חוב). ואף שלכאורה רש"י סתר דבריו בשני דיבורים סמוכים אלו, כתב (והרחיב בבית אהרן לעיל מיניה, ברש"י ד"ה כיצד, וע"ש שכתב בארוכה להציל רש"י מקושיות תוס') שבראשון התכוון להסביר את לשון 'כל הנישום דמים', ועיקר הפירוש הוא כלבסוף. ובשני פירושים אלו תלקו בעל המאור ורמב"ן (מאור ומלחמות, כז: בדפי ר"ף; ע"י דבר יעקב אות ז).

כל המיטלטלין קונים זה את זה בין בחליפין בין כדמים. **רש"י** על המשנה (מד. ד"ה כל המיטלטלין), ע"ש.

מו. כשמקפיד ששווי הסודר יהיה כשווי חליפיו וכו'. **רש"י** ("ד"ה חליפין ומקפיד עליהן) פירש כאן עניין זה בקניין סודר. **בפני יהושע** כתב שהיה נראה לפרש העניין בחליפין-שווה-בשווה, "לולי פרש", דמפירושו נראה דהכא איירי מחליפין כעין קנין סודר... אלא דקשה לפירושו, דנדאי בחליפין כעין קנין סודר לא קפיד, דהא הדר סודר למריה! **ובמיוחס לריטב"א** ג"כ דחה פרש"י (וראה בספר מעין החכמה לרבי משה יוסף שארף, שהניח בצ"ע). **בבית אהרן** כתב ליישב דברי רש"י, שהם כרב אשי דאמר בנדרים (מח:): שבקניין סודר יכול המקנה לתפסו לעצמו. רב אשי חלק בזה שם על רב נחמן. אמנם ר"ן שם (מט. ד"ה ולענין הלכה) כתב שדברי רב אשי הם דיחוי בעלמא, וכתב להוכיח דבריו מקידושין (ו:); אך בבית אהרן כאן ובגליון הש"ס לרע"א שם ציינו **לתוס'** בקידושין ("ד"ה לבר) שהבינו שדברי רב אשי אינם רק דיחוי, וכן הובאו דברי רב אשי בהגהות מיימוניות הל' מכירה (פרק ה אותיות ב, ז).

רש"י ("ד"ה מהו), כתב: "או דלמא הואיל והקפיד עליהם הרי הם כדמים והי' להו מעות ואין קונות עד שימשוך גם השני". והקשו, שלעיל במשנה (מד. ד"ה כל המיטלטלין) כתב רש"י להדיא דבכהאי גוונא קונה! **ובחידושי רע"א** שם כתב (באופן א) שבמשנה פרש"י לפי ר' יוחנן (שקניין כסף מהתורה וכהאי גוונא לא שכיחא ולא גזור), וכאן כתב רש"י אליבא דר"ל (שהבעיא נשאלה אליבא דרב הונא, טרם הסיקו בגמ' ססובר כו' יוחנן, ולכן פרש"י כר"ל). **ובבירור הלכה** (מכון הלכה ברורה, לעיל מד.) כתבו בפשטות שמה שפירש רש"י במשנה שמועיל קניין כזה הוא ע"פ המסקנה בסוגיין (כרבא, שדחה דברי רב אדא).

חליפין שווה בשווה. ר"ש רוזובסקי (**זכרון שמואל** סי' מז, ב ד"ה וכן נראה שיטת רש"י): תרי חליפין הוו, האחד קניין סודר (והוא למעשה-קניין בעלמא, ועיין בית אהרן ריש מז.), והאחר - חליפין שווה בשווה. ובתרווייהו בעי **רש"י** כלי (זכרון שמואל שם וסע' ד שם; דייק מרש"י ד"ה זו חליפין). אך **רבנו תם** מחלק בין שני סוגי הקניינים לענין פרי (לרב נחמן), שרק בקניין סודר אין קונים בפרי (תוס' מו: ד"ה ולרב נחמן; מז. ד"ה גאולה). **ובפני יהושע** (מו:): כתב (בדעת רש"י, ראה להלן בס"ד) דבשווה-בשווה ליכא למאן דפליג דמהני מדין שווה-כסף.

לוי: בסודר של המקנה וקנה בהנאה שזה מקבל ממנו. לאור זאת - הקשו ראשונים - הרי יש לחלק, ויהיו דברי לוי אמורים רק בקונה שהוא אדם חשוב (שהנתינה לו הנאה), וכפי שחילקה הגמ' לגבי קידושי אשה (קידושין ז:). **כתב ריטב"א**, שאכן עיקר טעמו של לוי הוא דרשת הפסוק (ונתן לרעהו!), "אלא דכל חד וחד יהיב טעמא קצת לקרא". אך **רמב"ן** בקידושין כתב, שיש לחלק בין קידושין, שאין אשה מקנה עצמה בהנאה כ"כ מועטת (אלא באדם חשוב שהנאה גדולה), לבין קניין חליפין, שקונים אף בכלי שאין בשוויו פרוטה. ועוד, שכיוון שפך נהוג בקניין סודר עשאוהו רבנן (את הקונה) כאדם חשוב.

פרי. לפי **רש"י** (מו: ד"ה הכי קאמר), כל מיטלטלין שאינם כלי הם בכלל 'פרי', שלגבי משיכתו (לעשות חליפין) חולקים רב ששת ורב נחמן. ולשיטתו, המהלך בגמ' בסוגיה דלעיל (מו:): - אף שתחילתו "ולמאי דסליק אדעתיה מעיקרא מטבע" - כל הדין אח"כ בדעת רב נחמן שייך הן לה"א והן למסקנה (רב יהודה, שהמשנה בקידושין עוסקת ב"כל הנישום דמים באחר". רש"י שם ד"ה הניחא לרב ששת). וכן שיטת רש"י גם בפירושו לסוגיה המקבילה בקידושין (כח:); וע"ש בבירור הלכה. **ובתוס'** ("ד"ה ופירי; ובקידושין. ד"ה הכי קאמר, ושיטה זו הביא רש"י בקידושין: ד"ה ומטבע) נקטו שר"ן ורב ששת חולקים דווקא לגבי פירות, ולא לגבי שאר מיטלטלין שהם ככלי. וכן העירו שמרש"י עולה (ע"י מו: סד"ה הכי קאמר) שגם פרה וחמור חיים הם 'פרי' ולרב נחמן (דכוותיה נקטינן) לא עבדי חליפין. וקלקו עליו, וכתבו ד"הי כלי חשוב, לפי משמשת בהם לטעון משאוי ולחרושו". וכתבו, שכל מהלך הסוגיה (מו: ובקידושין) בקושיה לרב נחמן והמסתעף שם, אינה אלא להו"א דמטבע עושה חליפין. והקשו על רש"י, שבכמה מקומות מצאנו חליפין בהמה חיה, כגון "המחליף פרה בחמור וְלדה" (משנה להלן ק.), וכתבו שאפשר לתרץ לרש"י שהכוונה להחלפת דמי-פרה בחמור (והחמור לדה). והקשו מסוגייתנו ("פרתך בכמה" וכו'), שאי אפשר להעמיד ב"דמי". **ובפני יהושע** האריך לצדד בדברי רש"י, ולתת הקושיה כתב שלרש"י פירוש דברי רב יהודה ("כל הנישום") היינו חליפין שווה בשווה, ומהני אף בפירות, מדין שווה-כסף; ובכל המשניות שחליפין מועילים בהמות, היינו שווה-בשווה. ע"ש שהאריך בביאור הדבר ובביסוסו בלשונות הסוגיה.

דבר שאינו שלם. ברש"י לעיל (מה: ד"ה משום דדעתיה אצורתא) כתב, דלהלן (כלומר בסוגייתנו) ממעטינן דבר שאינו מסוים. ומה נראה שגם רב נחמן כן מסכים לדין זה. וקשה, מנליה? וכתב בנחלת משה דר"ג תרתי יליף מיניה (מ"נעלו"), כלי דובר המסוים. וכתב שם שר"ג דרש כלל ופרט וכלל, שיהיה דומיא דנעל. ובתירוץ ב כתב שם שאכן לר"ג לא בעינן דבר מסוים וכתב שכן לא הוזכר בשר"ע. אך הקשה מרש"י הנ"ל, וע"ש מה שתירץ.

מז: ר' ישמעאל ור' דוסא: מחללים מעשר-שני באסימון אך לא במעות הניתנות לְבָלֵן כסימן. בטעם ההבדל, ביאר בתוס' רא"ש: "והא דמחללין על אסימון טפי מעל מעות הניתנות, לר' ישמעאל דאמר כל דבר הנצטר ביד - משום דבעינן מטבע, כדכתיב 'ונתת הכסף בכל אשר תאור נפשך' ואין קוּזִין כל דבר אלא במטבע, ואסימון חשיב מטבע כיון דלא מיחסר אלא תיקון מועט, ומעות הניתנות בסימן לאו מטבע הוא".

במשיכה ולא בכסף. בהערות השוליים סוכם דין גוי (מבכורות יג:). מש"כ שהוא בין במכירה לו ובין בקנייה ממנו, כ"כ בש"ך (ח"מ קצד ס"ק א): "כדמוכח להדיא ברפ"ב דבכורות דבין ישראל מהעכו"ם ובין עכו"ם מישראל חד דינא אית להו". ובמש"כ התנו לקנות בקניין ישראל, אוקימתא שם (יג:): אליבא דר"ל; והסיק מזה בקצות החושן (ח"מ קצח ס"ק ג): "ומבואר דאפילו למ"ד משיכה אינו קונה בעכו"ם - אפ"ה אם התנה לדון בדיני ישראל מהני ואינו אלא מצד התנאי, וא"כ מוכח דכל מידי דהוי קנין בשום מקום מהני ליה תנאה שיהיה מועיל, וה"ה בקנין כסף לדין...". אך עי' חזון איש (בכורות סי' יח, ה). ואגב, לגבי פסיקת רש"י לגבי קניין כסף, עיין תוס' בע"ז (עא. ד"ה רב אשי), שרש"י פוסק כריש לקיש (עי' רש"י בכורות ג: ד"ה קנין גמור וחולין ט: ד"ה ואי לא מצי, שפיתם שפעות הגוי קנות, והיינו כריש לקיש שם), כיוון שבסוגיין (מח). מסייע לו רבא מקרא וממתינתא (והגמ' אינה דוחה זאת). וכן רב אשי (בבכורות ובע"ז, ע"ש בתוס') סובר כר"ל (אך לרבינא בבכורות, משיכה קונה בגוי). ובחמס סופר (ע"ז עא; ש"ת ח"ב-יו"ד סי' שיח) כתב, שרש"י גרס את מחלוקת ר' יוחנן ור"ל בהיפוך: ר' יוחנן אומר משיכה מפורשת מן התורה; ולריש לקיש מעות קנות מן התורה. וכגרסת המרדכי בגיטין (רמז שצד) וירושלמי (שביעית ח, הלכה א [דף כב.]). ובספר שי למורא (בכורות יג: ד"ה הב"ע) הקשה עליו (ראה בהערותנו לע"ז בס"ד).

שם. בהערות השוליים, הזכרנו בקצרה דין מעשר שני וציינו למשנה במסכת מעשר שני (ד, ו). וזו לשונה: "מִשְׁךְ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר בְּסַלְעַ, וְלֹא הִסְפִּיק לְפָדוּתוֹ עַד שְׁעָמַד בְּשֵׁתִים - נֹתֵן לוֹ סַלְעַ וּמִשְׁתַּכֵּר בְּסַלְעַ, וּמַעֲשֵׂר־שְׁנֵי שָׁלוֹ. מִשְׁךְ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר בְּשֵׁתִים וְלֹא הִסְפִּיק לְפָדוּתוֹ עַד שְׁעָמַד בְּסַלְעַ - נֹתֵן לוֹ סַלְעַ מִחוּלִין וְסַלְעַ שֶׁל מַעֲשֵׂר־שְׁנֵי שָׁלוֹ. אִם הָיָה עִם־הָאָרֶץ נֹתֵן לוֹ מִדְּמַאִי". ע"כ. וביאור הדבר: במשנה זו מדובר בקונה מע"ש ע"מ לחללו ושהפסף משלם (מחולין) ייתפס בקדושת מע"ש ביד המוכר (מְפָרְשֵׁי הַמִּשְׁנָה - ר"ש, רא"ש, רע"ב). העיקרון של המשנה הוא, שלמקדומוכר המשיכה קובעת, אך לפדיון קובע התשלום ("ונתתה בכסף"). ור"ש: שְׁרִשׁוֹת הַגְּבוּהָ קוֹנָה בְּכֶסֶף, כְּדַבְּקִידוּשֵׁין כַּח: תַּפְאִ"י אוֹתִיּוֹת כַּח, כַּח: כְּדִין תּוֹרָה הַמְּעוֹת קוֹנוֹת). ובלשון ראב"ד (הל' מע"ש ח, ז): "ואומר לי לְבִי שֶׁל הַמִּשְׁנָה הוֹלֶכֶת עַל מַדַּת הַדִּין, שֶׁהַמַּעֲשֵׂר אֵינוֹ מִתְחַלֵּל אֲלֵא בְּשַׁעַת מֵתָן מַעוֹת, מִיְהוּ הַמוֹכֵר וְהַלּוֹקָה נְדוּנִין כְּשַׁעַת מְשִׁיכָה" (וכן דעת רע"ב - תוס' יו"ט. וראה להלן). ולכן אם אחרי המשיכה השתנה המחיר, סְכּוּם הַחֵיּוֹב כִּלְפֵי הַמוֹכֵר נִשְׁאָר כְּשֶׁהָיָה, וְלִעֲנִיין הַפְּדִיּוֹן הַמַּחֲמִיר הַחֲדָשׁ קוֹבֵעַ (פירוט המקרים: כשהמחיר עלה מ-1 ל-2, משלם למוכר 1 ובזה נפדה חציו, ו-1 נוסף למע"ש, לפדיון החצי השני, משאיר הקונה אצלו. כשהמחיר ירד מ-2 ל-1, משלם למוכר מחולין 1 והם נעשים מע"ש + 1 ממעשר-שני שלו).

והנה בקידושין (נד:): העמידו משנה זו כרבי יהודה, שמעשר שני ממון הדיוט, ולכן נקנה במשיכה (רש"י שם ד"ה מפני); אך לר' מאיר - שכמותו נפסקה שם הלכה - אין המעשר נקנה במשיכה אלא בכסף בלבד כרכוש גבוה. וכתב בתוס' יו"ט, שלאור הסבר ראב"ד ורע"ב הנ"ל (ודייק כן גם מדברי ר"ש) - שבין המוכר והקונה המשיכה קונה ולפדיון המע"ש התשלום קונה - א"צ למה שהעמידה הגמ' בקידושין משנה זו דווקא כר' יהודה, אלא ויָצָא לִי מִזֶּה דַּמְתַּנִּי אֲתִיָּא אֵלֶיָּא דְהַלְכְתָּא כְּרַבִּי מֵאִיר דְסָבִירָא לִיָּה מִמוֹן גְּבוּהָ הוּא, וְהַלֵּךְ אֵינוֹ מִתְחַלֵּל אֲלֵא בְּנִתְיַת כֶּסֶף כְּדִין מִמוֹן גְּבוּהָ בְּמִשְׁנָה וּ פ"ק דְקִדוּשִׁין, אֲלֵא שְׁאֵינוֹ כְּהַקְדָּשׁ גְּמוּר, וְהַמוֹכֵר וְהַלּוֹקָה נְדוּנִין כְּשַׁעַת מְשִׁיכָה". ולגבי הגמ' בקידושין, תירץ בתוס' יו"ט שהיא מדברי המְּקַשֶּׁה שֶׁבִּיקֵשׁ לְהוֹכִיחַ שֵׁשׁ סֵתְמָא כְּר' יְהוּדָה ("דהתם להכי בעי למימר דכר' יהודה, כי היכי דתשכח דסתם תנא לן כר' יהודה ודלא לפסוק כר"מ. והגמ' מסיק דאפ"ה הלכה כר"מ משום דתנן בבחירתא כְּתִיבָה; הֵלֵךְ לֹא חָשׁ לְדַחוּת וְלֹמַר דַּמְתַּנִּי אֵפִילוּ כְּר"מ"). וכ"כ מהר"י קורקוס שם בדעת ראב"ד (ע"ש שהאר"ך). עוד יש להוסיף, שנראה שרש"י (בקידושין, שם) גרס במשנה זו "מפני שמעשר שני של" (כפי שהעיר ר"י קורקוס), ומכאן ייתכן לומר שרש"י תולה את מהלך הגמ' בקידושין במחלוקת גרסאות במשנה זו. ע"ע בירור הלכה (מכון הלכה ברורה) לקידושין שם.

ר' יוחנן וכו' מהתורה קנה כפדיון הקדש. רש"י (לעיל מו: ד"ה סבר לה כר' יוחנן). ע"ע קידושין (כט.).

במשיכה ולא בכסף וכו'. (גמ', לר' יוחנן) שמה יאמר לו נשרפו חטיב בעלייה. א"כ בחליפין נמי ניוש להא! רשב"א: בקניין סודר המוכר לא קיבל את המעות וחושש שיסתכסך עם הקונה על כך, ולכן יטרף ויציל. ובשאר חליפין לא גזרו, דלא פלוג. מאירי: בחליפין - פירות בפירות - אין מצוי שיקנה אדם דבר ע"מ להשאיר את תמורתו אצלו לזמן, ואינו נהוג כן אלא בקניין מעות, שמשלם וממתין למציאת סְבָלִים לקחת את הסחורה; אך בחליפין דעתו להזדרז אחר התמורה, או שתהא עמהם בעת הקניין.

והחייטים בעליה של הקונה המושפרת למוכר וכו'. ר"ש אמרה להלן (מט:), וכתב רי"ף (כח: דפיו) דמדור"ש נשמע לדרבנן; ובמגיד משנה (הל' מכירה ג, ו) כתב שדבר זה מוסכם. אמנם רבנו עובדיה מברטנורא ורמב"ם בפיהמ"ש כתבו שזו מחלוקת. אך הם לא פירשו דברי ר"ש אלו כפירש"י, אלא כתבו שר"ש בברייתא מסביר את דבריו במשנה (וא"כ ודאי שחכמים חולקים עליו); ולעומת זאת, רש"י פירש (מט: ד"ה מושפרת ביד מוכר) שר' שמעון בברייתא מסייג את דבריו שבמשנה, ולפי פירוש זה אפשר לומר שסייג זה מוסכם על רבנן. אמנם בעירובין (פא.) כתב רש"י (במשנה ד"ה או לנחתום) שאם נתן מעה לנחתום הָדָר עמו בחצר אין המעות קונות, והקשה עליו שם ריטב"א, שאֵלֹו דברי ר"ש כאן המוסכמים על רבנן, שכיוון שהקונה דר בסמוך לא הפקיעו קניין מעות. אמנם - כתבו בקובץ הערות ומראה מקומות כנסת ישראל - מלשון רשב"א וטור (סי' קצח) משמע דלא סגי שיהיו שני בתים בחצר אחת, בניגוד לריטב"א בעירובין, וצריך שיהיה דר עמו באותו בית, ואם רש"י סובר כן אין ראייה לומר בשיטתו שחכמים חולקים על ר"ש בזה.

לשיטת רבנו תם (בתד"ה אי), אף לאחר שנשרפו החייטים יכול הקונה לחזור בו. אך בדעת רש"י כתבו מְּפָרְשֵׁים שלא (תוס' רא"ש ד"ה כשם, ע"ש; הגהות אש"י סי' ח; תורת חיים ד"ה כך) ודייקו כן מדבריו (ד"ה כך תקנו, ע"פ הגרסה בדבריו "יאמר חזרתי בי" שאינה לפנינו, עי' תורא"ש; וע"פ מה שהאר"ך בסוף הדיבור, עי' תורת חיים), וכשיטת בעל המאור (כח: בדפי רי"ף, ע"ש גם ראיתו מהמעשה בדף מט:); ולא כרי"ף (שם), ועי' במלחמות). עיין דבר יעקב (אות ט-יד). [לגבי מה שהביאו בתוס' ראייה לשיטת ר"ת מהמעשה דלהלן (מט:): בההוא גברא דהייב זוזי אחמרא וכו', כתב רמב"ן (במלחמות, כח: בדפי רי"ף; לאחד ההסברים שם) שהמעשה הובא לאחר הדיון בדברי ר"ש, כדי לפסוק הלכה כרבנן ולהודיענו דבר חסדא ס"ל כרבנן].

וכן הקונה, אם התנו שלאחר זמן יקבל (רב פפא, להלן עד:). בתוס' (כאן ד"ה אי) הביאו מהגמ' שם ראייה לשיטת רבנו תם, שמודה ר"ש שהקונה יכול לחזור בו אם השתנה השער (והוולו הפירות). אך העירו אחרונים, כי רש"י כבר נשמר מזה, ופירש בפרק איזהו נשך ד'תרי תרע"י היינו דוקא היכא דבשעת הקנין התנה שלא לקבל הפירות עד זמן מרובה, ובתוך הזמן הוולו, דבכה"ג אמרו שם דאף לר"ש יכול לחזור בו, והטעם... דמסתמא היה בדעתו שאם יזל השער באותו זמן שקבע לקבלם יקבלם כשער הזול; אבל היכא שהיה לו לקבל הפירות מיד אלא שנשתנה מאליו והוול השער - בזה כתב רש"י שם להדיא ד'חד תרעא' מיקרי ולא מצי למיהדר ביה לר"ש; לשון פני יהושע (בתד"ה אי), וכ"כ מהר"ם שיף (להלן שם); וכ"כ בשיעורי הרב צדוק אליאס (הוצאה פנימית, ישיבת מצפה יריחו ה'תשס"ה; שיעור 31).

מח: תשלום חלקי קונה הפל. בגמ': ע'בון. והפנינו להלן (עז:), משם מתברר שסוגייתנו (שבקרקע קונה הפל) אמורה כשאין המוכר 'עילי ונפיק אזוזי', אך כש'עילי ונפיק אזוזי' מתבאר שם שאפשר לבטל המקח. ע"ש ובהערותנו. ולגבי מיטלטלין, להלן (עז:), דינם כקרקעות, ופירושו שם בתוס' ורמב"ם ועוד (ראה שם בהערותנו) שאין מדובר שם לענין קבלת 'מי שפרע' לחזור בו כבסוגיין, אלא כשפושד ולענין קנין גמור. א"כ אין זה ענין לסוגייתנו. אמנם דעת בעל המאור שם (מז: בדפי ר"ף) שמדובר שם בלי משיכה ולענין 'מי שפרע', ולפיו צ"ל שסוגייתנו שם כר' יוחנן (שבבא מציעא ע"י ע"י קנה הכל ל'מי שפרע').

כתב רש"י: "הוא סבר כנגדו הוא קונה - אי מכירת קרקע הוא שנקנית בכסף - קונה קנין גמור, ואי מכירת מטלטלין הוא - קונה כנגדו להתחייב ב'מי שפרע'". לפי זה, דברי רש"י כולם מתייחסים לדברי רב חייה בר יוסף (שרצה לחזור בו מקניין-הכסף בשל ייקור המלח). ועיין הגהת הב"ח (א), ויותר מבואר במהר"ם שיף (בשם "יש ספרים מוגה"), ש"אם מכירת קרקע... לא קאי אדר"ח בר יוסף אלא אדרב דבסמוך ("אתמר, ערבון, רב אמר כנגדו הוא קונה"). וכ"נ שהיה לפני ריטב"א. והקשו, לפ"ז, דמ"מ מאי דוחקיה דרש"י לפרש בדרב דמירי בין בקרקע ובין במטלטלין, דלא כמסקנה, דבקרקע קנה הכל? ריטב"א כתב "דלא דק מרן ז"ל...". ותירץ רש"י, שרש"י פירש בשלם זה של הסוגיה לפי הה"א שרב אמר אף בקרקע, כמובח ממקלח הסוגיה. ואכן, למסקנה, מודה רב בקרקע. ע"ע שיטה מקובצת בשם רד"ז, וחייושי מהר"ל מפראג; ועיין דבר יעקב (אות ז).

(השמטה) הלה על משכון והגיעה שמיטה - אין חובו נשטט - רשב"ג: אע"פ שאין המשכון שווה לכל החוב (א: כנגד כולו קונה; ב: כנגדו); רבי: בזה משטט. ע"כ (ועי' שבועות מד:).

מט. דברים וכו'. תנן (שביעית י, ט): "כל המטלטלין נקנין במשיכה; וכל המקיים את דברו - רוח חכמים נוחה ממנו". ופירש רמב"ם: "וכל המטלטלין נקנין במשיכה, וכל זמן שלא משך יש לכל אחד מהן לחזור בו מאותה העסקה ואפילו אחרי קיסירת המעות, ויתבאר זה במקומו. אמנם מי שמקיים דבריו ומחייב עצמו במקחו וממכרו אפילו בהסכם ובהבטחה בלבד אף על פי שלא היתה שם משיכה - רוח חכמים נוחה הימנו. ואמרו עליהם השלום: 'והיו צדק' - שיהא הין שלך צדק, כלומר שאם הבטחת במשהו קיים דברך. 'והיו' בלשונונו - כן". וזו לשון ר"י בן מלכי צדק בפירושו שם: "וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו - כדבר, דרב אמר: כד אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש - לא הדרנא בי. ולא שהדין כן, אלא שרב היה נוהג מידת חסידות". והוא ע"פ ירושלמי שם; ועי' גם פירוש ר"ש. נביא גם את לשון ר"ש בפירושו למשנה שם: "וכל המקיים דבריו רוח חכמים נוחה הימנו - משמע הא שאינו מקיים אין רוח חכמים נוחה הימנו; ולא משום דאיכא איסורא, דהא אמרינן בפרק הזהב 'דברים אין בהם משום מחוסר אמנה'. והכי נמי אמרינן בפ"ק דקידושין (יז:): גבי גר את הגר: 'ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו', וליכא איסורא, אלא כלומר אין רוח חכמים מחזיקין לו טובה, שלא הצריכוהו לכך".

שילם וחזר בו המוכר ואמר 'קח כספך' ולא לקחו, ונגב - רבא בלשון א: אין המוכר חייב כשומר כלל אלא שעליו לקבל 'מי שפרע' או לשלם התבואה. ורב טבות אמר שלא כך היה המעשה, אלא אדם ביקש סמוך לכניסת-השבת שומשמים לקנות, וכשלא היו ביקש להפקיד את המעות ונענה 'הא יתא קמך', ואמר רבא שאינו שומר כלל. וכתב ר"ף (כט: בדפיו) שלמסקנה לשון א איננה: "אבל מעשה קמא ליתיה, דהא דחיה רב טבות וקאמר לאו הכי הוה מעשה ולא קא דאין קא האי דינא... ולא אמר ביה רבא מדי... ולא איתמר בגמרא בהדיא מאי דיניה, אבל חזינן לרבינו האי גאון צ"ל דכתב דאי בתורת דמים שקלינן לאנפוקינן ולמעבד בהו מאי דבעי - מיחייב באחריותהו, דהו להו כהלנא גביה, אפילו אמר ליה למרייהו 'תא שקול זוזך' ולא אתי ואיתיניסו - מיחייב בהו; ואע"ג דמשלם בעי לקבולי 'מי שפרע'...". אך בחידושי ר"ן כתב בשם תוס' דרב טבות לא לאיפלוגי בדינא אתא, אלא לומר מה היה המעשה.

מט: שמואל ותנ"ה. ולגבי מה שבין שתות-מקח לבין שתות-מעות (כגון מכר שווה-51 ב-60 אלו להפך), בשיטה מקובצת (ד"ה כי אמרינן) כתב בשם רבנו יהודה שנחשב אונאה (כשתות עצמה). אך במרדכי (סי' דש) כתב דלעולם אזלינן בתר מקח, דטעו אינשי בדמי מקח ולא טעו במעות; והביאו רמ"א להלכה (ח"מ רכז, ד), וכ"כ מהרש"א בכונת תוס' (ד"ה שתות). וכ"נ במשנה תורה לרמב"ם (הל' מכירה ג, ג). וכ"כ ריטב"א אלא שהניח בצ"ע (ועל שיטת רבנו יהודה הקשה: "דהיכי עבדינן אונאה וליכא שתות משום צד? וכי פשרה אנו מטילין בין שני הצדדין?!"). עיין חידושי ר' ראובן המובא להלן). אך במגיד-משנה הקשה על כך מן הסברה (ע"ש) ודעתו כרבנו יהודה הנ"ל (והניח דברי רמב"ם בצ"ע והציע להגיהם בהתאם). ובחידושי רבי ראובן (גרוזובסקי; סי' כג, ב ד"ה ושיטת הרמ"ד) כתב ליישב שיטת רוב הפוסקים, שכיוון שקבלת חז"ל היא שרק בשתות-בדיק יש תביעת אונאה, ממילא כשאנו יכול לתבוע האונאה עפ"ז יש דין מחילה או ביטול מקח (ע"ש שהסביר). עיין עוד בידור הלכה (מכון הלכה ברורה) ובמה שכתבו ע"פ הגרסה בר"ף (ל) והגהה מאלפס ישן (שם ג), שיתכן שסובר כרבנו יהודה.

רבי טרפון: שלישי ולמסקנת רבא מעל-שתות עד שלישי. שכן רבא (נ:): נוקט שאונאה וביטול-מקח "זוה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו", ואיבעיא להו (שם), לפני כן) בדיון ביטול-מקח לרבנן עד מתי, ולפי הצד שהוא בכי שיראה תגרי לוד שמוחו בשתות עצמה ויותר-משותות עד שלישי היא כשתות-עצמה לרבנן (ע"ש ברש"י ד"ה משום הכי חזרו); וכדאמרינן לעיל מינה (שם בגמ'): "משותות ועד שלישי לרבי טרפון כשתות-עצמה לרבנן דמי. אי הכי... דאי סלקא דעתך דבטול מקח לרבנן בכדי שיראה לתגר או לקרובו, במאי שמוחו? - שמוחו בשתות עצמה, דלרבי טרפון מחילה לרבנן ואונאה".

נ: אם רמה בדיק בכשיעור וכו'. ובהערת השוליים הבאנו דברי רב חסדא מב"ב (פג:), שאם מכר שווה-5 ב-6 אף שהתייקר לכדי 8 - רק הקונה חוזר בו; וכן במקרה הפוך. וכתבנו דהיינו כרבי דהכא, שבהונאת שתות יד המתאנה על העלוונה; אך לר' נתן ולרבא קנה ויחזיר ההונאה. ע"פ מה שכתבו שם רשב"ם (ד"ה אמר רב חסדא) ור"ף (מב. בדפיו). וראה הערתנו שם שר"ף כתב שאת העיקרון של רב חסדא אפשר ליישם גם לפי שיטת ההלכה כרבא כר' נתן. מנגד, דעת תוס' כאן (נ: ד"ה אמר רבא) שרב חסדא ורבא אינם חלוקים, אלא דברב חסדא מיירי שבתוך זמן 'כדי שיראה' התייקר המקח ועמד על 8, דהיינו שיעור ביטול מקח, ולכך הני' כאילו היתה מתחלה האונאה כשיעור ביטול מקח, ולכן יכול הלוך לחזור בו. ועי' עוד דבר יעקב (נ: אות ט).

רב נחמן: המוכר יכול לתבוע ההונאה לעולם. "לעולם חוזר", ובביאור הטעם נאמר "...עד דמיתרמי ליה זבינתא כזבינתיה וידע אי טעה אי לא טעה" (וכ"כ כאן רש"י, נ: ד"ה מוכר). לאור זאת כתב ר"ף (לא. בדפיו): "לעולם חוזר עד דמיתרבר לו דאיתרמי ליה זבינתיה וידע דטעה" (שיש עדים על כך - רשב"א). ורמב"ם (מכירה יב, ו): "מוכר חוזר בהונאה לעולם... לפיכך אם היה המקח דבר שאין במינו שנוי והוא כולו שונה, כגון פלפלין וכיוצא בהן - רזי זה אינו חוזר אלא עד כדי שישאל על שער שבשוק בלבד". אך רשב"א הביא דבריהם והקשה על כך מלשון "לעולם", וסיים "אלא משמע דלא קבעו זמן למוכרים בשום דבר, הואיל ואי אפשר להם לקבוע זמן בכל, דלא פלוג רבנן בתקנותיהם".

בפחות מהשיעור - זו מחילה, ולא לתר. רש"י (נ: ד"ה והלכתא). וזה פשוט לאור מה שכתב רש"י שרבא פסק כר' נתן, דכיוון דבשתות קנה בעל כרחו, אי אמרת בכדי שיראה מאי איכא בין שתות לפחות משותות? ריטב"א (נ:); תוס' (נ: ריש ד"ה אמר, ונחלת משה); תוס' רא"ש (נ:); תוס' רבנו פרץ (נ:). וכיוצא מדברי הגמ' בראש הסוגיה (נ:). וכן מוכח ממעשה דדורשכי (נא).

ולרבי נשאל האם ניתן הקפרש להיתבע תוך כדי שיראה. לדעת רבי, לא נפשט בסוגיה במפורש. אך יש מקום לומר שניטת הסוגיה שלא לתר, שכל סוגיית בעיית בתרייתא (שהיא לגבי ביטול מקח) הכי רהטא, לפי פירוש רש"י בסוגיה וכפי שביאר ריטב"א בשיטתו (ראה לעיל).

ביחס להתלבטות (השנייה) בגמ', האם ביטול-המקח לעולם, הקשו: מדוע לא פשוט מהברייתא (נ:), 'זה וזה בכדי שיראה לתגר'? כתבו בשו"ת מהרש"ך (ח"ב ס"ס קסז, ד"ה ועל מה שהקשה) ובחידושי רש"י (תירוץ ב), שהגמ' ביקשה לפשוט מן המשנה, ואמנם מן המשנה אין הכרח, אך מן הברייתא

ומדברי רבא אכן נפשט. רש"ש הוסיף גם שיש לפשוט מהברייתא את הספק הראשון - שמחילה היא לאלתר (כפי שמוכח מדברי נתן, כאמור בהערותנו לעיל בסמוך; ונראה שכוונתו שמדברי נתן נשמע לדברי). ועי' תירוח נוסף בתוס' ד"ר"ש וברש"ש.

ר"טב"א הרחיב בסיכום העולה מן הסוגיה, ומפאן הקשה על עצם הבעיה הזו ועל מהלך הסוגיה שבעקבותיה. כתב (בד"ה שמחו): "אשתכח השתא דאיכא בסוגיין דעד השתא ג' סברות". דהיינו, שלושה אופנים לפירוש המשנה. והוא מפרט (בטבלא שבקונטרס דפיהעזר שלנו, הן שורות א, ג וד): א) מחילה - בכדי שיראה; ביטול מקח - בכדי שיראה או לעולם [ברש"י ד"ה משום הכי חזרו נקט שביטול מקח בכדי שיראה, אך ר"טב"א שם פירש שאפשר לומר שלעולם, וחזרו כי אין להם רווח גדול כ"כ בין כל היום לבין לעולם, וכדברי רש"י להלן לגבי אופן ג. ולכא' נראה שאף רש"י לא בא לשלול זאת, אלא כאן פירש בפשטות וסמך על מה שיתברר בהמשך]. שמחו תגרי לוד - כי משתות עד שלישי לר"ט קנה ומחזיר, ולרבנן חזרו. חזרו - כי השיעור לר"ט כל היום (ולרבנן המחילה בכדי שיראה; נפק"מ לשתות ומטה). ב) מחילה - לאלתר; ביטול מקח - לעולם. ולר"ט משתות (כולל) עד שלישי - אונאה, כשתות דרבנן. שמחו - כי מעל-שתות ועד שלישי, דלרבנן חזרו לעולם, לר"ט (אונאה) בכדי שיראה. חזרו - כי לר"ט משתות עצמה - אונאה - כל היום (וחשוב להם יותר מביטול מקח דלרבנן לעולם ולר"ט כל היום). ג) מחילה - לאלתר; ביטול מקח - בכדי שיראה. ולר"ט מעל-שתות ועד שלישי אונאה, ושתות עצמה מחילה. שמחו - כי שתות עצמה מחילה לר"ט, ולאלתר; ולרבנן אונאה. חזרו - כי יותר משתות חזרו לר"ט כל היום (אונאה), ולרבנן (ביטול מקח) בכדי שיראה. ומפאן - **הקשה** ר"טב"א (עיין תוס' ג ד"ה אי אמרת בהקשותם על רש"י) על בקשת הגמ' לפשוט את הבעיה השנייה מהמשנה "חזרו לדברי חכמים": הרי בסיכום בעיה א מצאנו 3 סברים טובים למשנה, וכל אחד מהם מסביר היטב מדוע 'שמחו' ומדוע 'חזרו'; וא"כ מה אנו מבקשים עתה? **והשיב**, שהגמ' עתה מבקשת להכריע בין אופן ב ובין אופן ג. לשני האופנים מחילה לאלתר, וביניהם רוצה הסוגיה להכריע; ומקשה תחילה על אופן ב ברצותה להכריע כאופן ג (ביטול מקח בכדי שיראה): אם ביטול מקח לעולם, למה חזרו בהם תגרי לוד? הן לר' טרפון מעל-שתות ועד שלישי זו אונאה, כל היום בלבד! והגמ' דוחה את הראיה: ביטול מקח לא שכיח, וכשקורה - בו ביום חוזרים בהם, ואין רווח גדול בהרווחת הזמן מפל-היום לעולם. "היינו דאמרין לעיל בסברא השנית (ג: שורה 10) משום הכי 'חזרו', דעל האי פירוקא הוה סמיכין וכדפרישנא עלה לעיל, אלא דתלמודא לא פריש לה לעיל והשתא איתפרש".

ולמסקנת הסוגיה - משמע שאף לדעת רבי הוכרע בדברי רבא וברייתא שביטול מקח בכדי שיראה, "זוה זה בכדי שיראה לתגר או לקרובו", וכפשוט הברייתא; וכ"כ **ר"טב"א** לגבי 'תניא כוותיה דרבא': "...ובאידיך דינא (בדין זה זה בכדי שיראה - הערת המהדיר לשטמ"ק) תניא כוותיה אפילו לר' יהודה".

ביותר מהשיעור המקח בטל ושניהם חוזרים. כאמור בסוגיין. דבר זה נידון בראשונים, י"א שאין המאנא יכול לבטל המקח אא"כ דורש המתאנא שיחזיר לו את הפרש, וי"א שיכול, אך רק כל זמן שהמתאנא יכול לעשות זאת. ראה הערתנו לבבא בתרא (פג:).

נא. אביי: כמחלוקת ר"מ ור' יהודה וכו'. שדעת ר"מ שכל המתנה עמ"ש בתורה תנאו בטל, ודעת ר' יהודה שבדבר שבממון תנאו קיים. והעירו מפרשים, שלכאורה אביי לא הוצרך לומר "ושמואל כרבי יהודה", שעדיין יכול לחלק בין התם (דודאי עקר) לבין הכא (דשמא לא יהא שיעור הונאה). עיין ר"טב"א. וכתב **בנחלת משה**, שלשיטת רש"י יש לפרש, שהחילוק שהציעה הגמ' קודם אליבא דשמואל (בין 'ודאי קא עקר' ובין ספק) הוא דחוק, שלפיו נצטרך לומר שמה שהתנאי בטל במתנה עמ"ש בתורה הוא רק מדרבנן (עיין דבריו שם); ולא חפצנו לומר כן אלא כאשר אמרנו דרב נמי אתי ככו"ע; ומאחר שעתה חזרנו מזה לגבי רב, אפשר לחזור ולפרש ששמואל כר' יהודה וא"צ להידחק ולהעמידו כר"מ. וראה עוד להלן.

ולא פירש שהמחיר מופקע. ברייתא (נא:): מחלקת בין סתם (תנאו בטל) לבין מפרש 'יודע אני שאינו שווה אלא מנה ואני מוכרו לך ב-200 ע"מ שאין לך עלי הונאה' (תנאו קיים). ולשמואל לכאורה אין הברייתא הזאת מתפרשת יפה, שהרי לדעתו ר"מ פוסל התנאי בכל מקרה (שהרי ודאי קא עקר) ור' יהודה מכשירו! כתבו **בתוס'** (נא: ד"ה במה) בשם **ריב"ז**, שאפשר לשמואל לפרשו בשני אופנים: א. 'מפרש' = 'ע"מ שאין לך עלי אונאה', ונעשה כאומר 'יודע אני וכו'. ואתיא כר' יהודה (שהרי לר"מ תנאו בטל, דודאי קא עקר, כנ"ל). ב. אף כר"מ, ו'מפרש' כוונתו שהאומר 'ע"מ שאין לך עלי אונאה' דרכו לפרש ולומר 'יודע אני וכו', ואע"פ שאינו יודע האם אכן יש בו אונאה (וא"כ אינו ודאי). ובחידושי **מהר"ל מפראג** כתב (שם), שרבא יעמיד ברייתא זו כדברי הכל, ואפי' לר"מ, שכאשר מפרש כ"כ 'אני יודע' וכו' אין כאן אונאה, שאין אונאה אלא כשיש טעות, והרי כאן אין כל טעות, שהודיעו הכל והתקצה (משא"כ במקדש אשה 'ע"מ שאין לך עלי שאר וכסות', שלא תוכל לומר שפך הוא שווה עבודה). לפי זה, שמא אפשר לומר שאביי חזר גם מהעמדת שמואל ככו"ע, כדי שיוכל שמואל להעמיד ברייתא זו (דמפרש) כר"מ, דאל"ה כמאן מוקי לה? (וראה לעיל).

בהערת השוליים, 'ע"מ שלא תשמטני (אתה) בשביעית' (ממכות ג:). בפשטות, רב חולק כמו לגבי הונאה. וע"פ פשט דברי רש"י במכות, הסוגיה שם סוברת כאביי כאן, שרב כר"מ ושמואל כר' יהודה. ועיין כנסת הגדולה (לטור ח"מ סי' סז ס"ק ח); ודיברנו מזה בס"ד יותר בהערותנו החיצוניות במכות, ראה שם.

נא: שיעור הונאה במטבע. במשנה מוזכרים הסלע והדינר; וכתב **בתפארת ישראל** (אות כה), שהוא הדין לכל מטבע היוצאת, לפי שיעורה. רבא: וכן חולקים בשיעור הונאה במקדש. ולר"ט ה"נ שלישי. כ"כ **בנחלת משה**, שלאור דברי רבא, אכן ר' טרפון, דפליג לעיל (מט:), פליג הכא נמי ואמר שהשיעור שלישי (ע"ש).

עוד שם. כתב **רא"ש** (סי' יט, ע"ש) שיש לגרוס 'דבה' ולא 'דבא'. עיין ברי"ף (לא: בדפיו) וברא"ש, שהנפק"מ כיצד לפסוק במחלוקת שבמשנתנו. עיין **תוס' רא"ש** בשם **רבנו מאיר**, שלהלן (נה). ג"כ סתמא כר' שמעון, דתנן: "האונאה ארבעה כסף", והיינו ארבע מעות לסלע כדתנן לעיל (מט:); עיין ר"טב"א נה. ד"ה הא דתנן). ובמסורת **התלמוד** (על הגליון) העירו גרסת **רי"ף** במחלוקת רבא ואביי הפוכה. אך בנדפס גרסתו כלפנינו וכן מוכח בבירור מדבריו (וכתב **בניצוצי אור** שכוונת המגיה רק להפוך את סדר המאמרים ברי"ף). ואמנם אם נהפוך הגרסה כך ניחא, דאזלו אביי ורבא לשיטתייהו להלן עמוד ב, לגבי זמן תביעת הונאה, שאביי מטיל החילוק שבמשנתנו גם על המשנה לעיל, ורבא מחלק בין המשניות בסברה, בדומה לדרכיהם כאן. אלא שפן הראשונים והאחרונים שדנו בסוגיה לא מצאתי מי שיסייע להצעה זו. ובניצוצי **אור** הרגיש והעיר לגבי מחלוקתם להלן וז"ל: "וכנראה שכבר קלו ידים לתקן". ואם כוונתו שגם שם גרסה המקורית בהיפוך ויד מגיה שינתה לכדלפנינו, לכאורה קשה לומר כן, שבאוצר הגאונים (החדש, מכון אופק) מובאים דברי **רב האי גאון** המצטט את הגמ' להלן כפי שהיא אצלנו בגמ' וברי"ף. עכ"פ צריך לתת טעם לשינוי סברותיהם של אביי ורבא בין שתי ההשוואות בין המשניות; וצ"ע.

לא פחתה כ"כ מוציאה כערפה המקורי. כ"כ **רש"י** על דברי הברייתא (נב), ד"ה יתר על כן וד"ה מוכרה בשוויה, נב: ד"ה מוכרה בשוויה 'ביפה' ע"פ האוקימתא להלן (נב:). אמנם אוקימתא זו נאמרה לרב הונא דאמר יקוץ; עי' **משמרות כהונה** (נב), שזה מוסכם גם על ר' אמי דאמר יקיים (שהרי רש"י כתב כשיטתו, להלן נב. ד"ה בסלע עד שקל, ע"פ פשט לשון הברייתא "פוחת והולך").

נב. אפילו לשם כך. ע"מ לנקבה וכו'. **תוס'** (ד"ה יתר).

(השמטה) אביי (בביאור הברייתא): פחתה כאיסור $\frac{1}{24}$ דינר יותר משיעור הונאה - אסור להוציאה כשלקמה **תוס'** ד"ה אמר אביי: אפילו בדעתו להחזיר לו את הפרש. רבא (דחאו): הברייתא סתמה כר"מ שזה השיעור. ע"כ.

נב: שנשקה בשיעור הונאה וכו'. מדובר בשנפחתה בשיעור אונאה, לפי **רש"י** (ד"ה מאי קאמר) ו**רמב"ם** (הל' מעשר שני ד, יט), וכ"כ **בתוס'** (ד"ה נותנה) בפי' ראשון, ובשם **ריב"ז**; אך בשם **ריב"ם** כתבו שנפחתה פחות מדפי אונאה; וכן פירש **רמב"ן** (ע"ש). לדעת **רש"י** (נב. ד"ה נותנה, וכאן לאורך

הסוגיה), במו"מ שבסוגיה בדברי חזקיה (הראשונים) נידון האם יכול לתתה בפדיון מעשר-שני כמטבע שלמה (ה"א), או כשווייה, למסקנה (ד"ה בתורת יפה, שני הדיבורים). וכ"כ רבנו עובדיה מברטנורא, וסיים "...דשם מטבע יש עליו, דמי שאינו לזקחה בשווייה בתורת מטבע אלא כמו נסכא של כסף - אינו אלא נפש רעה". אך לדעת ריב"ן (בתוס') מחללה כסלע שלם (והקשו עליו), וכ"כ רמב"ם (שם). ועכ"פ היתר לחלל עליה, לדעה שמדובר בנפחתה כדי אונאה, היינו כדי אונאה בדיוק, אך אם נפחתה יותר מזה אסור; כ"כ המאירי (בסוף ביאורו למשנתנו): "ומ"מ פחתה כיתר משתות - אין מחללין עליה"; דרך אמונה (על רמב"ם שם, ס"ק קכב). ע"ע דרך אמונה (שם ובמיוחד ס"ק קכו, ובביאור ההלכה שם).

ושם. מש"כ 'או נפגמה' התבאר ע"פ רש"י (סד"ה דמוקי אזוחא), וכפי שביארו בתורת חיים (ד"ה ש"מ), שזה חידושו של רב פפא (על דברי המשנה): "... נראה דבא להוסיף שאר מיני פגמים כיון שנשברה קצת או נפחת קצת צורתה וכיוצא בהן, וכן משמע מפירש"י ז"ל..."; ע"ש. ובפני יהושע (בתד"ה נותנה) כתב (לאור שיטת רב הונא, שבנשחקה פחות ג"כ יקוץ) שיש לחלק בין נשחקה כשיעור ההונאה בדיוק (אז יקיים והנמנע מלקבלה כמו שהיא קמפון), לבין נשחקה יותר (אז יקוץ).

שם. כל עוד אפשר להוציאה. אף בדוחק. רי"ף (לא: דפיו), רבנו חננאל ועוד.

ג: גם אין שווי פרוטה - ר' יוחנן; בו, וקשיא; ר"ל (ומשנה להלן נה): בחומשו. הנה הגמ' להלן (שם) אומרת שהמשנה שם אתיא כמ"ד 'אין בחומשו' (ר"ל), ואינה טורחת ליישב דברי מ"ד 'אין בו עם המשנה שם. וכתבו שם בתוס' (נה: ד"ה כמאן): "כמאן דאמר אין בחומשו - ולמ"ד 'אין בו קשה; וכן נמי איתותב לעיל". וכאן בסוגייתנו נותרו דברי ר' יוחנן ב'קשיא' (אם כי לא איתותב, ועי' רש"י סנהדרין עב. ד"ה קשיא) מהברייתא של "מע"ש שאין בו ש"פ דיו שיאמר", מ"דיו". בדברי תוס' הנ"ל התחבט רבי יהושע לאנג בספר חיבת הקודש (ערכין כז), בעקבות דברי תוס' שם (ד"ה רבי יוסי) שקישרו בין מחלוקת התנאים שם ובין מחלוקת האמוראים כאן. וזו לשונו: "ונלע"ד בעז"ה ליישב קושיא חמורה בזה בהא דאיתא בב"מ (דף נה), דפרקי שם על המתני' שם דחשיב חמש פרוטות דאמאי לא תני מעשר בפרוטה, ומשני: כמ"ד דאין בחומשו'. ופרקי: וליתני 'חומש-מעשר בפרוטה' ומשני: 'בקרנא מיירי, ובחומשא לא קמיירי'; ע"כ. ותמוה מאד, דלמ"ד דאין בו [היינו ר' יוחנן ור' אמי שם דף נג:] תקשה מתני' והתוס' שם (עמוד ב' ד"ה כמאן) כתבו דלמ"ד דאין בו קשה מתני'. ותמוה, דאין לא ידעו המתני'! וכמו שהקשו התוס' כזה במנחות (דף ט. בד"ה עד) ובתוס' בשבת (דף מד. בד"ה דכ"ע)! אולם יש ליישב מאד נכון וברור, דלפי המבואר הכא פלוגתא דתנאי היא בזה, וא"כ יש לומר דמתני' דהתם הוא כמ"ד דאין בחומשו, ואינהו ס"ל כאידך תנא דהכא דס"ל אין בו...". וכתב, שלפ"ז גם מובן מדוע הגמ' בסוגייתנו הניחה דברי ר' יוחנן ב'קשיא' ולא ב'תבותא', "משמע שיש תירוץ לזה, וכמ"ש התו"ט (פ"ז דגיטין מ"ו)..."

נד: בתרומה "ויסוף...". כתב במגן גבורים, שלמסקנה, דהקדש יליף מהיקש "חמישית קסוף-ערך", נמצא שגם בתרומה אין הלימוד ממשמעות המילה "ויסוף" (שישנה גם בהקדש), אלא מגריעת הוי"ו והוספתה ל"חמישיתו" ← "חמישיתו".

הפרדה 'הקדש שני'. עי' בתוס' (ד"ה דלמא) שנצרכו שתי הדרשות, אחת לבית ואחת למיטלטלין.

שם. יש לציין, שלפי צד אחד בביעא בתמורה (ט;), שלא הוכרעה, אך יש העדפה ע"פ 'את"ל' לצד האחר (פרש"י שם (ד"ה אי שני) ש'הקדש שני' שאין מוסיף חומש לדברי ריב"ל - היינו מתפס בעל-מום לבדק-הבית וחיללו על בעל-מום אחר; שאם חיללו על תם 'הקדש ראשון' הוא, שעלהו, ומוסיף חומש (ובהגהת הגר"א שם אות ח כתב שפירושו דחוק וביאר באופן אחר). כאמור, הבעיא שם לא נפשטה, אך לפי המקובל להכריע על פי 'אם תמצו לומר' יש להכריע שם כפאפשרות האחרת, ולהכריע זו א"צ לחידוש זה של רש"י.

נה. (השמטה) 'פרה זו תחת פרה של הקדש' (וכן תלית) - פרויה ויד הקדש על העליונה (אם אינה שווה כמותה, ישלים). 'פרה זו בחמשה סלעים תחת פרה של הקדש' - אם אינה שווה 5 ישלים. ע"כ.

אין הונאה בפרוטות אלא באיסור, שהיא מטבע הפסד הקטנה ביותר (רש"י ד"ה אין אונאה לפרוטות), ושווייה 8 פרוטות (קידושין יב.). ושיעור המקח צריך להיות איסור ומעלה (רש"י נו: ד"ה לפרוטות), עיין דבר יעקב.

פרוטה וכו' מעילה בהקדש. ובתוס' במעילה (טו. ד"ה קדשי וד"ה אחד) כתבו ש"א שהשיעור למעילה הוא כזית. רש"י שם, משמרות כהונה שם: בדבר שאינו בר אכילה - ודאי השיעור שווי-פרוטה; ובאכילה לאבא שאול בפסחים (לב:); דף שאכל תרומה בשווה-פרוטה, וכן מעילה, ולת"ק תרומה בכזית וא"כ ה"ה למעילה (ע"ש לג.).

בסוף הדין תבע הנדון את התובע. רש"י (נה: ד"ה גומרין). דהיינו, שהנתבע התחייב בדין, ועתה תובע הוא את בעל דינו, כדי שינפד סכום קטן זה מחובו (דבר יעקב א, ע"ש).

נה: תרומת-מעשר ואפילו של דמאי, לר' מאיר. בסוגיה, השיב כן שמואל, ורבה תמך בדבריו. אך אביי אמר שאין תשובתו טובה, שיש לחלק בין מיתת ב"ד (גט) ובין מיתת בידי שמיים (תרומת מעשר). וכתב בתורת חיים (נו): "וא"כ לדידה תיקשי הא דרבי אלעזר: וכי עשו חכמים חיזוק וכו'! וצריך לומר דאביי מוקי מתניתין כרבי מאיר דסיטון, דאירי נמי במיתה בידי שמיים". וכ"כ בכוס הישועות (נו. וע"ש). ובמשמרות כהונה (נו). כתב שלאבני טעם משנתנו שחייבה חומש בדמאי, שלא יזלזלו בקדושתו. ועיין יפה יענינים (נה: ד"ה הא מני).

זו. יש להם ביטול מקח. כתב רש"י: ביותר משתות. ובתוס' (ד"ה אמר) הקשו מלהלן (קח). שא"ר נחמן שאין אונאה לקרקעות, לגבי זבן במאתן ושווייה מאה. ועל כן אמר רבנו תם שמפי שניים ואילך יש ביטול מקח (בפי שניים בדיוק יש סתירה בין תוס' במקומות שונים, עיין פנ"י; ביאור הגר"א לחומ"מ רכז, כט, ס"ק מ-מא, וש"ך שם ס"ק יז). ולשיטת רי"ף (לב.), רמב"ם (הל' מכירה יג, ח) וריטב"א, רב נחמן להלן (קח). חולק על דברי ר' אמי כאן (אף שכאן הוא אמרם בשמו), ולדעתו אין לקרקעות (ולעבדים ולשטרות) אף ביטול מקח, ואפילו ללא הגבלה; ויש לפסוק אפוא כרב נחמן, דקי"ל כרב נחמן בדיני (כתובות יג). ומחלוקת זו קדמונית היא, וכפי שהביא רי"ף עצמו שנחלקו בה רבותיו, ועיין אוצר הגאונים החדש (מכון אופק, ה'תשע"ב), שם לוקט מדברי כמה גאונים בסוגיה זו. כדי ליישב שיטת רש"י מקושיית תוס' הנז' מהגמ' להלן, לכאורה אפשר לומר שסובר כרי"ף, ור"נ להלן חולק על ר' אמי דהכא. אך בפני יהושע בקידושין (מב: בתד"ה ה"ג) כתב, שיש לפרש אחרת את הגמ' להלן: "מעיקרא הוי ס"ד דדין ביטול מקח במקרקעות כדין אונאה במטלטלים, שיהא המקח קיים ויחזיר אונאה; ואמר רב נחמן: אין אונאה לקרקעות, אלא ביטול מקח, לגמרי משמע". ונמצא שהסבר זה הופך את הבנת הסוגיה להלן (וצ"ב שרש"י לא רמז לזה שם). נראה שלא בחר להסביר את רש"י כרי"ף, מפני שלפירש"י בקידושין ולגרסתו שם (במימרא דרבה) משמע שיש ביטול מקח לקרקעות (תוס' ורי"ף שם גרסו אחרת). ואולי י"ל שרש"י מפרש כרי"ף, אלא שסובר שר"ז יחידאה הוא, ורבה בקידושין חולק עליו בזה (כשם שחולק עליו שם לגבי פסיקה במחלוקת רשב"ג ורבנן בטעות ב"ד, לפי רש"י שם). וייתכן אפוא שרש"י לא יפסוק כרב נחמן אלא כרבה (ונמצא רש"י סובר כפירוש הראשון שהביא רי"ף; וכ"כ בדבר יעקב א). ובחידושי מהר"ל מפרגא (אשר הקשה על שיטת רי"ף) כתב לחלק בין היכן שהקרקע נמכרה ביוקר - שאז אין אונאה ולא ביטול מקח, שהקרקע שווה כל מחיר שיינתנו בעדה, ובזה דיבר רב נחמן להלן (קח); לבין היכן שנמכרה בזול, שם אין אונאה אך יש ביטול מקח. ולכאורה בחילוק זה אפשר גם ליישב דברי רש"י. ואכן כתב כן בספר בית אהרן להלן (קח). ובכתובות (צט: ברש"י ד"ה והאמר מר; וגם בסוגיין העיר על כך). והיינו, כי בסוגיה בכתובות שאלו את ר"נ לגבי שליח שטעה ומכר בזול, והקשו עליו. לגרסת רש"י 'האמר מר אין אונאה לקרקעות', ופרש"י שהקשו מהמשנה דידן, וע"ש בתוס' ובשא"ר הגרסה האחרת ופירושה שמקשים מדבריו להלן (קח); ובכ"מ נמצא כי הסוגיה להלן בבן-המצר, בקונה שקנה ביוקר (אין אומרים 'לתקוני שדרתיך' וכו'), והסוגיה דכתובות, סותרות. וליישב זאת, כתב בבית אהרן, שלשיטת רש"י הא דאין אונאה לקרקעות הוא משום

דקרקע שווה כל כסף שניתן תמורתה; וסברה זו שייכת, כאמור, רק כשהקרקע נמכרה ביוקר, כבסוגיה דלהלן; משא"כ בסוגיה דתובות שנמכרה בזול (ולכן גם הדגיש רש"י שם שהקושיה שם היא מהמשנה ולא מדברי רב נחמן להלן, שהם עוסקים באונאת קונה, דהיינו שנמכרה הקרקע ביוקר, משא"כ בתובות, שמדובר באונאת מוכר, שנמכרה בזול).

בהקדש וכו'. ע"י רש"י (ד"ה כ"ש), שבהקדש "ליכא טעות כלפי שמיא" (ועל כן אי שמעינן דבהקדש איכא מקח טעות כ"ש בהדיט). ובהערות הרב יוסף שלום אלישיב הקשה מב"ק (כ: ד"ש דעת הקדש, "הקדש שלא מדעת כהדיט מדעת דמי"; ולפי"ז בסוגייתנו היה להקדש להיות חמור יותר). ועל כן כתב: "והביאור בזה הוא, דכיון שיש דעת שכינה, א"כ מהדין היה צ"ל דבטל המקח אף בפחות משתות, שהרי בהדיט אם היה יודע הלוקח מלכתחילה שמונה אותו המוכר אף בפחות משתות לא היה קונה כלל, וא"כ כיון שמ"מ נתמעט הקדש מאונאה של פחות משתות, ממילא אין ג"כ הבדל בין פחות משתות ליותר משתות. וזהו טעם שמואל שהקדש שווה מנה שחללו על שווה פרוטה מחולל".

חילל קרבן בעל-מום על בהמה תמימה וכו'. בסוגיה בתמורה (כז:): לא נשאר ההסבר שחולקים האמוראים (ר' יוחנן ור"ל, לפי רש"י כאן וגרסת הגר"א גם בתמורה; ר' ירמיה ור' יונה, לגרסת הספרים בתמורה) בדשמואל, דמר אית ליה ומר לית ליה. ולגבי 'לכתחילה' ו'דיעבד', רש"י בתמורה (ד"ה לא בין למר) פירש כמו תוס' כאן, והגר"א שם הגיה בגמ' לפי פרש"י שם. וראה באורך בהערותנו לתמורה, שאפשר שלפי רש"י שם עמדה גרסה אחרת מאשר כאן, ושכל מקום פירש לפי הגרסה שבידו. או שרש"י, למרות משמעות דבריו כאן, מסכים לתוס' ש'לכתחילה' פירושו כשטעה בהערכת שווי החפץ ו'דיעבד' שחיללו בזול בידועין (עיינו כאן במהר"ם ש"י שהסתפק בדעת רש"י), ונמצאו הסוגיות שוות בעניין זה. או שהסוגיה כאן מדברת אחרי החורבן (ששייך לחלל לכתחילה בזול, כדבר יהודה בערכין כט). ובתמורה לפני החורבן. וראה שם עוד, שלהגהת חק נתן שם ברש"י (והשאיר גרסת הגמ' על מְכֻנָּה) נמצא שהסוגיה שם מתמקדת בסברותיהם של ר' יונה ור' ירמיה בניגוד לסוגיה כאן שמתמקדת בסברות ר' יוחנן ור"ל (ועיינו כאן בשטמ"ק בשם תוס' שאנן דאפשר דהיינו הך).

וחלקו בדבר חסדא. רב חסדא חידש שלגבי הקדשות "אפילו פחות מפדי אונאה חוזר" (אין הכוונה שמתבטל המקח, אלא קנה ומחזיר האונאה - כך מוכח מן ההקשר). ריש לקיש כרב חסדא, ור' יוחנן מסביר את המשנה כפשוטה. וביחס לגוף דברי רב חסדא, כתב בתוספות הרא"ש: "ואין לתמוה על האי דמעטינן גבי הונאת קרקע להקל והקדש להחמיר; שזה תלוי בסברא, כי היכי דבבבא קמא (לז: לר"ש בן מנסיא) ממעטינן מ'רעהו' נכרי להקל והקדש להחמיר. אי נמי איכא למימר דהיינו טעמא דהקדש אינו בתורת אונאה אפילו משהו, משום דלא שייך ביה מחילה, אבל הדיט דשייך ביה מחילה - פחות מכדי אונאתה מחילה הויא". ובחידושי מהר"ל מפרגא הקשה, לרב חסדא, "איך קָלַל (מתני') דבר והפוכו ביחד, מיתני דאפ"ל פחות מפדי אונאה חוזר, וזה אפילו יותר מכדי אונאה אינו חוזר"? וכתב, דה"ק מתני': אלו דברים שאין בהם איסור אונאה, דאע"ג דהקדש אפ"ל פחות מפדי אונאה חוזר אין כאן איסור אונאה, דקרא מיעטו. יש שהקשו על רב חסדא מלשון המשנה, מדברי ר' שמעון שבסמוך - "קדשים שהוא חייב באחריותן יש להן אונאה, ושאינו חייב באחריותן אין להן אונאה". בהערות רבי יוסף שלום אלישיב כתב לחלק, שכאשר נתאנה ההקדש, אז חוזר בכל חריגה; אך כשהקדש הונה הדיט אין אונאה אפ"ל ביותר, וא"כ מתני' לגבי הקדש לצדידין קתני, בנתאנה ההקדש לחומרא ובהונה הקדש את ההדיט לקולא; ע"ש. ור"ש קאי אהקדש שהונה הדיט, שבקדשים שחייב באחריותם יש הונאה. וע"ש שהקשה על כך וביאר באופן אחר, בדקדשים שחייב באחריותם ההקדש לא נתאנה כלל, שהמקדיש חייב להשלים השיעור מצד אחריותו, ונמצא שיש רק דין ודברים בין המקדיש ובין השני (הקונה ממנו). ובמנחת שלמה כתב, שבקדשים שהוממו אין מוטל על ההקדש לפדותם ולא איכפת לו מהם, לכן ס"ל לר"ש דנקרא אונאת הדיט.

זנ: סיכסם שִׁסְפַק סולת 4 סאים בסלע, והתייקרה. וכתב רש"י: "דאילו הדיט אסור לפסוק על פירות עד שיצא השער, וכאן אפילו לא יצא השער עדיין לארבע - פוסקין". והקשו בתוס' (ד"ה לספק), שאם לא יצא שער ואין לו סולת עתה, על מה מחלל מעות הקדש? השיב רמב"ן: "וי"ל שחללן על מקצת הסלתות ופסק על השאר כדי דמיהו לספק מארבע סאין בסלע". ע"ע דבר יעקב (אות ג).

עוד שם. העיר רמב"ן, שהדוגמה הזאת, המובאת בגמ' לריבית להקדש, אינה אלא ריבית דרבנן, ולמעטה בהקדש לא איצטרך קרא ('אחיך') ולא הקדש), אלא לריבית קצוצה, דאורייתא ("כגון שקבל עליו מעצמו ליתן סאה לסלתות, ועמד הגזבר והרניח לו הזמן כדי שיתן שתי סאים; וכן במעות"; וע"ש באופן נוסף).

וכן אין בהם וכו'. בעניין שבועת המודה במקצת ראה באורך בהערותנו החיצוניות לשבועות (מב: בס"ד).

"על כל דבר פשע" ובהערות השוליים. עיינו בסוגיה בב"ק (סב: בס:): וכפי שהעיר ריטב"א כאן, העירו תוס' בשבועות (סוף מב: וראה הערתנו שם). שומר חנים אינו נשבע. כתבו בתוס' (ד"ה שומר) שגם אינו משלם על פשיעתו. אך רמב"ם (שכירות ב, ג) כתב שחייב לשלם, שהפושע כמזיק; וכ"כ רמב"ן (נו). ודייק כן גם מדברי רש"י שם (ד"ה אינו נשבע, ע"ש, וכ"כ בש"ך דלהלן ודייק גם מרש"י נח. ד"ה הכא בנושא שכו. ועיינו דבר יעקב אות יא ולעיל נו. אות יא). ובשו"ע (ח"מ סו, מ) הביא בסתם דברי תוס' וכו"ל דברי רמב"ם, וכתב רמ"א שהסברה הראשונה עיקר. וכתב בנתיבות המשפט (ביאורים, רצא ס"ק לד), שהתורה מיעטה פריטים אלו מדין שמירה כלל, ועל כן פטור מכל מה ששייך בזה. אך ש"ך (ח"מ סו ס"ק קכו) כתב שאע"פ שזו שיטת רוב הפוסקים, נראה לו מן הגמ' שהדין עם רמב"ם; ושמה שכתב רמב"ם שהפושע כמזיק כוונתו שחיובו פשוט כאילו הזיק, והסביר, שעבדים ושטרות אינם מוזכרים בתורה בעניין זה כלל, "ומוקמינן להו אסברא מבחוץ דפטורים משבועה וחייבים בפשיעה, דפושע כמו מזיק הוא", שהתמעט מן החיובים המפורשים ומן השבועות, אך עדיין שומר הוא עליהם (לעומת פשיעה בבעלים דלהלן צה, שבפירוש פטרה התורה מכל החיובים. וכ"כ בשו"ת חתם סופר ח"מ סי' צד). וע"י שיעורי מ"ר הרב צדוק אליאס (ה'תשס"ה, מהדורה פנימית, סוגיה 38).

נח. גזבר הקדש ששכר פועל וכו' שכר שבת. וע"ע שבת (קכ:), לגבי הצלה מן הדלקה, שאומר 'באו והצילו לכם'; ומותר המציל להחזיר לו ולקבל שכר במוצ"ש, ואין זה שכר שבת, שלא התנו מראש (רש"י שם ד"ה חסידי וד"ה והכי קאמר; ע"ש). ולגבי ההבלעה, יש לאסור כאשר החשבון מדוקדק עבור כל יום ויום - שבכתובות (סד:): אמרו לגבי אשה שבעלה מורד מתשמיש, שמוסיפים על כתובתה כנגד כל יום, אך לא כנגד שבת. ע"פ תוס' (שם: ד"ה מיחזי; וע"ע שש"כ דלהלן פ' כח סע' סד-סה). תו איתא, בשכר מתורגמן אין רואים ברכה, דמיחזי כשכר שבת (פסחים נ; וביאר שם מהר"ם חלאווה: "אבל לא מצי למיסר עליה - כיון דאיכא נמי ימי חול לפעמים דמתרגם. ומ"מ אסור הוא, דרובא לשבתות הן"). ע"ע בירור הלכה (פסחים נ; שבת קכ; וע"י דבר יעקב לכתובות סד: אותיות א-ג); שו"ע (או"ח שו, ד), ושמירת שבת כהלכתה פרק כח (במהדורה החדשה סע' נד-עו) בפרוטרוט.

נח: וכן לבהמה ולמרגלית עד פי 2. כתב בתורת חיים, שלא קאי אספר תורה, שאין קץ לדמיו כלל. ע"ש.

אונאת דברים. התבוננות במשנה מראיה על הקשר הפהותי בין הנושא שלנו - שבמובנו הרחב נכלל בהגדרת גרימת צער לזולת וכביכול אינו ובין אונאה אלא שיתוף השם בלבד - ובין נושא המשניות הקודמות. "כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים". והדוגמה הראשונה במשנה ממחישה את החפיפה בין התחומים: "לא יאמר לו 'בכמה חפץ זה?' והוא אינו רוצה ליקח". ורק אחרי דוגמה זו המשנה מביאה דוגמאות שאינן מעולם המסחר. ובה יש להבין את הקשר בין משנתנו ובין המשניות הבאות (נט: ס), שהן עוסקות בהטעיה ובמשיכת לקוחות אפ"ל ללא מליס.

שם. רמב"ם הביא דוגמה נוספת לאונאת דברים, וז"ל (הל' מכירה יד, יד): "נשאלה שא"ל על דבר חכמה - לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה 'מה תשיב בדבר זה?' או 'מה דעתך בדבר זה?', וכן כל כיוצא בדברים הללו". דוגמה זו אינה מפורשת בסוגייתנו, ובקריית מלך של רבי חיים קניבסקי (על

רמב"ם (שם) ליקט, כדרכו, את המקורות לדוגמה זו; וזו לשונו: "ב"ב פ"א ב' תשאלני בבית המדרש כדי לביישני? ועי' חולין ו' א' אם יודע תלמיד כו' ומו"ק ה' א' בשבתא דריגלא כו' ועי' פסחים ק"י א' דאיתבן בפירקא".

שם. 'זכור מעשי אבותיך'. עוד על הונאת הגר עי' להלן (נט:). למעשה שהיה בעניין זה, עיין יומא (עא:). מעשה בכהן גדול אחד שיצא מקה"ק וכו', שדיבר שלא כראוי כלפי שמעיה ואבטליון, וע"ש רש"י (ד"ה דלא עבד עובדא דאחרון) שהביא דברי משנתנו.

רב חנניה ב"ר אידי: עם שאתך בתורה ובמצוות (נט:). פירושו - מי שאינו בתורה ובמצוות לא נאסר להונות אותו בדברים. **נמוקי יוסף** (לב: בדפי ר"ף), **מהרש"א** (נט:), **רמ"א** (בשו"ע חו"מ רכח, א). ע"ע בנמו"י פירוש נוסף - מי שהונה אותו, מותר להונותו חזרה. אך **ריטב"א** פירש: אשתך.

ר' יהודה: לא יראה עצמו לשווא כאילו רוצה לקנות. "לא יתלה עיניו על המקח". חידושו של ר' יהודה הוא שאפילו בשב"א-ולתעשה אסור. עיין **יהוסף**.

יורד לגינהם ואינו עולה אלא ל-12 חודש. **תוס'** (ד"ה חוץ), **ריטב"א**; ע"ש.

נט. שערי דמעות לא נעלו. וכן בסוגייתנו: שערי הונאה לא נעלו. ונראה דחד הוא, **מרש"י** להלן (עמוד ב ד"ה חוץ): "חוץ משערי אונאה - לפי שצער הלב היא,

וקרוב להוריד דמעות". וכ"כ **מהרש"א** להדיא (חידושי אגדות, ד"ה כל השערים; ע"ש). ועי' **תוס'** שם (ד"ה חוץ), שכתבו על דברי רש"י הנ"ל: "ובחנם דחק כן, דהא דר'יש לעיל רב חסדא בהדיא מדכתיב 'הנה ה' נצב על חומת אנך'". ומדבריהם נמצא שאכן תרתי נינהו, דאל"ה אמאי נקט להו בתרי קראי? (ואם תקשה על כל מאמר: הא קאמר "כל השערים... חוץ...". והאיכא אידך! לכא' י"ל דאין למדין מן הפללות אפי' במקום שנאמר בו חוץ, כדאמרין בעירובין כז. ע"ש. עי' מהרש"א). ולרש"י אכן תרי קראי נינהו, ומצינו כיו"ב בכהאי גוונא שבדברי אגדה אין כ"כ קפידא ללמוד דבר אחד מתרי קראי (ולעתים יש בזה לחיזוק העניין). ולכאורה (כפי שעולה מהמשך דברי תוס') רש"י לטעמיה, שפירש דברי אימא שלום "מבית אבי אבא - מבית אבי המשפחה, שבת נשיאים היתה, והם מבית דוד", ולכן נקט רש"י קרא דתהלים, "אָל דמעתא אַל תחרש", ולא קרא ד"חומת אנך" שאמר הנביא עמוס. וכ"כ **בעין יהוסף** (נט: בתד"ה מבית); וע"ש שהקשה על זה.

נט: המצער גר וכו'. (השמטה) **פ"י ג"ר** ה"ה **ב"ר** **מ"ר** - גנאי לכם שם גרות.

ס. התירו לערב בין יין חריף וכו'. לשון המשנה: "**באמת** אמרו: בין התירו לערב קשה בְּרַךְ מפני שהוא משביחו". ואמרו על זה בגמ': "אמר רבי אלעזר: עדה אמרה, כל 'באמת אמרו' - **הלכה** היא". ו**פרש"י** (ד"ה באמת הלכ'): "...ואין לְחַסֵּם (=להסס, עי' לעיל כג: ורש"י ד"ה מחסם) ולגמגם דבר" (ובשבת צב: לא פירש מאומה). ובמק"א פירש: "כל 'באמת' הלכה היא ואין חולק בדבר" (סוטה לח. ד"ה באמת). ולא פרש"י כאן ש"הלכה" = הלכה למשה מסיני, כפי שפצוי (עי' כרתות יג: וד"ה הלכה; שבת קלב. ד"ה עקיבא; פסחים פא: ד"ה מהלכה; ועוד); שאין זה מסתבר שזו הלמ"מ. וכן מצינו ש"הלכה" אינה בהכרח הלמ"מ - בקידושין (לז:): "תנן התם... ערלה - הלכה... מאי 'הלכה'? אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכתא מדינה; עולא אמר רבי יוחנן: הלכה למשה מסיני". וכ"כ **רבנו עובדיה מברטנורא** במק"א (תרומות ב, א), וזו לשונו: "באמת אמרו - כל היכא דתנינן 'באמת אמרו' - כאילו היא הלכה למשה מסיני, אבל לא דוקא הלכה למשה מסיני, שהרי בפרק קמא דשבת (דף יא.) שנינו 'באמת אמרו חזון רואה היכן התינוקות קורין, ומדברנן היא'. ובתפארת ישראל (שם אות ב) כתב: "באמת אמרו - ברוב דוכתא דתני הכי הלמ"מ"ס הוא". ומעניין, שעל הדוגמה ממסכת שבת פירש **ריבב"ן** (שבת יב:): "כ"מ שנאמר 'באמת' - הלכה למשה מסיני", והוא ע"פ **הירושלמי** שם (א, ג), ועי' **ראש יוסף** שם.

ואמנם מצינו שאפילו לשון מפורשת של "הלכה למשה מסיני" (כמו בירושלמי) עשויה להתפרש כביטוי לחיזוק הדין אך לא דווקא למשה מסיני (ואולי על דרך מה שאמרו במגילה יט: "שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דקדוקי תורה וקדוקי סופרים, ומה שהסופרים עתידין לחדש, ומאי ניהו? - מקרא מגילה", וראה להלן); שכן שנינו (ידיים ד, ג) ומובא בחגיגה (ג:), שא"ר אליעזר: "מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית", ע"ש במשנה דיון ארוך בזה, וממנו ברור שכל הדין אינו אלא בתקנת חכמים. וכן פירש שם ר"ש **משאנץ**: "לאו דוקא". וכן ברור מדברי **רש"י** (חגיגה ד"ה פשוט ידך, וע"ש ד"ה א תחושו וד"ה כן מקובלני). וז"ל **רע"ב** (ידיים שם): "הלכה למשה מסיני - לאו דוקא. דאין זה מן התורה, אלא כאילו היא הלכה למשה מסיני. מיהו בתוספתא משמע דהלכה למשה מסיני ממש קאמר". וכן העיר ר"ש שם; ועי' תוס' יו"ט שם. וכתב **רדב"ז** (הלכות תרומות פרק א, ו): "ונ"ל לתרץ, שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה כל מה שעתידין לחדש הנביאים והחכמים, ואמר לו: כי גזרי רבנן על ארץ עמון ומואב מעשרות יהיה נוהג מעשר עני בשביעית. ואין זה דוחק". לדוגמה נוספת עי' **פני יהושע** (שבת עט: לגבי הלמ"מ מזוזה על דוכסוסטוס). ע"ע בדברי **מהר"צ חיות** (כאן, וע"ע בדברי ב"ק יז:).

רא שלח לחנות אחרי שפגזו במים, שפזיגתו נפְּתָה. כתב **במענה אליהו** (רבי אליהו צאהלין, זולקווא-אמשטרדם ה'תק"ח): "ואפילו למאן דפליג על ר' אחא וס"ל דאסור אפילו בדבר הנִטעם - היינו דוקא כשהוא מערב מעט ומרמה, שאין כל אדם יכול להבין שפָּעֵר, אבל האי חמרא דרבא כולי עלמא ידעי שהוא מעורב, ובדאי אמרינן ביה סבר וקיבל".

ר' יהודה אוסר וכו' או למכור בזול ביחס לשָּעֵר. גם זה מדברי ר' יהודה; **מלאכת שלמה** (על המשנה).

ס: לפני מכירה אסור לַפְּזוֹת חפץ ישן שִׁנְיָה חדש. כתב על זה רמח"ל ב**מסילת ישרים** (פרק יא): "ואם תאמר בלבבך: ואיך אפשר לנו שלא להשתדל במשָּאָנוּ וּבְמִתְנֵנוּ לַרְצוֹת את תבירנו על המקח ועל שווינו? חילוק גדול יש בדבר, כי כל מה שהוא להראות את הקונים אמיתת טוב החפץ ויפיו, הנה ההשתדלות ההוא טוב וישר; אך מה שהוא לכסות מומי חֶפְצוֹ, אינו אלא אונאה ואסור. וזה כלל גדול באמונת המשא והמתן".

איזהו נשך. פרק זה, שעניינו המרכזי הוא הלכות ריבית (שרשי הדין בעיקר בסוגיות בדפים ס: -סא: עא. עה:), מתאפיין במערכת מושגים ייחודית. על כן אמרתי להציג כאן בקצרה את הבולטים שבהם, והוא כמילון-מונחים מקוצר לפרקנו. **אגו נטר** - שכר המִתְנֵת מעוֹת (ג:). **ריבית קצוצה** - הלוואת 4 דינר 5-5, האיסור דאורייתא (סא:). **אבק ריבית** - ריבית דרבנן (סא:); ור' רש"י סב. ד"ה ובדינינו אין מחזירין, ובפרט בדרך מכירה (עי' רש"י סוף סו:; וע"ש בפנ"י). **סאה בסאה** - הלוואת פירות לקבל כמותם וכמידתם (עה:). **פסיקה על פירות** - תשלום מראש עבור פירות שיסופקו בעוד זמן רב (עב:). **אָמְנָה** - פסיקה לקבל כסף (ע"פ שְּעֵר) (סג:). **משכנתא** - משכון (בדר"כ שדה) שמשמש בו המלווה (זס:). ובוה יש 'אתרא דמסלקי' - שמסלקים את המלווה בכסף. ויש האוכל 'בנכייטא' - שפְּנִימִים מן החוב סכום מסוים על כל שנה שהמלווה שם. 'קיצותא' - קציבת מספר שנים שלאחריו כל אכילת פירות (ע"י המלווה) תהיה בשימא (סז:). 'משכנתא דסורא' - אחרי סך שנים מסוים החוב פוקע והשדה חוזרת ללווה. **עיסקא** - סחורה (או מעות) הניתנת לסחור בה ולחלוק ברווחים, ואצל המתעסק בה חצייה הלוואה וחצייה פקדון (קד: סח:). **צאן ברזל** - סוג של 'עיסקא', שבה כל האחריות על המתעסק, וחולקים ברווחים (ע:). **קרוב**/רְחוּק לְשָׁכֵר/להפסד - סיכוי רווח והפסד, והם מְקַד לְבַחֲנֵת הַתָּר המכר (סד:). או העיסקא (ע:). **טרשא** - מכירה בהקפה ביוקר (סה:), והוא לשון חֶרֶשׁ - שהריבית אינה נשמעת; (רמב"ן).

(תוספת) בגמ' נראה שיש ספק, לגבי הלוואת פרוטות כאשר בינתיים השתנה היחס בינו לבין הפְּעֵה, האם הולכים לפי שעת ההלוואה (אם קצבו שישלם יותר פרוטות, ועתה הפְּעֵה מכילה פרוטות רבות יותר - אסור. ואם הפְּעֵה מכילה פחות פרוטות - אם קצבו 'מעיה' אסור), או לפי שעת הפרעון (להפך). וכתבו **רמב"ן** (בביאורו על דרך רש"י) ועוד, שלהלכה בתר מעיקרא אזלינן, וכ"כ ר"ן: "הילכך היכא דאזיפה ק' ב"ק"כ, אף על גב דזול פרוטות וקמו ק"כ בדנקא - אפי"ה איכא נשך ותרבית מדאורייתא, דאזלינן בתר מעיקרא. וכן סאתיים חטיים ב"ג, אף על פי שהזולו ג' ועמדו בדמי ב'. והיכא דאזיפה ק' ב"ק" - אף על גב דאייקור בתר הכא - מדאורייתא שרי. והיינו טעמא, דהלוואת סאה בסאה - אעפ"י שהוקרו חטים אינו אלא רבית דרבנן, וכדאמרין לקמן דבמעיקרא משערין". אך בהגהת אשרי כתב בשם מהרי"ח, וכ"כ במרדכי (ס"ס שיב), שנשאר הדבר בגדר ספק ובכל מקרה זו

ספק ריבית דאורייתא. ועיין בירור הלכה. ועיין הערות מו"ר הרב יצחק בן שחר (מקדמי ארץ ו, קובץ של ישיבת קדומים על פרק איזהו נשך, עמ' 161-162).

"נשך כל דבר אשר ישך". כתבו בתוס' (סא. ד"ה אס), רשב"א (סא. ורא"ש (סי' א), ש"כ דבר" לאו דווקא הוא, אלא דבר המיטלטל וגופו ממון (דדרשינן כלל ופרט וכלל כעין דלעיל נז); ולאפוקי בקרקע ופחות משווי-פרוטה, שכן התורה אינם אסורים ("אבל מדרבנן מיהא אפשר דאסור" - בית יוסף יו"ד ר"ס קסא). והר"א משאלת הגמ' בכתובות (מו. ורש"י ד"ה שכן בקרקע) לגבי מוציא-שם-רע, הלומד שם גז"ש (שימה) מריבית, האם השוכר עדי שקר תמורת קרקע או פחות מש"פ האם נחשבת שכירות (ל' יהודה דבעי שישכור עדים). ורשב"א הסתייג מההכרח שבר"א זה: "ומיהו אפשר לי לומר דהתם לאו מרובית ממש קא ילפי לה, אלא מההוא קרא דנָקָא דכתיב ביה שימה גבי רבית, ובההוא קרא 'כסף' כתיב ביה"; אך לבסוף הכריע כתוס': "אלא שא"כ קשה, דהו"ל למבעי 'שכרו' בכל דבר חוץ מפסוף מהו? ומאי שנא קרקע דנקט? והראשון נראה עיקר". ראייה נוספת, מהמשך סוגייתנו: "מדאמר בריש איזהו נשך 'למה לי דכתב רחמנא לאו בגזל, לאו ברבית, לאו באונאה? ואם יש רבית בפחות משהו פרוטה - הא איצטריך לאו ברבית לפחות-משהו-פרוטה! והנך נמי לא ילפינן מיניה, דַּמָּה לרבית שכן ישנה בפחות משהו פרוטה!" (תוס' כתובות שם ד"ה אתיא שימה). וחילקו בתוס' (כאן), שבהלוואת מעות על קרקע יש רבית מהתורה (כמוכח מערכין לא. לגבי בתי ערי חומה 'ריבית גמורה והתורה הותרתה'), ומה שאמרנו שאין - בהלוואת קרקע על קרקע, "כגון שהלָּהוּ עשר גפנים טעונות באחד-עשר" (רא"ש), או "שהלוה לו חמשה גפנות טעונות בשש" (טור). ע"ע בירור הלכה (תחילת סא.).

ולגבי פחות מש"פ, בתוס' ודעמייהו נקטו שאין בו איסור ריבית מן התורה, כאמור. ומה שלא נזכרה ריבית לעיל במשנת "חמש פרוטות הן" (נה.), דבכלל גזל הוא (פני הושע שם, ועוד). בטור כתב בשם רמ"ה שאפ"י בפחות מש"פ אסור מהתורה, אלא שאין מוציאם בדינין. וכן פסק בשו"ע (יו"ד קסא, א). והוסיף שם בביאור הגר"א (ס"ק ג): "ומשמע בטור דהרמ"ה לא פליג אַתּוּס' אלא בפחות משהו פרוטה, אבל בקרקע מודה, מהא דכתובות; אבל בש"פ לא מוכח, דקרא לא מיירי אלא בש"פ משום השבון דכתיב 'וחי אחיך', וק"ל דחצי שיעור אסור מן התורה, וכמו בגזל דאסור אף בכל-שהוא ולא ניתן להשבון דוקא בש"פ; וכן היא דכלל-יופרט שכתבו תוס' - לא מימעט מיניה אלא קרקע".

סא: ריבית בדרך מִכָּר אסורה מדברי חכמים וכן בהלוואה ללא קציבה וכו' ואם גבו אין ב"ד מחייב להחזיר. אך יש להוסיף, כי ב'מיחזי' בדרך הלוואה - לדעת רש"י (להלן סוף סי): כפי שביארו בפני הושע (שם, ע"ש) - ב"ד מחייב להחזיר. וראה הערתנו שם (שריטב"א מבאר שם אחרת ברש"י).

לדידה (ר' יוחנן) תנאיי היא. עי' רש"י (סב. ד"ה לא), ומה שהקשו עליו בתוס' (ד"ה לא, בהנחה שכוונת רש"י היא שְׂבֻדְחִיה כו"ע כר' יוחנן), ומה שיישב רמב"ן את דברי רש"י, דהכי דחינן לַתְּנָאֵי היא: דכו"ע כר' אלעזר, וחייב להחזיר, ואעפ"כ לא תיקן הלאוים "לא תקח" ו"לא תתן לו" ו"לא תהיה לו כנושה" ("דהאי לאו לארניתק-לעשה הוא, שעל נתינת הרבית הקפידה תורה, אף על פי שהחזיר, ומלוה חייב כמו שחייב לוה, דלאו משום ממון הוא דחייביה רחמנא אלא מפני שזה מעשה איסור, בין החזיר בין לא החזיר; ומה שהזקיקתו תורה להחזיר - מצוה באפי נפשה היא, ולא לתקוני לאויה, לשון רמב"ן); וכי פליגי תנאיי - ב"לא תשימון עליו נשך", האם אפשר לתקנו בקריעת השטר (כשלא גבו). ולכאורה נדחה בזה מה שהכריח ר' יוחנן דיוצאה בדינין תנאיי היא; אך הוא לשיטתו יעמיד כדבריו הבריתא, דאל"כ תקשה לו.

סב: ונדחתה העמדה זו (של אב"י, הערמת ריבית) למשנתנו. ולגבי הדין שחידש אב"י ע"פ הַעֲמָדָתוּ, שאם פורע לו בין מותר, כתב רמב"ן שאף שנדחתה העמדת אב"י למשנתנו, אין לדחות את תוכן דבריו. אך במיוחס לריטב"א כתב שאין לחלק ואף שפורע בפירות אסור.

הַעֲרַמְתָּ רִבִּית. ובהערת השוליים הבאנו מקידושין (ו:), שהמקדש אשה בהנאת מלָּהּ (הַרְחַחַת הזמן) "מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית". ושם הגמ' מבררת: "היכי דמי? אילימא דאזקפה (ריבית קצוצה) הא רבית מעלייתא היא!". רש"י (שם ד"ה רבית מעלייתא): "ואמאי קרי ליה הערמת רבית?". באבני מילואים (כח, כב) כתב, בשם בית שמואל (שם, כו), שמדברי רש"י אלו נמצא שהמקדש ברבית קצוצה מקודשת (מכך שרש"י הסביר את הבעיה בלשון ולא בדין), שאמנם איסור הוא, אך חוב ממוני יש כאן. [לגבי גזל - מג"א (תרלו סק"ג, בשם ספר יראים): אף למ"ד גזל גוי מותר, הגוזלו אתרוג אינו יוצא בו כי אינו "לכס" משלכם. הבעלות אינה נובעת מדיני "לא תגזול".] מדוע כשסיכמו על ריבית חל חיוב שלשלם? רבית היא דבר הגיוני: בינתיים יכולתי להתעסק בכסף ולעשות ממנו רווחים. תדע, שריבית גוי מותרת מן התורה (להלן ע:). כלומר, מבחינה ממונית באמת לגיע למלוה כסף נוסף, אלא שהתורה מצווה עליו שלא לקחתו (ועל הלווה שלא לתתו). השבת ריבית קצוצה היא מצווה ("וחי אחיך", לעיל סא:), אך אין הריבית שבגבה המלוה מְנוּעָה מְפַעֲלוֹתוּ, אינה גזולה אצלו. וכן במשנה במכות (ג), בְּעֵדִים-זוֹמָמִים לגבי תאריך פרעון הלוואה, אומדים כמה אדם רוצה לשלם להרווחת-זמן כזו (במילים אחרות: כמה ריבית היה מוכן לשלם...). ועי' לשון ריטב"א בקידושין: "לישנא בעלמא קא קשיא ליה היכי קרי ליה הערמת רבית, אבל ודאי אפילו ברבית גמורה אם כבר פרעתו לו וחזר וקידשה בו מקודשת, דמעוּת דרבית שפרעם לוה למלוה קנינה לגמרי וממון גמור הם לו אלא שיש עליו חובה להחזירו ובית דין מוציאין ממנו". לאור זאת, אִם קָדְשָׁהּ בְּהֵנָּה מחילת הזון החמישי (הריבית) - כתב באבני מילואים, שלכאורה לדעת רש"י מקודשת, ועל פי האמור. אך אח"כ כתב שכיוון שאין אפשר להוציא בבית-הדין (שלא יכול היה לגבותו ממנה) נמצא שלא הִנָּה אותה. ויש הסבר אחר בדעת רש"י. בשו"ת באר יצחק (רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה; יו"ד סי' יד), הביא דין המלווה את חברו בריבית קצוצה, ובתוך הזמן נודע לו שאין בכוונת הלווה לשלם את הריבית, ועתה המלווה תובעו לדין שיחזיר את הקרן אף שעבר זמן מועט מאז ההלוואה - שפכת במשנה למלך (הל' מלוה ח סוף ה"א) שחייב הלווה לשלם את הקרן לאלתר, שהוא כהלוואה בטעות; שאומר: לא הלוויתך אלא על דעת שארויח את הריבית. וה"נ (מפאן ממשיך בבאר יצחק) - המלווה לאשה בריבית קצוצה גרם בזה שאם היא תסרב לשלם את הריבית הריהו יכול לתבוע כספו מעכשיו, מיד. וא"כ נמצא שהנהנה אותה, וכשהסיכמה להתקדש בַּזוֹ החמישי (הריבית) הרוויחה שפסוף-ההלוואה יישאר בידה עד תאריך הפירעון. ולכן מקודשת היא, אלא שאין לקרוא לזה 'הערמת רבית', שזו ריבית קצוצה. ועי' קהלות יעקב (קידושין מהדורת ה'תשנ"ט סי' ט). כ"ז שמעתי משיעורי מו"ר הרב יוסף יוספון (לקידושין שם).

עוד שם, בסוגיה בקידושין (גם זה שמעתי משיעורי מו"ר הרב יוסף יוספון). "לא צריכא, דארווח לה זימנא". כלומר, קיבלה 4 זוז ותחזיר 4 זוז, ואין כאן ריבית של ממש אלא הערמה. והקשה ריטב"א: למה אין זו ריבית ממש, הרי התקדשה לו תמורת ההלוואה! ותירץ: כל הקונה אשה כקונה אדון לעצמו (יש לו הרבה התחייבויות כלפֵּיהָ). מקשה על דבריו במחנה אפרים (ריבית סי' ט): הרי יש משנה בנדרים (לח). שהמדיר חברו הנאה לא ישיא לַמֶּדְרָךְ בתו, שהכניס לו שפחה לשמשו! ושמה יש לחלק, שבדיני נדרים הִנָּה כלשהי בכלל האיסור, משא"כ בריבית. דבמודר הנאה אף במקום שהמדיר מקבל תמורה מלאה למה שמהנה את רעהו אסור לו להנותו (כבנדרים מב: - שלא ימכור לו ולא יקנה ממנו); אך לגבי ריבית רק כשנותן בחנם, שהרי ודאי שמותר ללווה לקנות ולמכור למלווה ואין בזה כשלעצמו בעיה של ריבית. ובקובץ שיעורים (קידושין אות לה) תירץ (לא על קושיית ריטב"א, אלא על קושי דומה: שהרי יש לו כֶּחָץ לכללי מזה - שפעתה זכאי במעשה-ידיה ובפירותיה וכו'; והיאך כתב רש"י שם בד"ה לא צריכא "ולא מידי שקל מינה"?), שפעת - כשמקדש את האשה - אינה מחויבת לו בדבר, שעדיין אינה מתחייבת לו מעשה ידיה ופירות וכו', אלא לאחר הנישואין. ומכאן יש לתרץ קושיית מחנה אפרים, דבמדיר 'מְשִׂיא' נָאֵמַר. ומצאתי בקהלות יעקב (קידושין סי' ט במהד' תש"נ) שתירץ על קושיית ריטב"א: "...קניית האשה, נהי שאצל הבעל הוא השגת הַנָּהוּה ורווחא, שהשיג אשה; מ"מ אצל האשה לא מחשבא כלל פסידא מה שהיא מְקַיֶּמֶת עצמה לבעל; ואדרבא, גם אצלה הוא רווח גדול מה ששָׁשָׂאת לבעל, ויותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא, וכל כה"ג הו"ל כ'תְּרִבִּית בלא נשך', דלא חשיב רבית".

סג. מחלוקת רב ור' ינאי (לגבי אַמְנָה בדמים). ובמובא מבבא קמא (קג.), במעשה דרב כהנא, "אי כי קא זבני אמרי האי כיתנא דכהנא הוא" - זיל שוקל, ואי לא - לא תשקול". עיין פני יהושע כאן (ד"ה מיתבי) באורך ביישוב דברי רש"י. ומסקנתו, שרב מודה כאשר בעת ההמכה לדמים יש לו הפירות; כפי שבב"ק כשמכר בשמו (כלומר המיר במפורש לדמים) התיר. ועוד כתב: "דלענין לעשותן דמים אליבא דרב לא שייך לחלק בין יש לו בשעת הפסיקה דמיעיקא או לא, אלא הכל תלוי בשעה שעושה אותן דמים, דאם יש לו הפירות באותה שעה מותר לקבל דמייהו, ואי לא אסור". וכתב שבדיון הארוך שלו בשיטת רב (אף שאינה להלכה) נפק"מ "נמי אליבא דר' ינאי, דכשהחטיין הם בעיין לבסוף - מותר לפסוק אותן על יין אף באין לו יין, בין בא באיסרו ובין בא בהלוואתו".

עושיין אמנה בדמים. בתוס' (ד"ה דאמר) הביאו שתי שיטות בזה. דעת רשב"ם, שיכול לפרוע רק בפירות. וכ"כ תוס' בב"ק (קג. ד"ה התם) בשם רש"י כאן (ואינו לפנינו, כדלהלן). ושיטת ר"ת, שמתור גם במעות ממש. וכן משמע כאן ברש"י (וכן העירו בבירור הלכה ובקובץ הערות ומ"מ כנסת ישראל על ד"ה ושמע מינה ועל התוס').

סג: (פרטים מסוימים בדף זה, בענייני פסיקה על פירות, כדברי רבה ורב יוסף בטעם היתר הפסיקה, דמי תיווך, ושוק גדול, כתבנו בסיכומנו להלן עב.).

הכלל הוא כל שֶׁכֶר המִתְנַת מעות. מובא בשיטה מקובצת: "כתב הראב"ד: נראה לי דהכי אתא לאשמועינן רב נחמן, דאפילו על שער שבשוק או יש לו, שהוא מותר - אם הזכיר לו שכר השימור אסור, דהוה ליה כרביית מאוחרת. וכתב הריטב"א וזה לשונו: 'כל אגר נטר ל' - פירוש: לא מיבעיא אגר נטר הלואה שהרויח לו עליה זמן; אלא אפילו אזול במכר משום הַרְחַת זמן - אסור; והיינו דנקט 'כל'. ובקובץ מקדמי ארץ (ו, עמ' 167), נכתב בהערות משיעורי מור"ה הרב יצחק בן שחר: "עיין ראב"ד בשיטמ"ק שביאר מה בא רב נחמן לרבות. אפשר להסביר באופן נוסף, שרב נחמן בא לרבות התחייבות שאינה הלואה [כגון כתובה או נזיקין] שהאדם שאמור היה לקבל את התחייבות האריך למתחייב את הזמן תמורת תוספת בהתחייבות, וגם זה אגר נטר".

ובקובץ הנזכר, מאמר בענייניו מאת הרב אורי גנץ. ביאר שם בשיטת רש"י (ד"ה אגר נטר ליה), שהזכיר לגבי 'אגר נטר' מוכר ומקח, שנראה מה ששני המאמרים הסמוכים של ר"נ ('אגר נטר' ו'זוי לקיראה') קשורים, והשני הוא פירוש דוגמה לכלל שבראשון. לפ"ז נמצא, שהמשג 'אגר נטר' מתייחס רק לריבית-דרבנן; והסיבה לכך שפשי"ש לר' מותר בריבית דרבנן היא שאז אין לראות זאת כ"אגר נטר". וכתב שכך משמע גם מדברי רש"י בסוגיה בפרק הזהב (לעיל מו., ע"ש במיוחד ד"ה ואי אמרת), שם הזכיר שהיא ריבית בדרך מקח ובהמשך (ושם ד"ה רב אשי) נאמר שפשי"ש לו היא מותרת. מדוע 'אגר נטר' שייך לריבית דרבנן ולא לריבית דאורייתא? וביאר, שיש חילוק ביניהן. ריבית דאורייתא היא שכר על עצם מתן-המעות - עצם ההלוואה; הריבית היא הַרְחַת של המלווה מן ה'עסקה' הזו. לעומת זאת, ריבית דרבנן היא שכר על ההמתנה, שהרי בדרך מוכר סיבת מתן המעות אינה להרוויח ריבית אלא הרצון לקנות תמורתן סחורה מסוימת; וא"כ הריבית אינה מתייחסת כלל לנתנת המעות אלא להקדמתן; 'אגר נטר'. וכאשר 'יש לו', אין זו המתנה חשובה אלא רק 'עַד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח', ואין לראות כאן שכר-המתנה ממש; אך ריבית-דאורייתא אינה מתייחסת להמתנה אלא לעצם ההלוואה, ואין בזה משמעות להיות ההלוואה רק "עד שיבוא בני" וכו'. [זאת בניגוד להבנת ריטב"א לעיל מו. בדעת רש"י שם, ש'יש לו' מתיר אפי' ריבית דאורייתא; ראה הערתנו על כך להלן בסמוך בס"ד]. והקשה שם (הערה 6) על ביאורו, שהרי 'סאה בסאה' היא בדרך הלוואה, אך גם שם נאמר ההיתר של 'יש לו' (כדתנן להלן עה.). ויתרין, שרש"י רואה לנכון לחלק בין 'יש לו' לגבי סאה בסאה ובין 'יש לו' לגבי דרך מוכר. והיינו, דלעיל פרש"י (מד: ד"ה דינרי הוה ליה) לגבי סאה בסאה שפאילו 'שאלו שבדו נקנין למלך, וברשותו הוקרו'. וכ"כ להלן (עה. ד"ה כמה כורין). וזו סברה שאינה שייכת בדרך מוכר, כשבשכר המתנת-המעות המוכר מוזיל לקונה את הסחורה (כגון לגבי 'זוי לקיראה'); לכן בזה פרש"י שפיון שה'הלוואה' שנוצרה במכירה זו היא זמנית בלבד, 'עד שיבוא בני', איננה נחשבת 'אגר נטר', וכאילו אין המתנת מעות. ומאידך, זה שייך דווקא ב'דרך מוכר', שבה מתן המעות הוא בשביל המכר, ואת המתנת-המעות אפשר לראות כזמנית בלבד ולהקל בזה כאילו אין הלוואה. אך בהלוואת סאה בסאה זו הלוואה ממש, ואי אפשר לומר שפאילו אינה פְּשַׁל זמנית; לכן שם הוצרך רש"י להסבר שכביכול ממונו של המלווה הוא שהתייקר. ובאמת, הגמ' השתמשה בביטוי 'נעשה כאומר לו עד שיבוא בני', שהמתנה זמנית בלבד - רק ביחס לדרך מוכר (מו. סב.), אך לגבי סאה בסאה אין זו הנקודה אלא שיש לו בביתו, ומה שהזכירה המשנה (עה.) 'עד שיבוא בני' (ללא 'נעשה כ...') שישתמע שזו סיבת ההיתר!) אינו אלא היכי תימצא שאדם לווה כאשר יש לו. ע"ש עוד במאמר הנז', בביאור שיטת ריטב"א בזה.

הכלל הוא כל שֶׁכֶר המִתְנַת מעות. עי' כתובות (סו.), שיש שהחתן מקבל כספים בנדוניה וכותב בכתובה שויים בתוספת חציים, ומשמע שם שכשנגבית הכתובה משלם כל הסכום הכתוב בה, אף שהוא גדול מההלוואה! כתב שם במרדכי (רמז קצ): "פירש הרב ר' שמואל בן ר' ברוך: מיהו לא הוי רבית, כיון שאם היה מגרש מיד היה צריך להוסיף שליש, אבל כל אדם שמלך ברבית לא היה נותן אלא כ' ירחיב לו הזמן והי' אגר נטר ליה".

כל שכר המתנת מעות אסור. לגבי הַקְדַּשׁ, לעיל (נז:): אמרינן "אין ריבית להקדש", ומוקמינן ליה בתרי גוונן, ע"ש.

בְּמוֹבָא מלעיל (מו.), הרי שהיו פועליו תובעים אותו בשוק, ואומר לשולחני 'תן לי מעות בשווי דינר, ואשלם לך בתוספת מעה ממעות שיש לי בבית' - אִם יש לו בביתו מותר. א: כשֶׁאֵלו וְאֵלו מעות נחושת ללא צורה, ונקנו מיד בחליפין. רב אשי: כיוון שיש בביתו הוא כ'הַלְנִי עַד שיבוא בני' (תוס' שם ד"ה נעשה: ייתן לו מין מטבע אחרת, ואז דמי למקח וממכר). וביחס לדברי רש"י שם שהזכרנו (לעיל בסמוך), והאם יש ללמוד מהם שלדעתו 'יש לו' מועיל אפי' בריבית קצוצה. הנה כי כן נקט ריטב"א שם (בדעת רש"י ע"פ דדרי בד"ה רב אשי, וכאמור), ובהסתייגות - שלא בקביעת זמן כבכל הלוואה. וז"ל ריטב"א: "ולכאורה נראה מלשונו דאפי' מעות במעות או חטין בחטין מותר לתת עודף בשיש לו, אם לא קבע לו זמן, שאין העודף אגר נטר ליה דהלוואה, אלא שכר הנאה שאין ללוה לטרוח לחזר אחר בנו ואחר מפתח ומעות שיש לו בביתו". וכך הבינו (בדעת רש"י) בבית יוסף (יו"ד קעג, ו ד"ה שולחני) ובפרישה (שם ס"ק ז). ולפ"ז, מה שהקשו שם בתוס' (ד"ה נעשה) ותירצו שמדובר שיינתן לו מין מטבע אחרת, ואז דמי למקח וממכר, חולקים הם על רש"י. אך רדב"ז כתב (ש"ת ח"א סי' תמט), אחרי הַבְּיָאוּ הבנה זו ברש"י: "ואיכא לאקשויי עלה טובא, דדוקא סאה בסאה התירו עד שיבא בני, אבל סאה בסאתים לא התירו! וצריך לתרץ לדעת רש"י ז"ל דכיון שהתירו לתת לו סאה אף על פי שהוקרו החטים אף על פי שהוא דרך הלוואה - היכא דהוי דרך מקח וממכר התירו אפילו להתנות בתחלה לתת לו יותר". הרי שפאן מדובר בדרך מקח וממכר. ולפ"ז (ע"ש בהמשך דבריו) אפשר שדברי תוס' נאמרו (גם) בביאור דברי רש"י. גם בהערות הרב יוסף שלום אלישיב (לעיל שם) כתב שלשון רש"י צ"ב, אך ברור שלא התכוון להתיר הלוואת סאה בסאתים, אלא ה"ק: כשם שהלוואת סאה בסאה מותרת ב'יש לו' [בלי תוספת], כך בדרך מקח מותר [בתוספת] ב'יש לו'. ולעיל הזכרנו את מאמרו של הרב אורי גנץ, אגר נטר (בקובץ מקדמי ארץ הנ"ל), ושם כתב שאין נראה שרש"י מתכוון להתיר ריבית קצוצה בְּשֶׁ לו (ראה לעיל); וצ"ע לדברי רש"י להלן (עה.) בביאור היתר 'יש לו' בהלוואת סאה בסאה, שמהם עולה לכאורה שהיתר 'יש לו' לא נאמר אלא בריבית דרבנן, וז"ל רש"י: "אבל אומר הלויני עד שיבא בני - דכיון דיש לו שפיר דמי, דהא סאה בסאה דרבנן הוא, דלאו נשך דאורייתא, וכי יש לו לא גזור". ועיין בדברי הראש"ל בש"ת חקרי לב (ח"מ כב סי' קנה) מה שדן בדעת רש"י. עוד ביאר רדב"ז (שם), שהראשונים חלוקים בדין האמור בגמ' לעיל (ובתיורצו של רב אשי). לרש"י (ולתוס') ולראב"ד אין מדובר דווקא בפרוטטות, וה"ה מעות טבועות, ובדרך מוכר, אלא שלשון הברייתא ("יפה דינר וטריסית") מדויקת שאינה עוסקת במעות. אך לדעת רמב"ם, רשב"א, רא"ש ור"ן דווקא נקט פרוטטות, שבמעות טבועות אסור הדבר אפילו בדרך מוכר.

סד. (הקדמה לכל העמוד) צירפנו כאן שני דינים מלהלן (דף עג.): ויש להבהיר את ההבדל בין הדינים השונים. ככלל, הנושא בעמוד זה הוא קנייה מראש של פירות/יין, ובעיקר פירות מוגדרים; בניגוד לדין פסיקה הרגיל, שנידון להלן (עד:). שההיתר - כשיש לו ואין שער - תלי במספר הפעולות החסרות

או באופיין, מחלוקת רב ושמואל, ע"ש), שבו אין מדובר בפירות המוגדרים בעת הפסיקה (ע"פ חוות דעת יו"ד קעג ביאורים ס"ק יב, ראה הערתנו להלן בעמוד זה בעניין 'פרדיסא'; וע"פ חידושי ר' מאיר שמחה, ראה להן בסמוך). א. חלב עָזו וכו' - מדובר בקניית כל הפירות של תקופה מסוימת, מראש, טרם באו לעולם (כך ע"פ תוס' ר"ד ומאירי, וכן רמב"ן עג. בדעת רש"י, ראה הערתנו להלן בסמוך). ב. כיו"ב 'פרדיסא' (עג), מחלוקת רב ושמואל - אלא ששם הפירות בוסר, ויש פחות סיכון (רמב"ן שם). ג. דלועים חצי אמה - מוכר אותם עצמם לכשיגדלו (חוות דעת הנ"ל; וכו' מלשון רמב"ם ה' מלווה ולווה ט, י, ע"י מאירי ומחנה אפרים ריבית כט), וראה להלן. ד. אביי התייר לשלם מראש על יין שיקבל מאוחר יותר ואחריות החימוץ על המוכר, אך הקונה קרוב גם להפסד - שאחראי להזלתו. ג"כ מדובר ביין מסוים, אלא שפאן הקונה נושא גם הוא באחריות. ה. במקרה דומה, הקל רב אשי (להלן עג): לשלם בתשרי ולבחור את היין בטבת, אע"פ שהמוכר אחראי במקרה של חימוץ, מפני שהחומץ של טבת כבר התחיל להחמיץ בתשרי. ומשמע שללא סברה זו (כגון שפירווח הזמן גדול), היה אסור, מחשש חימוץ - דין מיוחד ביין (ע"פ רש"י עג: וריטב"א שם בביאור שיטתו; ראה הערתנו בסוגיה זו להלן). ההבדל בין המקרים הוא, ששם מקרה חימוץ מבטל את המקח והמעוה תוזרנה, וכאן יבחר לו הקונה יין טוב (תוס' רבנו פרץ עג:).

המוכר מראש כל חֶלְב עָזו וכו'. לשון הברייתא 'ההולך לחלוב את עזיו' ולכאורה מדובר זמן מועט לפני כן. אך הקשו ראשונים, שא"כ גם בסיפא (כשקָצַב מידה) אסורו ולכן פירשו שמדובר כשעדיין לא באו לעולם (תוס' ר"ד ובפסקיו, "אלא ודאי הכין פירושא: מה שעזייו חולבות מהיום ועד כל חודש אחד שאין כל החלב בעולם אלא בכל יום עביד דאתי"; מאירי. ובח"י ריטב"א חולק, וע"י חידושי רבנו מאיר שמחה). וכתב המאירי, שאמנם מן הדין לא חל הקניין, שהרי זה דבר שלא בא לעולם, אלא ש"מכל מקום כל שלא חזרו מותר; ואף לענין הדין אפשר להעמידה, במוכר עז לחֶלְבָה". הקשה ר' עקיבא איגר (עב: במשנה), למה פסיקה על הפירות כשלא יצא השער אינה מותרת כמו בסוגיין, דקרוב גם להפסד? השיב בחידושי רבי מאיר שמחה: "דהתם אינו קוצץ לו מהנך פירות המיוחדים, רק מתחייב ליתן לו מאיזה מקום שיהיה, וכי מתיקר לוקח ונותן לו; אבל הכא שמוכר לו מְעִיזים אלו החלב, בין אם יהיה יותר בין לא יהיה כלל - שרי".

רבא א וכו'. בדפוסים שלפנינו הגרסה רב, ורק בלשון ב מופיע רבא. וכתבנו רבא, ע"פ הגהות רש"י ודקדוקי סופרים (ראה שם הערה כ).

יש לו דלועים בגודל חצי אמה ומוכרם לכשיגדלו כדי אמה וכו'. עיין מחנה אפרים (ה' מלווה-לווה, ריבית ס' כט), שכתב שלא הותר בדלועים (כלשון ב דרבא) אלא באומר 'אלו' וייתן לו אותם ממש, דנמצא דמהשתא קנאם לאלו וכי רבו ברשותיה דלוקח קא רבו. וכתב שזה לפי רמב"ם, שטעם היתיר בדלועים כאן הוא מפני שנקנים לו מעתה וברשותו גְּדִלִים. אך לפי הטעם שכתב הטור (ס' קעג, ח) דלועין כיון דממילא קא רבו חשיב כאילו הם בידו - נראה דאפי' לאוכלם וְלִסְפֵק לו אחרים תחתיהם מותר. ויש שהקשו (לטעמא קמא): כיון שהם מחוברים הריהם כקרקע ונקנו מיד בכסף, וברשותיה קא רבו, ומה שייך כאן ריבית? ומדוע רבא אסר בלשון א?! (וכפי שלעיל מו. לגבי פרוטות, לתירוץ שמדובר בחליפין, נקנו מיד ואין חשש ריבית במה שמוסיף!) תירץ בחידושי מהרא"ל (ס' קעג ס"ק יח): "וי"ל דלא שרי ב'יש לו', רק בדבר שהיה יכול ליתן לו מיד, כמו בפרוטות וקרא, משא"כ הכא דאין יכול ליתן לו מיד אסור, אע"ג דקני להו קנין גמור, דהא גם בטרשא (להלן סה). אע"ג דהלוקח קני להו קנין גמור מ"מ אסור לאוולי גביה". ע"ע מה שדן שם, לגבי האם דווקא באומר 'אלו'. ובנפש חיה (לרבי משה בצלאל לוריא) תירץ, שמשלשן הגמ' משמע שכוונתו שלא יחול הקניין עד שיהיו בני אמה, ולא מְעַכְשֵׁיו (ע"ש).

אביי: מותר לשלם מראש על יין כשאם יחמיץ בינתיים המוכר יפסיד וכו'. מדברי רש"י (סד: ד"ה רחוק להפסד) דייק רבי משה פיינשטיין בדברות משה (ס' עב הערה לב), שכשהמוכר מקבל עליו אחריות על חימוץ והקונה על הֶזְלָה, הרי שאין זו הלוואה אלא מִכָּר. ועל כן, אף שההחמזה שכיחה יותר מההזלה יש להתיר. אך תוס' (סד"ה אי) כתבו שבקלקול של חימוץ, דשכיח, אין מועילה אחריות הזולא להתיר; ונראה דפליגי ארש"י (ע"ש). וע"י הערת הרב יצחק בן שחר (מקדמי ארץ ו, ישיבת קדומים).

בדין 'פרדיסא' - קניית יין כל הפרס בזול, מראש, כשהענבים בוסר - רב אסר; שמואל התייר (הזיל לו בגלל הסיכון). אך לעיל (סד). יש לציין כי כל המפרשים המוזכרים כאן בסתם הם על סוגיית פרדיסא בדף עג; לשם נכתבה במקורה הערה זו) התיירה הברייתא 'מה שעזייו חולבות מכור לך' (כל עוד לא קצב לו מידה, קרוב לשכר ולהפסד)! כתב רמב"ן בדעת רש"י, שלעיל פסק עמו קודם שצמחו, ולכן קרוב הקונה גם להפסד; אך כאן בפרדיסא פסק עמו כשהם בוסר, שנראה עכשיו רווח הפירות, וכיון דליכא אלא חשש קלקול מיחזי כאגר נטר לי. ואם פסק עמו כשהפירות כבר גמורים מותר כמו לגבי דלועים (סד). שאם יש לו בגודל אמה מותר (אך רמב"ן עצמו כתב שפירוש זה דחוק). עוד שם (סד), חלקו לשונות בשם רבא (כצ"ל, ראה שם הערתנו) לגבי דלועים בגודל 1/2 אמה ומוכרם לכשיגדלו כדי אמה. ובהגהת הגר"א (סד. אות ב) הביא מדברי מגיד משנה (ה' מלווה ולווה ט, י) המיישב פסיקת רמב"ם שם כלישנא בתרא לקולא עם פסיקתו בפרדיסא כרב לחומרא (שם ח, ה), וז"ל מ"מ: "ואינו דומה למה שנתבאר פרק שמיני שאסור לקנות פרי הפרס... ועוד, שאין דרך ליקח פירות פרס קודם שיגמרו, ודרך ליקח קשואין ואבטיחים בקטנן ונמצא שעתה כשהוא קונה אותן כך הן נמכרין בשוק וזהו שויין, ומה שמינחן ליגדל - מאליהן הן גדלין". כלומר, בפרדיסא זו מכירה משונה, שלא כמקובל, ולפירות כעת אין שְׁעָר, ולכן נראית יותר כהזלה מפני הקדמת המְעוֹת. עוד יש להעיר מהסוגיה דלהלן (עד). ביש לו, שרב מתייר רק מחוסר 2 מלאכות, ושמואל אסור בכל מחוסר מלאכה בידי שמיים. ולכאורה קשה כאן, ששמואל מתייר בפרדסו וי"ל ע"פ מה שחילק בחוות דעת (יו"ד ס' קעג ביאורים ס"ק יב; נראה שלזה התכוונו במפתח רזא דשבתי, שצינו אליו בסוגיין) - אשר התקשה בדין הדלועים (לעיל סד). דללישנא בתרא שרי כיוון דממילא רבו: והא מחוסרים מלאכות בידי שמיים (לכאורה קשה גם לרב, בַּנְּבָצֵר בשוורים, שמתיר!) וכתב דלא דמי, שבדלועים מוכר ממש את הדלועים הללו עצמם, וברשות הקונה קא רבו; משא"כ בדלהלן (עד). שם מדובר בפסיקה, שלא קנה יין ושמן מסוימים אלא פסק עמו על סמך מה שיש לו. וא"כ ה"נ, הא בפרדיסא קונה את יין הענבים הללו עצמם ויותר שייך לומר דברשותיה קא רבו. ובדברות משה (ס' עב הערה פה) כתב שיש לְדַחוּק בלשון רש"י ולומר שקנה את הענבים עתה ליינן, ולא כפסיקה דלהלן.

מותר לשלם על יין (שישנו) בתשרי ולבחור אותו בטבת (רב אשי, עג; הפרשנים המצוינים כאן בסתם הם על הסוגיה להלן שם). לכאורה פשיטא, דהא יש לו! כתב רש"י דהני מילי בתבואה, אך יין - רגיל להחמיץ; ונמצא שֶׁקָלַת האחריות על ההחמזה היא בשכר הקדמת המעות (לעומת זאת, עיין תוס' סד: ד"ה האי). וכן ביאר ריטב"א בשיטת רש"י, "ואף על פי שאדם פוסק על החטים כשיש לו ומקבל מוכר כל אחריות ואף על פי שלא יצא השער, התם הוא בתבואה ופירות שאינן רגילין להתקלקל; אבל חמרא דרגיל דמחמיץ - אסור, והיינו דלא אתי עלה משום דמקבלי עלייהו מוכרים יוקרא וזולא, אלא משום דמקבלי עלייהו תוקפא, דשכיח". רש"י בדבריו הדגיש גם שלא יצא השער. והקשה במגן גבורים, שהרי היתיר יצא השער הוא מפני שאז נעשה כמו יש לו, וא"כ יציבא בארעא וגיורא בשמי שמאי?! ותירץ, שאכן 'יצא השער' עדיף מ'יש לו'! וזאת לפי שכשֶׁצָצָא השער "אין כאן הלוואה כלל, דמעכשיו יקנה אותו, דאף שיחמיץ יקנה לו אחר במקומו - לית לן בה אם ירצה להנות את חבירו; משא"כ ביש לו, שמוציא המעות לצרכו - לא אמרינן דמעכשיו יקנה לו ואין כאן המְתָנָה כשזה יחמיץ ונותן לו יין טוב בטבת בשכר הלוואתו". דהיינו, כשיש לו (ולא יצא השער) ומקבל את הכסף מראש לספק סחורה אחרת, נמצא שמוציא המעות לצרכו, שהרי לא קנה את הפירות שיש לו ובשוק אין עדיין שער; וגרע מ'יצא השער', שאז המעות ניתנות כמו בשליחות לקנות עתה בשוק. יש להזכיר שכל דיון זה הוא בהו"א (קושיית רבא מברניש), אך למסקנה אכן מותר לשלם על היין מראש למרות חשש ההחמזה, כתשובת רב אשי (שהתחיל להחמיץ כבר בתשרי ולא הוא שנמכר לו). אלא שמשמע כשיש לחוש להחמזה (כגון שהזמן שבינתיים גדול) סברת רבא מברניש תביא לאסור. ולעיל (סד), מימרא דאביי: מותר לשלם מראש על יין (שיש לו) כשאם יחמיץ בינתיים המוכר יפסיד אך יוקרא וזולא על הקונה וכו'. ולכאורה הוא ממש כמקרה דידן. וא"כ מדוע שם לא חששו לחימוץ דשכיח, כדכא, דחיישינן אי לאו טעמא ד'מעיקרא חמרא וחלא חלא? כתב בתוספות רבנו פרץ (ד"ה דקאכלי), שכאן אם יחמיץ

נותן לו יין אחר, טוב (שהרי הקונה בוחר בטבת); אך לעיל אם יחמיץ הרי המקח בטל ויחזיר לו מעותיו ולא יין, וא"כ אין שם כל חשש ריבית במקרה של חימוץ.

סד: ואפילו אינו עשוי לשכור ואין החצר עומדת להשכרה. עיין מהרש"א. ומהר"ם שיף כתב בדעת רש"י, שבגמ' יש להבין 'חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר' - שהכוונה: או גברא דלא עביד למיגר. ובבירור הלכה כתבו שמפשט דברי הראשונים שפירשו כרש"י אין משמע כן (ראה גם הערתנו להלן קיז).

וסוגיין כלשון א. דברי רבא שבסמוך מצטטים את המימרא כפי שהיא בלשון א, וכן בב"ק (צז). עיין תוס' (ד"ה אבל חצר). וכתב רש"י (ד"ה קא משמע לן): עפ"ז, אסור למלווה לדור בבית משכנתא, אפילו בניכוי (עיין בדבריו). ולהלן (קיז). במשנה לגבי בית ועלייה שנפלו ובעה"ב מסרב לבנות, בדברי ר' יהודה האוסר על בעת העלייה שבנה את הבית (בלבד) לגור בו, פרש"י (שם ד"ה אמר ר' יהודה) דמיחזי כריבית. וראה הערתנו שם בס"ד.

סה. טרשא דרב פפא. בגרסתנו בגמ' וברש"י ל"ג 'טרשא דידי ודאי שרי' אלא 'טרשא דידי שרי'. והיינו כרשב"א בדעת רש"י. אך עיין רמב"ן בדעת רש"י; ועיין בירור הלכה.

טרשא דרב חמא. עיין שיטה מקובצת בשם ראב"ד ותלמיד רבנו פרץ. שאת בעיית הריבית במחיר שמשלמים לו, פותרת האחריות שמקבל עליו; שבגללה ההלוואה נוצרת רק בעת המכירה, ושם השער אכן יקר (רש"י ד"ה אמר רב חמא). ואת בעיית הריבית המוקדמת שעלולה להיות בהתעסקות שלהם בסחורה עד המכירה, פותר הרווח שיש להם מפטור המכס ומזכות-הקדימה שזוכים בה גם בשאר הסחורות שלהם (שטמ"ק שם).

טרשא דרב חמא. יש לציין דינים נוספים בפרקנו, שע"פ רש"י נראה שהם זהים, באופן מסוים, עם דין טרשא דרב חמא. להלן (עג). החמרים מעלים במקום היוקר כמקום הזול וכו', ראה שם בהערטנו החיצונית. עוד שם, מעט לפני כן (סוף עב): "המולך חבילה ממקום למקום" וכו', ע"ש ברש"י ובתוס'; דבר זה נידון בהערטנו בתחילת דף עג לגבי 'גיוון העניינים', בדין הראשון שמדובר שם.

סה: רבא: אסור. מפורש בגרסת הגמ' בערכין (לא:). ומש"כ כאן שרב הונא ב"ר יהושע כאבי וחולק על רבא, הוא כפי פשט העניין, עיין פני יהושע ועיין ב"ח (יו"ד קעב, טו). אך כתב ביחוסית תנאים ואמוראים (בסוף ערך ביתום), שרבא מודה כאן, ולא חלק אלא בריבית הבאה דרך הלוואה, וכגון מלווה שעשה שדהו מוכר (לעיל סג). וכן במוכר בית בבתי ערי חומה (ערכין לא), ובמכירת בית הכנסת ע"מ שיוכלו לפדותו (מגילה כז:), שם תוקף המכירה חל יותר, שבבתי ערי חומה יכול המוכר לגאול תוך שנה בעל כרחו של הקונה, ובבית הכנסת מוכרחים להוסיף תנאי המאפשר לפדותו, ועל כן נראה במקרים אלו כאילו בהלוואה באות המעות ליד המוכר; וכן ההנאה לאלתר מזומנת ונראית במקרים אלו. משא"כ כשקנה שדה ושילם מקצת, שזו דרך מוכר, ואפילו משפך לו שדהו (דבסמוך), יש שם הזכרת שם מוכר. ושמה יש להביא קצת רמז לחילוק זה מלשון רש"י בערכין (לא: ד"ה דכולי עלמא), "כי ה"ג אסור הואיל ומעיקרא בתורת הלוואה אתא לדידה...".

ואקרו הצד השני לבסוף. במילה 'לבסוף' הכוונה לרמזו למה שחילקו בתוס' (סו. ד"ה פטומי מילי), שכבר עמדו לפני ביצוע העסקה, והלה לא רצה להימנע ממנה בשל החסרון שהצטער בגללו.

סו. אם לא תשלם תוך 3 שנים, השדה שלי מעכשיו שלו. ואפילו שווה יותר מהחוב (ריטב"א סה:), אין בעצם התנאי ריבית, כיוון שאינו אלא קנס כדי שישלם בזמן, ולא כדי להרוויח את הזמן. ר"י מיגאש (ב"ב סח.), רשב"א (שו"ת, ח"א סי' תרנא וח"ב סי' ב), ריטב"א. ואף שכתב רשב"א שדבר זה לכתחילה אסור משום הערמת ריבית, כאן "כיון דלא שקיל זוזי בסוף לא מיחזי הערמה, והערמה הוא כשנותן מעות ומקבל מעות יותר ממה שהלך"ו" (שו"ת ריב"ש ס' שלה). ובהערטנו החיצונית על משנת "מי שפרע מקצת חובו, והשליש את שטריו ואמר לו 'אם לא אתן לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרך'" (ב"ב סח.), אשר הזכרנו כאן בהערטנו שוליים בדין אסמכתא יותר, ראה שם.

רב הונא. כתב ר"ן בנדרים (כז. ד"ה ולרב הונא), בעקבות תמיהת הגמ' שם על רב הונא, שהיה ידוע לתלמוד שרב הונא חזר בו לסבור שאסמכתא לא קניא, כפי שחזר ר"ן בסוגייתו בעקבות דברי מניומי.

סו: ר"ן: גבה הפלווה חוזרת הקרקע וגם הפירות. הפירות כריבית קצוצה. לשון רש"י: "הכא הלואה היא - ומיחזי כריבית, שמתחילה בהלואה בא לו, וכריבית קצוצה דמי, ואין אבק-ריבית בדבר הלואה אלא בדבר מוכר, כגון 'המרה בפירות' דמתניתין (לעיל ס:). ריטב"א הסביר את רש"י, שפיון שתנאי-המכר בטל מפני שהוא אסמכתא, א"כ חזר הדבר להיות הלוואה, ונמצא שהפירות שאכל המלווה הן ריבית קצוצה (ומשמע שפן התורה) היוצאה בדינין. וז"ל: "כיון דאמרת דתנאה דזביני אסמכתא היא ולא גמר לנה לאקנויי - לא היה דעתו מעולם אלא על הלואה, ותנאה דזביני כמאן דליתא דמי, וכאלו אין כאן אלא הלוואה גרידתא אית לן למחשביה, ופירי דאכיל ריבית-קצוצה הם. ואפילו למ"ד דרבית מהניא מחילה - הני מילי מחילה גמורה, אבל הכא ליכא מחילה, הילכך הדרי להו פירי כדון ריבית קצוצה". ובפני יהושע הקשה דברי רש"י תחילתם לסופם, וכתב לבארם - באופן ראשון - שב'מיחזי' בדרך הלוואה יוצאה בדינין אף שזה אבק ריבית בלבד: "...דמשמע לרש"י אליבא דרב נחמן דאפ"ה יוצאה בדינין, ולא דמי לאבק ריבית דק"ל שאינה יוצאה בדינין, דהתם דווקא דרך מוכר איירי, אבל באבק-ריבית שדרך הלוואה - יוצאה בדינין, משום דמי לריבית קצוצה". עיין מה שהוסיף לבאר בשיטת רש"י בהערה לביאור חבורתא (הרב יעקב שולביץ; בסוגייתנו הערה 4).

מחילה בטעות, שחשב שהוא כדון. ע"פ ריטב"א ורא"ש (סי' לב) בדעת רש"י, ע"ש. שבמה שהקשו עליו בתוס' (ד"ה התם) מדובר שלא ידע המציאות ולכן שם המחילה אינה מחילה. והיינו, שמדברי רש"י נמצא שמחילה בטעות בעלמא הווייא מחילה (בניגוד לשיטת ר"ת בתוס' ד"ה התם זביני). והקשו, דבבבא בתרא (מא). איתא דרב ענן שקל בידקא בארעיה, ואזל אהדר גודא בארעא דחבריה, וא"ל ר"ן דאף דסייע בהדיה (בהקמת הגדר) מחילה בטעות היא! ובריטב"א שם כתב ששם כלל לא ידע השכן בשעת מעשה שלקחו ממנו קרקע; וכ"כ רא"ש בסוגיין (סי' לב; ע"ש). ולעיל מיניה שם בריטב"א כתב בשם ר"י (לאור הקושיא דלא שייכא מחילה בקרקע), שאין כוונת הגמ' ממש למחילה אלא להקניית מתנה (בדבר יעקב בב"ב אות כ כתב שפן משמע מדברי רשב"ם שם ד"ה והא אחיל; ע"ש); וכעין זה בקובץ שיעורים (ב"ב אות קעא; ע"ש). ובטעם ההבדל בין מחילה בטעות לבין מקח טעות, כתב בהגהת אשרי (על רא"ש הנ"ל), שהוא כעין יאוש שא"צ דעת גמורה כשל מוכר. ובשיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין (ב"ב, חזקת הבתים, בשיעור בנושא מחילה בטעות, עמ' 218) הציע (לפתרן שיטת רש"י, ע"פ שיטת רמב"ם שיש מחילה על חפץ בעין, ע"ש) שאפשר לחלק בין 2 סוגי מחילה: מחילה בטעות הווייא מחילה - במחילת חובות ושעבדים (זו הסתלקות של האדם מהממון, ורמת הדעת הנדרשת בה פחותה), ובמחילה על חפץ בעין (כקרקע בבבא בתרא שם) קבע ר"ן (שם) שמחילה בטעות אינה מחילה.

סז: אך בשאין יכול לסלקו הוא כמכר למספר שנים כנהוג ומותר. רש"י (ד"ה באתרא דמסלקי, ולעיל סז. ד"ה לא מסלקינן) וכפי שביאר מהר"ם שיף וז"ל: "דהיין כמכר על חמש שנים, ולאחר שנים הללו חוזר ומוכרה לו, ולא דמיא לכשיהיה לי מעות תחזירם לי דאסור (לעיל סה:), ש"כ יכול לסלקו בכל עת ושעה שירצה, משא"כ הכא דהיין כמכר, אף שנמצא שאוכל פירות בחנם".

אך רבינא אכל (משכנתא בנכיתא). לכאורה מדובר באתרא דמסלקי שבו עוסקת כל הסוגיה. עיין תוס' ד"ה רבינא במה שהקשו מלעיל שרבינא חלק עם רב אחא לגבי קיצותא ומשמע דלכל הפחות אסור לצורבא מדרבנן, והיאך כאן מתיר? וע"ש מה שתירצו. ועיין גם רשב"א במש"כ ליישב שיטת ראב"ד. ומדברי רא"ש (ס"ס ל) נראה שרבינא חולק על רבא ומתיר לצורבא מדרבנן לאכול בנכיתא. ומה שקשה מלעיל לגבי קיצותא, י"ל דלאו היינו רבינא דהתם. רבינא המוזכר עם רב כהנא ורב פפא ורב אשי הוא רבינא הראשון, תלמיד רבא (עיין תולדות תנאים ואמוראים); ואילו רבינא החולק עם רב אחא, הוא רבינא האחרון - רבינא בר רב הונא [מצאתי שכתב כן בשערי תורת בבל לרב זאב וולף רבינוביץ, בסוגיין. בעצם הקביעה

שרבינא החולק עם רב אחא הוא רבינא האחרון, כ"כ בשערי תורת בבל בהערות לסדר הדורות ערך רב אחא בר רב עמ' 339 ע"ש, וערך רבינא האחרון עמ' 520, בניגוד לקביעתו של בעל דורות הראשונים המובאת שם (ושבעקבותיו הלך בעל תולדות תנאים ואמוראים, ר' אהרן היימן). וראיתו של רז"ו רבינוביץ' מחולין (נח), שרבינא ורב אחא נחלקו בגרסת שמועת רב אשי ואמימר שקדמו להם, וכן ציין לחולין (צז), ע"ש. בעצם הקביעה ששני רבינא היו, כתבו כן תוס' בחולין (מח. ד"ה אמר רבינא), וגם ראשונים בפרקין - עיין בשיטה מקובצת לעיל עמ' א בשם תלמיד הר"ף ובשם שיטה (ומש"כ בשערי תורת בבל שבשיטה כתב כן בסוגיין, לא מצאתי) ובשערי תשובות להר"מ ב"ר ברוך (שער א ס' תעז). וכבר בגאונים נמצא, בהלכות גדולות הלכות עריות סד"ה צרת חלוצה - "רב אחא ורבינא לגבי רב אשי בתראי ניהו"; וכן שם סד"ה מימר קאמרינו. ועוד; ועי' מה שכתב בעקבותיו רמב"ן בספר הזכות ליבמות (יג-יד. בדפי רי"ף). ועיין איגרת רב שרירא גאון, בסוף סדר האמוראים (רוב המקורות הנ"ל מובאים בשערי תורת בבל הנ"ל). ובספר יחסי תנאים ואמוראים כתב (ערך זוטרא, מר זוטרא רב; ע"ש) שרב אחא בר-פלוגתיה דרבינא הוא רב אחא (בגמ' לפנינו: רב אחאי) שחלק עם רב שמואל בריה דרב אבהו ב'עיא כרכוז' (חולין נט); נמצא שגם לשיטתו רבינא זה הוא האחרון (אף שחיסך לזיהויו של רב אחא אין הדבר תואם, ככל הנראה; שכן בספרים הנ"ל זיהו אותו עם רב אחא בר רב).

סח. אין לתת 'עסקא' וכו' א"כ משלם לו שכר וכו'. ע"ע להלן (קד:). בעניין עיסקא וגדף. ונוסיף כאן דין מפרק הזהב (לעיל נא:), שלפי רש"י שם עוסק בדיני ריבית בדומה לדיני עיסקא (וע"ש בתד"ה לא). ה"נושא ונותן באמנה" (המקבל סחורה למכור במחיר שיוכל) ייטול שכר טרחה כמקובל; לא יקבל סחורה נוספת, טובה (הממכרת מהר), כדי לתת שווייה לבסוף עם המתקבל-ממכירת-הקעה ותוך ותור על שכר-טרחה (שהוויתור הוא תמורת הנתן בינתיים מדי הטובה).

סח: וכשהנותן לוקח על עצמו כל ההפסד - חסיד. בברייתא להלן (ע). 'קרוב להפסד ורוחק לשכר', וע"פ פירוש רבנו יהונתן המובא בשיטה מקובצת. שאז אין הלוואה והכל פיקדון.

סט. בעגלים וסייחים קטנים מגדלם עד 1/3 גידולם וכו'. ליישב את השיעורים שבמשנה עם אלו שבברייתא, כתב כאן במיוחס לריטב"א (לפי גרסתנו כאן), שבמשנה מדובר כשמקבלם קטנים (כדמשמע שם מההקשר ומרש"י ומדיוק לשון הברייתא כאן), וכאן כשמקבלם גדולים.

ובולדותיהם וכו' וא"צ שכר עמלו ומזונו. כ"כ רש"י (ד"ה מכאן ואילך). וכתב מהרש"א: "ק"ק, דהא לעיל בדאית ליה בהמה לדידיה דבעי למטרך נמי בדידיה - ואפ"ה בעי מיהת שכר עמל ומזון, דהיינו מותר שלישי בשכרו! ויש לחלק, דהכא - כיון דבגוף בהמה זו בעצמה בעי למטרך במחצה שלו - לא בעי כלל שכר עמל ומזון". לגבי מזון, כתב בחידושי מהרא"ל צינץ על הלכות ריבית (ס' קעז סס"ק לד), שמהמשך לשון רש"י משמע "דלא קאי רק אשכר טרחו לחוד, ר'מזונו" אגב שיטפא נקט ליה". והרב יוסף שלום אלישיב (הערות על המסכת), בהתייחסו לקושיית מהרש"א, כתב שיש לומר "דכאן מקבל כבר בשביל אמר".

חלוקת שותפות ובמעות. עיין לעיל (לא:), ושם כתבנו דין זה. וע"ע רמב"ם הל' שלוחין ושותפין (ה, ט).

סט: [המשנה, מלבד המשפט האחרון, התבארה לעיל במשנה הקודמת ובמסתעף ממנה. דין 'שמיין פרה וחמור וכל דבר שעושה ואוכל' נכלל בדין גז וחלב שהובא לעיל שמועיל אף לר"ש].

החוכר שדה מותר לקחת לצרפה הלוואה מהמחכיר ותמורת זאת להפריז-להעלות דמי החכירה, שמששהביח את השדה עלה יקרפה. עי' להלן (עג סוף עמ' א) דין דומה, שגם לגבי נקט רש"י (שם בסוף העמוד) לשון 'מפריז', בחוכר של רבא, שהיה ממתין לו עד אייר ונטול ממנו 6 כורין דמי חכירה; לעומת שאר בעלי השדות שהיו מכריחים את החוכר להסתלק בניסן ונטולים ממנו 4 כורין. והטעם, שרבא נתן לחוכר ליהנות מתבואה בשלה, ודמי החכירה המוגבהים אינם כריבית, אלא מוצדקים, שכיוון שהשדה נתנה פירות בשלים (בניגוד לשאר בעלי השדות) שכרה גדול.

וזה אפשרי גם בשוכר חנות. בלשון הגמ' 'פעמים שמפריז על חנות' וכו'. אמר מ"ר הרב יצחק בן שחר (מקדמי ארץ ו, הערות משיעוריו עמ' 181): "על שדה נאמר בסתמא שמפריז על שדהו, ועל חנות וספינה נאמר שבסתמא לא אבל פעמים שכן. כנראה שיש הבדל במציאות, ששדה היא דבר שנתון מאוד להשבחה ושינוי ערך, וחנות וספינה אינן דבר הנתון לשינוי כ"כ ולכן באופן פשוט ההלוואה אינה לשם השבחתן ואז הדבר מתפרש כריבית".

ע. מעות יתומים מותר למסרן ב'עסקא' קרוב לשכר ורוחק מהפסד. בשו"ע (יו"ד קס, יח) כתב: "כל רבית דרבנן מותר במעות של יתומים". וזאת ע"פ לשון רמב"ם (מלווה ולווה ד, יד) "וכל אבק רבית אינה אסורה אלא מדבריהם ובנכסי יתומים לא גזרו". וכ"כ רא"ש (ס' נ) ועוד בשם הגאונים. אך רשב"א כתב (שו"ת ח"ד ס' רלב, מובא בבית יוסף יו"ד שם) שמסתבר שלא כל רבית דרבנן התירו ביתומים אלא רק קרוב לשכר ורוחק מהפסד. והסביר בבי"י, שבזה אין הריבית באה מכיסו של הלווה (ע"ש). ודעת רבי אברהם בן רמב"ם כרשב"א (שו"ת, ס' סו, מהד' מקיצי נרדמים, פריימן-גויטיין; ע"ש ובהערות המהדיר מס' 26, וכן בהערה 18, שהיתה גרסה ברמב"ם "שזה כאבק רבית" אך אבק-ריבית עצמו לא הותרה ביתומים). עיין הלכה ברורה שהביאו שיש חולקים על הבנת ב"י ברמב"ם. אמנם כדברי ב"י מפורש בשו"ת רמב"ם (מהד' בלאו ס' קצ) ע"ש.

עא. המלווה בריבית וכו' נכסיו נפסדים. "מתמוטטין ואינן עולין". וכן אמרו בסוכה (כט.), שזהו אחד מ-4 דברים הגורמים ש"נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות".

אין גז וכו' ואם קנה עבד עברי אינו עובד את בנו. (השלמה מהגמ') רבי: איני יודע ענייניהם של גז-צדק האמור בעניין מכירת עבד-עברי (ויקרא כה, מז) ו'נִמְכָּר לְגֵר': והתניא שאינו קונה עבד עברי! וגר-תושב האמור בעניין ריבית (שם, לה-לו) "כִּי-יִמְכַר אֶחָיו... גֵּר וְתוֹשֵׁב... אֶל-תִּקַּח מֵאִתּוֹ גֵּשֶׁחַ וְתַרְבִּית": והתנן מלווין אותן בריבית וכן בגר-תושב! ותייר רנב"י (גר-צדק קונה עבד עברי כגוי הקונה, ולא כיהודי הקונה, ונפק"מ שאינו עובד את בנו. בריבית "אל-תקח מאתו" מ"אחיד" בלבד, ולא 'מהם' גר תושב). ע"כ. ומסביר ריטב"א, שרבי ידע את התשובות לקושיותיו, אך ראה בהן דוחק, דאמאי גר צדק דומה לגוי בקניית עבד עברי? וכן "אל תקח מאתו" דריבית משמע דקאי אצל חד וחד מינייהו.

עא: גוי שלף וכו', לא כשעושה בשליחות היהודי, חומרא. ע"פ תוס' (ד"ה כנון) בדעת רש"י (עי' ד"ה בשלמא סיפא; אדעתא; אבל אנו), שלחומרא יש שליחות לגוי.

עב. ר' יוסי וכו' מותר לגבות הריבית. לדעת רשב"א, אפילו לא זקפה כלל; אך לדעת רמב"ם (הל' מלווה ולווה ה, ו, ומ"מ שם) דווקא כשזקף. ולכאורה ריבית קצוצה היא, וכיצד הצריכו חכמים לגבותה?! רמב"ם מסיים את ההלכה - ונראה שבזה מנמק את הדין - במלים: "שנתחייב בהן כשהיה גוי". וביאר בלחם משנה: "יודע שמ"ש רבינו 'גובה הישראל ממנו וכו' כל מעות הרבית שנתחייב בהן כשהיה גוי' זהו כדעת הרמ"ה שהביא הטור (יו"ד ס' קעא) דס"ל דאינו נותן אלא רבית שעלה קודם שנתגייר, אבל לא מה שעלה אחר שנתגייר; לאפוקי מדעת הרא"ש דס"ל דנותן אפילו רבית שעלה לאחר שנתגייר; ע"ש". ובבית יוסף מביא מחלוקת בדעת רא"ש: "כתב מהרי"ק בשורש קל"ו דלהרא"ש כי זקפן עד שלא נתגייר דאמרינן דגובה רבית - היינו דוקא רבית שעלה עד שלא נתגייר, אבל לא רבית שעלה משנתגייר. ובעל תרומת הדשן בסימן ש"ג חלוק עליו, דסבירא ליה דלהרא"ש אף רבית שעלה משנתגייר גובה, דמשעה שזקפו עליו במלווה הוי ליה כוליה כקפן; ולזה נוטין דברי רבינו". ורא"ש מסיים בזה (ס' נז): "אף על גב דאיסורא דאורייתא קעביד - יש כח בחכמים לעקור דבר מן התורה ואפילו במקום עבירה". ובבית יוסף מסיים: "ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם והרמ"ה ותלמידיהם רשב"א, דרבים ניהו, וכל שכן דמסתבר טעמייהו".

לא ניתן להיכתב כלל וכו'. רמב"ם (הל' מלווה ולווה כג, ח) כתב דין זה גם במסר מודעא.

עב: אין לפסוק על פירות אלא וכו'. עוד בדיני פסיקה, לעיל (סב-סד:). ודין 'יש לו' מבואר להלן (עד).

שוק גדול וכו'. מש"כ שרובא (סג): סובר כר' יוחנן, ע"פ מש"כ רש"י לעיל שם, ע"י מה שהקשו עליו שם בתוס' (שהבינו מדבריו שבא לאפוקי מדרבי יוחנן), וע"י נמוקי יוסף (לד: בדפי ר"ף) ופנ"י שם ובית יוסף (ריש סי' שעה) בהסבר דבריו (ועפ"ז כתבנו).

לכאורה טעם המשנה להיתר פסיקה כשיצא השער "אע"פ שאין לזה יש לזה", פירושו שכאילו יש למוכר וכשיש לו מותר לפסוק (כבמשנתנו), וכ"נ מדברי רבא לעיל (סג): "ע"פ פרש"י (וע"ע רש"י ס: ד"ה וכן השער). אך בדברי רבה ורב יוסף (סג): נראה שכאילו קנוי לקונה (שאומו: יכולתי לקנות בשילי ובהיני בזול!) מהר"ם (סג): רבה ורב יוסף מפרשים את המשנה 'אע"פ שאין לזה יש לזה' (לקונה). חי' ר' מאיר שמחה, ע"פ מה שהביא מהמיוחס לריטב"א (עב): **בשם רבא"ד**: צריך הסבר דז"כיווני, לצד המוכר ולצד הקונה, כמו בטרשא דרב פפא (סה). ע"ש. ב"י (יר"ד קעה, א) וי"ד (שם ס"ק א): הפל אחד, "כאילו המוכר קנה מיד התבואה בדמי הלוקח, וזכה בה הלוקח, וכשנתייקרה ברשותו נתייקרה" (ועפ"ז כתבנו בסוגריים). ובהערותיו של מו"ר הרב יצחק בן שחר (מקדמי ארץ ו, קדומים, עמ' 167, ע"ש) נאמר בכיוון של רבא"ד: "אפשר לומר שהמשנה שאמרה 'אע"פ שאין לזה יש לזה' דיברה על הצד של המוכר שהוא הלוקח, שאע"פ שאין לזה יש לזה ויכול לקנות עכשיו מאחר באותו מחיר שמכר, ורבה ורב יוסף באו לענות על השאלה על הקונה שהוא המלך, ואומרים שגם הוא לא הריח מזה שהקדים לשלם כשער הזול, כיון שיכול לקנות מאחר. ובעצם, לאחר שנאמרו דברי רבה ורב יוסף, אפשר להכניס סברה זו בדברי המשנה עצמה, שאע"פ שאין לזה המוכר יש למוכר אחר ויכול לקנות ממנו וא"כ אינו רבית".

דמי תיווך (במובא מלעיל סג): כתב בפרישה (יר"ד קעה ס"ק יז) שאין מחלוקת בין רבא לבין רב אשי: "וידוע שהלכה כרב אשי, ואפילו הכי אין להקשות על רבינו שכתב דצריך ליתן לו סרסרות; דהא רבינו לא כתב שצריך ליתנו על כל פנים, אלא במקום שיש מנהג שהלוקח נותן שכר סרסרות, והיינו במקום שאין חמרינו שיוליכו לבית הלוקח בלי סרסרות; ורב אשי לפי זמנו ומקומו כתב דאין צריך ליתן".

שערים שונים למוכר תבואת שדה ולמקרב תבואות שונות וכו' אך לא עם בעה"ב. והטעם בזה (דאין אומרים דאי לית ליה יזף מלקוט) - ר"נ: א: אין כבודו לקחת מתגר; ב: המשלם לבעה"ב משלם עבור סחורה טובה. נפק"מ בין הטעמים - **רשב"א** (וכ"כ ט"ז יר"ד קעה ס"ק ד; ועוד): כשהקונה אומר שמקדים המעות עבור תבואה זולה שקונים אצל לקוטות, דלטעם א אכתי אסור, דזילא ביה מילתא לקחת מלקוט, ולטעם ב שרי.

ללוות ע"מ שאם לא יפרע כסף יפרע פירות כשער שעכשיו. ע"פ פירושו הראשון של רש"י (ד"ה אין לון), והטעם - "דאע"ג דדרך מקח וממכר שרי - דרך הלנאה אסור". והביא רש"י עוד את פירושו של בעל הלכות גדולות, המפרש דין זה בעניין הלוואת סאה בסאה, והנדון הוא האם כפי שפ"ש לו' מותרת (להלן עה). כך גם ביצא השער, וכמו לגבי פסיקה על פירות. ולפ"ז התחדש בסוגייתנו דבר זה להיתר. ע"ע בזה בדברי רא"ש כאן (סי' סא). ובשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדור"ק סי' נב) הקשה מדברי רבה ורב יוסף דלעיל (סג): שטעם היתר פסיקה על סמך שיצא השער' הוא סברת 'שקילא טיבותיך ושדיא אחיזרי' (לעיל בסמוך כתבנו בזה בס"ד), ואביי שם מקשה: "אלא מעתה מותר ללוות סאה בסאה משום דא"ל שקילא טיבותיך...?! - ומעתה מה הקושיא? לכאורה באמת מותר, כמו בפסיקה על פירות, ומאי שנא זה מזה? (ע"ש) ותירץ, שעכ"פ בקביעת זמן אסורה הלוואת סאה בסאה, ומזה הקשתה הגמ' לעיל: "ולזה י"ל דס"ל להש"ס דהך היתרא ד'יצא השער' הוי כ"ש לו' - זהו לא שייך בקובע לו זמן שלא יצטרך לקבלו מקודם, וכדפסקינן באמת בסאה בסאה דאסור, ומש"ה ס"ל להש"ס דהיתר דפסיקת השער הוא אף בקובע זמן כה"ג, וע"כ משום היתרא ד'שקלי טיבותך' לחודא שרינן, ושפיר פריך: א"ה סאה בסאה לשתרי אף בליכא שער משום שקילא טיבותך לחוד".

עג- הנה דף זה כולל סוגיות רבות, קצרות ומגוונות, וחלקן שייכות לנושאים אחרים בפרק זה ואף מחוצה לו (עד שאפשר לסמן את הדף בדרך צחות כי זהו דף בעל גיוון עניינים). אנו, כדרכנו לעת עתה, נשתדל להיצמד בעיקר לפירושו של רש"י, בס"ד. וראוי לנו להעיר כאן על המאמרים של דף זה אשר הצגנום במקום אחר, למען יימצאו בנקל. ואלו הם:

(* "המוליד חבילה ממקום למקום, מצאו חברו ואמר לו תנה לי ואני אעלה לך כדרך שמעלים לך באותו מקום, ברשות מוכר מותר, ברשות לוקח אסור" (סוף עב): ע"י פרש"י; ומתוס' (עג. ד"ה ברשות מוכר; ופסק כן בשו"ע יר"ד קעג, טו), שכתבו שצריך לתת לו שכר עמלו (ומזונו; בזה ע"י מהר"ם שיף), נמצא שזהו בעצם דין טרשא דרב חמא (סה), אלא ששם היה השכר מה שנהנו מפתור ממכס ומזכות-קדימה (העירו על הדמיון בהערות לתלמוד שוטנשטיין, עב: הערה 43). ובתוס' כתבו שהחידוש כאן שכשהאחריות על המקבל אסור. והשטמנו דין זה, מפני שיש ללמדו מטרשא דרב חמא דלעיל. [בתחילה סיכמנו בברייתא זו כן: נתן סחורה לחברו למכור במקום-יזק (ועד שזבו יסחר בכסף) - מותר רק אם הנותן קיבל על עצמו אחריות הדרך (ההלוואה נוצרת שם). ע"כ.]

(* "המוליד פירות ממקום למקום, מצאו חברו ואמר לו תנן לי ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום" וכו', בהתאם לפרש"י, וכפי שביאר במחנה אפרים (ריבית סי' כב), נמצא שיש כאן חידוש בדין סאה בסאה - שכאשר יש לו יכולים לקבוע מראש שישלם במקום היזק. הצגנוהו להלן (עה). ובהערה שם.

(* "פרדיסא, רב אסור ושמואל שרי". הבאנוהו לעיל (סד). בסמוך לברייתא של 'מה שעזי חולבות מכור לך' וכו', וההבדל הוא ששם מכר דבר שלא בא לעולם, ולכן הסיכון גדול יותר (וזו סברה להיתר); אך כאן מכר בוסר, כשהסיכון פחת (רמב"ן כאן בשיטת רש"י. ראה לעיל שם ופירוט בהערה).

(* "אמר להו שמואל להנהו דשבשי שיבשא בארעא" וכו', בהתאם לפרש"י, נמצא להלן (עד): בדין הלוואת סאה בסאה לאריסיו (וראה שם בהערותנו).

(* (עג): "חזי מר רבנן דקאכלי רביתא, דיהבי זוזי אחמרא בתשרי ומבחרי ליה בטבת...". לעיל (סד), במימרא דאביי, ג"כ הוא כן, אלא שלא חששו שם לחימוץ, ובטעם הדבר כתב בתוס' רבנו פרץ ששם במקרה חימוץ בטל המקח ומחזיר לו מעותיו, ואין חשש ריבית במקרה כזה; משא"כ כאן שלוקח יין טוב. וכתבנו דין זה לעיל שם (ובהערה הארכנו בס"ד).

עג. מותר לחמרים לקבל כסף לספק לאחר זמן פירות. לדעת רש"י אחריות הדרך על החמרים. הקשו בתוס', שהרי בטרשא דרב חמא (סה). הוצרך רב חמא לקחת על עצמו את האחריות. ביישוב שיטת רש"י, כתבו רמב"ן, וכן שטמ"ק בשם רבא"ב, שאחריות ההזולה על בעה"ב, דהיינו - אף אם יזלו החיטים במקום היזק יותר ממחירים במקום הזול מחויב בעה"ב לשלם לחמרים כשער מקום הזול (שנמצא כעת יקר יותר), שמרגע שקנו לו את הפירות הם שלו, ונמצא שהם שליחים שלו להביא את הפירות אליו. ובחידושי מהר"ל מפרגא כתב, שעדיף לחמרים לקחת על עצמם אחריות הדרך בשל הרווח שיש להם מזה כמבואר בסוגיה (דמגלו להו תרעא וכו'), שהוא רווח ממשי יותר מאשר הרווח של 'שבקי להו מיכסא ונקטי להו שוקא' שבטרשא דרב חמא. ובחידושי מהר"ל צינץ (סי' קעג ס"ק לא, ע"ש) כתב שדברי רש"י פשוטים ומובנים יותר בלשון הברייתא, ולגבי הקושיא עליו - יש לחלק בין טרשא דרב חמא, שהסחורה היתה של רב חמא (ואם האחריות על הסחורה הרי היא כהלוואה והם משלמים לרב חמא יותר), לבין ברייתא דידן, שמדובר בה בפסיקה על פירות, שהפירות אינם מבוררים כעת אלא כשיקנו אותם החמרים ומסרום לבעה"ב, והרי בכל פסיקה על הפירות האחריות היא על השליח-המוכר (כאן: החמרים). והבעיה שנותרת היא הטרחה שטורחים (בכסף זה של ובפירותיו, להביא לו במקום הזול), ולזה סגי בהך דמגלו להו תרעא או דמזולי גבייהו וכו' (וע"י בהוצאה החדשה בהע' 318).

שומרי השדות יסייעו מעט בגורן וכו'. בבית יוסף (יר"ד קס, כא) הוכיח מכאן שלא כדברי רבי אליעזר מטון ורבינו ירוחם (שהביא שם), לגבי המעכב דמי שכירות חבירו, והלה תבועו מה שהיה יכול להרוויח במעות, שחיבי לשלם ואין בו משום ריבית, שאין ריבית בשכר שכי. ובב"י הביא שאחיו של

ר"א מטוח חלק עליו. וגם בב"י חלק עליו בתוקף; והביא ראיה מסוגייתו שיש ריבית בשכירות. ועיין **חתם סופר** במסכת שבת (קכז:), שהביא ראיה לסייע לר"א מטוח מהמעשה המסופר שם, על אדם שנשכר אצל חברו ובסיום תבע את שכרו ונענה בסירוב בטענת 'אין לי' (ע"ש, שהסוגיה עוסקת במצווה לדון כל אדם לכף זכות), והלך לביתו בפחי נפש. אחרי החג טען המשכיר שכר השכיר דורון (משא 3 חמורים - מאכל, משתה, ומיני מגדים). וכתב בחתם סופר שם: "ויש להביא ראיה מהאי עובדא, דאל"כ איך יהיב לו משא ג' חמורים וכו'?" וכ"כ שם בהגהות **ריעב"ץ**: "פשוט שהביא כל המטוי דורון לשכיר שהשהה לו שכרו; וש"מ כה"ג לית ביה משום אגר נטר". ומעתה צריך ליישב שיטת ב"י ממעשה דהתם. בתלמוד המבואר **מתניתא** (של עוז והדר, שבת שם) כתבו שיש מי שכתב שאין הדורון תוספת על שכרו אלא תשלום על עגמת הנפש שהיתה לו. וצ"ב. ובהערות **רבי יוסף שלום אלישיב** (שבת שם) תירץ בשני אפנים: (א) הדורון אינו תשלום נוסף אלא חלק מן התשלום המקורי, שדרך בעה"ב הזה להעניק מראש: "ואולי י"ל שמתקנה כן היה, שהיה מוסיף על גוף השכירות לשכיר, על דרך הענקה; וכל שנותנין גם ליליא] ההלוואה והמתנת המעות - לית ביה משום ריבית, שכן הוא נותן לו עבור עצם השכירות". (ב) בזה שלא פרע לו השכירות בזמנו גרם לו הפסד, ועל גרמא הרי חייבים בדיני שמיים, וא"כ הרוצה לשלם לו על זה להינקות מדין שמיים, אין בו משום ריבית.

בעלי השדות לקחו מהחזק 4 כורין וסילקוהו בניסן וכו'. בד"ה זה נקט רש"י (ד"ה אנה טורנא) לשון "מפריז"; וראה בהערותנו לעיל (ס:ט): הסבר הדין. **עג**: גוי משפך בית ליהודי וכו'. ע"י דיני משכנתא וסילוק לעיל (סז-סח). וצ"ד דין זה לשם. וז"ל **רמב"ם** בדין זה (הל' מלווה ולווה ז, ו; וכן **שו"ע** י"ד קעב, ה): "גוי שמשפך חצרו לישראל, וחזר הגוי ומכרה לישראל אחר - אין הממשכן חייב להעלות שכר לישראל מעת שקנה הישראל, אלא דר בחצר בלא שכר עד שיחזיר לו הגוי את המעות שיש לו על חצר זו, שהרי הוא ברשות הממשכן בדיניהם עד שיתן לו מעותיו ויסתלק".

זו מתנה ולא ריבית מאוחרת, שלא סיכמו ולא אמרו. **רש"י**. מדבריו נראה שהאמירה המוזכרת במשנה בריבית מאוחרת (ע"ה): דווקא היא. והקשו **בתוס'** (ד"ה ושפכי) מהמלווה את חברו לא ידור בחצרו חנם (סד:), ואע"פ שלא פירש! וכתבו דשאני התם, שעדיין חייב לו. ורא"ש (סי' סז) הקשה, שבמשנה להלן (ע"ה): משמע שאין להתיר בלא אמירה אלא כשנותן התוספת אחרי הפירעון, אך לא בשעת הפירעון! **נמו"י** (מד). בשם תוס' (ע"י תוס' רבנו פרץ): התם הלוואה, הכא זביני. בית יוסף (יו"ד קס, ד, בבדק הבית) כרך תירוץ זה עם שיטת רש"י. **מגיד משנה** (הל' מלווה ולווה ח, ט) בדעת רש"י ורמב"ם: הוסיפו לו לרבינא מאוחר יותר ולא בשעת הפירעון. **ריטב"א** ("ולזה נראה שכיון רש"י ז"ל"): מפני שדרך מוכרי פירות להוסיף ולתת במדה גדושה לקונים, אומרים שזו עין יפה דמכר דעלמא ואינה ריבית, כיוון שלא הזכירו שהוא בשביל המתנת המעות. [לאור האמור, דין זה שייך לריבית מאוחרת; ובכ"ז הצגנוהו כאן במקומו ולא להלן, כיוון ששייך גם לעניין פסיקה על הפירות (ובייחוד למי שמחלק בין מכר ובין הלוואה)]. ודאתן עלה דריבית מאוחרת, נזכיר המובא בתרא (קמח:): בדומה לזה: **שושבינות** - שהולך לשמח את רעהו בנישואיו ומביא דורון, והלה צריך להחזיר לו בשמחתו - אין בהחזרתה ריבית, אם הביא מתנה יקרה יותר; שלא נעשתה כהלוואה, שאם רצה יכול היה לפחות לו, אלא מתוך שמחת רעות הרבה בדורון.

המעביד אדם בפרעון מס' גולגולת שלו. לשון **רמב"ם** (הל' גזלה ה, טז): "הרי זה עובד בו יתר מדאי, שדין המלך דין; אבל אינו עובד בו כעבד" (וכי"ב בהל' עבדים א, ח). ועיין שם בכסף משנה. ועיין **ריטב"א**. לעומת זאת, במעשה דרב סעורם אחי רבא שבסמוך (באינשי שלא מעלו), כתב **רמב"ם** (הל' עבדים שם): "ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד". [ולגבי היושב בשדה בתשלום המס וכו', ע"י ב"ב (נה) והערותנו שם].

יהודי שאינו נוהג כשורה מותר להעבידו. עיין **רמב"ם** (עבדים א, ח) ושו"ע (יו"ד רסז, טו). כאן לא התפרשו כ"כ גדרי הדין, עיין בירור הלכה; ועיין קובץ הערות ומ"מ כנסת ישראל.

רב חמא: נתן כסף לחברו שיקנה לו יין במקום זול וכו'. כתבו **רא"ש** (סי' סט), **ריטב"א** (בשם ר"י) ועוד, שמדובר שהתנו שאם לא יקנה ידא לספק לו יין. ובשם **רבו** כתב **ריטב"א**, ש"אף על פי שלא קבל עליו תשלומין כלל, כיון שנתן לו מעותיו ליקח סחורתו ואלמלא הוא היה לוקח ע"י עצמו או ע"י אחרים, אלא שזה הבטיחו שיקח לו וסמך עליו ונתן לו מעותיו על דעת כן - הרי הוא חייב לשלם לו מה שהפסיד בהבטחתו, דבהיא הנאה דסמך עליה ונותן לו ממונו משתעבד ליה משום ערב". עיין **רש"י** ד"ה אסמכתא; ע"פ דבריו צידדו בקובץ כנסת ישראל (הערות ומראי-מקומות) ורש"י סובר כראשונים הנ"ל; ומאידך, בתלמוד מהדורת שוטנשטיין צידדו שדעתו כרבו של **ריטב"א**.

עד. חותם-קנוונים, 'סיטומתא'. בספר **תשב"ץ קטן** (סי' שצח) מובאת מחלוקת: לדעת **מהר"ם מרוטנבורג** קניין סיטומתא מועיל אף בדבר שלא בא לעולם, במקום שפך המנהג. אך לדעת **רבי יחיאל מפריז** לא נאמר קניין סיטומתא אלא בדברים שמועיל בהם קניין, משא"כ בדשלב"ל. ובקובץ **שיעורים** (ב"ב רעו) ביאר, שדברי מהר"ם הם לפי הסוגיה לעיל בפ"ק (דף טז, ראה הערתנו שם בס"ד), שהחסרון בדשלב"ל הוא בגמירות-הדעת, ובא קניין הסיטומתא הנהוג בזה יש בו גמירות דעת, והקניין חל. אך ר' יחיאל מפריז נקט כסוגיה בכתובות (נט), שמשמע ממנה שהחסרון בדשלב"ל הוא בכוח ההקניה, ולפ"ז אין זה משנה כמה הקניין יהיה טוב - כגון סיטומתא - אין יכולת לקנות דשלב"ל. ע"ע פתחי תשובה (ח"מ ר"א ס"ק ב).

מותר לפסוק מראש כשיש לו. וכו'. ולא דמי להנך דיני דלעיל (סד). ומה שהבאנו שם מדף ע"ג:), דהתם מדובר במכירה מראש, המתבצעת בתחילה, ולא בפסיקה (ע"פ **חוות דעת** יו"ד קעג ביאורים ס"ק יב, ראה בהערותנו בהקדמה לדף סד).

שפבר התחממו בכלי וכו'. ע"י תוס' (ד"ה תני); ומהרש"ל ומהרש"א על דברי רש"י.

ועל סיד לרב משהוכנס לפבשן וכו' לשמואל משיש לו האבנים והעצים. שראוי לשקעו בכבשן. וכתב **בתוס' רא"ש**: "אימא משראוי לשקוע בכבשן. תימה, לשמואל אמאי קתני במתניתין על הגדיש ועל העביט ועל המעטן, אפילו על הקמה ועל הענבים ועל הזתים נמי, דאינם מחוסרין אלא מלאכת אדם; וי"ל, דאין הכי נמי, אלא דלא פסיקא ליה, דהוה צריך למיתני 'ובלבד שלא יהיו צריכין עוד לקרקע'".

ועל פדים משנעשו וכו'. עיין **מהר"ם ש"ף** בשם **יש מפרשים** בדעת רש"י, שרב ושמואל החולקים בחרסון של עד כמה מלאכות אפשר לפסוק - כר' מאיר ס"ל, וכן היא משנתנו. "אבל רבי יוסי לא בעי אלא עפר, [אף בעפר לבן], ואפילו מחוסר פוסק". ואמיר ס"ל כר' יוסי.

עד: מועיל אף לר"ש שאין קונה חוזר בו. כיוון שהתנו שלאחר זמן יקבל. רש"י, ראה הערתנו לעיל (מז:): במובא מסוגייתנו.

בעה"ב מלווה את אריסיו וכו' (ובמובא מלעיל ע"ג). שמואל: אפשר אם יסייע מעט וכו'. מימרא דשמואל לעיל פירש רש"י שם לעניין זה. ופירשו בדעתו **בתוס' רבנו פריץ**, וכן מובא ב**ריטב"א**, שמדובר שהלווה לאחר שצ"ד לקרקע, שאינו יכול לסלקו (ופשוט דצ"ל שפונתם במקום דבעה"ב יהיב ביזרא, דאל"ה אין נפק"מ בזה). [ויש לשאול, האם מותר לכתחילה להלוות לשם כך, או שאסור להלוות וזה עבר והלווה ועל כך אמר שמואל שיש לו תקנה? מלשון תוס' רבנו פרץ משמע כאופן הראשון, אך מלשון **ריטב"א** משמע כאופן השני. וצ"ב.] וכיצד עצת שמואל מסייעת? ע"י חזקה שמחזיק בעל הבית בגופא דארעא הקנה לו האריס בקרקע שיעור זרע שהלווה לו יותר על חכירותו" (לשון **ריטב"א**, וכי"ב בתוס' ר"פ).

עה. מותר להלוות סאה בסאה כשיש וכו' אפילו קבעו שיפרע במקום-יוקר (המובא מלעיל ריש ע"ג). ברייתא לעיל, 'המוליך פירות ממקום למקום' וכו', ע"פ **פרש"י** שם וע"פ מה שהתבאר בדבריו **במחנה אפרים** (הל' מלווה ולווה - ריבית סי' כב; ע"פ דבריו שם נמצא שזה המתחדש בברייתא זו לשיטת רש"י). ובטעם הדבר כתב **במחנה אפרים** "דכיון דאפשר שביני ביני יוזלו הפירות באותו מקום וישוו כמו שנתן לו - הוי ספק, וכל ספק לא הוי רבית מן התורה", ע"ש.

ת"ח מותרים ללוות זה מזה בריבית. בתוס' (ד"ה מתנה) נקטו שמדובר בדבר מועט, שידוע בלבד שהיה נותן לו בלאו הכי. וכיו"ב בנמו"י (מה). בשם ר"ן, שמדובר בדבר מועט ובצרכי סעודה. וכן ברמב"ן. וכתב עוד רמב"ן: "ובשלא קצץ לו מתחלה, אלא על דרך ויתור בלא הקפדה", ע"ש. וע"ע רמב"ם (הל' מלווה ולווה ד, ט, ומ"מ) שו"ע ורמ"א (יר"ד קס, יז).

בני ובני ביתו. כתב רש"י במסכת שבת (קמט:): "הסמוכים על שלחן, דכיון דהכל משלו - אין כאן רבית".

עיה: רבית מאוחרת. סוגיות נוספות נוגעות בנושא זה; ראה הערותינו לעיל (עג): ולבא בתרא (קלח. קסח). ולעיל הזכרנו את הנידון דשושבינות בב"ב (קמה):

הקרב והעדים. כתב בתוס' (וכ"כ רא"ש סי' פ), שלפעמים עוברים גם על "ולפני ענך לא תתן מכשול", כגון שלא היה מסכים להלוות ללא ערב ועדים. אך לו היה מלווה לו בלעדית אין חייבין על "ולפני ענך", כפי שהמושיט כוס יין לזויר לא עבר אלא היכא דקאי בתרי עברי נהרא, שלא היה שותהו אם לא היה זה (ע"ז ו:). וע"ע בספר נתיב מצוותיך (לרב זלמן נחמיה גולדברג, ה'תשע"ו), פרשת קדושים מצווה רלב.

ר' נחמיה ורמב"י (מלעיל סב). ראה הערתנו שם (סא):

בעניין הלוואה בלי עדים. הקשו רבים מדוע כיום אין נוהגים בזה איסור כ"כ. ע"י רש"י. וריטב"א כתב (מגילה כח. ד"ה תיתי לי) כתב שאין זה איסור של ממש אלא "מידת חסידות בעלמא" (ע"ש); וכתבו אחרונים (דברי מלכיאל ד, קלו ד"ה והנה בזה"י, ושם חלק ה, רכז; ציץ אליעזר ז, מז) שבזה יש לסמוך את מנהג העולם. ובפלפולא חריפתא (אות ק) כתב שנראה ליישב מנהג העולם בהנהגה שריש לקיש ורבינא (שנקטו טעם ההימנעות מהלוואה כך משום קללה, ולא נקטו "לפני עוור") חולקים על רב בזה, והלכה כרבינא דבתראה הוא, וא"כ אין זה איסור ממש, אלא גרמת קללה. וראה ציץ אליעזר (ז, מז) שהאריך בעניין זה והביא תירוצים שונים ודן בהם. ובין הדברים, כתב שם בשם בנו הרב שמחה בונם, בכיוון של בעל פלפולא חריפתא הנ"ל, והטעמים, בעקבות החפץ חיים (כלל ג, באר מים חיים י), כי יש לחלק בין זמנם לבין זמננו, ש"בזמנם לא היה הדבר מצוי כלל שאחד ילך לחבירו שלא בעדים, כדמשמע ביומא ט' ע"ב... וא"כ אם בא אחד ותובע לחבירו שהלך לו מעות בלא סהדי והוא משיבו להד"מ - הדעת נוטה מאד שהאמת והצדק הוא עם הנתבע וזה מוציא עליו לעז בחנם, ולכן הכל מקללין אותו; עיין שם. ולפי"ז יוצא לן דאבל בזה"י, שהדבר כבר מצוי שאחד ילך לחבירו שלא בעדים - אזי אסור כבר לאנשים דעלמא לקלל מטעם ספק את הפלוה פן האמת אתו, ומכיון שהקללה היא שלא כדין - א"כ תו אין הפלוה שלא בעדים נכנס בגדר של גורם קללה לעצמו, דראשית אין לו לחשוש לכך שיקללו אותו, דאטו ברשיעי עסקינן; ושנית אין לו לחוש לקללה כזאת משום דקללת חנם לא תבא". אמנם העיר שם, וכן העיר בפלפולא חריפתא הנ"ל, שע"פ דברי הפוסקים, ר"ל ורבינא אינם חולקים על רב אלא מוסיפים, "ומדרבינא ליכא למידק, דאפשר שלא רצה לקרות על רב אשי קרא ד'לפני ענך" (לשון פלפולתא חריפתא). ובהערות הר"ש אלישיב (יומא סוף ט:): דייק מסוגייתנו "שדן זה דאסור להלוות בלא עדים לא היה מושרש אצל הכל, דחזינן דרב אשי בא לבדוק לרבינא בזה, ומשמע שרבינא היה מיוחד בקיום תקנת-חכמים זו". לליקוט תירוצים נוספים על מנהג העולם בזה ע"ע ציץ אליעזר שם, וקובץ הערות ומ"מ כנסת ישראל (בסוף דבריהם הביאו מהנהגות החזו"א בזה). אמנם כבר העירו שם ושם על רוב התירוצים, כי לכאורה, הם בדוחק גדול לאור סוגיית הגמ'. וכן הסיק בשו"ת יביע אומר (ז, חו"מ ז; וכן ציין שם לשדי חמד ועוד), שאין להקל בזה למעשה, שהפוסקים חולקים על ריטב"א הנ"ל, והדבר אסור ממש מן הדין משום "לפני עוור". ע"ש באורך. איתא ביומא (ט:): שמי שדיבר עם ר"ל בשוק, היו נותנים לו עסקא בלי עדים. לכאורה בניגוד לסוגייתנו! וכתב כאן בהערות הר"ש אלישיב, שיש לחלק בין הלוואה (דלהוצאה ניתנה ובמשך הזמן שוכח), לבין עיסקא (שאינן להשתמש בכסף לצרכיו ושומרו תדיר, והוא כפקדון דוודאי מותר בלי עדים). נשוב לסוגיין. רבינא התנה את ההלוואה בעדים ובשטר. אף ששטר לא הוזכר בדברי רב. הרב חיד"א בספר מראית העין (הובאו דבריו ביב"א הנ"ל אות ד): רצה זאת במידת חסידות. דברי מלכיאל (ח"ה סי' רכז; מובא ג"כ ביב"א הנ"ל אות ג): מפני טענת 'פרעת', ורב שלא הצריך סובר שהלווה בעדים חייב לפרוע בעדים (ע"י שבעות מא).

עו. השוכר פועלים והטעו זה את זה וכו' כשבעל-הבית אמר לפועל-שליח וכו'. להבהרת מעמדו של אותו 'פועל-שליח' (להסבר זה, ש'הטעו זאת את זה' כפשוטו) נביא מלשון ריטב"א: "דאמר ליה בעל הבית זיל אוגר לי פועלים - פירושו, שאמר כן לאחד מן הפועלים, שעשאו שליח לשכור לו פועלים עמו. דאמר להו שכרכם על בעל הבית - פ', שהודיעם שהוא שליח".

ב-4, ושכרכם על בעה"ב. וכו'. שתי האוקימתות הבאות בגמ' ("איבעית אימא...") ג"כ עוסקות כשאמר להם השליח 'ב-4 ושכרכם על בעה"ב'. שפ"כ בהגהות חוות יאיר על ר"ף (מו. בדפיו, אות א, על הדיבור "אב"א הכא בבעל-הבית עסקינן") וז"ל: "י"ל אפילו כל הפועלים נשכרים בשלושה; וכן ב'ואיבעית אימא". ונמצא דהנך תרי 'אב"א' קאי אקושיית 'ולחיזי פועלים היכי מתגרי', וה"ק: אפי' תימא בעלמא פועלים ב-3, הכא בבעה"ב וכו'. וכ"כ בש"ך (חו"מ שלב סק"ה) לגבי אוקימתא ד'בעה"ב עסקינן'. וכ"כ הגר"א (שם סק"ה).

עוד שם. ר"ף (מו. בדפיו) מסכם בלשונו את הפללים העולים מסוגייתנו, ע"ש. ובין דבריו שם: "והיכא דא"ל בעה"ב 'בתלתא' ואמר להו איהו 'בארבעה': אי אמר להו 'שכרכם עלי' שקלי פועלים מיניה ידידה ארבעה כדקא פסק להו, והדר איהו שקיל תלתא מבעל הבית, כדתינא: השוכר את הפועל לעשות בשלו והדארהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעה"ב מה שהנהגה אותו. ואי אמר להו 'שכרכם על בעה"ב' - חזינן היכי מתגרי פועלים בההיא דוכתא, אי דארבעה יהיב להו בעה"ב ד', ואי בתלתא יהיב להו תלתא, דכיון דשני שליח בשליחותיה בטלה לה שליחותיה, והווי להו כמאן דעבדי ליה סתמא דדינא, דשקלי כמנהג המדינה".

עז: המוכר המְחַזֵּר על המְעוֹת יכול לחזור בו מהשאר. מש"כ 'מהשאר', ע"פ נמו"י (מח). ועוד (ראה להלן), עיין בב"י (חו"מ קצ, י ד"ה ונגד המעות שנתן; ושם אות יב) 'קצרון של בדרים'. אלא שאז "דרבנן קנסו על החוזר בו, שיהיה יד חֲבֵרוֹ על העליונה, הן לקיים המקח כדינו כנגד המעות, או לבטלו לגמרי" (לשון ריטב"א). ליתר ביאור, מצאנו בסוגיית 'ע"ל ונפיק אזוזי' מספר שיטות בראשונים. א. לפירוש רבנו חננאל (מובא ברשב"א שבשטמ"ק), כשהמוכר 'ע"ל ונפיק אזוזי' לא קנה כלל - אף לא כנגד מעותיו; כדברי רבא, ש'לא קני' לגמרי משמע; ובברייתא, שמשמע שקנה כנגד מעותיו - אין מדובר בתחילת פירעון, אלא בְּעֵרְבוֹן, כעין משכוֹן; ואז יד החוזר על התחונה וכו'. ב. ר"ף בתשובה (מובא בשטמ"ק, ע"ש) מתווכח עם פירוש זה; ולדעתו, מדובר בכל הסוגיה בתחילת-פירעון, וכשהמוכר 'ע"ל ונפיק אזוזי' לא קנה כלל (כפשוט דברי רבא), אם כי יד החוזר בו על התחונה (ביחס למה שכבר שולם). ג. בנמוקי יוסף (מח. בדפי ר"ף), וכן ברשב"א בשטמ"ק ועוד (וע"י ריטב"א), כתבו שמדובר בסוגיה בתחילת-פירעון, וכש'ע"ל ונפיק אזוזי' קנה כנגד מקצת מעותיו, ויד החוזר בו על התחונה (ויכול יריבו אף לבטל כל המקח, כריטב"א הנ"ל). ומה שאמר רבא 'לא קני' ומשמע לגמרי - כשלא נתן מעות כלל אלא עשה קניין אחר (נמו"י, ועיין לחם אבירים בתד"ה ע"ל); או: "כנגד מה שלא נתן דמים" (רשב"א בשטמ"ק, ע"ש); או: בדבר שאינו ראוי להתחלק (אפשר להבין כן במאירי; בירור הלכה). עיין בירור הלכה. ולשיטת רש"י, דייק בבית אהרן (על רש"י ד"ה חמרא) מדבריו לגבי חמור (ראה להלן בסמוך), שסובר כנמו"י וסיעתו; וזו לשונו: "ומוכח מכאן דרש"י ס"ל כהפוסקים דאפי' בדעייל ונפיק אזוזי קיים המקח מיהא כנגד מעותיו, רק אחר שהמוכר יחזור על המותר יכול הלוקח לחזור גם על מה שכנגד המעות, דמצי אמר אדעתא דכולה לקחתיה. והיינו מה שדייק רש"י לעיל בברייתא לפרש, ד'מהיכן מגבה' דנקיט בברייתא - מגבהו את חובו, ודייק מינה בשמ"ק 'בשם רמב"ן ור"ן' > דְּדוֹקָא אֶתְּן לִי מְעוֹת' בלחוד קאי, אבל אם אומר 'תן לי קרקע' - דיניה כדיון לוקח חצי שדה, דמשמנין ונוטל כחוש ע"ש, והיינו משום דס"ל לרש"י דלענין כנגד מעותיו נקנה המקח שפיר ושלו הוא נוטל, ואין נוטל מהעדיית".

ובדבר שאינו בר חלוקה, כחמור. בגמ' "חמרא", ופרש"י: חמור. ופירושו (רמב"ן, ריטב"א, ר"ן ועוד, וע"י רמב"ן ור"ן) שכתבו שיש חולק בדין זה, שפונותו שדווקא חמור, שהוא דבר שאינו בר חלוקה (ומסתמא אינו רוצה בו שותפות - רא"ש ז, נמו"י מח). משא"כ יין, בר חלוקה הוא, קנה כנגד מעותיו.

אך מהר"ם מלובלין כתב שא"כ היה לרש"י להאריך ולפרט; ועל כן פירש שכוונת רש"י "דין זה דעיל ונפיק אזוי לא שייך אלא דוקא במידי דשייך לומר שהיה חביב על המוכר ולא מכר אותו אלא בשביל דזוי אנסוהו, כגון בהמה וכלים וקרקע; אבל בין העומד לימכר - לא".

וכאן המקום להזכיר את הבדל ההגייה בין 'חמרא' ו'חמרא' = חמור. כך נאמר בספר מהר"ל חלק הליקוט (מהדורת ה'תרצ"ג אות ל; מהר"ל מנהיגים מכון ירושלים, ליקוטים אות ל) ז"ל: "חמרא שהיא לשון יין קרא מהר"ל חמרא המ"ם בשב"א, כגון 'כסא חמרא'; וכשהוא לשון חמור קרא חמרא, המ"ם במק"ץ". ובביאור אז יקהל שלמה (רבי שלמה זלמן ויסברג, במהדורת ה'תרצ"ג הנ"ל) ציין לתרגום אונקלוס (בראשית יט, לב-לה; כב, ה). חילוק זה מוזכר בחידושי ראשונים בסוגייתנו - רמב"ן, ריטב"א, ר"ן (ומשמ מובא בב"י חו"מ ס"ס קצ), שציינו גם שהגרסה בגמ' או ברי"ף (אין כן לפנינו) "חמרא" באל"ף (וכמקובל בספרי הגאונים, להוסיף אל"ף להבליט את תנועת הקמץ. ומזה גם אין קושי מגרסתנו ברי"ף, די"ל שדרכם של הסופרים המאוחרים היתה להשמיט אל"ף כיוצא באלו). וראה מה שכתב בזה, על דרך הרמז, בספר עברא דדשא (לרבי שאול אלתר, ויגש עמ' יב), בשם אבותיו (האדמו"רים לבית גור), ששווא "הוא ניקוד שעוצר" (כלומר משמש לסגירת ההבחה בעצור), וזה רומז שמי שעוצר רצונותיו ומתאפק מלהימשך אחרי תאוות העולם, ומתרכז ברוחניות, משתבח עם השנים כיון ישן, 'חמרא'. אך הנמשך ח"ו אחרי החומריות אינו במעלת אדם אלא כבשר חמורים; וזה רמז בניקוד הקמץ של מ"ם ד'חמרא', שהיא תנועה פתוחה. ע"ש עוד.

מלבד המוכר שדהו מפני רעתה. לאו דוקא בחוזר בזו האחרון; תוס' (ד"ה תתרגם).

ש. ובכלל, לגבי מיטלטלין. לעיל (מח:): חלקו רב ור' יוחנן האם תשלום מקצת מעות קונה לעניין 'מי שפרע' (שיקבל עליו החוזר בו, שהרי זה קניין מעות) כנגדו (רב) או כל החפץ (ר' יוחנן). ובסוגיין כתבו בתוס' (ד"ה עייל), רמב"ם (מכירה ח, ד) ועוד (עניין רא"ש ז), שאין הנידון קבלת מי שפרע' לחוזר בו; אלא איירי אפילו משך המקח, ולעניין האם המקח קיים או לא. אמנם בעל המאור (מז: בדפי רי"ף) חולק בזה וסובר שהנידון לעניין 'מי שפרע'.

לְהוּ ופרע זוז זוז פרעון הוא וכו'. וכבר הזהיר רב פפא (פסחים קיג.) "כל אשראי (עי' לעיל סג: ד"ה דאית ליה אשראי) - ספק אתי ספק לא אתי, ודאית - מעות רעות נינהו (דפרע להו ניהליה זוזא זוזא - רש"י ורשב"ם)".

עח. שוכר על חשבונם וכו'. עי' רש"י, שמוסיף לפועלים השניים עד שיעור חובו לראשונים. והקושי המתעורר, הוא מה ההבדל בין דין זה, דדבר האבד, לבין דין דבר שאינו אבד לעיל (עו:), שלרבי דוסא מנפים להם מה שעתידי להיעשות? "ויש לומר: בדבר שאינו אבד אם הוקדו פועלים - אפילו אינו מוצא לשכור פועלים מיד מכל מקום אינו שוכר עליהם, אלא ימתין עד שימצא פועלים בזול; אבל בדבר האבד לא ימתין כלל, אלא מיד שיחזור יוסיף לפועלים אחרים עד כדי שכו"ן" (תוס' רבנו פרץ ובשטמ"ק בשמ; וכיו"ב במהר"ם שיף; תוס' רע"א למשניות אות נב בפירוש שני). בתוס' רע"א (למשניות, שם) כתב, שאף ששכיר ידו על העליונה ויכול לחזור בו בחצי היום, ואינו מפסיד (כפי שפסק רב לעיל, ולחד תירוצא מודה ר' דוסא בשכיר), בדבר האבד אינו יכול לחזור בו, ומפסיד. ע"ע רא"ש ס"ו ופולפולא חריפתא (אות ת).

עח: שכן חמור ו'הבריך'. בגמ' פירוש ראשון: "נהוריתא". ופרש"י (ד"ה נהוריתא, לפי אוצלתרש"י): ברקית היוצאת בשחור העין. ובמק"א (שבת עח. ד"ה שכן כוחלין לברקית) "שכולטת בעין". והוא מן המומים (עי' בכורות לה. במשנה ד"ה ועינבא), ושם: ד"ה וסימנך ברקא וד"ה ברקא), והוא "לבן וצף" (רש"י שם). אך על המשנה פירש (עח. ד"ה הרי שלך לפניך) "טְלָנָה כמו שהיא סמְיָה", נראה שפירושו עיוורון (וכעין הפירוש שבמסורת התלמוד שעל הגליון). ונראה שכוונת רש"י באמרו "סמְיָה" שמחלה זו מגבילה מאוד את הראייה. ובתלמוד המבואר מהדורת שוטנשטיין כתבו את שני הפירושים כאחד, שמחלת העיניים הזו גורמת לעיוורון.

עט. ואם שכר חמור מסוים ומת (החמור) באמצע הדרך וכו'. אך אם שכר חמור סתם אמרה הגמ' שהדין פשוט ש"הא חייב להעמיד לו חמור אחר", וכדתנן בסיפא דמתניתין; ועל כן לא בזה מדובר בסוגייתנו. ופירש רמב"ן בדברי הגמ' הנ"ל: "מי, ואי לא - לא יהיב ליה כלום". כלומר, שעיקר קושיית הגמ' בזה היא בעניין שכר חצי הדרך הנזכר בדברי רב (ע"ש עוד).

ואין מוצא לשכור במחיר ה-1/2. כך ע"פ סוגיית הגמ', "דלא שכיח לאגורי"; וביארו בתוס' (ד"ה אילו, בפירוש הראשון), וכיו"ב במגן גבורים, לאור הנידון בהמשך האם לשכור אחר בדמי הנבלה, שכאן אינו מוצא בדמי המשך הדרך ע"פ חשבון שכירות החמור הראשון; אך יכול לטרוח ולמצוא ביוקר.

שכר חמור מסוים. לרש"י מדובר במשנה ב'חמור זה' (עח. ד"ה חייב המשכיר [וראה בזה להלן], עט. ד"ה לא מכלינן), וכ"כ בפיהמ"ש לרמב"ם. ואף שדין 'מתה או שנשברה חייב להעמיד לו חמור' נכון ודאי גם ב'חמור' סתם, ושם הוא אפילו מת באמצע הדרך - כמזכר מקושיית הגמ' בסוגיין ('הא חייב להעמיד לו...') - לרש"י אין מסתבר לפרש משנתנו בחמור סתם, "דאל"כ לא מצי למימר באנגריא 'הרי שלך לפניך', כיון דהשפירו סתם ולא שיעבד לו חמור" (לשון מהר"ם שיף); או מפני "והבריקה" (שבמשנה פירש"י ד"ה הרי שלך לפניך שאף מזל השוכר גרם ושניהם יפסידו, כפי שכתב להלן קג. ד"ה אזדא, לגבי 'בית זה', שמזלו גרם. כהונת עולם לרבי משה הכהן מקושטא [ה'תק], ס' כג; יד דוד; ולגבי בית ראה להלן). ולכן מעמיד משנתנו ב'חמור זה' ונצרך להסביר שמדובר שמת בבית הבעלים. ומש"כ רש"י בפירושו למשנה שמוסיף המשכיר דמים על הנבלה לקנות אחר (דין שלא יתכן ב'חמור זה' - עי' רא"ש ס' י שהקשה שלפ"ז דברי רש"י סותרים) - פירושו שזו עצה טובה, שפסתמא מעדיף לעשות כן ולא לְכַלּוֹת קרנו לשכור בדמי הנבלה. (רש"ש עח; וכ"כ במהדו"ב למהר"א שם, בכהונת עולם הנ"ל וביד דוד; ועניין בית אהרן). אמנם, אם נאמר כן, שמשנתנו מדברת ב'חמור זה' - קשה קושיית תוס' רא"ש: למה באנגריא שאינה חוזרת חייב להעמיד לו חמור, לרב (עח:), ב'חמור זה'?! ושואל יש להסביר ע"פ דברי רש"י ותוס' בערכין (כ: ועי' כהונת עולם הנ"ל), בהסבר דין המשכיר בית ונתנגע (שאומר 'הש"ל'; לעומת בית שנתנגע בשל כך, שחייב להעמיד לו בית; גמ' שם); וזו לשונו לגבי בית המנוגע: "שהרי בית שהשכרתי לך קיים". ובתוס' שם (כא. דיבור ראשון) ביארו שמדובר שם ב'בית זה', "ויכין דהוא בעין אינו חייב להעמיד לו בית אחר" [אמנם הם השוו זאת ל'מתה או שנשברה' דמתניתין, וכתבו דהיינו - יפסיד שכרו או יעמיד לו אחר; אך מסתימת דברי רש"י שם לכאורה יש מקום לפרש 'הש"ל' כפשוטו, שהוא כמו הבריקה ושנעשית אנגריה-חוזרת]. נמצא כי הטעם לפטור את המשכיר בית והתנגע, הוא שהוא בעין; וא"כ ה"ה כאן בהבריקה, ובאנגריא (חוזרת, לרב, או בדרך הליכתו, לשמואל), שאומר לו 'הש"ל'. משא"כ באנגריא שאינה חוזרת או שלא בדרך הליכתו, שהחמור הסתלק וכאינר-בעין דמי ואי אפשר לומר 'שלך לפניך', וכמו מתה או שנשברה (כרש"י עח: ד"ה אבל אנגריא). ועדיין יש להקשות מדין בית דלהלן (קג): המשכיר 'בית זה' ונפל - אזל ליה (ואומר 'הש"ל!'), אע"פ שאינו בעין (ופרש"י שם "מזלו גרם")! והרי לפי דברינו עד כה הו"ל 'כמתה או שנשברה', שאינו בעין! אולי אפשר להציע בדוחק, שבחמור, כיוון שישנו בעולם הוא או נבלתו לא בטל שמו (כפי שכתבו רמב"ן קג. ור"ן כאן בתירוצם השני), וא"כ דומה הוא לבית שהתקלקל שאמר הרא"ש (שו"ת, כלל לה ס' ו; וטור חו"מ שיב, טז בשמו; ומובא בשו"ע שם סע' יז בשם יש מי שאומר), שכיוון שעומד לתיקון עדיין שמו בית, אלא שמסוכן לדור בו, ועל המשפיר לתקנו. א"כ ה"ה למת או נשבר, ולאנגריא בלתי חוזרת - לא פקע שם החמור הזה מהעולם, ולכן שיעבודו קיים וחייב המשכיר להעמיד לו אחר (בדומה למה שדימה הרא"ש בשו"ת שם דין בית שנתקלקל לדין חמור שמת); משא"כ 'בית זה' שנפל - פקע שמו מן העולם והריסותיו אינן כנבלת חמור (כרמב"ן הנ"ל), וא"כ פקע השעבוד שלו כיוון דאמר 'זה' ואזל ליה. תינח מת ואנגריא בלתי חוזרת; אך בית שנתפץ בנגעו (דערכין) אין לתרץ כן, שהוא מבחינה זו בדיוק כבית שנפל; וא"כ מדוע חייב להעמיד לו אחר? כתב בשפת אמת (ערכין כא.), "דהכא כיון דתורה חייבתו לנתוף הבית א"כ הו"י כסתרו בעצמו, ובסתרו בעצמו חייב להעמיד לו בית אחר". וכפי שכתב רש"י בערכין, שעוונות המשפיר גרמו (וא"כ בזה אין לומר לשוכר 'מזלך גרם!'). והוסיף שם בשפת אמת, שהברייתא בערכין לגבי נתצו היא המקור לדברי רמב"ם (שכירות ה, ו) שאם המשכיר סתר את הבית חייב להעמיד לשוכר בית אחר. וכן ציין הגר"א, על הלכה זו בשו"ע (חו"מ שיב, יז; ביאור הגר"א ס"ק

(לא), את דברי רש"י ותוס' בערכין. ועוד יש להקשות מלהלן (קטז): לגבי עלייה מושפרת שנשברה בה הרצפה, דאמרין "אי דאמר 'עלייה זו' אזדא!" ושם העלייה קיימת, וא"כ מדוע אומר לו 'הש"ל'? אכן, כבר כתבו בלחם משנה (שכירות ו, ד) ובכוס הישועות (להלן שם), שהגמ' להלן אמרה זאת רק לאור דברי רב שם, שמדובר שנשברה רוב רצפת העלייה, "דכיון דנפחתה ברובה הוי כאילו נפלה, ואזדא". וסייעתא לכך בלשון המאירי שם: "... אבל אם אמר לו 'עלייה זו' אני משכיר לך... כל שנפלה העלייה נפל אזדא...". אך בלא דברי רב שייכים דברי רש"י (הנ"ל בשו"ת), "דאם נתקלקלו הקורות והתקרה - מסתמא עומד הוא ליתקן, ולא שייך למימר 'אזדא ליה', דעדיין נקרא בית אלא שמוסכן לדור בו, ודמי להאי דחמור". [יש להוסיף, כי לקושיה מ'בית זה', תירץ רב"ד (בשטמ"ק) שיש חילוק בין חמור, ששכרו למלאכה מסוימת וקצובה, לבין בית, ששכר לזמן מסוים וללא קצבה לשימוש. וגם לפי זה נצטרך לומר שפית שננתץ בנגעו הוא כאילו נתצו בעצמו ולכן חייב]. ונמצא, ע"פ האמור כאן, שישנם 4 חילוקי דינים ב'זה': 1. כשהוא בעין - הבריקה, השתשטה, אנגריא חוזרת, בית ונתנגע - הש"ל. 2. קיים אך אינו בעין - מתה או נשברה, אנגריא בלתי חוזרת - אם אירע בבית המשכיר חייב להעמיד לו, ואם אח"כ יקנה/ישכור בדמיו (שעודם משועבדים כיוון שלא אבד שמו מן העולם). 3. אינו בעולם כלל - בית שפל - הש"ל! (כיוון שבטל שמו פקע שעבודו, שהרי אמר לו 'זה'). 4. אינו בעולם אך באשמת המשכיר (שאינו לטעון לשוכר 'מזלך גרם') - סתרו המשכיר, נתצו בנגעו - חייב להעמיד לו. [ודין ספינה זו (ויין סתם) לכאורה דומה לסוג 2, כדבר שקיים אך אינו בעין, ועל כן חייב להעמיד לו או שיפסיד שכרו]. אמנם במשנה למלך (הל' שכירות ה, ב) כתב - וכן נקטו ב"ח (ח"מ שי, ב) והרב אלישיב (הערות במסכת ב"מ) - שרש"י סובר כרמב"ם, ובמשנתנו מדובר ב'חמור' סתם. ואף בחמור סתם אין מכריחים את המשכיר למכור ולשכור מנכסיו (שהרי במה נתחייב המשכיר לעשות זאת על חשבונו?); אלא שהנבלה עדיין משועבדת לשוכר לשכור בדמיה חמור אחר ("והיינו דכתב רש"י 'שהרי חמור זה שיעבד לו', ולהא מכריחין למשכיר, ואם אין כדי בנבלה יחזיר שכרו במה שלא עשה, ולא כל שכרו"). ואם אין בדמי הנבלה כדי להעמיד לו חמור אחר ואין המשכיר רוצה להוסיף משלו, מפסיד שכרו (ב"ח, כסוף דברי רש"י במשנה). וע"ע אוצר מפרשי התלמוד (ח"ג, ברש"י במשנה, עמ' תרעא-תרעד).

ואם אי אפשר - שמואל: ישכור בדמיה; רב: לא ישכור, שלא לכלות הקרן. פסק רי"ף (מט. בדפיו): "והלכתא כשמואל, דאמר מכלינן קרנא, דקיל הלכתא כשמואל בדינא". ומיד הקשה על זה מן הסוגיה להלן בפ"ט (קט): בענין ההוא גברא דמשפן ליה פרדיסא לחבריה לעפ"ר שנין וקש לחמש שנין, שם אביי ורבא מודים שאם "קרנא הני" ילקח בה קרקע והוא אוכל פירות, כלומר דלא מכלינן קרנא! ומתוך רי"ף: מודה שמואל כשאפשר בלי לכלות הקרן; וז"ל "התם הא אפשר לזבניה ומזבן ארעא מדמיה ומיכל מיניה פירי, אבל הכא לא אפשר; דשמואל נמי לא אמר דמכלינן קרנא אלא היכא דאין בדמיה ליקח, אבל היכא דיש בדמיה ליקח יקח ולא ישכור". וכ"כ ריטב"א כאן, וכ"כ רא"ש (ס"ס י). ובחידושי הר"ן להלן (קט): תירץ באופן אחר, שיש לחלק בין שתי הסוגיות בענין נשוא השעבוד: "דהתם, כיון דגופו של חמור שיעבד ליה לשוכר - מחייבין ליה לשכור אף על גב דקא מכלי קרנא; אבל הכא - לית ליה למשקל אלא פירא בלבד, הילכך כשתמצא לומר קרנא הוי - לא שקיל".

עוד שם. בגמ' מקשים מברייתא ד"ישב האילן או נקצץ שניהם אסורין בו", והגמ' מפרטת את הקושיה מהמשך הברייתא "ליקח בו קרקע והוא אוכל פירות" (לגבי הגרסאות השונות ברש"י והפירושים השונים בביאור הקושיה, עיין אוצר מפרשי התלמוד דבר יעקב). אך לגבי "שניהם אסורין" פרש"י ("ד"ה שניהם") "דאי שריף ליה לנה כליא קרנא דמלנה, ואי שריף ליה מלנה כליא קרנא דלנה". והרי כעת אנו מבינים שברייתא זו סוברת מכלינן קרנא, וטרם יישבנוה לשיטת רב האוסר כילוי הקרן. ולכאורה אפשר לומר דה"ק רש"י: מפאן אכתי אין ראייה נגד רב, שיכול להסביר שאסורים מפני כילוי הקרן; ואף לשמואל לא תיקשי מכאן, הן מודה כשאפשר בלא כילוי הקרן כדברי רי"ף וסייעתו הנ"ל; ולו סיימה הברייתא את דבריה כאן לא היתה קושיא. אלא מהמשך הברייתא אכן יש להקשות לרב וכו'. ועי"ל, דהרי רמב"ם (הל' שכירות ז, ה) כתב הטעם ששניהם אסורין "שמוש רבית הפלוגה והלנה" (ופירש במגיד משנה: "שהפלוגה אסור באילנות מפני שאם הוא אוכל הקרן נמצא שהפירות שאכל עד עתה היה בשכר מעותיו; אבל הלנה... שאם יאכל הקרן הלוח - יצטרך להחזיר לו מעותיו למלוה, ונמצא שנתן הפירות בריבית המעות". אך סיים שעדיין צ"ע. ורמב"ד שם השיג ופירש כעין דברי רש"י). והנה עתה י"ל לכאורה דרש"י ה"ק: בשלמא "שניהם אסורין" לא תיקשי לרב - דרב מוקי לה דמשום כליא קרנא; אלא מהמשך הברייתא יש להקשות וכו'. ואה"נ, דלשמואל יש להעמיד הטעם כרמב"ם, דמשום ריבית (וניחא לו, דמצנינו לעיל יד: דשמואל חייש למיחזי כרביית' יותר מאשר רב). ובהערות רבי יוסף שלום אלישיב כתב דהא בהא תליא: אם נאמר דמכלינן קרנא - מעיקרא להכי משתעבד ואין בזה ריבית; ואם נאמר דלא מכלינן קרנא - הרי שאם המלווה ישתמש ויכלה את הקרן הרי זה מעקב למשועבד לו וזו ריבית. ובמגן גבורים (סד"ה והא הכא [לכא' יש שם "לא" שהוא ט"ס]), הקשה קושייתנו, שדברי רש"י לגבי "שניהם אסורין" אינם תואמים את האופן שבה מבינה הגמ' את הברייתא בשלב זה (שהיא כשמואל, והוא ס"ל מכלינן קרנא); ותירץ, שכוונת רש"י ששניהם אסורים כְּתִקְנָה לשני הצדדים, שיהיה למלווה מאין להמשיך לגבות חובו, וללווה שלא יפסיד אילנו לגמרי.

פ. שְׁכַר פרה לחרוש בהר וחרש בבקעה וכו' רב פפא וכו'. ומש"כ שהפועלים הם של בעל הפרה, כ"כ רש"י (במשנה). ומש"כ דין תשלום הפועלים על המקרה ששכרה להר וחרש בבקעה (שפטור השוכר), אמנם בגמ' נאמר זה על "היכא דלא שני בה"; אלא שכאמור במשנה, שינוי כזה מההר לבקעה נחשב כאילו לא שינה [וכדי לקצר כתבנו באופן זה, ותן לחכם ויחכם עוד]. ובתוס' (ד"ה היכא) הקשו, אמאי לא בעי לגבי תשלום הפועלים גם היכן ששינה? והשיבו, שכששינה אכן פטורים, שהרי הם פועלי בעה"ב, ויאמרו לו: לא קיבלנו על עצמנו חרישת ההר אלא חרישת הבקעה, ולו חרשנו בבקעה לא נשבר הקנקן. והשוכר הוא שחייב אז. אך רמב"ם (הל' שכירות ד, א) כתב שהשוכר חייב ודינו עם הפועלים (ושתי הדעות בשו"ע וברמ"א ח"מ ט, ד). ובביאור הגר"א לשו"ע (שם ס"ק ד) כתב שרש"י מפרש כתוס' ולכן פירש במשנה שהם פועלי בעל הפרה.

ואם המקום ידוע כמסולע שניהם משלמים. פרש"י (ד"ה תרויהו): "שהיה להם להזהר מאד, ובדבר מועט שעיוות אף המנהיג הוא נשבר, והוי דבר המוטל בספק". והקשו בתוס' (ד"ה ואי) שא"כ הוא כסומכוס דממון המוטל בספק חולקים, ולא קי"ל הכי אלא כרבנן, ובמקרה של ספק המע"ה ושניהם פטורים! ולכן פירשו ששניהם פשעו, שהיה על כל אחד לשים לב ולהזהיר, ע"ש. ולרש"י, לכאורה י"ל שאין זה כ"כ קשה, שמצינו סוגיות רבות הולכות כסומכוס; ואפילו מצאנו פסיקת הלכה שבגמ' שרש"י פירש שאינה להלכה (עי' ביצה לג. ד"ה והלכתא; וראה גם הערתנו לחולין טו:). ובקצות החושן (סי' שפג) כתב שיש לתרץ לרש"י, שיש פעמים שחכמים תיקנו חלוקה בממון המוטל בספק ואפילו במוחזק, כמ"ש בתוס' במק"א (ב"ב סב: ד"ה איתמר; בכורות מח. ד"ה דאמר). וכ"כ רש"י. ובחידושי רבי עקיבא איגר כתב ששניים שקיבלו לחרוש יחד הם כמו ערבים זה לזה, "וא"כ גובה מכל אחד החצי בממה-נפשו, או שהוא פושע, או שהוא מחייב מדין ערב", ע"ש עוד. ובגידולי שמואל תירץ, שכל אחד משני הפועלים אינו יכולים להישבע בוודאי שלא פשע, ומתוך שאינו יכול להישבע משלם (עי' ש"ך ח"מ שג ס"ק י: "וכל שומר מחוייב ליטבע שידוע בבידור שנאסרה, אבל אם ישבע שספק לו - ה"ל מחוייב שבועה ואינו יכול להישבע משלם"); ע"ש. ובמעניי החכמה כתב שני תירוצים אלה. ע"ע שיעורי רבי דוד (פורבסקי; אותיות עד-עו).

מכר פרה ומנה לו סדרת מומים וכו'. מימרא דר' יוחנן (ברייתא בתוספתא דב"ב). הקשה בדרכי דוד: "צ"ע מאי שייך זה לכאן". וכן הקשה בהערות הרב אלישיב, והשיב: "אא"כ נימא דכמו שיש מקח-טעות במכירה כך יש בשכירות כדלעיל". ובחידושי מהר"ל מפראג כתב, דקמ"ל, שבמשנתנו מדובר אף במקרה שאמר לו לחרוש בבקעה משום שהפרה נשכנית רבצנית וכו', והוא"א שרק בגלל הפרה התנה עמו לחרוש בבקעה, ולא בשל המחרשה; קמ"ל שאף לעניין המחרשה הוא שינוי. [וכתב דבהכי מירא מתניתין, דאל"כ מאי קמ"ל?], הרי התנה בפירוש ופשיטא דכל המשנה ידו על התחתונה! ועוד, למה נקט שנשברה המחרשה? שיאמר התנא שמתה הפרה! ולשם כך נסדר כאן עניין זה, של מכירת פרה 'נגחנית, נשכנית' וכו'.

לגמל - סאה (סומכוס-ר"מ). ואין חולק, "והדא דסומכוס משום ר"מ - מילתא פסיקאא קאמרין, סאה לגמל ולחמור ג' קבין" (תשובות הגאונים שערי צדק, ח"ד, ת, יח).

פא. 'שמור לי היום ואשמור לך מחר' שומר שכר. בבבא בתרא (ב"ב מג:): התחדש שהוא כן אף כשהם שותפים. דסד"א דשומר חנם הוא, דבלאו חלק חברו נמי הוה צריך לשמור את שלו ושמירה אחת היא בין הכל. רשב"ם שם (ד"ה אמר רב פפא).

אביי: אין 'מה לי לשקר' במקום 'אנן סהדי'. במעשה דנהר פקוד (פא:). וזוה דחה דברי רבא, וי"ג רבה. **בריטב"א** נקט שרבא מודה בעדים ממש; אך **במיוחס לריטב"א** נקט שחולק גם בזה. וראה באורך הערתנו בבבא בתרא (לא). בעניין מיעוט במקום עדים.

פא: 'שמור לי!' ואמר 'הנח לפני' - שומר חנם. הקשה **בנמוקי יוסף** (נ: בדפי ר"ף): "ואם תאמר: ובמה נשתעבד לו לשמור, דנדאי שומר לא מיחייב בדבור בעלמא עד דמשיך, וכדאמרין... "כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים!" "עי' בזה להלן צט. וראה הערתנו שם בס"ד). ותיריך בשם **ראב"ד ורשב"א**: "י"ל דמשכחת לה כגון שהניחו בארבע אמותיו בסימטא, שהם קונות. אי נמי: הכא מיירי בבהמה ואמר לו 'הנישה במקל והיא תבא' וכדאמרין לקמן בפרק השואל [שם]: 'הנישה במקל והיא תבא' - כיון שיצאה מרשות משאיל ומתה חייב". וכ"כ, בשם רשב"א, **במגיד משנה** (הל' שכירות ב, ח, במיוחד לאור לשון רמב"ם שם: "כדרך שתקנו חכמים משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים. האומר לחבירו 'שמור לי זה' ואמר לו 'הנח לפני' - הרי זה ש"ח"). בתוס' יו"ט על משנתנו הביא מנמו"י את התירוץ הראשון. ובפולפולא **חריפתא** (אות א), בהזכירו את תירוץ רשב"א כשניתן הפקדון בארבע אמותיו (שקונות לאדם, לעיל י, הוסף: "וכל שכן אם היה ברשות השומר"). וראה הערתנו להלן (צט), שלדעת תוס' ורא"ש לא תוקנה משיכה בשומרים לעניין חיובי שמירה אלא לעניין חזרה. וכ"כ **רא"ש** כאן (סי' טז): "שמור לי" ואמר לו 'הנח לפני' - שומר חנם. ואף על פי שלא מִשְׁכוּ השומר; דש"ח וש"ש חייבין כשקבלו עליהן לשמור, כדמוכח לקמן בפרק השואל" (ע"ע שלטי הגבורים נ: בדפי ר"ף ופולפולא חריפתא).

רבה ורב יוסף בשומר אבדה. לרבה כתנאי היא והוא כר' אליעזר. אלו דברי רש"י (פב. ד"ה לימא דו"ה בשומר אבידה) כפשטם (בניגוד לת"ה לימא ולראשונים רבים). וכן עיין מה שכתבו על דבריו בלחם אבירים ובעין יהוסף. אמנם עיין פני יהושע.

בהערת השוליים. 'הבית לפניך' אינו שומר כלל (רבא; לעיל מט:). והקשו, שבב"ק (מז:): לא נפשט דין 'נטירותא דעלמא', כשקיבל עליו לשמור; ואילו בדברי רבא נמצא שלו נתן לו רשות היה מקבל שמירה אף מפני גנבים דאתו מעלמא! כתב **רא"ה** (בשיטה מקובצת בב"ק), שיש לחלק בין הדיון בב"ק, שם המפקיד ביקש מראש רק רשות להניח ברשותו; לבין דברי רבא, שם ביקש להפקיד - כלומר שבעה"ב ישמור, ועל כן לו היתה בלשון זו קבלת שמירה היה מתחייב בשמירתו כפיקדון.

פב. לגבי ר' יצחק, שבעל-חוב קונה משכון. בסוגיין אמרין להדיא שדברי ר' יצחק אמורים רק בשמשכנו שלא בשעת הלוואתו (אלא אח"כ, ע"פ ב"ד, לאחר שתבעו. דבהכי מיירי קרא). אך הקשו בתוס' (פא: ד"ה והא) מסוגיות אחרות שמהן עולה שדברי ר' יצחק אמורים גם כשמשכנו בשעת הלוואתו (גיטין לו; פסחים לא; במיוחד לאור האמירה בסוגייתנו וברש"י ש'הלווהו על המשכון' בשעת הלוואה משמע). דעת **רמב"ן** ור"ן וסיעתם, שאכן דברי ר' יצחק אמורים אף כשמשכנו בשעת הלוואתו, ודברי הגמ' בסוגייתנו בעניין זה נאמרו בדרך דיחוי בעלמא או מפני שר' יצחק לא הבהיר דבר זה מפורשות. ו**בתוס'** תירצו, שכיון שלא בשעת הלוואתו קונה את המשכון לגמרי מדברי יצחק, משכנו בשעת הלוואתו - אף שאין קניין - יש שעבוד חזק שדי בו להיחשב כקניין לו במקצת לעניינים האמורים בסוגיות בפסחים ובגיטין. ותירוץ זה נוח יותר לשיטת רש"י שקוננו קניין גמור אפילו להתחייב באונסיו (לו יותר הגיוני לומר 'מיגו' כזה כתירוץ תוס'). ו"ש"ח חו"מ סי' עב ס"ק ט). וכיו"ב הוא **בידולי תרומה** (על ספר התרומות; שער מט חלק ד אות ח), שכתב שנראה ששיטת רש"י כראב"ד ורבנו אפרים, המחלקים בין משכון למשכון ולדעתם בשעת הלוואתו פטור מאונסים (וחייב בגנבה ואבדה. ע"ש שפירט שלוש שיטות). וב**מנחה אפרים** (גביית חוב סי' יא) כתב, בדעת רש"י שפירש שבשלא בשעת הלוואתו קונה "לגוביינא שקליה", שמשמע מזה שסברת החילוק בין זה לבין משכנו בשעת הלוואתו, שהאחרון לאו לגוביינא נקטיה אלא לזכרון בעלמא הוא דנקטיה; ולפי מאי דק"ל בפרק הזהב (מט. כרשב"ג שם) דמשכון דנקיט אפילו בשעת הלוואתו לגוביינא נקטיה - תו ליכא טעמא לפלוגי. כלומר, מסקנת ההלכה אינה כדברי סוגייתנו. ובפני **יהושע** הסיק דהא דפשיטא ליה לסוגיין דבשעת הלוואתו לא שייך הא דר' יצחק - היינו לעניין חיוב אחריות, שהוא לגריעותא דמלוה ומסתמא אין דעתו לקנותו אופן גמור להתחייב באחריות, דכל משכון בשעת הלוואתו ברצונו תלוי, שאם לא יפרענו וירצה לקנותו יזכה בו למפרע. אך לדבר שהוא לתועלת המלוה - קנה את המשכון אף שמשכנו בשעת הלוואתו, וזוה אדרבה, בשעת הלוואתו עדיף הוא. ולכן בסוגיות האחרות הוא קונה אף בשעת הלוואתו, ששם הוא לתועלת המלוה (ובפסחים - אע"פ שאינו לטובתו - כיוון דתלוי ברצונו לקנותו, ומשכנו בשעת הלוואתו עדיף, שהוא קניין ועומד למפרע - די בזה להיקרא 'מצוי בידך' לעניין איסור חמץ). בש"ך (חו"מ עב ס"ק ט) האריך בעניין זה, אגב עיסוקו בתוקף קניין המשכון (וצידודו בשיטת רש"י שקונה אף לאונסין על פני שיטת ראשונים רבים, עי' תוס' פב: ד"ה אימור), והעלה דרכים אחדות ביישוב הקושיות בסוגיה. באחת מהן הציע שאף לרש"י אין משכון-בשעת-הלוואתו נקנה כלל, ובסוגיות האחרות ג"כ מדובר שמשכנו שלא בשעת הלוואתו, כבסוגיין (ד"ה ועוד נלפע"ד דרך אחרת לדעת רש"י; ע"ש שהסביר).

פב: בדבר ששכרו יתר על פחתו. ע"פ לשון רמב"ם (הל' מלווה ג, ח). ובמהדורתנו הקודמת (ה'תשע"ג) כתבנו ע"פ לשון הגמ': ולא אמר אלא באת, מעצד (להחלקת הנסרים) וגרזן.

רבי אלעזר (בן שמוע): שמעתי כר"מ, ותמהני (אפי' שומר-חינם, לדעתי הנתקל במישור פושע; ואם במדרון, יביא עדים ויפטר). כך מתפרשים דברי רבי אלעזר בן שמוע לשתי הדעות בהסבר שיטת ר' מאיר כאן. דהיינו, לפי ר' אלעזר (בן פדת), ר"מ כאן סובר שנתקל אינו פושע אלא קרוב לאונס, ורבי אלעזר (בן שמוע) סובר כר' יהודה שהוא כגנבה-ואבדה, אך מחמיר במקום מישורי ומחייבו כפושע; ולפי ר' חייא בר אבא (פג.), לדעת ר' מאיר הנתקל פושע, ור' אלעזר מקל (רש"י פג. ד"ה אין גמרא, ועי' מהרש"א על דבריו) לפטרו במקום מדרון, אך עכ"פ, גם אז יש 'לחסוך' את השבועה ע"י הבאת עדים, שמסתמא היה זה במקום שמצויים בו רבים. ועיין גם רמב"ן (פג.).

פד. ריש לקיש. עי' תוס' (ד"ה אי הדרת) שר"ל מתחילתו למד תורה אלא שפרק עול תורה וכו'; ועיין בדבריהם מהיכן עוד משמע כן. אך **בדורות הראשונים** (ח"ב פי"ט, דף קנ:). חולק על דברי תוס' שר"ל למד לפני שנפגש עם ר' יוחנן; ע"ש.

ר' יוחנן סירב לתחנני אחותו להתפלל על ריש לקיש. ראה על כך בהערותנו החיצוניות לקידושין (מ:).

פד: 3 ענוונתים הן. ביאר **רבי צדוק הכהן מלובלין**, בספרו תקנת השבין (סי' ו, סח), כי המיוחד בשלשתם הוא, שהיה להם כבוד בעוה"ל, ולמרות זאת ידעו לנהוג בענווה כנגד מי שהם הכירו שגדלותו גבוהה, למרות העובדה שבדורם עדיין לא הוכרה גדלות זו. יונתן בן שאול בפני דוד (שעדיין לא נודע בשערים שהיה למלך ישראל, ועדיין לא היה מכובד כזה), בני בתירה בפני הלל (שעלה מבבל ועדיין לא הוכר כגדול), ורשב"ג בפני רשב"י ("שלא היו יודעין פחו בדורו כל כך"). לכן לא היה מקום להזכיר את משה רבנו (שהיה 'גדול באמת מכל האדם והוא עניו נגד הקטן ממנו') ואת הלל. ויש להעיר עוד, כי רבי עצמו הצטיין במידת הענווה, וכשמת שָׁנו שְׁבִטְלָה ענווה ויראת חטא (סוף מסכת סוטה); ומצאנוהו נוהג כבוד ברבי ישמעאל ב"ר יוסי (עי' שבת נא, יבמות קה; שבת קיג:).

פה. קיבל עליו רבי ייסורים ובאו בעקבות מעשה. כ"נ בתורת חיים, וכיו"ב במהרש"ל. אך עיין מהרש"א (ושם כתב גם שלאחר המעשה השני היו לייסורים של האבה המסתלקים בבוקר שלא יתבטל מתורה, ע"ש). ולגופו של מעשה, עיין במהרש"א. ובתשובות הגאונים (הרכבי סי' שהע; עיין באוצה"ג

החדש כאן מהדורה מתוקנת): "ודאי עיגל דצרכי ליה למאכליה לאו מצוה היא לאצוליה, והאיי דאתו יסורין עליה דרבי בעוקבה דהא מילתא לאו פורענות היא אלא יסורין; דרבי הוה עדיף ביותר, וקיימא לן שהקב"ה מדקדק עם הגדולים והחשובים יותר ממה שהוא מדקדק עם אחרים, מפני שרבים למדים ממעשיהם ומקישין עצמן אליהם... מראין הדברים הללו כעין אכזריות. ומדת רחמנות היתה לשהות אותו באותה שעה, ומי שהיה רואה את רבי שעשה כך נושא קל וחומר לבני אדם ומנהיג עצמו לרחם עליהן..."

התורה חוזרת אל אכסניה שלה וכו'. כתב ר' חיים מוולוז'ין (רוח חיים על מסכת אבות ב, יב) דהני מילי שגם בעל האכסניה חרד לקראתה ומיכן עצמו לכך. אך אם מתנכר אליה ואינו מקבלה בסבר פנים יפות, לא תתאכסן אצלו בעל כרחו, אלא תשוב אחר לחפש מי שיקבלה. ובזה השיב בשם אחיו לשאלת אחיו הצעיר, שהרי כל ישראל צאצאי אברהם ויצחק ויעקב, והתורה מחזרת על אכסניה שלה, והיאך ימצא עם הארץ בקהל ישראל?

רב יוסף צם 40 + 40 + 100. כך גרסתנו. ומהרש"ל כתב: "נ"ל דכל הני 'מאה' ט"ס הוא, והוא מ' יום דהיינו ארבעים". אך מהרש"א סתם דבריו כגרסתנו: "יתיב מ' תעניתא ואקרויה לא ימושו מפיך כו'. שכן קבלת התורה למשה היה מ' יום לחם לא אכל וגו'. אבל בפעם שלישית - שיהיה זוכה כן לדורות - הוי בעי מאה יום בתענית, שהוא שיעור הגדול שבשיעורים". וכ"כ לגבי ההמשך, תעניתיו של ר' זירא: "ורבי זירא דהוה יתיב ג"פ מאה להיות נענה בשלושה דברים שבשק עליהם; ואפשר מטעם כי שלוש פעמים מאה בתענית כולל שנה תמימה חוץ משבתות וימים טובים". אמנם במעייני החכמה (למהר"ל צינין; ד"ה רש"י) כתב, שבמהרש"ל שלפנינו נפלה טעות, וצ"ל "הני מאה ט"ס" וכו', וכוונתו לתעניות האחרונות של רב יוסף בלבד, וטעמו - שמשמע לו כן מלשון רש"י (ד"ה ארבעין תעניתא, שפירש "שלא תפסוק תורה מזרעו", והבין מהרש"ל שכוונתו לתעניתיו האחרונות). והוסיף במעייני החכמה, שאף מהרש"א כתב שמהרש"ל מוחק רק לגבי תעניות רב יוסף האחרונות, ולא על תעניות ר' זירא שבהן שפיר גריס מאה בכלולה (ואינו במהרש"א שלפנינו).

פז. אַם הַתְּנָה שִׁיתֵן מִזֹּנוֹת - יותר מהמנהג וכו' שמה אין די אפילו בסעודת שלמה וכו' רשב"ג: א"צ שהכל כמנהג. כפי שביאר בעין יהוסף, בתחילה אמרין שאם פסק מזונות ריבה להם. ומייתנין מעשה רבבי יוחנן בן מתיא שאמר שבמקרה כזה הן לא הוגדר ולא התפרש כמה ריבה להן ושמה צריך להרבות הרבה. ורשב"ג חולק עליו ואומר שכיוון שאין לריבוי קצבה די בריבוי קטן, שהכל כמנהג המדינה (שיש נוהגים לפסוק ואינו אלא לריבוי קצת). אך בט"ז (ח"מ שלא, ב) כתב שלדעת רשב"ג כיוון שאין לדבר קצבה ודאי לא התכוון לרבות לו במה שפסק לו מזונות, שהרי לא פירש לו מה וכמה, והכל כמנהג המדינה.

פז: "וברבורים אָבוּסִים" רב: בעל כרחם; שמואל: מעצמם. כתב מהרש"א: "הא ודאי לענין שיהיה שמנין הא חזינן דבאבוסיין בעל-כרחם הם יותר שמנין, אלא דשמואל פליג וקאמר לענין בריאות למאכל אדם יותר טובים באָבוּסִין מאליהן, דשמואל רופא היה, כדלעיל (פה):".

שם, ר' יוחנן: אָבוּסִים רק שור ותרנגולת שלא הוכרחו לעבוד. כתב מהרש"א, שר' יוחנן לא בא לחלוק על רב ועל שמואל מהו "אָבוּסִים", "אלא שהוסיף לומר דאין אָבוּסִין אלא שור ותרנגולת דלא אניסא"; ולדבריו "אָבוּסִים" קאי נמי אַבְרָהָם שבפסוק.

זכו למן, לעמוד ענן ולבאר מרים. ובהערות השוליים. מהרש"א כתב שבזכות אהרן היה זה לפי שעה, וזכות משה ואחיו הועילה לזמן ממושך של 40 שנותיהם במדבר. בעין יהוסף כתב, "דלעולם בזכות אברהם ניתן לישראל ה'ג' מתנות אלו, אלא למה לא באו בדור אחר? לזה אמר בזכות משה...". ובספר דברי יעקב כתב (אות ב) בשם ספר שיחות מוסר לר"ח שמואלביץ (ה'תשל"ב מאמר ח [ברזא דשבת ציינו לעמ' כו]), שהגרעין למתנות היה החסד של אברהם כדבסוגיין, וכוח הצמיחה היה בזכות משה, אהרן ומרים. ובקובץ הערות ומ"מ כנסת ישראל דייקו מרש"י (ד"ה זכו לשלש: "שלש מתנות שניתנו להם במדבר על ידי משה ואהרן"), שמשא ואהרן עוררו את זכות אברהם. [עמש"כ שם בטעם שלא הזכיר רש"י את מרים. ועי"ל שרש"י לא נצרך להזכירה כיוון שמוזכרת בסוגייתנו והבאר נקראת על שמה ("בארה של מרים").]

חשדתו כערביים. ובהערות השוליים. זו לשון בעל יפה תואר (הוא פירוש על מדרש רבה רבי שמואל יפה, ה'תנ"ה. ב"ר ג, ז - דף רצא, ע"ד): "...וי"ל דלאו כל הערביים דרכם בכך, ולכן קנטרוהו ללמדו מוסר שיש להתרחק מחשד כשרים, וכיון דסוף סוף היו רוחצים תחילה וניצול מספק ע"ז לא היה ליה להקדימה בפיו, שנראה שְלֹהֵט בזה מפני שחושדם". וזו לשון בעל עין יהוסף (רבי יוסף חזן): "וי"ל לפי מה שאמרו במדרש דחד נדמה כערבי ואחד כסדקי ואחד כנווטי, וקי"ל דאינם משתחווים לאבק אלא הערביים - לכן אמרו השנים: אם האחד כערבי למה חשדתו לשלשתם כערביים? ושמה אברהם שלא לבייש את שניהם אמר סתם 'ורחצו' וכו'".

שלישי למילתו וכו'. ובא הקב"ה לבקר את אברהם. וכן פרש"י על הפסוק (בראשית יח, א). ותו אמרין הכא, שהמלאך רפאל בא לרפא את אברהם. ומניין שהיה זה אחרי מילתו? וביום השלישי דווקא? ביאר בזרע שמשון (רבי שמשון חיים נחמני), שהדבר מדויק ממה שלא נזכר שהקב"ה ריפא את שאר ילידי ביתו של אברהם, שגם הם נימולו איתו ("וכי כך עושיין לבני לוייה?"); אלא ודאי שבני ביתו לא נצרכו לרפואה, והטעם - ודאי כדאמרין (ב"ב טז): לגבי "בְּפֶל", שמרגלית טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו, שפל חולה הָרוּאָה מתרפא, והקשו בתוס' (שם ד"ה שפל חולה) דהא אמרין בב"מ (פז). עד יעקב לא הוה חולשא וכו'! ותירצו, דהכא בחולי של פציעה איירי. ומעתה, מדוע אברהם אבינו לא הביט באבן הזאת והיה נרפא? ודאי שאברהם לא רצה להירפא כ"כ מהר, שרצה לייקר את המצווה ולסבול בשבילה ולשמוח בזה ולקדש בזה את שמו של הקב"ה, וכן שלא יאמרו שנתרצה למול כי ידע שיירפא בקלות. לכן בא הקב"ה לבקרו ולרפאותו, דווקא ביום השלישי, כדי שידעו הכל שאברהם היה סובל צער המילה מאהבה ולא היה קץ בה כלל. וודאי ביום השלישי בא, שלו בא לפני כן לא היה נָכַר לְעוֹלָם שנרפא בידיו של הקב"ה. ועוד, היה זה כחום היום, שזה מוכיח שאברהם היה משתדל להתרפא קמעה קמעה בדרך הטבע (עי' נדרים ח:). וע"ש.

פז. (השלמה) "אחרי בלותי היתה לי עדנה". במסכת מגילה (ט). אמרו שהזקנים שנאלצו לתרוגם את התורה ליוונית לתלמי המלך, שגזר בפסוק זה "ותצחק שרה בקרוביה" במקום "בקרבה"; ופרש"י (שם ד"ה בקרובה): "שלא יאמרו: על אברהם לא הקפיד, דכתיב וַיִּצְחָק, ועל שרה הקפיד! לפיכך כתבו 'בקרוביה', לומר: אברהם בלבד, והיא אמרה בקרוביה".

יעקב ביקש חולי טרם ימות. ואלישע ביקש רפואה מחולי כזה. תוס' בבבא בתרא (טז: ד"ה שפל חולה) בשם ר"ת ור"י; שהרי שם נאמר שהיתה לאברהם אבן תלויה בצווארו שפל חולה שרואה אותה נרפא (בגיליון הש"ס כאן הפנה רע"א לחוקוני בבראשית כא, יד; ע"ש).

כרבנן ב'כאחד מבני העיר'. בברייתא נאמר גם 'כשניים מבני העיר'. מדברי בעל מגן גבורים נראה שהכוונה באמירת 'כאחד וכשניים מבני העיר' - כפי שנוטלים כאן פועלים. אך רש"י כתב: "הוא ו' המחלק וכאלו אמר 'או כשנים', ור"ל דכפל לו שכרו כשני פועלים, והוא לרבותא דחכמים, דאפ"ה שמיין בבינוני ולא כהפחות".

פז: התורה התירה לפועל לאכול ממה שעוסק בו וכו' שלא נגמרה מלאכתו למעשר וכו'. ענייני טבל נידונו בהקשר זה בהמשך הפרק (עי' גם פט: צב:). ויש להוסיף, מן המשנה במסכת דמאי (ז, ג): פועל שאינו מאמין לבע"ב על המעשרות - לוקח גרוגרת (1/100) ואומר: 'זו ו-9 הבאות אחריה הן מעשר על 90 שאני אוכל, וזו - תרומת מעשר עליהן, ומעשר-שני בהמשך ומחולל על המעות'; ונמנע מאכילת גרוגרת אחת (כנגדה, שלא יגזול את בעה"ב). רשב"ג: לא יימנע (שאינו אוכל כל שבעו וממקט כוחו לעבודת בעה"ב; אלא יקנה ו יאכל); ר' יוסי: יאכל כל צרכו מִשְׁלַב בעה"ב, שְׁתַּנְיֵאֵי"ד שתרומת-המעשר מִשְׁלַב בעה"ב ומעשר-שני מִשְׁלַב הפועל.

"רעך" ולא גוי והקדש. ובהערות השוליים. בגמ', גוי התמעט - ע"פ רש"י - לומר שמותר לתת אל כליו, ונצרך רק למ"ד גזל גוי אסור (ומ"ד מותר מוקי לה למיעוטא בהקדש ולאיסורא). וריטב"א (ד"ה הניחא, ע"ש) חולק על רש"י (דלאיסורא אתא אף בגוי). ולכאורה, לרש"י, למ"ד גזל גוי אסור אין

מקור לאסור בהקדש (דק למ"ד גזל גוי מותר מייתר קרא לאסור בהקדש). וכתב בלחם משנה (שכירות יב, ה) דנפיק ליה מ"רעך" תניינא, אי נמי כדאמינן במעילה (יג). פרה לא תאכל מכרשיני הקדש מ"לא תחסום שור בדישו" וכתבו שם בתוס' (ד"ה מאי טעמא) דפועל איתקש לשור (כדלהלן פט.). כ"נ כוונתו. ועיין בירור הלכה.

פח. מן התורה. בתוס' (ד"ה עד) הוכיחו שרבי ינאי מודה שמדרבנן **חצר קובעת** למעשר, והמחלוקת עם ר' יוחנן היא לגבי חיוב הטבל מן התורה. וכן משמע מלשון הגמ', שהביאו ר' ינאי ור' יוחנן ראיות לדבריהם מן הפסוקים. ועיין רש"י בברכות (לה: ד"ה אין הטבל) וביאור הגר"א (יו"ד שלא, ס"ק קלד). ויש להקדים ולסכם, כי משנתלשו הפירות (אחרי הגיגים ל'עונת המעשרות' - עי' מעשרות א, ב-ד; רמב"ם הל' מעשר ב, ג-ה) אמנם במשמעות הביטוי חולק הברטנורא, עיין פירושו לפאה ד, ח), אסור לאכול מהם אכילת קבע, מדרבנן (רש"י ברכות שם, עי' שו"ע יו"ד שלא, פב וגר"א ס"ק קלד), ומותרת אכילת עראי (בכלל זה אכילת בהמה - רש"י ברכות לא. ד"ה במוץ), וכן לאחר שנגמרה מלאכתם (עי' מעשרות שם משנה ה-ח; רמב"ם ג, ח-טז). ובראיית פני חצר לר' יוחנן, ובית לר' ינאי (וכן שאר הדברים הקובעים מדרבנן), נקבעו הפירות לאסור אף אכילת עראי עד שיעשור. ובמוליך למכור בשוק מתחייבים מעת גמר המלאכה וא"צ ראיית פני חצר (משנה מעשרות א, ה; רמב"ם שם ג, א-ב); שו"ע שם. [עיין להלן (פט): לגבי מקח ומלח שאינם קובעים אלא ב-2 פירות ומעלה (וע"ע בירור הלכה שם ובביצה לה; וראה הערתנו להלן בעניין צירוף). וכן בתאנה העומדת בחצר, שנינו (מעשרות ג, ח, ובמשנה ט לגבי כוסבר) "אוכל אחת אחת ופסור, ואם צירוף חייב", לדעת ת"ק (וכ"פ רמב"ם הל' מעשר ד, טו; והל' יח לגבי כוסבר), ע"ש]. **נמצינו למדים** כי 3 עתים למעשרות: 1. 'עונת המעשרות' - מוכנות בסיסית של הפרי, לאסרו באכילת קבע (לכשייתלש), מדרבנן. 2. 'גמר מלאכה' - מן התורה עדיין מותרים באכילה. אך פירות המיועדים למכירה בשוק אסרו אף באכילת עראי (מדרבנן - גר"א יו"ד שלא, קלד; ועי' ברטנורא ותפא"י למעשרות א, ה, שהוא משום מקח). ופירות העומדים לאכילה בבית - לא נאסרו באכילת עראי אלא בראיית פני החצר (לר' יוחנן מדאורייתא ולר' ינאי מדרבנן), או באחד מאלו (ומדרבנן) - כניסת שבת, תרומה, מקח, מלח, ואש (בישול או צליה). ומדאורייתא, משמעות גמר המלאכה היא לעניין שכניסה לחצר ולבית לפני כן אינה קובעת (ר' אושעיא בפסחים ט; ביצה לה; רמב"ם הל' מעשר ג, ג); וללשון ב' בסוגיין (פח): - מיני דגן נקבעים למעשר כבר בגמר המלאכה. 3. ראיית פני הבית (לר' ינאי) או החצר (לר' יוחנן) - חיוב גמור מן התורה, כאמור. פרטי הדינים בזה התבאר במשניות במסכת מעשרות, ברמב"ם בהלכות מעשר, ובשו"ע יו"ד ס' שלא (ראה גם: הלכות הארץ - קיצור הלכות תרומות ומעשרות, חוברת של מכון התורה והארץ, דיני עונות המעשר תומצתו שם בפרק יא. וראה עוד: מצוות הארץ, הרב קלמן כהנא, ס' יט). להגדרות גמר מלאכה (והמסתעף) עיין באורך במאמרי של הרב שמעון בירן הי"ד, התורה והארץ כרך ב. ועוד בעניינים אלו עיין באורך בספר ארץ הבחירה (הרב יוסף צבי וינר) - מעשרות, בביאורי למשניות פרק א. [לגבי חילוק בין מליחה לבין טיבול, עיין בירור הלכה לביצה לה; ועי' בזה שטמ"ק פט: בשם רבא"ד ושם במאירי, ומחלקים שם גם בין קציצה לבין מקח, והוזכרה שיטתם בהערותנו להלן (פט): לגבי צירוף; וע"ע ארץ הבחירה מעשרות ע"מ' ר"א וע"מ' קלח]. וראה עוד בהערותנו להלן (פט): בעניין צירוף.

שם בהערת השוליים. לגבי מקח. עיין כאן ולהלן (פט: צב):. וכאן בתוס' (ד"ה מאי) הקשו על רש"י, שמדבריו (ד"ה אבל לוקח) משמע שמקח קובע אף ללא גמר-מלאכה. ועיין מהר"ם ומהרש"א שהסבירו את דברי רש"י; שאין לומר שכבר היה גמר-המלאכה, שא"כ אין הפועל אוכל; אך י"ל שבתאינים (בהם עוסקים, ע"פ רב פאא) עצם התלישה היא גמר-המלאכה, כדכתב רש"י עצמו (ד"ה אי הכי; ועיין דבר יעקב ט). עיין בדבריהם. ולהלן (צב: ד"ה ובנו אוכל) כתב רש"י שהטעם לכך שגנו של הפועל חייב במעשר, "דהוה ליה כלוקח מקח שלא נגמרה מלאכתו". וביארו בתלמוד מהדורות **שוטנשטיין** (שם הערה 6; עיין גם ארץ הבחירה מעשרות ע"מ' קכד) שביאר שם כשיטת התנא של המשנה הסמוכה (מעשרות ב, ח) הסובר שמקח קובע אפילו טרם גמר מלאכה (כמובא בביצה לה; שזו מחלוקת תנאים). [ואם נפרש כמ"ד (שכן הלכה, כר' יוחנן בביצה) שאין מקח קובע אלא לאחר גמר מלאכה, צ"ל "דמיירי בשתיים שתיים, דקבע מקח אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו"; תוס' רבנו פרץ המובא בריטב"א. וראה להלן]. ובספר **ארץ הבחירה** (מעשרות, למשנה ד, ה, ע"מ' קצט; ולמשנה ג, ט, ע"מ' קסב), הסביר את מהלך הסוגיה לרש"י ולתוס', לאור שיטותיהם, כפי שהתבררו שם (ומובאות בהערותנו להלן פט: בעניין צירוף, ראה שם). דמיירי ע"י צירוף שתיים (ע"ש מה ההכרח לזה), ורש"י לטעמיה שהקביעות עבידא גמר מלאכה. דכיוון שיש מקח + צירוף, חלה הקביעות ועושה גמר מלאכה אף בשדה (וזו כוונת רש"י בד"ה אבל לוקח חייב "דמקח מחשיב ליה כגמר מלאכה"), וזאת מה שהקשו בגמ' לר' ינאי ולר' יוחנן, שנקבע אע"פ שלא ראה פני הבית והחצר. ותירצו בגמ': בתאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר או לבית (רק אז יש קביעות מהתורה) וכו'. וזה מה שכתב רש"י (ד"ה א"ה) שעם קציצת התאנה נגמרה מלאכתה, שראיית פני הבית עושה גמר מלאכה מיד עם הקציצה. וע"ש (ארץ הבחירה שם) כיצד הסביר הסוגיה לפי תוס' (שא"א להסבירה טרם גמר מלאכה, שלשיטתם אין קביעות עושה גמר מלאכה; אלא מדובר לאחר גמר מלאכה). ולגבי דברי רש"י להלן (צב: ד"ה ובנו אוכל) שמקח קובע אף ללא גמר מלאכה, אפשר לומר עוד ע"פ דרכו של רש"י - שמדובר בצירוף שתיים, כפי שביאר שם בתוס' **רבנו פרץ** והובא בריטב"א; ולשיטת רש"י הצירוף עושה קביעות והקביעות עושה גמר-מלאכה כשהתברר שבחביתו נגמרה המלאכה, והמקח קובע (ראה להלן).

עוד שם, בהערת השוליים. הפנינו ל**ברכות** (לה:). ושם (ובגיטין פא). נאמר, בשם רבב"ח א"ר יוחנן משום רבי יהודה: דורות האחרונים מכניסים פירותיהם דרך [חצרות], גגות ומחסנים, לפטרם ממעשר. ולגבי 'דרך חצרות' שבדברי ר' יוחנן בברכות (אך בגיטין ליתא), איתא שם בהערות לר"ש אלישיב: "איכא דלא גרסי 'דרך חצרות' שהרי מסקינן שדעת ר' יוחנן שחצר קובעת למעשרות. אך יש מיישבים הגירסא בכך דאיידי בחצר שאינה משתמרת, דשפיר אינה קובעת אף להו". יש' קמא הוא **חזו"א** (מעשרות ה, טו), וכ"כ **בדק"ס** (עי' הערה ד; וכגרסה בגיטין. אמנם עיין רש"י פסחים ט. ד"ה ואי בעית אימא דגרס לה [ואף הקדים לזה 'כדתניא', לכאורה מפני שנאמר בשמו של רבי יהודה]; ויש מיישבים' הוא **צל"ח** (ברכות).

לתירוץ ב מודים בתבואה שגורן מחייב אף בשדה. בגמ' (פח): "ואב"א: כי קאמר ר' ינאי - בזיתים וענבים, דלאו בני גורן נינהו; אבל חטין ושעורים 'גורן' בהדיא כתיב ביה". וממהלך הסוגיא (הקושיה היתה הן על ר' ינאי והן על ר' יוחנן) נמצא ש"ל שגם ר' יוחנן מודה, ונקט ר' ינאי לרבנותא. וכך נקט הרב עדין שטיינזלץ במהדורתו.

(השמטה) (פח): גמר מלאכת קישואים ודלועים - התחלת פיקוסם (=נפילת הפרח, בתלוש).

פט. רשאי בעה"ב להשקות הפועל יין. שאין הענבים ערבים אחרי יין (רזא דשבתי בשם ר"י מלוניל דף נב:).

פט: קציצה אוסרת לאכול שתיים. תוס' (ד"ה קוצץ): **ר"ת** ביאר (בדעת רש"י. אמנם רשב"א ועוד כתבו שר"ת חולק על רש"י) שהתניא שהקציצה אוסרת לאכול שתיים שתיים, היינו כששכרו לעדור; אך בששכרו לקצור - אוכל מן התורה, ואין בתנאי-מיותר זה כוח לעשותו כמקח. **רשב"א**: לרש"י, אע"פ שאוכל מן התורה, כיוון שקצץ והתנה בהדיא, נראה כמקח ואסור. והביאו ראשונים שזו דעת **רבנו חננאל**, שפירש שהקציצה כאן משמעותה שלא יוכל יותר ממניין מסוים של פירות, וקובעתו כמקח אע"פ שאוכל מן התורה (תוס', רמב"ן, תוס' רא"ש).

טיבול 2 פירות יחד ('צירוף') קובע למעשר. בביאור גדר הצירוף התקשיתי. הן בסוגייתנו מדובר לפני גמר מלאכה, וא"כ כיצד מועילה קציצה וספיתתה? ומה גדר ותפקידו של הצירוף? ובס"ד מצאתי בספר **ארץ הבחירה** (הרב **יוסף צבי וינר**, על משניות זרעים; כרך מסכת מעשרות), שהאריך בבידור גדר הצירוף (פרק ד משנה ה; וכן ב, ה; ב, ז-ח; ע"ע ג, א-ג; ט), בטוב טעם ודעת. והסיק, שחלקו ראשונים בגדר הצירוף: לתוס', הצירוף עושה גמר מלאכה; לרש"י - קביעות (וע"מ גומר המלאכה); ולרמב"ם - אכילת קבע. (א) לשיטת **תוס'** (ד"ה שתיים), צירוף (קביעות יחד) פגומת של 2 אכילות עושה **גמר מלאכה**, שגילה דעתו שדי' לו בפירות כפי שהם ואינו צריך שלבים נוספים בעיבודם; ואחריו תועיל הקביעות של קציצה וספיתתה לאכול

אף אכילת עראי. ב) ולשיטת רש"י (ד"ה שתיים שתיים, שחילק בין דאורייתא לבין דרבנן) אף נצרך הצירוף לקביעות, דהיינו - דברים הקובעים מדרבנן צריכים צירוף כדי לקבוע למעשה (ראב"ד בשטמ"ק ומאירי: רק בקביעה חלשה כספיתה וכקציצה; רשב"א וכו"נ דעת רמב"ן: אין חילוק, וכן דייק הרב וינר בדעת רש"י שכתב "וקביעות דקציצה ומקח"); והקביעות עם הצירוף עושים גמר מלאכה (ראה להלן). ג) ושיטת רמב"ם (הל' מעשר ג, יט, "שאינו זה עראי"), שאין צירוף מועיל לא לזה ולא לזה, אלא הוא מדין אכילת קבע, שבצירוף שניים + קביעות, נחשבת סעודת קבע. [תלה טעמי הדברים במה שהסיק (למשניות א רה בפרק א), שחולקים רמב"ם ור"ש בהגדרת המחיב למעשרות - לרמב"ם חשיבות פרי (הן בחפצא והן בגברא); לר"ש ולרש"י - תורת אוכל; ע"ש שביאר.] וע"ש שביאר בסוגיין, וכן ביאר לגבי הסוגיה בביצה (יג: במקלף שעורים שאוכל אחת אחת) דאזלו תוס', רש"י ורמב"ם לטעמייהו. וכתב שלשיטת רש"י נראה לסייע מהירושלמי (מעשרות ד, ב [יט:]; כפשת הלשון וכביאור הגר"א, ולא כפני משה). ובשיטת רש"י יש לברר, הרי בעינן גמר מלאכה לפניך (עי' ביצה לה), וכיצד נקבע למעשה טרם הגמר? תשובה: לרש"י, הקביעות עצמה היא שלב בגמרה-מלאכה, אלא שפיון שישנם שלבים נוספים בעבודת הפרי ובהשלמתו, צריכים אנו גילוי דעת שאין לו גורן אחר אלא דיו בשלב הנוכחי של הקביעות כגמר המלאכה. ואכן, אם כוונתו להמשיך במלאכות עיבוד הפרי ואין דיו בשלב הנוכחי - ודאי שהקביעות לא תעשה גמר מלאכה. כ"כ שם (על משנה ד, ה, עמ' קצה) בדעת רש"י (ד"ה בארץ, "דספיתה במלח גמר מלאכתייהו"). אך לתוס' - כתב שם - אין הקביעות עושה דבר בגמרה-מלאכה, אלא שמוכיחה שבעה"ב מסתפק בשלב זה של גמרה-מלאכה שע"י הצירוף (עי' פח. ד"ה בעל הבית). וזה הבדל בין רש"י לתוס' בדבר שבו הם שווים - שצירוף עושה גמר מלאכה. נמצינו למדים, שלרש"י הקביעות עושה גמר מלאכה, אך תוס' חולקים עליו ולדעתם לא הקביעות עושה גמר מלאכה אלא הצירוף. והוסיף לברר בספר ארץ הבחירה (ד, ה [ב:]); שיש להסתפק בדעת רש"י - האם כל הקובעים דרבנן (גם תרומה ובישול ושבת) צריכים צירוף, או רק מקח ומלח דתנן בהו. עוד כתב שישנם ראשונים הסוברים כרש"י - ראב"ד ומאירי, אך רק בקביעות רפיא' (ספיתה וקציצה); רשב"א; ר"י; בן מלכי-צדק, ר"ש ורא"ש (פירושיהם למשנה מעשרות א, ז, שכתבו בקולט מן הגת העליונה שקביעות דבישול עבדי גמר מלאכה [והא דלא תנן התם צירוף - א. דמסתמא יש 2, דאין דרך לבשל אחת אחת. ב. סברי שרק במקח ומלח וחרד, דתנן בהדיא, בעו צירוף. והכריע כאפשרות ב, מדבריהם למשנה ד, א, עיין דבריו [עמ' רב]). ועוד ביאר (שם עמ' קכו), "דין מעשה הצירוף הוא בקיבוץ ואסיפה בכלי, וא"כ במקום שיש קיבוץ בכלי פשוט דלא בעינן צירוף שתיים שתיים באכילה, ורק בגוונא דליכא כלי בעינן לתנאי דאכילת שתיים שתיים". ושם ביאר גם, שיש משניות שלא נקטו צירוף, משום דמירי בבישול או באופן שמסתמא יש צירוף שתיים בכלי. ע"ש. ומאחר דבפרק הפועלים קיימנן, יש להפנות לבירורו ולביאורו של בעל ארץ הבחירה גם למשניות במעשרות העוסקות בפועלים (ג, א-ג), תוך בירור הצריכותא ביניהן ודין צירוף והמסתעף. וביאר שם (עמ' קלח) שרמב"ם ורבנו שמשון חלקו האם חשיבות המקח היא בעצם הקניין והזכייה (ר"ש; וא"כ אף קציצה לכל צורותיה היא מקח אלימתא), או בדרך מקח (רמב"ם; וקציצה היא מקח גרוע, כשיטת ראב"ד). ע"ש.

טיבול 2 פירות יחד קובע למעשה אביי: בארץ. ופרש"י (סד"ה כאן בארץ): "ואסיפא קאי". כלומר, מדובר כשקצץ. והקשה בתוס' רא"ש, מדוע צריך להעמיד כשהיתה גם קציצה? ופירש, "ולא רצה לפרש דקאי אשכרו לבצור ולמסוק, דא"כ תיפשוט דהבהו שרי"; כלומר, לעיל (פט:). איבעיא לן "פועל מהו שיהבהו באור ויאכל?"; ואי נוקי להא בסתם פועל, תיפשוט מדרש לספות אחד אחד דשרי להבהו באור. והשתא דאוקימנן להא בקצץ, לא תיפשוט, דאיכא למימר דממהניא ליה הקציצה עם בעה"ב כתנאי שיוכל לספות. אך בתוס' ר"ד כתב: "מאי דתניא לעיל 'ולא יספות במלח ויאכל' מיירי בארץ, דחייבת במעשר, והאי דתניא 'וסופת במלח ואוכל' מיירי בחוץ לארץ, שאינה חייבת במעשר, וקאי בין ארישא דאכיל מן התורה ובין אסיפא דאכיל בקציצה". ולפ"ז נמצא כי יש לפשוט "ומותר להבהו אור וליכל".

צ. פרה הדשה שעורים וכו'. רש"י. ובתוס' (סוף פט:). כתבו שמדובר בתבואה לעשות קליות או שתית (והוא "מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים", רש"י ברכות לח. ד"ה שתייתא); דאל"ה יש בהם חיוב חלה ואוכלת עד שמתחייבים. נראה שמפני קושיית תוס' פרש"י שמדובר בשעורים, שאינן עומדות לאכילת אדם ואין עושים מהן פת (עיין פרישה חו"מ שלו ס"ק ה ויד דוד). ביד דוד הוסיף וביאר ששעורים אלו אין מקובל להעמיד מהן ערמה (אולי מפני שאין עושים מהן הרבה. דאל"ה גמר המלאכה הוא בזמן מירוח הכרי ולא בזמן הדישה, ע"י משנה מעשרות א, ו).

דשה וכו' ויודלי תרומה, יש בהם איסור חסימה (שאיסורם מדרבנן הוא). ובעינין זה תנן (תרומות ט, ג): "החובט (אינו דש בפרה, אלא חובט את התבואה במקלות) משובח; והדש (בפרה) כיצד יעשה? תולה כפיפות (סלים) בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו המין, נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה".

צא: בכתפו. פרש"י: שאינו מזוי ידיו ורגליו. בירושלמי (ז, ב [כח:]). טוען. ולאו דברי רש"י (ופני משה), לכאורה יש לפרש את דברי הירושלמי: כגון שהוא יושב על החמור ואחרים טוענים על כתפו.

צב: מתנה פועל עם המעסיק שלו, של אשתו ושל בניו הגדולים וכו'. בסוגייתנו פשוט שאף למ"ד פועל אוכל משל שמיים (כשיטת משנתנו), אפשר לקצוץ על זה. ומבאר בדרכי דוד, שאין הפונוה בזה לתנאי ממוני, אלא להסכמת הפועל (בעקבות המזונות שמקבל ממק"א) להימנע ממימוש זכות האכילה שלו. כלומר, התנאי הוא על פעולת האכילה ולא על השייכות הממונית של הפועל בה.

צג: במש"כ שרב פפא סובר כרב חסדא ורבה בר הונא, ע"פ מה שאמר "כבר צווחו קמאי דקמך ולא איכא דאשגח בהו" לפטור בשמירה נהוגה. ע"ע תוס' (ד"ה איבעי).

בא אריה, על הרועה להזעיק עזרה ולקדשו, שומר-שכר אף בשכר. לגבי יישום דין זה ביחס לבגדים ולתבואה הנאכלים ע"י עכברים, ראה הערתנו לעיל (מ).
 אא"כ היו שוטרים. בסוגייתנו אמר רבא שאם היו שוטרים היה לו לצעוק אליהם, ואף שומר חינם חייב לתבוע את הגנב ולא להישבע. בתוס' (ד"ה אמר) הקשו מב"ק (קח: המובא בהערת השוליים), שרבא אמר ששומר חינם בכל מקרה חייב לתבוע את הגנב ולא להיפטר בשבועה. בתוס' תירצו, ד"הכא לדברי השואל משיב וליה לא סבירא ליה". תוס' רא"ש (תי' א): רבה גרסינן הכא. נמו"י (ריש נד): גם בסוגיין מדובר שכבר נשבע, והוכר הגנב, ורוצה השומר 'לעמוד בשבועתו', שבה מחלק רבא בב"ק בין השומרים. ובב"ק נאמר שרבה זוטי גורס אחרת את הסוגיה שם, והיא בעיא לגבי החזירה השודד לבית השומר ומתה בפשיעה, ולא איפשיטא, וספקא היא. ובמפרשים שם נאמר שחולק על דינם של אביי ורבא (ע"ש בתורי"ד ובתורא"ש; ראה הערתנו שם).

ר' יהודה: בעת מפת זאבים אפי' אחד. "משלחת זאבים". להגדרת "משלחת" עיין תענית (כב).

עלתה לראש הצוק, בכוח התגברה עליו (לעיל לו:). רש"י במשנתנו כאן כתב בסתמא אוקימתא זו. וכן רי"ף (נד). והנה בסוגיה לעיל הובאה משנתנו להקשות לאביי (לגבי פשע בה יצאת לאגם ומתה כדרכה, דמחייב), ומוקימנן לסיפא שהעלה למרעה שמן טוב (לשון הפסוק בדבה"א ד, מ) ולא פשע בזה, ואם נפלה חייב, שהיה לו למונעה; ולרישא (עלתה לראשי צוקין ונפלה פטור) שתקפתו ועלתה תקפתו וירדה. וכתבו שם בתוס' (ד"ה אי) דלרבא בסיפא חייב על ההעלאה (ולא שהעלה למרעה שמן טוב), וברישא (עלתה) שתקפתו ועלתה וירדה ולכן פטור (דאל"ה חייב על ההעלאה). ורמב"ן (כאן) כתב, שאוקימתא זו נצרכת אף לרבא, שהסוגיה לעיל אכן הקשתה רק לאביי, וזאת מפני שאביי ורבא שם חלקו אליבא דרבה, ורבה הרי אמר (צג:). ששומר שכר שומר כדנטרי אינשי, ולכן לרבא יש לפטור אף כשלא תקפתו ועלתה. אלא דקי"ל דלא כרבה בש"ש, ועל כן אף רבא יצטרך להסביר משנתנו בשתקפתו ועלתה וכו', דאל"ה חייב הוא, שהיה לו למונעה, דש"ש שמירה מעלייתא בעי. אמנם יש לציין מה

שכתב בשיטה מקובצת לעיל: "לכאורה היה נראה דלא מיתוקמא מתניתין בתקפתו אלא דוקא לאביי, אבל לרבא דקיימא לן כוותיה - כולה מתניתין כפשטה; וכן כתב הראב"ד".

צד. כל תנאי שהקדים בו את המעשה לתנאי - התנאי בטל. בסוגייתנו אומרים שזו דעת ר' מאיר. אך אין מפורשת בזה מחלוקת; ומדייקים רמב"ן ורשב"א בחידושיהם לקידושין (סא.) מדברי רש"י (שם ד"ה ר"ח אמר), שר' תינאי בן גמליאל, החולק על ר' מאיר בעניין 'תנאי כפול' אינו חולק בשאר משפטי התנאים; וכתבו, שאמנם רחב"ג אינו חולק, אך רבנן חולקים כדמשמע בסוגייתנו, והלכה בזה כר' מאיר, דקסתם לן תנא (כאן בב"מ) כוותיה. וראה עוד בהערותנו לקידושין בס"ד.

צד: השומרים. לכאורה תמוה הוא שהגמ' דוקא כאן מביאה ("תנן התם") את משנת השומרים דלעיל-בסמוך (צג. ושבועות מט.), ומבררת את מקורותיה בפסוקים. היה לגמ' לברר זאת לעיל על המשנה ההיא, או לעיל בפרק המפקיד, או בפרק האחרון של מסכת שבועות כפי שנעשה בירושלמי! ונראה, שפיוון שכאן המשנה מצריכה אותנו לברר את מקור דין 'שמירה בבעלים' שהוא גזרת הפתוב, שגם נלמד לשומר שכן בהקשרי ו"ו בין הפרשיות, ויש אף מחלוקת האם נלמד גם לפשיעה (להלן צה.), התלויה בגבולות ההיקש - על כן ראו מסדרי התלמוד שכאן המקום המתאים להקדים ולבאר כי 'פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם, שניה בשומר שכן, שלישית בשואל' וכו', הבסיס להיקשים של 'שמירה בבעלים'.

ושואל חייב גם על אונס. לגבי גנבה ואבדה קתני בברייתא שחייב מק"ו משומר-שכן. אמנם במסקנת הסוגיה לגבי שמירה בבעלים, אמרין 'דיו לבא מן הדין להיות כנדון' (ואף גנו"א דשואל בבעלים פטור), ופרכינן: הניחא למאן דאית ליה דין, אלא למאן דלית ליה מא"ל? אלא "וכי ישאל" ו"ו מוסיף על עניין ראשון וילמד עליון מתחתון (גנו"א דש"ש בבעלים פטור) ותחתון מעליון (גנו"א בשואל, בעלמא, ובעלים; ע"פ רש"י). והקשו בתוס' (ד"ה הניחא ובב"ק כה. ד"ה והא), דבב"ק (שם) המסקנה שלכו"ע אמרין 'דין', ור' טרפון חולק רק היכא דמפריך ק"ו (שאם נאמרהו לא ילמד הק"ו דבר!) והשיבו, דהכא פרכינן אליבא דמאי דס"ד מעיקרא דאמר ר"ט בכל מקרה. ע"ש. ובד"ה ו"ו כתבו בתוס', דהשתא א"צ בדרשת הק"ו שבברייתא לעיל, ולעיל (מב. סד"ה אמר) הוסיפו, דתנא 'אילו לא נאמר' קאמר (עי' לעיל סא. דהגמ' גופא תירצה כן בסוגיה אחרת). ואמנם יש בזה דוחק; אך הסוגיה מצריכה כן. ומצאתי בתורה תמימה (שמות כב, יג), שכתב לגבי 'ילמד תחתון מעליון' שבא ללמד על השואל בבעלים שפטור מגנו"א. ובהערה (קמד) ציטט דברי רש"י בסוגיין, וכתב: "ונראה דמש"כ דילפינן תחתון מעליון לענין חיוב שואל בגנבה ואבדה א"צ לזה, אחרי דאת זה אנו למדין ביחוד בק"ו משומר שכן... וצ"ל דמה דנקט רש"י גם פרט זה הוא אגב למוחי הפרטים האחרים". ובדבר יעקב (אות ו) כתב: "ואילו דברייהם (של תוס' מב. סד"ה אמר ושל תורת חיים) לכאורה היה אפשר לומר דכוונת תוס' אצלנו שלמאן דלית ליה דין [ר' טרפון] ילפינן הכל מה"ו מוסיף, אבל למאן דאית ליה דין נשאר כמו הה"א שילפינן מק"ו, וכך סוברת הברייתא". ואכן לכאורה דבר המסתבר הוא; ולפיו לא נצטרך לדחות דברי הברייתא דילפינן מק"ו, אלא דמאי דמסקינן בסיפא דסוגיין אינו אלא לה"א שבדעת ר' טרפון; אך למסקנה א"צ בזה. ועי' שו"ת ריב"ש סי' רעט; ועי' בצינונים שבמפתח רזא דשבתי להתייחסויות נוספות באחרונים לקושיית תוס', די"א דהכא נמי מפריד ק"ו].

"אם בעליו עמו לא ישלם". בפירוש אור החיים, על הפסוק (שמות כב, יד), כתב שבדיני שמיים התחייב, וכן המזיק הקדש.

צה: היה עמו בשעת השאלה פטור אע"פ שלא היה בעת האונס. דין זה נלמד מהכפילות "בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שְׁלֵם שְׁלֵם - אִם-בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יִשְׁלֵם". אביי כר' יאשיה (שצריך פסוק לחלק): הרישא מחייבת כשאינו עמו בשני הזמנים יחד, והסיפא פוטרת כש"עמו" בשניהם, ומזה נחלק שְׁתָּלִי באיזו שעה עמו, ושעת שאלה עדיפא (שמתחייב במזונותיה). רבא כר' יונתן: הסיפא פוטרת כש"עמו" בשתי השעות או באחת מהן, והרישא מחייבת כשאינו "עמו" בשתייהן או באחת מהן, ומזה נחלק כנ"ל. רב אשי: "כִּי-יִשְׁאַל...מֵעַם רֵדְהוּ" ממקד אותנו בשעת השאלה.

צו. שאל משותפים. אם חייב או פטור מחצי. כן משמע מלשון הגמ' לפנינו, וכ"ה ברש"י שברי"ף (נה.) ובתוס' (ד"ה נשאל). ועי' מהרש"א על התוס'.

יד עבד כיד רבו. עיין תוס' (ד"ה שליח), 2 הסברים בתשובת הגמ'.

צו: אשה ששכרה פרה והתחתנה. אמנם במהלך הסוגיה מוסבר שלחכמים (לעיל לה: לגבי השוכר פרה מחברו והשאלה) זו שאלה בבעלים, ושאלת רמי בר חמא היא רק לר' יוסי; אבל לכאורה דברי רבא נאמרו במסקנה לכל הדעות. [עוד ביחס לבעל בנכסי אשתו עיין ב"ב סוף פרק ח (קלט.) ותוס' כאן (ד"ה אלא)].

מתה מחמת מלאכה. או שיישבע. לכאורה משמע לעיל בריש המפקיד (לד.) שצריך שבועה. וכ"כ רא"ש כאן (סי' ה) ורש"י להלן (צח. ד"ה ולרמי). ומדוע אמר לו רבא להביא עדים? כתב רא"ש שהיה זה במקום שמצויים אנשים וק"ל כאיסי שאין להישבע בכה"ג (לעיל פג.). עוד תירץ, שאמר לו להביא עדים כדי להיפטור גם מהשבועה. וריטב"א כתב (בתירוץ א) שלא רצה לפתוח לו בשבועה. ואת שאלת הגמ' "ואי ליכא סהדי מאי פירש ריטב"א: "כלומר, כיצד דינו לשלם" (ומדובר שלא רצה להישבע - דבר יעקב אות כד). אך בתוס' רי"ד (צז. ובפסקי רי"ד שם) נקט שאין שואל נאמן להישבע שמתה מחמת מלאכה; ועיין דברי נכדו בקונטרס הראיות לרי"א ז' (צז). [וראה גם דברינו בהערה להלן (צז):].

צז. במעשה שאלת החתול. עי' שטמ"ק בשם רבנו חננאל וריטב"א שפטור משום מתה מחמת מלאכה. וכ"כ בתוס' (ד"ה כי האי). ורש"י כתב: "לא היה לו ליפול בידן". וכתב בדבר יעקב (אות ג), שמדברי הגר"א בהגהתו, שהביא מדברי הטור (ח"מ שמ, ע"ש) שהוא כמתה מחמת מלאכה משמע שלא למד כן ברש"י. ע"כ. אמנם לכאורה י"ל שהגר"א ציין לטור כיוון ששם הוא מפורש. וכתוב אצלי משיעורי מו"ר הרב יוסף יוסיפון, די"ל דרש"י הכי אתא לאשמועינן: סד"א שפשע שהביא אותה למקום עכברים רבים; קמ"ל דהכי אורחיה (ולא היה לו ליפול בידן) ולא פשע.

הגיש לשואל מים לשתות. דברי רבא, שהרצה לשאול דבר ולהיפטר יבקש ממשאילו שישקהו מים (ואם המשאיל פיקח ישיבהו שְׁאֵל תחילה ואח"כ אֶשְׁקֶךָ). ובמיוחס לריטב"א הקשה מאי קמ"ל, והשיב (בתירוץ א) דסד"א דהשקייית מים מלאכה זוטרתא היא.

והתלמידים שאולים לרב בשאר הימים, שיכול להשתמט למסכת אחרת. וכ"פ בשו"ע (חו"מ שמו, יג), "...ואם שאל מהם הוי שאלה בבעלים". מדוע אייכלתם לשנות את המסכת עושה אותם שאולים לו? בנתיבות המשפט (שם ס"ק ד; ובספרו לאו"ח מקור חיים, תכס ס"ק א) כתב, שמדובר שהרב מלמד בחינם לזמן מסוים, והם מחויבים ללמוד עמו; ואז "כיון דכל אחד צריך לחברו - שניהן משועבדין זה לזה בשוה, והנאת שניהם בשוה; רק כיון שהרב מצי לאישתמוטי ממסכתא למסכתא בעל כרחו והימה מחוייבין לעשות בהכרח שלא כרצונם - מיקרי התלמידים שאולים". אבל רב שהוא שְׁכוּר לתלמיד - לעולם הרב מיקרי שאיל להתלמיד" (ע"ע בזה דבר יעקב אות ח).

מלמד-תניקות וכו' בשעת עבודתם שאולים ללקוח. כלומר למי שעובדים אצלו. כן משמע ברש"י (ד"ה כשאלה בבעלים) וכ"כ רמב"ם (הל' שאלה ופקדון ב, ג). אך בשיטה מקובצת כאן הקשה דא"כ פשיטא! ולכן פירש "דבעודו עוסק במלאכת אחד מבני העיר נשאל הוא לכל בני העיר, דכולן שותפין הן בשכירותו, וכי עסיק במלאכת חד מינייהו כעוסק במלאכת גְּלָהו דמי; והיינו דאתא רבא לאשמועינן". וכ"כ שם בר"ח. וליישב דברי רש"י מובא בהערות הרב אלישיב י"ל דהוי החידוש דאף שלא דבר עמו בפירוש, מ"מ הוא משועבד באופן כללי לכל בני העיר". ובדבר יעקב (אות ו) כתב שאם מדובר שמקבל שכן מקופת הציבור אפשר לומר דרבא קמ"ל שאע"פ אינו נחשב 'בעליו עמו' לכולם אלא לאותו אדם שאצלו עובד.

צז: המשאיל ברי והשואל שמה - חייב. ולרב נחמן שְׁבָרִי-ושמה אינו מוציא ממון - מדובר שחייב להישבע ומפני שאינו יכול משלם כשיש פרה נוספת וכו'. ויש ששאל, מדוע צריכים להרחיק בעסק שבועה' שבמשנתנו אל פְּרוֹת נוספות? אפשר היה לומר שמדובר באותה פרה, אלא שהשואל טוען גם שמתה מחמת מלאכה ועל כן צריך להישבע! לכאורה י"ל שאין משמע שמדובר במשנתנו בטענת מתה מחמת מלאכה; שהרי כל משמעויות משנתנו

שהוויכוח הוא אימתי המיתה או באיזו, ואין ויכוח שהמיתה היא כדרכה, לא בפשיעה ולא מחמת מלאכה, ושוכר פטור בה ושואל חייב (וראה להלן). ועוד, שאם נשבע שמתה מחמת מלאכה תו אין נפק"מ אם מדובר בפרה השאולה או השכורה, שנייהם פטורים בזה (שלא כ'מתה כדרכה' דלהלן צח: ששוכר פטור ושואל חייב). ושמא יש לומר עוד, שלכאורה לא מצאנו תנא שמזכיר מתה מחמת מלאכה, ודין זה לא נמצא במשניות אלא בדברי אמוראים (לעיל לד. לו. צו: צז. ב"ק קה:), ואף במקום שהיינו מצפים שדין זה יוזכר (כבמשנה לעיל צג., ובמיוחד בפרק ח דשבועות) שהוא "לא שכיח" (לעיל לד., ועי' ר"י מיגאש ומאירי שבועות מט.). וקצת רמז לזה בדברי רש"י בשבועות (מט. משלם את הכל - כל הנך דמינתו במתני'... ועי' תורה"ש שם: "אבל פשיעה לא כתיבה בשומרים לחיובא, וכן מתה מחמת מלאכה לא כתיבה לפטורא"). ובצל"ח דן במשנתו מצד 'מיגו', וכתב בזה, וטוב הוא גם לשאלה הנ"ל: "אלא דנראה דמייירי שהמשאל טוען ברי שהיה בשעת מיתה וראה שמתה כדרכה, שהרי בנדאי המשאל היה אצל מיתה, מדטוען ברי בעידן שאילה מתה, ומנא ידע אם לא היה בשעת מיתה? וממילא ידע ג"כ שפדרכה מתה, וא"כ אם זה יטוען עליה מתה מחמת מלאכה שוב מחשב זה לכפירה"; ועי' בתוס' (צז. ד"ה ביום) שהעמידו במאמינו. ועי' בפ"ד ב"ק דין ברי וברי שבמשנתו מוקמינו בגמ' (להלן צח:): דאיכא שבוות השומרים שמתה כדרכה, ועי' בתוס' הנ"ל, "ובסיפא (בבא ג', ברי וברי - ימ"מ) עושה עצמו קלא יודע, לפי שרוצה להשביעו עי לגולל ששכורה מתה כדי שיוֹדֵה האמת שהוא יודע ודאי ששאלה מתה".

מדובר שחייב להישבע וכו' כשיש פרה נוספת וכו' כמודה במקצת. ובהערת השוליים. ראה בהרחבה הערתנו לב"ק קז.). ולענייננו נביא בקצרה, כי שם בגמ' 3 מימרות: ר"ח בר אבא (קו:): - אין כפל בטוען טענת גב אא"כ כפר במקצת והודה במקצת. ופליגא דר"ח בר יוסף דאמר עירוב פרישיות כתוב כאן (עניין מודה במקצת שנאמר בפרשת שומרי חנם אינו שייך לעניין השומרים כלל, וא"צ הודאה במקצת לחיובם [ע"ש בתוס' 3 שיטות, ופנ"י שם מסיק שדעת רש"י דומה לשל ריב"א, המובא בתוס' כאן, שבפקודן צריך הודאה במקצת להשביע בטענה ששייכת בהלוואה כגון כפירה והודאה, אך לא טענת 'נאנסו' שאינה שייכת בהלוואה ולכן חייב בה שבועה אף בלי הודאה במקצת). תני רמי בר חמא (רש"י: פליג אדר"ח בר יוסף): 4 שומרים צריכים כפירה במקצת והודאה במקצת וכו'. ושם חלקו מפרשים האם דעת ר"ח בר אבא ממש כדעת רמי בר חמא (שטמ"ק בשם רא"ש ובשם גאון; פנ"י בדעת רש"י), או שיש ביניהם חילוק, ור"ח בר אבא לא אמר שצריך כפירה והודאה אלא בטוען טענת גב, אך לא בשבוות השומרים (תוס' רי"ד. ומהריק"ש שם ריש קז: בדעת רש"י כתב 2 אפשרויות בדעת ר"ח בר אבא - או שלגבי שבוות השומרים חייב אף בלא כפירה והודאה, כר"ח בר יוסף; או שהודאה בלבד צריך כדי להשביעו, ולא גם כפירה במקצת כרמב"ח). וסוגייתנו, בב"מ, המצריכה 2 פרות, אחת להודאת מקצת - יש ליישב, או שזו דעת ר"ח בר אבא (מהריק"ש שם בתוס' בקושיה מפרק השואל, בפירוש אחרון); או שזו דעה אחרת חולקת (תוס' שם); או שר' חייא בר יוסף ומודה כאן כי שואל כלווה (מהריק"ש וביט אהרן שם); או שפיון שטוען שאינו יודע אם השאלה מתה או השכורה, הריהו ככופר בבל שאינו חייב שבועה אלא בהודאה במקצת (תוס' כאן ד"ה משכחת).

שלח פרה וכו' ביד בן עבד ושליח וכו' וכן בהחזרתה בשליח ומדעת עצמו חייב. בשו"ת **תורת חיים מהר"ש** (לרבי חיים שבתאי; ח"ב סי' כח בתחילתו, ד"ה אמנם אף כפי דברי) נקט שדין זה אינו אמור אלא בשואל. וז"ל: "...דנראה במחילה... ולא דמיא כלל לההיא דהשואל, דהתם שאני, שהשואל חייב באונסין, וכל זמן שלא מסרו ביד המשאל - אפילו שלחו ע"י שלוחו - עדיין הוא ברשותו; אבל הכא, שזה היה שומר-חנם ופטור מאחריות, ואם מסרו ביד איש נאמן - אע"פ שעדיין הוא ברשותו מ"מ פטור הוא מאחריות כמו שהיה ע"ד עתה שהיה ברשותו..." (וע"ש מדוע אין לחייבו משום שומר שפסד לשומר).

רב הונא ותנא וכו'. מש"כ שיש (בקיודשין מז:): תנא הסובר כרב הונא (ע"ש, שרב הונא יוכל לטעון שלפחות תנא אחד בשיטתו), ציינו זאת בתוס' בב"ק (עט. ד"ה תיקנו), ועי' חזו"א בקידושין (נשים סי' קמח, לדף מז:). ומש"כ שרבי אמי המשיכה קונה מדאורייתא, כ"כ בתוס' הנ"ל בב"ק ובתוס' רא"ש כאן, דאל"ה כיצד יכול השואל להשתמש בו לכתחילה? הן מדאורייתא לא יצא לחלוף! אך ריב"א כתב דלר' אמי נמי ס"ל דמשיכה מדרבנן, וקניין דרבנן מהני לדאורייתא: "וא"ת: ולדין דסבירא לן דמשיכה קונה בשואל היכי מעלך? דהא משיכה זו אינה אלא מדרבנן שתקנו משיכה בשומרים! וי"ל דאפ"ה איכא מעילה, דהפקר ב"ד הפקר, וקניין דרבנן כקניין דאורייתא חשיב לענין זה". והנה בדעת רש"י כתבו אחרונים (אבני מילואים סי' כח ס"ק לג; קהלות יעקב ב"מ סי' לו ובמהדורה החדשה סי' מב) שמדבריו בפרק הזהב (לעיל מה. ד"ה קאי באבל) עולה שאין קניין דרבנן מועיל לדאורייתא; וא"כ בעל כרחנו יפרש דברי רבי אמי כתורא"ש וכתוס' בב"ק הנ"ל (אמנם עיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' שיד; ר"ן גיטין לא. בדפי רי"ף ד"ה צרו; וראה במה שציינו ברזא דשבת ב"רש"י הנ"ל לעיל, עמ' 451 טור ג-ד; ועי' יביע אומר ח"ט חו"מ ד, והאריך בזה הרבה במאור ישראל סוכה מו:).

ר' אלעזר: תיקנו שפשיכה קובעת בשומרים. פרש"י בב"ק (עט): שלא יתחייב שומר בשמירה עד שימשוך (ע"ע פיהמ"ש לרמב"ם בב"ק ז, ו). עולה מלשונו שלפני התקנה חלה השמירה טרם המשיכה (עיין שיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין, ב"מ-השואל, חלות שמירה, עמ' 206). אמנם סוגייתנו (דברי רב הונא שבסמוך) עוסקת ביכולת החזרה (בשואל); אלא ש"ל דלרש"י תרווייהו איתנהו, כפי שכתב במ"מ בדעת רמב"ם (הל' שכירות ב, ח). [וא"כ למה בב"ק נקט רש"י רק עניין קבלת השמירה (וחיובה)? י"ל משום שזה שייך בכל השומרים, משא"כ חזרה ששייכת רק בשואל ובשוכר.] וכ"כ **בבירור הלכה** בב"ק (שם; סע' ג): "ניתן לומר שאף רש"י והרי"ד, המפרשים את התקנה לענין חיוב השומר ולא לענין חזרת הבעלים, מסכימים לדין זה, כדברי בעל שיטה לא נודע למי (קדושין מז, ב) שאם המשיכה אינה מועילה לענין חזרת הבעלים - לא יתכן שהשואל יתחייב באונסין, כיוון שהטעם לכך שחייב באונסין הוא שכל ההנאה שלו, ואם המשאל יכול לחזור בו - אין כל ההנאה שלו".

אכן דעת **תוס'** (ד"ה כך) **ורא"ש** (סי' טו; לעיל ו, טז) שאין הדברים אמורים אלא לענין חזרה, "אבל להתחייב באונסים - אפילו קודם משיכה נמי, דהא שומר חנם בלא משיכה מיחייב בפשיעה, כדאיתא לעיל בפרק האומנין (פ:): ד'הנח לפני' הני שומר חנם. והוא הדין שומר שכר בגניבה ואבידה. וכן שואל נמי" (מלשון רא"ש). ובשו"ע בהלכות שוכר (ח"מ שז, ב) כתב שתי הדעות: "יכולין המשכיר והשוכר לחזור בהם, עד שימשוך או שיעשה אחד מדרב"ה הקנין. וכן אינו מתחייב בגניבה ואבידה עד שיעשה אחד מדרב"ה הקנייה. ויש אומרים שמשפ"ק הבעל שמירתו מעליה מדעת השומר, נתחייב בשמירתה". וכיו"ב בהלכות פקדון (שם רצא, ה), לגבי 'הנח לפני', ושם ביאר הגר"א (ס"ק יד) בדעת "יש מי שאומר": "כפרש"י בב"ק עט א', וכ"מ פשטא דגמ' שם, אלא שתוס' פירשו שם כשיטתם..."; וכ"כ שם בש"ד (ס"ק יג) ע"ש. ובהלכות שאלה סתם בשו"ע (שם שם, ד) כרש"י ורמב"ם, שצריך משיכה; ורמ"א שם הביא כ"א את שיטת תוס' ורא"ש (וע"ש גר"א ס"ק טז). עיין **מחנה אפרים** (הל' שומרים סי' ז; דיני ערב סי' א) שדן כיצד מתחייב בדיבור בעלמא (לשיטת הסוברים שא"צ משיכה), האם מדין ערב (לגבי עי' ב"ב קעג; אך שם נדרשה הנאה וכאן אין לו כל הנאה) או שמא מדינא דגרמי (עי' בב"ק צח:). ועוד. אך האי טעמא לא סגי לשואל לחייבו באונסין, שאין ההפסד בו לא בגרמת השומר. ובקצות החושן (שז, א) כתב שמשפ"ק הבעלים משמירת החפץ התחייב זה בשמירה מדין פועל, "דמשהתחילו במלאכה הוי להו קנין" (וציין לגמ' לעיל עו:). ועי' בירור הלכה בב"ק (עט. ציון ח). ע"ע בזה שיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין (ב"מ השואל, חלות שמירה, עמ' 213 ובסביבתו), וכן שיעורי מו"ר הרב צדוק אליאס (מח"ס מעגלי צדק; מהדורה פנימית משנת ה'תשס"ה, שיעור מס' 64), שם ביאר פרטים נוספים בשיטת תוס' ורא"ש (וחילוק ביניהם בדין שואל). ולגבי 'הנח לפני' ראה הערתנו לעיל (פא:): בס"ד.

צט: 50 תמרים מדובקים וכו' ולהקדש 50 + חומש. לכאורה אין ברור הצורך של הגמ' להתעכב כאן על עניין החומש, שהרי אין דין מיוחד ביחס לחומש במקרה של התמרים המדובקות. כתב **במעניי החכמה**, שהחומש נזכר כאן כדי לתת טעם לדין: בהדיט א"צ לשלם יותר מזמיק, שבו שנינו בב"ק נח: נח: ע"ש) 'שמין בית סאה באותה שדה'; אך בהקדש הרי מזיק פטור (עי' תד"ה פרט, וראה הערתנו למעילה יח:), ועל כרחנו חיוב התשלום

הוא לפי מה שגזל לעצמו ונהנה (שבהקדש חייב גם בזה נהנה זה לא חסר). כע"ז בכוס הישועות: הטעם, שבמזיק מקלים עליו, אך בהקדש משלם חומש, אלא מחמירים עליו.

סָבְלִים ששברו לחנווני חבית יין. התבאר ע"פ רש"י כפי שכתב בהגהות הגר"א (אות ב). וע"ע דבר יעקב (אות טז). ובמש"כ אם מחזירים לפני יום השוק וכו' הכוונה ליום השוק הראשון - ע"ש ובהגהות הגר"א (ד).

ק: המחליף פרה בחמור וכו' וילדה וכו' ועומדת באגם. עיין תוס' (ד"ה הא מני).

שְקֻטָע ידה וכדלעיל. דהיינו אוקימתא דרב ששת, וכפי שבאָרְךָ רבא בסמוך. וברייטא ר"מ היא, דנשבעים על העבדים (רש"י, וכאמור). ואע"ג דאידיחא לה אוקימתא דרב ששת לעיל - אמתניתין הוא דאידיחא, דבמתניתין קתני נמי שדות, ומודה ר"מ שאין נשבעין על קרקע; אך בברייטא קתני עבדים לחודייהו, וליכא למידחייה להאי תירוצא הכא. **דבר יעקב** (אות יב). [ולעיל (עמוד א), ביחס למשנתנו, אמרה הגמ' 'מודה סומכוס היכא דאיכא שבועה דאורייתא, כדבעינן למימר לקמן', ורש"י כתב שם את תירוצם של רב ששת ורבא. ובהגהות הגר"א (ב) הקשה מדוע נקט רש"י דווקא תירוץ זה שנדחה ביחס למשנתנו. עיין בספר דבר יעקב (ק). אות כג] מה שליקט בזה.

החליף פרה וכו' יחלוקו לסומכוס. ולרבנן הוולד בחזקת המוכר ("ונוקמא אחזקת דמרא קמא"), עד שהקונה יביא ראיה. וכן פסק **רמב"ם** (הל' מכירה כ, י); **נמוקי יוסף** (נז: בדפי ר"ף).

כר"מ שנשבעים על עבדים. אך בקרקעות מודה. עיין בתוס' (ד"ה רבי מאיר וד"ה דלמא) מה שכתבו בביאור מקור שיטתו. וראה בזה בהערות החיצוניות לשבועות (מב: בס"ד).

קא. י"א משום יישוב א"י (לגבי הנוטע שדה חברו שלא ברשות). הקשו ברש"י ובהגהות מים חיים, שלהלן (קח:): משמע שפְתִים הווי יישוב טפי מזרעים; וציינו **ר"א** להלן (פרק ט, ס' לג) שעמד בזה וכתב שזרעים אינם יישוב א"י ביחס לבית, ואילנות הווי יישוב טפי מבית. ובהערות הרב אלישיב (כאן ושם) כתב שרמב"ם (לעניין בר מצרא דלהלן; הל' שכנים יד, א) לא חילק בין זרעים לבין אילנות, וכ"כ בשו"ע (ח"מ קעה, כו; שהביא שתי הדעות, ע"ש). ולדידהו, תירץ הרב אלישיב, לעולם מצד יישוב א"י עדיף לבנות בתים מלנטוע; ברם שאני סוגיין - שהאילנות כבר קיימים ורוצה לעוקרם, וכן בית - שיש גם צד אסור ד"לא תשחית את עצה" דבעצים חמור יותר, שלוקים על כך, משא"כ בבתיים (עי' רמב"ם הל' מלכים ו הל' ח והל' י). ולפ"ז בסוגיין יישוב א"י לאו דווקא, אלא: משום השחתת א"י.

קא: המניח פירותיו בחצר חברו שלא ברשות וכו'. בגמ', ההוא גברא דזבן ארבא דחמרא וכו' א"ל לההיא איתתא וכו'. כתב **בחידישים המיוחסים לריטב"א**, שאינו צריך להודיעו, ובוזה הסביר את ההקשר של מעשה זה למשנתנו. ו**רמב"ם** (הל' שכירות ז, ז) כתב דין זה, שרשאי לשכור פועלים מתוך הפירות ולהשליכם בשוק; ו"ומדת חסידות הוא שיודיע לבית דין וישכירו ממקצת דמיהן מקום משום השב אבידה לבעלים אף על פי שלא עשה כהוגן" (וכ"פ בשו"ע ח"מ שיט). אך **ר"א** (ס' כו) כתב: "וצריכה להודיעו, ואם נאנס אַחַר שהודיעה היא פטורה" (וכ"כ רמ"א בשו"ע שם). עיין עוד בירור הלכה (מכון הלכה ברורה) כאן.

קב. היוצא מהתנור ומהכיריים - של השוכר. כתב בטור (ח"מ ס' שיג, ג) בשם **רמ"ה**, "דמיירי בתנור וכירה העומדים בחצר ושכורים לו לבשל בהם ואשמועינן כיון ששכורים לו אפ"י אם באו אחרים לבשל ולאפות בהם האפר של השוכר". וכ"כ המאירי. וכתבו הב"ח (שם) והגר"א (לשו"ע שם, ס"ק ז), שדברים אלו תואמים לשיטת רש"י שחצר שכורה קונה לשוכר.

(השמטה) יוֹנֵי שובך ועלייה שקיננו בשדה פרטית - חייבות בשילוח הקן (השדה לא זכתה לו כי אסור לזכות באפרוחים טרם שילוח האָם), ואסורות לאחרים כְּזָזל (קטן שלקח אפרוח, אביו צריך להחזירו לבעל השדה) מפני דרכי שלום.

השכיר בית 'לשנה' והתעברה וכו'. לגבי מה שחלקו הראשונים בלשון התנאי, ראה הערתנו לנדרים (ס:).

קב: רב כבן ננס, תפוס לשון אחרון (בב"ב קה.). **רמב"ן** ועוד. נביא מלשונו: "הא דאמר רב... איהו דאמר כבן ננס, ומשום הכי לא אקשינן עליה ממתני'; ו**שמואל** סבירא ליה כהני תַּצְאֵי דמתני' ומוקים לה בבא באמצע החדש; ו**רב נחמן** סבירא ליה מתני' סומכוס היא דסבר לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה, לפיכך יחלוקו, דמספקא ליה אי תפוס לשון ראשון או לשון אחרון, אבל רבנן דסברי אוקי ממונא בחזקת מריה מוקמי נמי קרקע בחזקת בעליה, וכיון שהדין ספק - כולו למשכיר, דהוי אידך מוציא מחבירו ועליו הראיה, ומשום הכי לא קשיא ליה מתני' לרב נחמן, דמוקים לה כסומכוס, ולא קשיא ליה נמי ההיא מתני' דבית כור, דבן-ננס קתני לה, וסבר חלוקין עליו חבריו, שרשב"ג ור' יוסי דמתני' לא סבירא להו כוותיה. והלכתא כרב נחמן והלכתא כשמואל, כך כתב רבינו הגדול ז"ל בהלכות". ויש להוסיף, מדברי רשב"ם בבבא בתרא (קה. ד"ה חולקין), שסברת רשב"ג ור' יוסי לפי רב היא דעת סומכוס, שממון המוטל בספק חולקין. וביחס לשיטת רשב"ם ופסקתו בעניין זה הארכנו בס"ד בהערותנו החיצוניות לב"ב שם.

השוכר בית ויש ויכוח האם שילם וכו' אַחַר זמנו וכו' - נשבע (היסת, רש"י קג. ד"ה אבל, ור' להלן) ופטור. בגמ' נזכרה השבועה רק ביחס ליום סוף הזמן. אך בלשון **רמב"ם** (הל' שכירות ז, ג) ו**שו"ע** (ח"מ שיז, א) מבואר שאף כשנתבע אחרי זמנו על השוכר להישבע. זו לשונם: "תבעו המשכיר לאחר שלשים יום ואפילו ביום ה'ל' על המשכיר להביא ראיה או ישבע השוכר שכבר נתן לו שכרו ויפטר".

נשבע היסת. כ"כ רש"י (קג. ד"ה אבל). ואמנם מרא דשמתא הוא ר' יוחנן, שקדם לרב נחמן שתיקן שבועת היסת (עי' רש"י שבועות מח: ד"ה הא שאר). עיין בזה תורת חיים לעיל (כו:), דבר יעקב (קג. אות ב), ומה שכתבנו בס"ד לעיל (ה:): בהערותנו החיצוניות.

קג. [פרדסים - כל פרדסיו. במה שהקשו מהלשון בב"ב (סא:), ראה הערתנו שם.]

שאל בְּאֵר מים ז' ונפלה לא בְּנִינָה לשימוש; משא"כ בְּאֵר סתם. אז מותר לבנות ולהשתמש. וכתב **בנמוקי יוסף** (ס. בדפי ר"ף) שְהָתָר זה תלוי בקניין (לא בקניין מיוחד על התנאי כב 'מקום באר' ובשאלה 'בטובו' שבסמוך; אלא החזקת השואל בקרקע): "ובנדאי אם לא קנאו בשטר ובחזקה - פשיטא שהמשאיל יכול לחזור בו, דבְּבָרָה בעלמא לא מקני ליה; אלא מיירי שהמשאיל הקנה לו כראוי".

'בית זוה' ונפל חייב להעמיד לו כמוהו וכו'. ואם היה עומד על שפת הנהר מחויב גם בפרט זה. כך עולה מרש"י (ד"ה קמ"ל), וכפי שהסבירו בנמוקי יוסף (ס. בדפי ר"ף). אך כתב שם **בנמו"י שרמב"ם וריטב"א** חולקים על כך וסוברים שאין קפידא אלא במידותיו.

'בית זה' פטור. בלשון הגמ' "אזל ליה", ופרש"י שמזלו גרם. ברמב"ן (כאן, בתירוץ ב) הסביר שאין הִרְסוּת הבית עומדות במקומו. כלומר, משפָּל בטל שְמוּ והירסותיו אינן קרויות בית ואינן משועבדות לשוכר לשכור בדמיהן עבורו בית. משא"כ 'חמור זה', שאם מת נבלתו משועבדת (לעיל עח. עט.). ובהערות השוליים הובא מערכין (כ:): לגבי בית שהתנגע. ושם (כא. דיבור ראשון) פירשו בתוס' שמדובר ב'בית זה', וחילקו בין ישנו בעין (התנגע) לבין אינו (נתצו). ובהערותנו לעיל (עט.). התבאר בס"ד, בשיטת רש"י (בהנחה שמסכים בערכין לתוס' ביחס להעמדתם שם ב'בית זה'), כי ישנם 4 חילוקים בדיון 'זה', ובית שננתק בנגעו הוא כאילו נתצו בעצמו, שעוונות המשכיר גרמו. ראה שם באורך. [ולגבי 'עלייה זו אזדא' דלהלן (קטז:): ראה בהערותנו לעיל.]

קג: חוכר שמסרב לנכש העשבים כשאין מנהג (להלן קה). בסוגיין אמרינן שהפל כמנהג. ובתוס' י"ט על המשנה להלן - לגבי ניכוש - הביא מדברי מ"מ (ה' שכירות ח, ח) שמדובר שם כשאין מנהג ידוע, וביאר דבריו בלחם משנה דאל"ה פשיטא, דהתנן הכל כמנהג המדינה. אמנם בטור ובשו"ע (הו"מ שכ, ד) סתמו דין זה במקום שהמנהג לנכש (וכן העירו ברזא דשבתי ובדבר יעקב ה). ושמו, לסברתם, תני והדר מפרש, ואיצטריך לאשמועינן הנך טענתא כדאיתא בגמ'. וכ"כ בחיי משה (לר"מ מאימראן), לסברת טור ושו"ע, דקמ"ל בזה שאף שרועה לחרוש יותר על המנהג במקום זאת אין שומעים לו. ועפ"ז כתבנו דין זה עם דיני משנתנו דהא. [וע"פ הנראה מהסוגיה ומרש"י (קג: ד"ה דלא כריבנא: "שהניכוש במקום חרישה-שלאחר-הקצירה היא, למנוע עשבים הרעים"), כתבנו שהם 2 מנהגים: חרישה אחרי-הקציר, וניכוש].

חולקים בעה"ב והאריס וכו' בזמורות. יישום של דין זה בפועל, או איישישומי ע"י רב הונא כיוון שאריסו גנב ממנו (ובשל כך החמיצו לו 400 חביות יין) - עיין ברכות (ה: ורש"י ד"ה שבישא).

אא"כ אמר לו מראש 'שדה בית-השלחין זו' וכו'. תוס' (קד. ד"ה אידי ואידי): רבינא מחלק גם כשאמר החוכר למחכיר, ורק כשאמר כשעמדו בתוכה הוויא קפיא ומנכה לו. אך ר"ן ועוד (עיין נמו"י סא. בדפי רי"ף) כתבו כפשט לשון הגמ', שכשאמר החוכר אין רבינא מחלק. ועי' מה שסיכם בזה בספר דבר יעקב (אות ה). וראה גם הערתנו לב"ב (ז).

קד. כעין מדרש ללשון הדיוט. עפ"מ"כ רמב"ן בשם רבי יהודה הברצלוני (מובא בנמו"י סא. ובחידושי ר"ן), ש'דורשים לשון הדיוט' היינו "מדקדים בלשון ההדיוטות שפותבין בשטרותיהן ודורשים אותם, כמו שהם מדקדים בדברי תורה ודורשין אותם, ולא כפשטן אלא מדרשות אחרים". ועיין בנמוקי יוסף שהאר"י להסביר זאת לגבי כל אחת מהדוגמאות המובאות בסוגיה. לעומת זאת, בתוס' (ד"ה היה) פירשו שדברים שהיו ההדיוטות רגילים לכתוב היה דורש ואפילו לא כתב כאילו נכתב (ובלשון רש"י לכאורה יש לפרש כר"י הברצלוני ולא כותס'). וכתב ר"ן (ומובא בנמו"י סא:): על סברת תוס' שלפ"ה הדין דין אמת, והוכיח זאת מהירושלמי (ט, ג), ע"ש.

ר' יהודה: בעל חייב בקרבן אשתו, שפוטב 'אחראין דאית לי עלך'. ובגמ' (כד). מתבאר שחכמים חולקים על ר' יהודה, ע"ש. עכ"פ, ר' יהודה אינו מחייב את הפעל בנדי אשתו ובנדבותיה, כ"כ רש"י (ד"ה כל הקרבנות); וכ"כ בתוס' (ד"ה הכי גרסינן). בדין זה, בשיטת ר' יהודה ובשיטת רבנן ובפסיקת ההלכה, דן באורך הרב יוסף אלבז בקובץ מעלין בקודש (לג, אדר ה'תשע"ז), וסיכם את השיטות; ע"ש.

קד: אריס קיבל קרקע לשומשום וזרע חיטים והצליחו יותר משומשום אין לנפות מחלק בעה"ב על מניעת כחש-הקרקע. רב אשי, שדחה את ההו"א של רב כהנא. עיין תוס' (ד"ה סבר) ומהרש"א, והבאנו מן הדברים בהערותנו לסוגיית כחש גופנא בב"ק (נט) בס"ד.

עיסקא. לגבי הקשר של סוגייה זו לכאן. כתב בכוס הישועות (קה. ד"ה עוד אל"), שההקשר הוא הנאמר בסוף הסוגיה 'מזלא דבי תרי עדיף', שהוא כמו הנאמר לעיל בסמוך 'אטו הוא אשבח ארעא לא אשבחה? דמזלא דבי תרי עדיף. וטרם ראיתי דבריו סברתי להציע: א. מוזכר דין המתרשל בעיסקא (שורה ש"ך), בדומה לנאמר במשנה לגבי אריס. ב. דעת רבא ש"להכי קרו ליה עיסקא דאמר ליה כי יהבינן ליה לאיעסקי ביה" וכו', מזכירה את דרשת לשון הדיוט שבמשנה ושבגמ'. ג. מחלוקת נהרדעי ורבא, בהסכמים (ובהתרתלות בקיומם), דלעיל פליגי בההוא דאמר 'אי מוירנא איבינא לך אלפא זוזי'.

קה. קיבל עיסקא והפסיד וכו' כי לא הודיעו בינתיים. הסיקו בתוס' (ד"ה הני) שמקבלי-עיסקא יכול לחזור בו קודם הזמן, מדין 'פועל חוזר בו בחצי היום' (לעיל עז). ומהרש"א (שהקשה למה אין אומרים במקרה דידן רווחא לקרנא משתעבד כדלקמיה) מוסיף לחלק, בתירוץ השני, בין מקבל אחד, שיכול לחזור בו, לבין שני מקבלים בשותפות (דלקמן) שרווחא לקרנא משתעבד (את קושיית מהרש"א, תירץ בנמוקי יוסף [סב]:) שהסברא שלא ניחא ליה דקרו ליה מפסיד עסקי היא הטעם לכלל 'רווחא לקרנא משתעבד'. ועיין חידושי ר"ן שחילק שפאן עדיין אין רווח שישתעבד לקרן; ע"ש).

[דין מי שלא רצה לנכש, ראה לעיל (קג:) ובהערותנו שם.]

כדי עשיית ערמה ונעיצת רחם בתוכה. מש"כ שרב ולוי מפרשים שיעור זה, כ"נ לכאורה מפשט הסוגיה. וכן דייק בדבר יעקב (ט) מאופן הצגת הסוגיה ברא"ש (ס' יא); וכן סתמו בבירור הלכה. אמנם הקשה בחכמת מנוח שאין לומר כן; דנית רחת ותבואה וניחוי! ולכן הסיק שלוי ודבי ר' ינאי, או אחד מהם, חולק על ר' יוסי ב"ר חנינא דאמר 'כדי שתעמוד בו הרחת' (ע"ש). ושמו מי שאינו מסביר כחכמת מנוח ס"ל דשפיר איכא לאיפלוגי בשיעור עמידת רחת, דאין כל התבואות שוות ושמו נמי איכא רחת גדולה ורחת קטנה).

קה: ר' ינאי: אסור משא 4 קבים כשמתפלל או על תפילין וכו'. (השמטה) ר' חייא: המוציא זבל על ראשו לא יסלק התפילין לצדדים או למתניו (ביזיון), אלא על זרועו. ע"כ. וע"ע ברכות (כג:), שהאוחז תפילין (או ס"ת) בידו - לא יתפלל; שמואל: וכן כשאוחז ספין, מעות, קערה או לחם). למרות זאת, אמימר היה אוחז בחג את ארבעת המינים בידיו בעמדו לתפילה; שמתוך חביבות המצווה אינם טורדים את כוונתו, ואינם כמשיא (סוכה מא:).

במחלוקת עולא ורב יהודה. כתב רי"ף (סג) דסוגיין כרב יהודה. וכוונתו, שהדיונים בעמ' הבא אליביה. וברא"ש (ס' יד) כתב גם שהגמ' ציינה כאן 'אמר עולא בעו במערבא, לומר שאינה סותמת כשיטה זו.

זרע אחר (באת"ל, כדכתב רש"י בד"ה זרע אחר). ובגמ' גם: חיטים לגבי שעורים. ולכאורה בעיא נוספת היא, 'ומתחילה בעי על קטנית, שהם זרע אחר לגמרי, שאינה מין תבואה...' (חכמת שלמה; וכ"כ בכוס הישועות). אלא שפסטימת דברי רש"י שהתעלם משאלה זו 'משמע דחד בעיא היא. ואפשר ראייתו מדלא אמר 'חיטה לגבי שעורים מאי' משמע דחד בעיא היא, וקמפרש לקמייתא, והא דקאמר 'כזרע אחר דמי' ה"פ, כאילו זרע אחר ממש חשבנינן'. לשון מהרש"ל בחכמת שלמה.

קו. שמואל: לא זרע - אין מנפה. וסליק בקשיא (קו:), בעקבות מה שהקשה רב ששת מברייתא ד"רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר" שאומדים האם היה יכול להציל, ואם לאו פטור. ובקונטרס הראיות לריא"ז (כאן) הקשה: מה הקושיה מרועה? הרי שם לא פשע, שהרי לעיל (צג:) מעמידים ששמע קול אריה או דעל בעידנא דעיילי אינשי, אך לו היתה אצלו פשיעה - ודאי היה מתחייב. וכאן - זה שלא זרע - פשיעה גדולה היא, ומן הדין חייב! וכתב, שקושיית רב ששת אכן קושיה אמיתית, ואין בה כדי לדחות את דברי שמואל: 'ונראה בעיני לפום מאי דאמר' לעיל בנדאי ליכא תיובתא מההיא ברייתא על דברי רב יהודה דהכא, ולא מדחו דברי רב יהודה מההיא מתניתא, ואף על גב דאיתוקם בקושי - מפני שלא דדקדק זה המקשה על זו הברייתא כדדייקנן בדלעיל ונתקשה בה, ומש"ה אמר 'קשיא' ולא אמר 'תיובתא', דקשיא בעלמא נתקשה בה המקשה ולא ידע לתרץ, אף כאן נמי נתקשה רב ששת, אבל לא נדחו רב יהודה בכך... ותדע שלא נדחו דברי רב יהודה, דהא בהדיא אמר תלמודא לעיל, שאם א"ל 'זרעה חטים' וזרעה שעורים אף על גב דאישתדוף רובא דבאגא לא מנפי ליה משום דפשע ושינה, כ"ש אם לא זרעה כלל". וסיים: 'ושמא היה סובר רב ששת תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור, ומעמיד הברייתא אף על פי דפשע ועאל בעידנא דלא עיילי אינשי, ומש"ה מקשה מיניה לרב יהודה ואוקמה בקושיא; אבל לית הלכתא כוותיה, דק"ל תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב". ועיין חידושים וביאורים, שהסיק מקושיית רב ששת ש"נראה דעד כאן לא קאמר שמואל דבלא זרעה אינו מנכה אלא משום דאין ידוע שיהיה חגב או שדפון, ולכך חשיבא פשיעה מה שלא זרע; אבל אם היה ידוע שיהיה חגב - שפיר אינו זורע, ומנכה" וכן אצל הרועה מדובר שלא היה ידוע האם יוכל להציל, ומספק היה חייב לקדם ברועים ובמקלות ומשלא עשה כן זו פשיעה כעין גנבה ואבדה (ויסיים: "וצע"ק בתוד"ה מתיב").

זורע שוב עד אדר בשעורים ובקטנית. "אמר רב פפא: עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה ארישיהו". לדעת רש"י (ד"ה עד זמן) חוזרים בסוף שעה עשירית ביום, ומזל כימה על ראשם בחודש אדר (ע"ש לחשבון); ולדעת תוס' (ד"ה וקיימא כימה) חוזרים בתחילת הלילה (כדלעיל פג:), וכימה ארישיהו בתחילת שבט.

זורע שוב עד אדר, בשעורים ובקטנית. רש"י. ובתוס' (ד"ה וקיימא) הקשו עליו; ליישוב על כך עיין שיטה מקובצת בשם מורו (שו"ת רדב"ח ח"ב סי' תתכא). כאן כתב רש"י ש'חרפי' = חיטים ושיפון הנזרעים בתחילת החורף, ו'אפלי' = שעורים וקטנית הנזרעים באדר. ובשמות (ט, לב) "והחטה והפסקת לא נפו כי אפילת הנה", ושם פרש"י שהן מאוחרות, ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה, שלא שבר אלא מה שעמד בקלחו. לסתירה זו יש להסביר בפשטות בדומה לדברי מהרש"א בסוגיין, שהשעורים נזרעות מאוחר, ולכן כאן נקראות 'אפלי', וצומחות מוקדם (תדע, שקרבן העומר משעורים ובא בניסן), ולכן עמדו בקלחן ונפו בכך; ואילו החיטים נזרעות מוקדם ולכן נקראות כאן 'חרפי', אך צומחות מאוחר, ולכן נקראות בפסוק 'אפילות'. אמנם הסתירה הגדולה היא בין פרש"י בחומש לבין סוגייתנו. רש"י בבראשית (ח, כב): "עַד כְּלֵי־יָמֵי הָאָרֶץ יִרְעֶה יִקְצִיר וְקָר יָחֵם וְקִיץ וְחֹרֶף יִזְוֶה לְאֵלֶיךָ לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה", ציטט את תחילת הברייתא שלנו, אלא שכתב "חצי כסלו וטבת וחצי שבט קור" במקום 'חורף' דגרסינן הכא; ותו, בהתאם לכך כתב כי "חורף - עת זרע שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר, הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן" (בפשטות, מהגדרת שעורים כחריפין ל"ק, כדאמרן - חריפין להתבשל, אך הן 'אפלי' במועד הזריעה). ובהמשך - לגבי "קציר" ו"חום" - דבריו תואמים את סוגייתנו. ובקיצורו של דבר - ביחס לסוגייתנו, דברי רש"י לבראשית מחליפים בין קור לבין חורף. ויש בזה שתי שיטות מרכזיות: א. 'המגיהים'. יש שכתבו לגרס אחרת בדברי רש"י שם, שנפלה בהם טעות סופר, במשפט "חצי כסלו וטבת וחצי שבט קור" - צ"ל "חורף" תחת "קור". כן גרסת החזקוני (עיין בפירושו ריב"א בשמו היאך נשתרבה הטעות), ו"א מזרחי" (ע"ש), גור אריה (הוא לא מחק "קור" אלא הוסיף לפניו "חורף, חצי שבט ואדר וחצי ניסן", ע"ש), הגר"א (בפירושו למשלי כ, ד) והרב חיים דב שפירא (מהדיר פרש"י במהדורת מוסד הרב קוק). אך אם נסתפק בהגהה זו לבדה, קשים דברי רש"י בהמשך, "חורף - עת זרע שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר, הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן", ב-2 דברים: האחד, שלגבי החודשים האמורים נאמר בסוגיין שהם "קור"; ועל כן צריך לשנות גם כאן, לשיטה זו, ואכן העירו בחומש רש"י השלם של מכוון אריאל (הערה 34) שיש נוסח שמוסיף את המילה "קור" לפני המלים "הוא חצי שבט", וכצ"ל לאור ההגהה הנ"ל. אך יש מי שהגיה וסימן משפט זה למחיקה - בספר יוסף דעת לרבי יוסף מיקליש. והשני, מש"כ רש"י "חורף - עת זרע שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר", ואילו בסוגיין כתב (ד"ה באפלי) ששעורים וקטנית נזרעים באדר. הקשה זאת מהרש"א כאן. וכתב לפרש כאן אחרת מרש"י, אלא ע"פ רש"י בחומש, שלרש"י נמשך "חורף" עד סוף שבט, דהיינו תחילת אדר, ונקרא "חורף" כי בו זורעים שעורים החריפין להתבשל (זו משמעות דברי רש"י הנ"ל בחומש); ו'הא בחרפלי בסוגיין - שעורים, הנזרעים עד תחילת אדר. נקודה נוספת שנידונה היא מש"כ רש"י בסוגיין "חורף הוא חזקו וחורפו של סתיו וימי צינה... קור הוא סופו של סתיו", לעומת דבריו בחומש "קור קשה מחורף". וכתב רא"מ שאפשר ליישב, "שמצד אחד, החורף הוא חזקו של סתיו, מפני שאמצעות הדבר הוא עקרו ותקפו, והחורף הוא חצי כסלו וטבת וחצי שבט, שהוא אמצעו של סתיו. ומצד אחר, הקור הוא קשה מהחורף, מפני שחזקו הקור אז הוא ביותר, דשילהי סיתוא קשה מסיטוא, כי היכי דשילהי קייטא קשה מקייטא (יומא כט.)". וע"ע עוד בספר באר בשדה (לרבי מאיר בנימין מנחם דאנון) מה שנשא ונתן בחילופי הגרסאות. ומסקנתו להגיה כרא"מ בלבד ('חורף' תחת 'קור'), ולקושייתו על כך כותב רש"י חזר בו מדבריו בסוגיין ש'חורף' לשון תוקף וחזק, לפרש ש'חורף' לשון קדימה (זריעת המינים המקדימים להתבשל), ומש"כ 'והוא חצי שבט' וכו' קאי א'קור' דתחילת הדיבור. ב. שיטה אחרת גורסת כי אין להגיה את דברי רש"י; מה גם שאין ההגהה מתרצת מה שכתב "חורף - עת זרע שעורים וקטניות", כאמור (ע"ע בחומש רש"י השלם, מכוון אריאל, שהציגו נוסחאות 3 הדפוסים הראשונים). אלא לפני רש"י עמדו שתי גרסאות של הברייתא, ורש"י בחומש הסתמך על נוסח אחר לברייתא שבסוגיין. וזו לשון בעל יפה תואר (פירוש על מדרש רבה, בראשית פרשה לד), אחרי הקשותו על דברי רא"מ: "נראה דגרסת הספרים כתקנה אע"פ שאינה מסכמת עם גרסה דגמ' דפרש"י ז"ל גופיה ועם הב"ר, כי שמו נסחאות מצא רש"י ז"ל, וכשפירש הגמ' באת לידו הגרסה ההוא ופירש על פיה, ובפירושו החומש נקט כאידך גירסה דקור הוא חצי כסלו וכו' וחורף סוף הסתיו". וכתב, שאמצע ימי הגשמים קשה מסופם, ולכן כתב רש"י כאן שהחורף הוא עיקרו ותוקפו של הסתיו, ובבראשית כתב שהקור קשה, בכל מקום ע"פ גרסתו (ע"ש שכתב שאין זה מקביל ל"שלהי קייטא קשים מקייטא", שהרי הגמ' ביומא לא כתבה זאת לגבי קור; שאין להקביל בין קור לבין חום, שמפני קור אדם נשמר בבגדים ובחמום, ע"ש עוד). ובחומש פירש כן לפי שיותר פשוט ש"קור" קשה מ"חורף", שהוא כנגד "חום" שהוא שיא החמימות (ע"ש, שהסביר גם את סדר הפסוק, לפי שתי הגרסאות בברייתא). ג. בנחלת יעקב (לרב יעקב סולניק, על רש"י לחומש) נקט, שבתחילה גרס רש"י בסוגייתנו באופן מסוים, ולאחר מכן חזר בו והכריע כגרסה האחרת. וראה להלן. וכן בספר עפר יעקב (לרבי משה זכות) כתב רש"י שינה בחומש כדי לפרש לפי הפשט, ושאמצע הקרירות קשה מסופה. ע"ש. ולגבי נוסחאות הברייתא במדרשים. מלבד שינויים לגבי שם בעל המאמר, בבראשית רבה (פרשה לד, יא) ובתוספתא בתענית (א, ז) הנוסח כבסוגייתנו, ורק דעות ר' יהודה ורש"י (בסוף הברייתא) מוחלפות. אך העירו בחומש הנ"ל של מכוון אריאל (הערה 32) שבאחד מכתבי־היד של המדרש מופיע כברש"י לחומש. ובמדרש אגדה (שפרסם בובר מכת"י מהעיר חלב) הקור קודם לחורף (כרש"י לחומש), והחום לקיץ (בניגוד לכל הנ"ל, אך בהקבלה לקור ולחורף). ונמצא כי דברי רש"י בפירושו לפסוק מורכבים משתי הגרסאות: לגבי קור וחורף - כבמדרש אגדה; ולגבי חום וקיץ - כבסוגייתנו וכבמדרש רבה. אולי מפני שלעניין הקיץ מסייעת לשון 'קייץ', כדכתב, שהוא זמן לקיטת תאנים (והביא מקרא דשמואל"ב טז, ב; ויש לציין בזה גם למשנה ולגמ' בנדרים סא:), וכן הגמ' לגבי 'שלהי דקייטא קשיא מקייטא' (יומא כט.), ע"ש פירושו) שציטט. ואולם בפרקי דר' אליעזר שונה הדבר מפל האמור. שם (פרק ח ויש מהדורות ז) מקושר פסוק זה לשלשלת מסורת עיבור השנה, "מסר לחנוך ונכנס תוך העיבור ועבר את השנה, שנאמר עוד כל ימי הארץ..."; יש בפסוק 4 עונות, 4 התקופות - זרע (תקופת תשרי), קציר (ת' ניסן), חום (ת' תמוז) וקור (ת' טבת), ו"קייץ בעתו וחורף בעתו (ע"י עיבור השנה - רד"ל)". וכן הנוסח במדרש הגדול.

החוכר שדה לזרעה שעורים לא יזרענה חיטים וכו'. כתב רש"י שבאריס מותר, דאמרין (קד:): תיכחוש ארעא ולא ליכחוש מרה (שהחיטים הם מאכל אדם). ובהגהת הגר"א (אות ד) כתב שרמב"ן חולק ואוסר באריס בכל עניין.

תבואה וקטנית. לגרסתנו הקטנית מכחישה את הקרקע יותר מאשר התבואה. ובהגהות הגר"א (קו: אות ב) העיר כי גרסת ר"ף (סג: ורמב"ם הל' שכירות ח, ט) הפוכה - "קטנית לא יזרענה תבואה, תבואה יזרענה קטנית" (עיין מגיד משנה שם, וראה דקדוקי סופרים). ומבחינה מציאותית, כתב בתלמוד מהדורת הרב עדין שטיינזלץ (אבן-ישראל), כי נראית גרסת ר"ף ורמב"ם, שבמציאות מיני הדגנים מנצלים את הקרקע יותר מאשר מיני קטניות שבשרשיהם חידקים המסייעים להם להטמיע חנקן מן האוויר, וגידולם אף מועיל לקרקע. והוסיף שם, שכיוון שהגדרת קטניות אצל חז"ל כוללת כל מיני זרעים הנאכלים, אפשר שיש ביניהם מינים המנצלים את הקרקע יותר מאשר דגנים, וכרש"י.

נהוג, שעץ ששרשיו בקרקע השפן פירותיו לו (לשכן), כרב; שמואל: יחלקו. בגמ' זה נקרא "אילן העומד על המיצר". אן תחילה נדון מהו "על המיצר". כתבו בתוס' (ד"ה אילן) שמדובר כאן שהעץ עומד על הגבול עצמו שפין השדות (לגבי הנטייה ראה להלן בס"ד), וכתבו שרש"י לא פירש כך אלא "אילן שנטוע בקרקע סמוך למיצר והשרשים נוטים גשל חבירו" (וכ"כ רש"י בב"ב כז: בשם רש"י כאן); וכתבו שפירושו 'אינו מיושב'. והנה, העיר בעין יהוסף, ברש"י לפנינו אינו, ואדרבה, בדברי רב יהודה פרש"י (ד"ה דילי דילך) "והמקצרים גבוהים ואילנות נטועין בהם...", ומשמע כתוס', שנטועים ממש על הגבול, ולא 'על'=בסמוך. וכתב, דאפשר שבפרש"י שעמד לפני תוס' היה כתוב כפי שהעידו ולא כדלפנינו. והוסיף, שבהמשך לשון רש"י שלפנינו משמע שנטיות השרשים היא ממש מרשות אחד לרשות השני (כתוס' בשמו). ובבירור הלכה (מכוון הלכה ברורה) הביאו מלשון רש"י

בהמשך (שם) "יש מהן נטועין בשלי"; ומזה הציעו לומר, שרש"י מפרש שהאילן עומד ממש על המיצר, כפשוטו לשון הברייתא ("ומה שכתבו 'אינו מיושב' - רצונם לומר משום ד'אילן על המצר' אין משמעו סמוך, ובהא מודה רב ושמואל" - עין יהוסף); אלא שהמצר עצמו מחולק בין שניהם, ולא כתוס' ששניהם שותפים בשטח המצר עצמו. ולפי"ז, כתבו, לרש"י אין נפק"מ בין אילן העומד על המצר ממש ובין העומד בשדה שלו ממש.

ב] הנטייה. פירש רש"י ("ד"ה דילך דילך, ונהגו, במלא) שבסוגייתנו השרשים הם הנוטים משדה לשדה. אך בתוס' פירשו שמדובר בנטיית הענפים (שזו משמעות לשון "אילן... הנוטה", כמו בב"ב כז: וכן פרש"י שם ד"ה הנוטה. עי' תורא"ש), ושאר השרשים מתפשטים לשדה זה יותר מאשר לשדה רעהו. שיטת רב (והמנהג, לפי רב יהודה), שלפי נטיית השרשים (לרש"י, ולתוס' הענפים, כאמור) חולקים את הפירות. ולכאורה, יש בזה היגיון - שהרי השרשים הם היונקים מן הקרקע, ולכן יש לחלק את הפירות לפיהם. אך לתוס', מדוע נטיית הענפים תקבע את יחס חלוקת הפירות? **בנתיבות המשפט** (סי' קסז ביאורים א) הביא מדברי תוס' בגיטין (כב. ד"ה בתר נקבו), שגם הנוף יונק מן האוויר. אלא ש"מכל מקום, לא חשיבא יניקת הנוף כיניקת שורש", ועל כן (לתוס') מודה רב שפאשר השרשים נוטים הולכים אחרי נטיית השרשים (נתיבות המשפט קנה ביאורים ס"ק טו; בירור הלכה; וראה להלן מדברי תוס' כאן לגבי החילוק שבין סוגייתנו לבין הסוגיה להלן קיח:).

ג] ולהלן (קיח: וראה הערתנו שם), חולקים אמוראים לגבי שתי גינות והיךך בנתיים, למי הוא. ואומר שם רבא, שהשרשים לכו"ע של העליון, וחולקים לגבי ה'נוף', האם אמורים 'שדי נופו בתר עיקר'. לרש"י, בסוגייתנו עוסקת בנטיית השרשים, לכאורה אין זו עניין לזו, ושתי הסוגיות עוסקות בנושאים נפרדים, כאמור (אך עדיין שייך להקשות ששם יש ללכת לפי השרשים למאן דאית ליה; וראה מה שביא להלן בס"ד מדברי מהר"ם שיק). אך לתוס', בסוגייתנו עוסקת בנטיית ה'נוף', הענפים, לכאורה הוא כנידון דהתם! ומחלקים כאן בתוס', שאפילו רב, הסובר כאן שיש להתייחס לנטיית הענפים כלשעצמה ואין 'משליכים' אותם אחרי השרשים כשמואל (שאומר 'יחלוקו' כי השרשים שווים, כפי שפירשו בתוס', כאמור) - עשוי לסבור בסוגיה דלהלן כר' מאיר (וכר"ש, תוס' כאן ורש"י להלן ד"ה כל שעליון, ראה הערתנו שם) דאמר התם 'שדי נופו בתר עיקר'; כי שם כל השרשים באדמה של העליון, לכן הולכים אחריהם. וכן שמואל יכול לסבור כר' יהודה להלן; שסביר למלא אוויר גינתו (בו נוף היךך) עפר להשוותה לגובה גינת רעהו; ועוד, ששם כל הנוף ברשות התחתון, שלא כבסוגייתנו שרוב הנוף על המצר ורק מעט מן הענפים נוטה החוצה לכאן ולכאן.

ד] ובב"ב (כז:): "כי אתא רב דימי אמר: בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן: אילן הסמוך למיצר בתוך י"ו אמה, מהו? אמר ליה: גזלן הוא, ואין מביאין ממנו בפירות. כי אתא רבין א"ר יוחנן: אחד אילן הסמוך למיצר, ואחד אילן הנוטה - מביא וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ". הסוגיה שם עוסקת בעיקרה בנטיית שרשים (ע"ש כז: כז:; חישוב יניקת השרשים משדה חברו), אך בסיומה גם בנטיית הנוף ("ואחד אילן הנוטה", ורש"י ד"ה הנוטה). נביא תחילה מדברי תוס' רא"ש כאן: "מה שפרש"י שהשרשים נוטין ולא פירש כמשמעו שהענפים נוטים - משום דאמרין בשלהי לא יחפור: 'אילן הנוטה מביא וקורא', פי' בעל הקרקע, דאזלין בתר שרשים". וכן בתוס' שם ("ד"ה ואחד) כתבו בדעת רש"י כאן שהסוגיה שם ("מביא וקורא" בעל הקרקע) כרב בסוגייתנו, שהולכים לפי נטיית השרשים. ורש"י שם (על דבריהם) הקשה, שלרש"י, לפי מה שנקטו בתוס' כאן בשיטתו (כאמור) שמדובר כאן כשנטוע סמוך למצר (והשרשים נוטים), לכאורה כרב נמי לא אתיא, שהרי כאן אומר רב שהולכים לפי נטיית השרשים, ובב"ב אומר רבין שהולכים לפי עיקר העץ, ואף שהשרשים והנוף נוטים לשדה חברו מביא ביכורים וקורא! ובשלמא לתוס', שבסוגייתנו מדובר בעומד ממש על המצר, יש לחלק וכדברי תוס' ונמוקי יוסף כאן (סד. בדפי ר"ף), שבנידון דב"ב מודים רב ושמואל, וז"ל נמו": "דוקא בעומד על המצר ממש, אבל העומד בקרקעו של אחד מהם - כולו שלו, אף על פי ששרשיו מתפשטין בשדה חברו, וכדאמרין פרק לא יחפור (דף כז:): 'אילן הסמוך למצר מביא וקורא שע"מ כן הנחיל יהושע את הארץ". אך לרש"י קשה! ותיירך רש"י, שלרש"י (לפי תוס' כאן בשמו) על כרחו יש לחלק, שבסוגייתנו כאן מדובר שכל השרשים נוטים לצד חברו (אך בב"ב חלקם בשדהו ולכן נחשיב אותם כעיקר), ולכן חולק רב שהולכים לפי השרשים. ואף לשמואל-דסוגיין, ש"יחלוקו", אתי נמי כר' יוחנן בב"ב, דהתם א"ר יוחנן שנחשב ברשותו ומביא וקורא כי כל הגזע עומד בצד שלו, אך בסוגיין מדובר שהגזע עומד בחלק של שניהם, ולכן חולקים (הסתפקתי בהבנת סיפא דדברי רש"י, "לשמואל נמי התם משום" וכו', ובדקתי בהערת הרב ישראל סקלר, מהדיר תורא"ש החדש מהדורת מוה"ק, הערה 98, ועפ"ז כתבתי כאן). **ובדבר יעקב** (כאן אות ו) תירץ לרש"י שתקנת יהושע (האמורה בב"ב) היא בארץ ישראל, ושמואל דיבר בחו"ל (ועי' רש"ש כאן).

ה] נחזור לסוגיה דלהלן (קיח:): בירק הצומח בין שתי גינות. **מהר"ם שיק** (בחידושויו שם) הקשה, מדוע אמר ר' מאיר שם במשנה "אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק", תיפוק לי הואיל ויונק משל העליון, שהרי שרשיו באדמת העליון! ותיירך, שמדברי ר' יוחנן בב"ב נלמד שלעניין ממון אין הולכים לפי היניקה, אלא לפי "עיקר מקום עמידתו", ועל זה יש להתווכח במשנה דלהלן - היכן יחשב עיקר מקום עמידתו (ע"ש עוד).

ו] ועי' בירור הלכה. ושם סיכום פירושים נוספים בדברי רב יהודה "דילי דילך דילך דילי" (עי' תורא"ש בשם רבנו משולם).

השטמה רב: "ברוך אתה בעיר" - שיהיה ביתך סמוך לבית-הכנסת; "בשדה" שיהיו נכסין קרובים לעיר; "בבואך" שלא תמצא אשתך ספק-נדה בשוּבך; "בצאתך" - שיהיו צאצאי מעיך כמותך. ר' יוחנן: "בעיר" שיהיה בית-הכנסת סמוך לשולחן; "בשדה" שיהיו נכסין משולשים (תבואה, זיתים, גפנים); "בבואך... בצאתך" - שתהיה יציאתך מן העולם בלי חטא, כביאתך אליו. ע"כ.

ובחידושי רש"י כאן כתוב: "מה ביאתך לעולם בלא חטא - מפאן סתירה קצת לבעלי דעת הגלגול", שהרי ייתכן שהאדם בא בגלגול ולו חטאים מגלגולים קודמים. פורסם בירחון האוצר (גליון סז, תמוז ה'תשפ"ב, עמ' יט-כ) קובץ תשובות מהרב חיים קניבסקי, מאת הרב שמואל כהן, ושם נאמר לא מידי רש"י יצאו דברים אלו היו סביבו אינשי דלא מעלי שהכניסו הגהה זו להגהותיו (ואין מדובר בבנו ר' מתתיהו, שגם הוא היה אדם גדול). וע"ש גליון סט (אלול ה'תשפ"ב, עמ' שיד-טו) הערת הרב יצחק ישעיה וייס בשם רבו רבי יהודה רבינוביץ, שהיה מי שהעיר על הגליון: "ג.ב. וממה שנאמר בהמשך הפרשה (שם, יט) 'ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך', שלפי הדרשה שלפנינו צריך להדרש 'כשם שביאתך בחטא, כך יציאתך בחטא' - ראייה ברורה ומוצקת לבעלי אמונת הגלגול", וע"ש שם.

קז: "הוסיף ה' ממך כל חולי". כ"כ בהערות לר"ש אלישיב: "הא דדרשי אמוראי כל מר כדאית ליה, היינו מדכתיב 'הוסיף' א"כ משמע דמיירי בחולי שבאופן טבעי קיים וצריך להסירו, ולא כתיב 'לא ישים עליך'. וכו"כ בתורת חיים, ע"ש.

שם 83 חללים ופתי-שחרית מבטלת את כולם וכו'. ונפקא לן מדכתיב (ישעיהו מט, י) "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יִכְסוּ שָׂרָב וְצֶמֶשׁ, וכן (שמות כג, כה) "וַיִּכְרַךְ אֶת-לַחְמָהּ וְאֶת-מִיּוֹתָיִם וְהִסְרֵתִי מִקֶּדְוָהּ מִקֶּדְוָהּ". ובפסחים (ק"ב): "שבעה דברים צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו... השכם ואכול, בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה" (ורשב"ם ד"ה השכם ואכול). לשון שו"ע (או"ח קנה, ב): "קודם שילך לבית-המדרש יוכל לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו, וטוב שירגיל בו". אין מדובר בארוחת הבוקר (או 'סעודת שחרית') שזמנה נזכר בברייתא (שבת י. ופסחים יב, ועי' רש"י לעיל פג: ד"ה בארבע עעי; שו"ע או"ח ס' קנז), אלא בסעודה-הקלה המוקדמת לה (פסקי תשובות או"ח קנה, ח; ועוד). ובפסקי תשובות (שם) סיים: "וכהיום שלא נהגו להמתין בסעודת שחרית עד שעה רביעית ושישית (וכדכתיבין שם) הרי פת שחרית וסעודת שחרית היינו הך". ובגדר הפת לעניין זה, כתב בב"ח (שם ב): "כתב במדכי הארוך: וששאלת לפרש שיעור פת של שחרית ובאיו שעה ביום אוכלין אותה - דע שאנו לא נהגנו בה כל עיקר, ואין רבותינו רגילין בה, מפני ששמענו שפתי-שחרית אינה באה אלא בתבואה הרחוקה מן הישוב ולא שפמעה קול תרנגולת ולא קול מושכין באניות, והרגילין בה צריכין לאכלה תדיר בכל יום; על כן נמנעים החכמים ממנה, דאי אפשר לעמוד עמה; עכ"ל". במגן אברהם (ס"ג) העיר על זה, שנראה "שהשומע שמע וטעה" ומקור הדברים בגמ' בשבת (סו:): לגבי "קשרי פואה", ששם מעיר רב נחמן בר יצחק: "נפל פותא בבירא";

ו'השומע' סבר שההתייחסות שם היא לפת שחרית; אך "ואין אלו אלא דברי נביאות, ובגמ' לא משמע כן". וכן הסיק בט"ז (ס"ק א) בקצרה: "ומי שלא נתן לב לדבר זה ומקיים הדברים כפשוטן - לא הפסיד כלום". גם כתב במגן גבורים (שם שלטי הגבורים א) שהחכם צבי (שו"ת סי' טו) ובעל אליה רבה תמהו בזה, וחכם צבי הביא ראיה מגיטין (סט): שפת-שחרית מצויה יותר מחבית יין, ע"ש. ועוד הביא שם ראיה מדברי רש"י בכתובות (י: ד"ה שחרית וערבית): "דרפן של בני אדם בפת שחרית, כדאמר ב'המקבל". ועי' גם כף החיים (שם ס"ק כב). עכ"פ יש לברר, האם פת דווקא? נחלקו בזה האחרונים: לדעת בעל פרי מגדים (שם משב"ז א) דווקא פת מחמשת מיני דגן, ואפילו תבשיל שלהם אינו בכלל זה. אך עכ"פ פתיית לחם שְׁרוּיִים שפיר דמי: "ועיין תוספות ברכות ל"ז ב' ד"ה אמר רבא, שרבינו דוד ממ"ץ היה שורה פתייתים במים שלא לברך 'המוציא', משמע דהוה נמי פת שחרית". וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י, ו): "באכילת מזונות שיעור כביצה קלופה יוצאים ידי חובת פת שחרית, והוא נפח של כארבעים וחמשה גרם", ולגבי מה שחידש בדמונות סגי, ביאר בהערה: "ונראה שעכ"פ מיני מזונות האפויים נחשבים פת לענין זה, וּשְׁמָם מוכיח עליהם, שנקראים 'פת הבאה בכיסנין'", והוסיף שא"צ דבר שברכתו 'המוציא', כפי שהוכיח בפמ"ג מתוס' בברכות. ובמש"כ ששיעורו כזית, כ"כ בפמ"ג שם: "ודע דשיעור פת שחרית כביצה, ושונה אח"כ משקה אם יש לו, ואם לאו מים...", ולמד זאת מסוכה (כו). "כדטעיים בר בי רב ועייל לכלה", ורא"ש שם פ"ב סי' יג וריטב"א שם. וכ"כ בכף החיים ס"ק כד). אך באשל אברהם (מבוצ'אץ, או"ח שם) כתב שא"צ דווקא פת: "אין ספק שבכלל פת שחרית שאמרו חז"ל... אין קפידא גם כן בפת דוקא, רק כל אכילה ושתייה בכלל הברכה דפסוק זה בהחלט... זה שהוא מצד סדרי כחות הגופניות שלא יהיה טרדא על ידיהם להנפשות, נראה שאין קפידא, וכל אכילה ושתייה שדעתו מפויסת בה עד זמן קביעות הסעודה בזמן תלמידי חכמים היא בכלל ברכה". והוסיף, שאף בשתיית קפה אפשר לקיים דברי חז"ל כאן, וכן בשתיית חלב או יין ובאכילת דבש. ובפסקי תשובות (שם) הביאו דברי פמ"ג, וכתבו גם: "ובכלל קיתון של מים כל מיני משקין, ועדיף בדבר שסועד וזיין כגון קפה או תה" (וציינו לכף החיים ס"ק כג, וע"ע בהערה 58); וכתבו דברי אשל אברהם לדיעבד: "ויש אומרים שבדיעבד סגי רק בשתייה המזינה אפילו ללא מאכל כלל כדי לצאת ענין דפת שחרית". ולפי דבריהם בהערה (59), למדו כן גם מדברי כף החיים (ס"ק כג-כד), שהביא דברי פמ"ג, אך לפני כן כתב (מדעתו, כך נראה): "וקא"י עם סוכר לבדה בלא פת או חלב - מועיל ג"כ מעט ליישב הלב שלא לישראל אליבא ריקנית, אם לא אפשר בפת". ע"ע מאמר הרב דוד הכהן רוזנברג על פת שחרית (קובץ אוצרות ירושלים גליון רד, ה'תשל"ז, עמ' נט-סא).

קח. לגבי דעת רב נחמן, כתב רש"י: "לא מסלקינן ליה - דלא איכפת לן לדינא דבר מצרא כלל". המשמעות הפשוטה, כפי שכתבו בתוס' (סד"ה האי) בשמו, שלרב נחמן אין דין בר מצרא כלל (אמנם אפשר היה לפרש דבריו שאין דין בר מצרא לענין דיעבד, וזו רק מידה טובה לקונה לכתחילה). וע"ע כיו"ב בספר העיטור (אות מ, מכירת קרקעות) בשם רב משה גאון. ועיין בספר התקנות בישראל (ח"ב עמ' תלז), שאין זכר לדין בר מצרא במשניות ובברייתות. ולאוור דברי רש"י הללו י"ל שרש"י סבר שדינא דבר-מצרא בצורתו זו תוקן בידי האמוראים שאחרי רב נחמן. ואכן השמות המוזכרים בסוגיה הם של אמוראים מאוחרים (כגון אמיר, נהרדעי [חכמי נהרדעא בדור אמיר], רב אשי. ולפ"ז י"ל שבדברי ר"ג המובאים בסוגיין [אין אונאה לקרקעות] לא נאמרו בהקשר של סוגייתנו אלא בדיני אונאה [וראה בהרחבה בהערותנו לעיל נז. לגבי אונאה לקרקעות]).

המצרן מוציאָה ממנו ומשלם לו כפי ששילם. "וזה הלוקח-הרחוק כאילו הוא שליח של בן-המצר" לשון רמב"ם (שכנים יב, ה); וכ"כ רא"ש (ס"ס כג).

קח: המצרן רוצה לזרועה והקונה לדירה. כאן נאמר שבבתים יש יישוב א"י יותר מאשר בזרעים. אמנם לעיל (קא:) נאמר שעצים הם יותר יישוב א"י. וראה לעיל (קא). בהערותנו בזה.

תוספת לגבי דינא דבר מצרא. יש להוסיף, ע"פ תוס' בבבא בתרא (ה. ד"ה ארבעה לצלא), שמעשה בתרא דרוניא שם מתחדש (מדברי רב ספרא בריה דרב ייבא לריבנא) - לפי רבנו תם - שמצרן מרוח אחת כמצרן משלוש רוחות, ואין לאחרון קדימה ביחס לראשון. ולפי ה"ד אברהם (בתוס' הנ"ל), מתחדש שם שאריס נחשב מצרן לשדות הסמוכות לשדה שעובד בה. [אמנם רש"י שם פירש את המעשה באופן אחר, ע"ש].

קט. שבח השקמה. על דברי הגמ' 'התם זביני מעליא הוא, ויזיל אפקעתא דמלכא', אל מול מה שבגיטין (מח). נקרא 'קניין פירות', ראה הערתנו שם בס"ד. אך לקונה שדה שְׁמִים ביובל. (יותר מפורט) הקונה שדה מחברו והגיע יזיל - שְׁמִים לו ויקבל תשלום על שבח השקמה ("וַיִּצְאָה מִקְּרִיבֵיחַ" ממכר חוזר, ולא שבח).

אם אומר שהתכוון לנטוע עצים וכו'. משמע שהדבר תלוי באמירתו. עיין נמוקי יוסף (סו. בדפי ר"ף) בשם ראב"ד. וכתבו בבירור הלכה (מכון הלכה ברורה) שפדבריו משמע מרש"י (ד"ה א"ל).

רב יוסף: שְׁתָּל שמת ולו יורשים יכול לסלקם וכו' ולא היא. רב יוסף אמר לְתַנְי הַשְּׁתָּל (בשם רבותיו) שיכול לסלקם בלי שבח. והגמ' סיימה: ולא מילתא היא. ופירשו בתוס' (קט: ד"ה מסלקינן) בשם ריב"ן שרב יוסף אמר דבר זה כדי להפחידם ולא אמרוהו רבותיו. וכתב בנמוקי יוסף (סו. בדפי ר"ף) בשם רמב"ן, ש'ולאו מילתא היא' מתייחס למה שא"ר יוסף שאפשר לסלקם בלא שבח, ובאמת אפשר לסלקם עם השבח. ובחידושי ר"ן כתב דעת ר"ף: "ראיתי להרא"ף ז"ל שהשמיטה מן ההלכות, אפשר שהוא סובר דכי אמרינן 'ולאו מילתא היא' אכולה מילתא קאי, לומר שאי אפשר לסלקם.

קט: שְׁתָּל הרוצה להסתלק. בגמ': "ההוא שתלא דאמר להו הבו לי שבחאי דבעינא למיסק לארעא דישאל". כתב בתוספות ר"ד: "טעמא משום דבעי למיסק לא"; הא לאו הכי לא יחבינן ליה מיד, דכי היכי דבעה"ב לא מצי לסלוקיה כל זמן שהאילנות קיימין הם, הכי נמי שתלא אי מסתלקא לא יחבינן ליה מיד. ועי' נמו"י (סו: בדפי ר"ף), שו"ע ורמ"א (חומ"מ של, ג) וש"ך (שם סק"א).

כרם מְשֻׁן ל-10 שנים ואחרי 5 שנים הזקין... ויקנה קרקע ויאכל פירותיה. ותניא (לגבי משכנתא דסורא, עי' רש"י לעיל עט. ד"ה יבש האילן), יבש העץ או נקצץ (אבי ורבא נחלקו כאן האם בזמנו או טרם זמנו) - שניהם אסורים בו, וימכר לעצים ויקנו בדמיו קרקע והמלווה אוכל פירות. ולעיל (עט). מוקמינן לה, לרב דאמר לא מכלינן קרנא (ופליג התם אדשמואל), בשעה שאין היובל נוהג (דאל"ה הן תשוב ביובל הקרקע הנקנית ותכלה הקרן). וּבְמָה שלכאורה סוגיין דהכא כרב, דלא מכלינן קרנא, עי' ר"ף (מט. בדפיו) שמואל כשאפשר בלא כילוי הקרן, ראה הערתנו לעיל בס"ד.

עוד שם, רבא: דין העצים פְּקָרָן ויקנה בדמיהם קרקע ויאכל פירותיה. הקשו בתוס' (ד"ה רבא), מה בין זה לבין דברי רב מניומי לעיל בסמוך "קופא סבא פלגא" (גפן שהזקינה בפרם בזמנה - חולק השְׁתָּל בעץ); שאין מסתבר שהוא חולק עליו. ע"ש. רש"י שם תירץ שיש לחלק בין שְׁתָּל ובין נוֹשָׂה: "דשתלא הוא בעצמו נְטָע האילנות, לכך יש לו בהם פלגא; משא"כ משכנתא, קבל הקרקע עם האילנות מֵהַלְוָה". וכיו"ב בתוס' ר"ד, שדין השְׁתָּל לחלוק בין בעץ ובין בפירות (והפל כדון פירות), משא"כ נושה שאין ברשותו העצים אלא הפירות.

קי. רב זביד ורב עירא חולקים. כך אמר לרב אשי רב פפא, ולגרסת דקדוקי סופרים - רב סמא. אמנם לפי מה שפירש רש"י (ד"ה אלא מעתה), שקושיית רבינא שאח"כ היא לרב יהודה, ורב אשי השיב עליה, ייתכן לומר שרב אשי סובר כרב יהודה. ויש לכך נפק"מ לפסיקת ההלכה בסוגיה זו. עיין בירור הלכה.

קי: בעל-חוב הגובה קרקע מיתומים עם שְׁבָחָה וכו' והם טוענים שהם השביחו עליהם הרָאָיה וכו'. לדעת תוס' (ד"ה סבר), מה שהוכרע שעל היתומים להביא ראיה כי הקרקע כגביה ומוחזקת ביד בעל החוב, שמדובר באפותיקי (דאל"ה ודאי יכולים היתומים לסלקו בכסף ולכו"ע - מהר"ם), כמו שמעמידים בסוגיה בסמוך לגבי הקונה. אך ברש"י (ד"ה ספק) פירש הטעם שעל היתומים הרָאָיה, משום שעכ"פ בעל-החוב גובה את הקרקע, והספק האם חייב לשלם על השבח, וא"כ היתומים מוציאים ממנו ועליהם הרָאָיה. והעיר מהרש"א, שהנזון האם משלם להם השבח בקרקע או במים עדיין לא עלה בשלם זה של הסוגיה, וכשהוא עולה (מיד), הרי ר' חנינא סובר שמשלם להם בקרקע! וכן הקשה בהגהת חוות יאיר (סז).

בדפי ר"ף אות ג): אם עתה אנו נוקטים בפשטות שכשמשלם ליתומים על השבח קְשַׁלְמוּ במעות, היאך מיד להלן סבר ר' חנינא שמשלם להם בקרקע? ותיקן: "וי"ל דאע"פ שסידרם התלמוד בתרתי ולפי סדר הראוי - מ"מ ר' חנינא טעה בשניהם בפעם אחת ובעי למימר שעל בע"ח להביא ראייה ואם לא הביא ראייה מסלקין ליתמי בארעא שיעור שבח..." (וע"ש תירוצו נוסף, שרש"י מסכים לתוס', רק הסביר עתה את המהלך על בסיס המסקנה בנדון שבסמוך).

המקבל שדה בחכירה 'לשבויע' - השמיטה מן המניין. לעיל (קד.) א"ר פפא שמה שישנו בחכירה אינו באריסות. ויש לברר מפני מה אין דין זה באריס. כתב במעייני החכמה, שהחילוק הוא, שבאריס, הנוטל חלק בפירות, בכל מקרה אין השיעור מן המניין, דכיוון שאינו עובד את השדה אין מסתבר שקיבל להיות לו חלק בשדה (בשמיטה) לטווח בה פירות (משא"כ בחכירה שהיא שכירות). [ובטעם שרש"י לא העיר על החילוק, כתב בדבר יעקב 2 שלא הוצרך לזה כי נוסח המשנה מורה על כך שהיא בחכירה]. ובהערות להרי"ש אלישיב כתב (טרם הביא דברי מעייני החכמה הנ"ל) שיש שכתבו שבמשנתנו הנושא הוא מה נכלל במחיר שקבעו (...בשבע מאות זוז). אך באריסות אין זה הנדון אלא עד אימתי הזמן שהוא אריס בשדה (והמביא לדפוס העיר שם שהכוונה שאכן הדין שווה (ביחס ללשונות 'שבויע' או '7 שנים'), בין חוכר ובין אריס; אלא שהנדון שונה. וכן משמע שם מדברי ריש"א בסוף). אמנם רמב"ם (שכירות ח, ג) כתב דין זה בין באריס ובין בשוכר, וע"ש במ"מ ובלח"מ; וכן יש שהבינו בפשטות, עיין כוס הישועות.

עובר על "לא תלין" רק בבוקר הראשון. כתב ר"ן: "וה"ה לשכיר לילה שאינו עובר משום 'ביומו תתן שכרו' אלא ביום ראשון בלבד". אך בשיטה מקובצת כתב בשם שיטה שעל "ולא תבוא עליו השמש" עובר לעולם הואיל ולא כתיב בהו ייתור למעוטניהו מיום ראשון ואילך.

קיא. ומשנתנו כר"ש. בסוגיון מסקינן דרב ושמואל (בשכיר עשות) כתבנא. קודם לכן תירץ רב את משנתנו (לגבי שכיר עשות) דלצדדין קתני. רא"ש (סי' מג) כתב שלרב המשנה לצדדין. ותמהו עליו שם בהגהות הגר"א ובתפארת שמואל (ז), שהרי אוקימתא זו מיותרת, מאחר שהסקנו שהמשנה כר"ש ורב כר' יהודה. ועיין בפני יהושע, שהביא ממהרש"ל ומתו"ט, דמדלא קאמרין 'אלא' משמע דלא הדרין משינויא קמא; והטעם - "דאי לא תימא הכי לא הוי מציעתא דומיא דרישא וסיפא, דברישא וסיפא קתני 'של יום' ושל לילה' כל חדא באפי נפשיה, ובמציעתא לא הוי קתני אלא שכיר לילה ושבכ שכיר עשות דיום! - אלא על כרחך דלצדדין קתני ואיירי בתרווייהו".

ר' יוסי ב"ר יהודה וכו' "כי עני הוא". קמעת בהמה וכלים ממצוות "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש"; ותוכן הדרשה בלשון הגמ' "מי שהן באין לידי עניות ועשירות, יצאו בהמה וכלים שאינן באין לידי עניות ועשירות". משמעות הדרשה פירש בפני יהושע, שהיא מתייחסת למשכיר: דרך העני בלבד להשכיר עצמו; ולעומת זאת לעשיר יש הרבה בהמה וכלים ודרכו להשכירם (לאחרים) יותר מאשר העני. ועי' רש"י. וכתב רבי ישראל מאיר הכהן מראדין בספרו אהבת חסד (ח"א, פרק ט נתיב החסד אות יג), שאפשר שאף ר' יוסי ב"ר יהודה מודה ששכר עבדים שייך במצוות "ביומו תתן... ולא תבוא...". ואינו כשכר בהמה וכלים, דמין האדם בא לידי עניות ועשירות.

קיא: העני קודם לאביו ולעשיר. והאביון קודם לעשיר; אהבת חסד לבעל חפץ חיים (ח"א, פרק י, ח); ונימק זאת (שם נתיב החסד אות כא) ד"צערא דגופא עדיף מזיוני"; ועוד, שהאביון נזכר במפורש בפסוק.

קיג. המלווה וכו' לא תבוא אל ביתו לגבות משכון. לחלק מפרטי המשנה כאן התייחסו להלן (קיד): בהערה, ראה שם. ועל רחמים ורכב ובגד אלמנה לאו נוסף. (השלמה) איסורי רחיים ורכב ובגד אלמנה נשנו להלן (קטו). ע"ש. ובסוגיינו נאמר כי לשיטת שמואל (והתנא, שהלכה כמותם, רמב"ם הל' מלווה ולווה ג, ד וש"ע חו"מ ז, ו) צ"ל שהחובל רחיים ורכב ובגד אלמנה מתחייב לאו נוסף (או לאווין נוספים) על הלאו של "לא תבוא אל ביתו". אך לתנא החולק, פסוקי הרחיים והרכב ובגד אלמנה עוסקים בשליח ב"ה, המותר למשכן מתוך הבית, ומורים לו אלו חפצים אסור למשכן (גמ' כאן).

קיא: אחרי 30 יום וכו'. כתב רמב"ם (הל' מלווה ולווה ג, ו), שאף שלהלכה מחזיר המשכון לעולם, הני מילי בדבר הצריך לו, אך "ואם היה המשכון מדברים שאינו צריך להם ואין מניחין אותן ללוה - הרי זה מניחו אצלו עד שלשים יום ומשלשים יום ואילך מוכר המשכון בבית דין"; והסביר ראב"ד בהשגתו: "כמו שאמרו סתם הלוואה שלשים יום". והוסיף במגיד משנה: "ודע, שזהו כשכר לידו בתורת משכון והרי זה כמלוה עתה על המשכון, אבל מלך שבא לגבות מהלך והוי ללוה מטלטלין יותר על מה שמסדרין - מגבין לו מיד כל שבא בתורת גבייה, ואין נותנין זמן ללוה, כמו שיתבאר פכ"ב". וכדברי רמב"ם פסק בשו"ע (חו"מ ז, יח); והגר"א נימק: "דטעמיה דרשב"ג דס"ל דאין מחייבין להחזיר רק עד זמן שאין יכול למכור, ות"ק פליג עליו בה; אבל בא"צ - מודה לרשב"ג".

מניח ללווה צרכי חייו. לפי מה שכתב רמב"ן (וכתב שכן נראה מרש"י, ערש"י קיד. ד"ה ואידך) מחלוקת רשב"ג ות"ק במשנה היא, האם מסדרים לבעל חוב כמו בערכין, אם לאו. וכ"כ בחידושי ר"ן (קיג. קיד.). ולפ"ז הא דאיבעיא להו (קיד.). "מהו שיסדרו לבעל חוב" הפונה כמי ההלכה; כ"כ רמב"ן ור"ן שם. ולכאורה כך יסביר רש"י (וכתב רש"י שם ד"ה ברם שתשובת רבין שאין מסדרים, שפך אמר אילפא, ואף ר' יוחנן לא דיבר לבעל חוב אלא בנדר הקדש). אך בחכמת מנוח (קיד.). כתב שלרש"י משמע שהשאלה אליבא דרשב"ג (בביאור חברותא הערה 253 כתב שהוא מרש"י קיד. ד"ה אין מסדרין "להאיר לו כלום משבא למכור לאחר שלשים". אך אי משום הא לכא' אין הכרח, שהרי רש"י מפרש שם את דברי אילפא, דכרשב"ג ס"ל. וכן שם ב"ה אינו דין, הוא דיון בשיטה זו); ולפ"ז - כתב - י"ל דבעי אי סבירא לן כרשב"ג בחדא, דהיינו שמחזירין עד שלושים בלבד, אך אחרי שלושים לא סבירא לן כוותיה דמוכרים אלא מסדרים (וכתב, שגם לא סבירא לן כוותיה בסברת כל ישראל בני מלכים).

בהערת השוליים. עיין הגהת הגר"א (א). ומדברי רש"י (קיד. ד"ה אינו דין) נלמד שדעתו כאומרים שמסדרים לבעל חוב ככל הדברים המנויים במשנה בערכין (כג:), וכפי שכתב כאן רשב"א (ורי"ף סט: הביא המשנה מערכין, ומזה למד בדבר יעקב שגם דעתו כן. ועיין רמב"ן).

עוד שם. לגבי המיטה השנייה, שהזכרה כאן ולא בערכין, עיין תוס' (ד"ה מטה, דמוצעת הוא דלא שבקינן ליה אלא אחת), ועי' בית יוסף (חו"מ ז, כג): "ואפשר דמתניתין דערכין מטה דקאמר לאו מטה אחת קאמר אלא שתי מטות ומטה דנקט הוא שם המין".

עוד שם. בערכין (כג:כד.). אמרו שמשאירים לו תפילין אך עליו לפדותם. ולענייננו כתב רמב"ם (הל' מלווה ולווה א, ז) שמשאירים לו; ובהגהות מיימוניות (שם אות כ) תמה מן האמור בערכין, וכתב "אבל רב האיי גאון כתב דלוקחין ממנו אפילו תפיליו בפריעת חובו, מדאמרו רבותינו 'מקדיש נכסיו מעלין לו תפיליו', והקדש וחובות הדייט שניהם שוין ואין הפרש ביניהם".

קיד: (השמיטה) אסור לערום לתרום (שאינו יכול לברך, "וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר").

מלווה שמשכן כלי החזיר וכו' וכן כשמשכנו באיסור וכו' (ובהערת השוליים). הגמ' בתמורה (ו). מקשה על רבא (דאמר "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני") ממשנתנו שמישיב את הכר בלילה ואת המחרשה ביום, אלמא קני ליה למשכון. אך מניין לה שמשנתנו עוסקת כשמשכנו באיסור? דנו בזה בתוס' על משנתנו (לעיל קיג. ד"ה מחזיר), והעלו שלושה תירוצים ודחו אחד מהם: (א) מהברייתא לעיל (לא:): לגבי "השב תשיב" ו"חבול תחבול". ודחו: אין לומר כן, שהרי הדרשה (שמובאת בתמורה כתירוצו לשיטת רבא) מפורטת בברייתא, ואין שייך להקשות על רבא כשסוף הברייתא מְתַרְצוּ. (ב) מהמנהג המקובל ("מעשים שבכל יום"). (ג) מהברייתא להלן (קיד): "אינו רשאי למשכנו, ואם משכנו חייב להחזיר לו". (ד) בתוס' בתמורה (ד"ה מחזיר) ובהגהת הגר"א כאן (קיג). בשם ספר התרומה: ע"פ רצף הדינים במשנה ("ולא ינכס לביתו ליטול משכונו... היו שני כלים...") מדובר בה כשעבר ומשכנו. ע"כ.

ואם שני כלים וכו'. בטעם שנקטה משנתנו (קיג.) "היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד..." ביאר רש"ש (לעיל שם): "נלע" דקלפי דתני בערין פ"ו מ"ג לענין סדור דנותנין לו שני כלי אומנות מפל מין ומין כו' - אשמעינן הכא במשכון דא"צ להשיב לו, רק כלי אחד. והחילוק מבואר, דהתם שמה יתקלקל האחד ויהיה השני תחתיו; אבל הכא - אם יתקלקל אז ישיב לו השני".

שם. וכו' ואת המחשה ביום. וכן להלן (קטז.) נידון החובל "זוג של ספרים וצמד של פרות", והחובל ספין של בית-המטבחיים. וכל אלו הם כלים שעושים בהם אוכל נפש; ותנן להלן (קטו.) "החובל את הריחיים עובר משום לא תעשה... ולא ריחיים ורכב בלבד אמרו, אלא כל דבר שעושים בו אוכל נפש". א"כ כיצד חבל ממנו, מחרשה, מספריים, צמד, וספין-מטבחיים? עי' תוס' (לעיל קיג. ד"ה ואת המחרישה), שתירצו (בשם ר"ת) דבכל הנך מיירי בגוויי שאינם כלי אוכל נפש, ושאינן נקראים לענין זה כלי אוכל נפש אלא "דוקא דומיא דריחיים ורכב, שמתקנים האוכל עצמו בכלי", ודלר כפרשי' (קטז. ד"ה חבל זוג וד"ה חייב שתיים). וע"ש בהגהת הגר"א שסיכסם שיטות הראשונים; וכתב שרא"ש וטור כתוס'. "אבל הרמב"ם ורמב"ן ורשב"א ושאר פוסקים מפרשים כפרשי', החורשות, וכן 'מחרישה' דמתני' מחרשה ממש; וקושיית תוס' תירץ בספר התרומה דמתניתין מיירי בעבר ומשכנו... ומה שאמר שם (קטז.) 'זיל אהדיה' - רצונו לומר בשעת מלאכה, דא"צ להחזיר כלי אוכל נפש אלא בשעת מלאכה... והרמב"ן והרשב"א תירצו דאף לכתחלה מותר למשכן שלא בשעת מלאכה כלי אוכל נפש, וכן הוא בירושלמי. אבל דעת הרמב"ם בזה כדעת תוס', דכל אוכל נפש אסור לעולם למשכן, ואם משכנו חייב להחזיר מיד". ע"ש עוד.

קטו. כל שעושים בו אוכל. לאו דווקא; שנכללים בזה מספריים של ספרים (קטז. ורש"י); כדברי רמ"ה המובא בטור (ח"מ צז, יז), שפ"ל "כלים שעושים בהן מלאכה להתפרנס בהם" בכלל. ושם הביא דעת ר"י ורא"ש (ס"י מח) שמדובר דווקא בכלי אוכל נפש, וכן כתב שם ב"י בשם רמב"ם (הל' מלווה ולווה ג, ב). ואם עבר ומשכן כלי אוכל-נפש, חולקים הראשונים האם חייב להחזיר מיד או רק בשעת מלאכה (והאם מותר למשכן שלא בשעת מלאכה), עי' הגהת הגר"א לעיל (קיג.), הבאנו ממנה לעיל קיד).

קטו.: בהערת השוליים. ראה הערתנו החיצונית הארוכה למכות (יג: בד"ן לאו שבכללות), ובסוגייתנו התמקדנו שם בסעיף ה. על דחיית השוואת המחלוקות בסוגייתנו כתב בתוס' ר"ד בפסחים (מא.) שזה דיחוי בעלמא, ומשמע כן בתוס' בסוגיין בשיטת רש"י (קטו: ד"ה אמר). ובהערותנו הנ"ל ביקשנו להעלות הסבר המבדל משאר הלאוים הנידונים את "לא יחבול..." - שב"כ נפש הוא חובל" הפרטים הם כדוגמאות בלבד ביחס ללאו הכללי ואינם מייצגים, לעומת שאר הלאוים שלגביהם חלקו אביי ורבה, שהפרטים מהווים את עיקר האיסור, והכלל אינו בא לעיקר האיסור (ראו שם סעיף ה בהרחבה); אך ראינו שהסבר זה קשה בלשון הסוגיה ורש"י כאן.

קטז. עול מתפרק להצמדת 2 פרות. עיין ורש"י (ד"ה חייב שתיים). ובדרישה (ח"מ צז, יז) ביאר דבריו, שמפרש שני פירושים: 1. שתי פרות חורשות עם צמדן. 2. 'ונראה בעיני' עול של פרקים, ללא הפרות (וזה הפירוש העיקרי לדעת רש"י). ע"ש (ובתוס' בד"ה וצמד באו לדחות פירושו הראשון ולקבל פירושו השני).

בדבר העשוי להשאלה ולהשפכה אין נאמן שהוא שלו. הקשו בתוס' (כאן ד"ה והא רבא; שבועות מו: דיבור ראשון ד"ה בקונטרס גרסי'): כאן (והא רבא אפיק...) משמע שב'דברים העשויים להשאל ולהשכיר' אין המחזיק נאמן לטעון שקנה אותם; אך בשבועות (מו: ורש"י ד"ה ה"ג ולא אמרו, וכ"כ ר"י מיגאש שם) עולה שעדיין נאמן, כל עוד אין צירוף כל התנאים הנזכרים שם יחד עם היות החפץ בלתי מקובל להשאלה (הם: חפץ שמקובל להטמינו, אדם העשוי להטמין חפציו, ובעה"ב העשוי למכור כליו, בעה"ב טוען 'השאלתי לו')! ור"ת: יש לגרוס שם להפך, כגרסת רבנו חננאל (ור"ף שבועות כז: בדפיו, עי' גם דבריו כאן ע.: בדפיו), באופן ש'דברים העשויים להשאל' הוא תנאי יחיד שדי' בו כדי לשלול נאמנות המחזיק. וביישוב שיטת רש"י בסתירה זו עי' תומים (ס"ז צ"ס ח); ויותר הארכנו בהערותנו לשבועות בס"ד, ראה שם.

עוד שם. בדבר העשוי להשאלה ולהשפכה. בהערות רבי יוסף שלום אלישיב כתב שרמב"ם מחלק בין דבר שפעמים יש המשאילים אותו, ובין דבר שכל עיקרו עומד להשאלה ולהשכרה (הל' טוען ונטען ח, ט, "אל תטעה בין 'דברים העשויים להשאל ולהשכיר' ל'דברים שדרךן להשאל ולהשכיר' כמו שטעו רבים וגדולים..."), ע"ש, ועי' שלטי הגבורים ע. בדפי ר"ף אות ה, שרי"ף ור"ת חולקים על רמב"ם; ובשמעתין מיירי שידוע לנו שרגיל להשאלים. וכתב שרמב"ם למד כן מקושיית תוס' כאן מב"ק (קיד); שאין התובע נאמן לתבוע את הספרים שביד אחר אם לא יצא לו שם גבה בעיר, אף שהיה להאמינו במיגו (דאי בעי אמר 'גגב גגב ממני ומכרו לך', עי' בתוס'); והרי ספרים עשויים להשאל ולהשכיר, כדאמינו דרבא אפיק ספרא דאגדתא וכו' (ומסתמא ה"ה לשאר ספרים, עי' תוס'). ולאור זאת - הסביר הרב אלישיב - מחלוקת אביי ורבה בסוגייתנו היא, דרבא ס"ל דכיון דמיפגמא הספין אמרינן דאע"ג שראינו שהשאלה כמה פעמים, אין לנו לתלות שרגיל להשאלה אלא עשה לפנים ממנהגו. ואביי ס"ל דכיון דחינן שהשאלה כמה פעמים, מוכח שאינו כשאר אגנשי המקפידים שלא להשאלה משום דמיפגמא, אלא זה אינו חושש לפגמה ודרכו להשאלה. וסיים שם (תלמידו של הרב אלישיב שהביא הדברים בשמו): "נמצא דלשאר ראשונים פלוגתא דאביי ורבה זהו מחלוקת במציאות, אי מושלי אינשי כלים כאלו אי לא; ולהרמב"ם זהו מחלוקת בסברא של דעת בני אדם אם בכלים כאלו יש לנו לתלות שמה שהשאלין זה יוצא דופן אצלו או לא". עוד בקושיית תוס' הנז' מב"ק. עוד תירצו בתוס', דמיגו להוציא לא אמרינן. ורש"י לא נזקק לקושיה זו, שלשיטתו (שבועות מד: ד"ה מיתמי) דווקא ספרא דאגדתא עשוי להשאל ולהשכיר: "ודוקא ספרי דאגדתא, שאין אדם עשוי ללמוד בהם תדיר; אבל שאר ספרים אינן עשויין להשאל ולהשכיר, לפי שמתקלקלין, כמו ששינוי במוצא ספרים (ב"מ כט:)' לא ילמד בהן לכתחלה ולא יקרא אחר עמו, ויכול לומר 'לקוחין הן ביד' ואין צריך לכתוב עליהן שטר מכירה אלא לרווחא דמילתא שלא יצטרך לְשַׁבֵּעַ. וכן קבלתי מרב יצחק הלוי, עכ"ל רש"י. וכתב רא"ש (שבועות פ"ז ס"ה) שפירש כן מפני קושיית תוס' הנז' מהגמ' בב"ק.

קטז: אין שותפים מקפידים בזה שתקנה החצר. ולגבי הנחת הגמ' כאן, עיין תוס' ד"ה וליחזי; ובהערותנו החיצונית לבבא בתרא (ד.) בס"ד הארכנו, ראה שם. וחברו אומר 'איני יודע' ולר"ג גם מודה במקצת. הקשו אחרונים דהווי 'הילך', ולרב ששת (לעיל ד.) פטור משבועה (וא"כ אין כאן 'מתוך שאינו יכול להישבע משלם')! ונתיבות המשפט (ס"י קסד ס"ק ח): החבר מודה שהבית נפל בשל פשיעתו וחייב לשלם גם על האבנים שנשברו. שער משפט (קסד ס"ק ב): כשפינה את האבנים (האחרות) ומכרן ולכן חייב דמים ואינם 'הילך'. עי' דבר יעקב (יא). ועיין עוד הערות ר"ש אלישיב.

'משכיר לך גפן זו שעל-גבי אפרסק זה'. לפנינו בדפוס הגרסה "מוכר". והעיר רש"ש כי הגרסה ברי"ף (עא. בדפיו) וברמב"ם (שכירות ה, ח) וברא"ש (ובשו"ע ח"מ ש"ב, כ) 'משכיר'. וכן העיר בדקדוקי סופרים, וכתב שפן הוא בכל כתיב היד (חוץ מכת"י של רי"ף) וכתב שפן צ"ל (וראה פירוש רבנו חננאל, מהדורת מוסד הרב קוק, ושם הערה 19). וכן הגרסה בתשובת רב צמח גאון (אוצר הגאונים החדש ס' תקצ"ח, וצינו שם לגנוז קויפמן עמ' 52-53). ובהערות לרי"ש אלישיב כתב דלפום ריהטא אין בזה נפק"מ. ולגבי 'זו', בדפוס נשמת 'זו', ועי' דק"ס (הערה ק), ורש"ש הגיה 'זו' כבראשונים וכן הוא בתשובת רב צמח גאון (הנ"ל באוצר"ג).

בעל הבית שהשכיר 'עלייה זו שעל בית זה'. בכך שעבד את הבית לעלייה. שאם מדובר שהשכיר 'עלייה זו' - כשנפלה פטור בעה"ב (כדלעיל קג); 'עלייה' סתם מחויב להשכיר לו אחרת (גמ'). ומדוע לא העמידו באחים שקלקו כמו במשנה הקודמת? מרש"י (ד"ה הבית והעלייה ונפחתה) נראה שהוא מפני שהגרסה כאן במשנה שונה (מקודמתה ומדלהלן קיז.) ול"ג 'של שניים', ונקטה המשנה כן כי הדין שונה, שאין בעל הבית מחויב לבנות את התקרה לעלייה, דאדעתא דהכי נחית בעל העלייה (עי' תורא"ש קיז: וראה הערתנו שם, ועי' תוס' ד"ה הבית, והגהת הגר"א א, ועי' טור ח"מ ס' קסד) וראה הערתנו להלן (קיז.) שיטות נוספות בדעת רש"י בנקודה זו. ויש להעיר עוד, שעל המעשה דלהלן במי הנטילה שהיו שותפים מן העלייה לבית, פרש"י (קיז. ד"ה איפחית מעזיבה) שחוזרים לעסוק ב"בית של זה והעלייה של זה".

ונשברה צפת העלייה. במשנה: "ונפחתה העלייה". ופירש רב שמואל הכהן בר חפני, גאון סורא (ואוצר הגאונים החדש סי' תקצז, מתוך ספר הנר): "נפחתה ממש ונקרע קיריגה, וכדתנן (סוכה יז.) 'בית שנפחת'".

ר' יוסי: תיקון התקרה על בעה"ב וכו' ופליגי רבנן. בגמ' (קטז): העמידו משנתנו במשכיר ושוכר; וכן פסק רמב"ם (שכירות ו, ד), ובעקבות דבריו בהלכות שכנים (ד, א, פסק לא' כר' יוסי) כתב במ"מ בדעתו שבשכנים (הבית של זה והעלייה של זה) מודים רבנן שהתחתון נותן תקרה העליון מעזיבה. ר"ז (קטז): במשנה, והביאו בנמו"י עא. בדפי רי"ף; ובט"ז חו"מ קסד, א כתב שזה בדעת רש"י: בשכנים מודה ר' יוסי שהתחתון נותן הכל (והביא ראייה מדתנן בראשונה, קטז); שניהם חולקין בעצים ואבנים ובעפר' והיינו משום דתחתון נותן תקרה של עלייה ומעזיבה של תחתונה; ואלו היה העליון נותן מעזיבה בתקרת התחתונה היה לו ליטול מן העפר יותר מחברו). רשב"א (ב"ב ז. ד"ה אבל מטו; מובא במ"מ הנ"ל): אף בשכנים חולקים (ופסק כרבנן). ובדעת רש"י (שכתב שאין לגרוס במשנתנו 'של שניים', כי עוסקת במשכיר ושוכר) - כתבו רא"ש (ס' ב) וטור (חו"מ קסד) להפך, שבשכנים פשוט (מודים רבנן) שהכל על העליון (ועל' תד"ה הבית וב"ח חו"מ שם; והסברה בזה על' תוס' רא"ש קיז; הבאנו מדבריו בהערותנו להלן). ובבית יוסף הסיק שרש"י ורי"ף כרמב"ם, שבשכנים מודים רבנן לר' יוסי. ורמב"ם בית יוסף, מדברי רש"י למשנה הבאה (קיז). "אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות. החומה והתקרה התחתונה המוטלים עליו לבנות, והוא יבנה החומה מן התקרה ולמעלה" (וכו'), הרי לפנינו שלדעת רש"י על התחתון לבנות התקרה שעל גבי ביתו. אך בדרכי משה (שם) צידד בהסבר רא"ש וכתב שאף ב"י (שם אות ג ד"ה הא) חזר בו לפירוש כן. וכן הסיקו בדרישה (שם וסמ"ע ס"ק ד) ובב"ח בדעת רש"י, אלא שכתבו - בעקבות דברי רש"י במשנה הבאה - שכשנפלו הבית והעלייה מודה רש"י ששחזורים לבנות ודאי מוטל על התחתון לבנות ביתו ואין בית בלא תקרה, והעליון יבנה עלייתו עם תקרתו או גגו שעל גביו. ובניגוד להם, בספר ההשלמה (א) נקט בדעת רש"י שחולקים ר' יוסי ורבנן הן בשוכר ומשכיר והן בשכנים ("שהרי פירש במשנת בית-הבד [קיז] - שהוא כיוצא בה של זה - בחלוקת אחים". ע"ש במש"כ בשיטת רב"ד, וע"ע בהערות ראשית ההשלמה א, וע"ע מאירי). וא"כ, לפיו, שיטת רש"י כרשב"א. וכ"כ בכוס הישועות, שאפשר לפירוש בדעת רש"י שאין הבדל בין שוכר ומשכיר ובין שכנים בדין זה (אמנם הוסיף שאף אם ננקוט שרש"י יש לחלק, כאשר הבינו כל המפרשים, אין הכרח לומר כרא"ש שבשכנים הכל על העליון, אלא אדרבה, כרמב"ם, שבשכנים מודים רבנן לר' יוסי). נמצא שיש 4 שיטות בדעת רש"י (כר"ן; כרמב"ם; רא"ש; כרשב"א).

בית ועלייה של 2 נפלו ובעל הבית מסרב לבנות קירותיו ותקנתו וכו'. ראה מה שנתבאר בס"ד בהערותינו למשנה הסמוכה, "וכן בית הבד" (קיז).

בית ועלייה של 2 נפלו ובעל הבית מסרב לבנות וכו' רבי יהודה: לא, שנהנה מְשָׁלו. והנה בב"ב (כ: מ) מבקשים להוכיח ממשנתנו (מר' יהודה לכה"פ, וע"ש בתוס' ד"ה ת"ש) שזה נהנה זה לא חסר חייב לשלם (וכפי שהסביר רש"י בד"ה אמר ר' יהודה). וכן ר' יוחנן כאן (קיז; ע"י תוס' רי"ד) סובר כהו"א זו. ודוחים שם (כמו כאן), שבבית שאני, משום שחוריותא דאשייתא. לפי רש"י כאן (ד"ה אמר ר' יהודה), עצם הדיוור של בעל-העלייה בבית (כפי שאמר ת"ק) מיחזי כריבית, שהרי בעל הבית חייב לשלם לו את הוצאותיו בבנין הבית, והן כהלוואה, וכל הַנָּאָה שיקבל ממנו עתה נראית כריבית. אכן, לכאורה לא אפשר היה לומר שר' יהודה אוסר מפני ש'זה נהנה זה לא חסר' חייב לשלם, וא"צ למיחזי כריבית! "ואפשר דאי לא משום ריבית היה ראוי לעשות תקנה לטובת בעל העליה לפוטרו מְשָׁכְרוֹ כדי לכופו בעה"ב לבנות, ולזה כתב רש"י 'זאי לא מיחזי כריבית' "קצות החושן סי' קסד ס"ב; אך סיים: "ועדיין צ"ע". וראה גם הערתנו בסמוך (קיז).

ולכן - אומר רבי יהודה - בעל העלייה בונה את הבית ואת העלייה ודר בבית עד שיקבל הוצאותיו. ומסביר רש"י (ד"ה ויושב בבית) שעתה אינו נהנה, שהרי עלייתו בנויה, וכיוון שיש כאן 'זה לא נהנה זה לא חסר' מותר. בתוס' כאן (ד"ה ויושב בבית) השינוי על רש"י בהגדרת ההנאה, שהרי יש לו הנאה שא"צ לעלות, ולכן הגיהו במשנה, שיושב בעלייה. בתורא"ש דחה את גרסתם ("ולא נהירא אותה גירסא, שהעיקר חסר מן הספר"); והסביר בענין ההנאה כרש"י, ותיירץ את קושיית תוס', שאין זו הנאה אלא מניעת טורח (כיו"ב תירץ בתורת חיים, ע"ש); ולקושיה נוספת שהקשה - שבעה"ב נחסר כאן שחוריותא דאשייתא - תירץ בתורא"ש "דשחורותא דאשייתא חסרון מועט הוא, ואהני נְדָאי היכא שכנגדו נהנה הנאה גדולה - שהוא גברא דעביד למיגר ואין לו מקום לדור - לחייבו ליתן שכר, אבל היכא שיש לו מקום לדור ואינו נהנה אלא מניעת טורח או חסרון שחוריותא דאשייתא - לא חשו לחייב ליתן שכר". ובתורת חיים תירץ: "י"ל דלא מחייב ר' יהודה אלא כשזה נהנה זה חסר, אבל כשאינו נהנה - אף על גב דחבירו חסר - לא מחייב" (וציין שכ"כ בנמוקי יוסף עא: בדפי רי"ף). עוד יש לדון בשיטת רש"י, כיצד מה שאמר ר' יהודה פותר את בעיית קריבית. ביד דוד (מובא בהערות המהדיר לתוס' רא"ש, מהדורת מוה"ק, הע' 27) הביא קושיית שער המלך (הל' גזלה ג, ט), כיצד מודה כאן ר' יהודה ש'זה לא נהנה זה לא חסר' מועיל להתיר (רש"י ד"ה ויושב בבית)? הרי לעיל (סד): אמרו (ר"נ בלישנא קמא) ש"אף על פי שאמרו הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר - הַלְנָהוּ דר בחצירו צריך להעלות לו שכר" ומבואר בגמ' שם אע"פ שזה לא נהנה זה לא חסר (ולא כמהר"ם ש"י שם בדעת רש"י, ראה הערתנו שם)! ותיירץ ביד דוד, לפי תוס' לעיל (סד: ד"ה אבל חצר), שהקשו: וכי אסור לעשות לו שום טובה שבעולם!...? וכתבו דמדינא הכל שרי, ורק בחצר דאוושא מילתא טובא אסור מפני מראית העין, וא"כ י"ל דבכהאי גוונא דהכל יודעים שעושה לכפּוֹתוֹ שישלם לו מעותיו כדין ושהעלייה כבר מזומנת לו - אפילו מראית העין ליכא.

וכאן כי קיר קָדַשׁ מְשָׁחִיר. בתחילה כתבתי 'כי הקירות משחירים'; ושיניתי (שדווקא בְּחָדָשִׁים) ע"פ רש"י בב"ב (כ: "שחורותא דאשייתא - שמשחיר לו הכתלים, הלכך חסר הוא. אבל בית ישן לא").

קיז: בית-בד הבנוי בסלע ועליו גינה וכו'. פרש"י (ד"ה בית הבד) שמדובר בשני אחים שחלקו, כמו נידון המשנה הקודמת (קיז). והמשנה הראשונה של הפרק (קטז): בתוס' (ד"ה וכן) הקשו עליו, שהגמ' מביאה מחלוקת רב ושמואל "נפחתה בכמה", ועורכת 'צריכותא' בינה ובין מחלוקתם הזוהה שנאמרה לגבי משנת "הבית והעלייה נפחתה העלייה" (קטז: המשנה השנייה) שבה מדובר בשוכר ומשכיר ('עלייה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך', קטז); וא"כ משנתנו עוסקת בשוכר ומשכיר כמו שם! בתוס' רבנו פרץ ובתוס' רא"ש תירצו, שהגמ' עורכת 'צריכותא' בין המחלוקות כי לכאורה לא היה מקום לחלק בין הגדרת 'נפחתה' לעניין שוכר ומשכיר ובין הגדרתה לעניין אחים שחלקו בית-בד וגינה. ועוד שם: "אבל הריב"ן ז"ל מוקי לה בשוכר ומשכיר, וקאי 'וכן' אפלוגתא דלעיל דרבי יוסי ורבנן. וא"ת: ולמה הפסיק בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן? וי"ל לפי שרצה לשנות תחלה כל המחלוקות, ואידי דאירי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן נקט נמי פלוגתא דרבי יהודה ורבנן. וא"ת: וליתני ברישא פלוגתא דרבי יהודה ורבנן, ובתור הכי דרבי יוסי ורבנן וקאי 'וכן' עלה! וי"ל דפלוגתא דרבי יוסי ורבנן נשנית תחלה, ומשנה לא זה ממקומה". ע"ע שם, בשיטת רש"י, שבמשנה דלעיל לגבי 'נפחתה העלייה' ברור לגמ' שאין מדובר באחים שחלקו, שא"כ אין בעל הבית צריך לתקן את העלייה, שמלכתחילה נכנס בעל העלייה לעלייה על דעת שבעל הבית לא יתקן מה שאינו נחוץ לבית; ו'התחתון אינו חושש לתקרה כי עדיין הגג עליו; אבל גבי בית הבד פשיטא ליה שעל התחתון לתקן, שלא יתקלקל בית הבד שלו". עיין תורת חיים שהכריע כפירוש רש"י, ועיין מה שדן עוד בדברי תוס' ובקושייתיהם. וראה עוד בסמוך.

עוד שם. בעל הגינה זורע בבית-הבד עד שיתקן זה פּתּוֹ. לעיל בסמוך הבאנו שלרש"י מדובר במקרה דומה למשנה הקודמת. האם גם כאן יחלוק ר' יהודה ויאמר 'אף זה דר בתוך של חברו, צריך להעלות לו שכר...?' רבינו יונה מלונל, המפרש את משנתנו כרש"י, וכן במשנה לעיל פירש (כרש"י שם ד"ה אמר ר' יהודה) שלדעת ר' יהודה עצם הדיוור של בעל-העלייה בבית (כדעת ת"ק) מיחזי כריבית (שהרי בעל הבית עתיד לשלם לו את הוצאותיו בבנין הבית, וע"י לעיל סד:). וכתוב ר"י מלונל, שפאן אין חשש זה, ולכן מודה ר' יהודה בזה בכך, דהא ליכא כא הו"א שום הַלְנָאָה בעולם שיצטרך להעלות לו שכר כי היכי דלא ליתחזי כריבית". [נוסיף לציטט מר"י מלונל, להבדלת נקודה אחרת: "ומשום הכי אינו יכול לכפות חברו שיעשה לבית-בדו כיפה, שהרי יכול לזרוע למטה ואינו מפסיד בזה כלום".] גם בתורת חיים נקט כן; וכתב: "ואיצטרך למיתני הך

מילתא דבית-הבד וגוה, לאשמעינן דאין בעל בית הבד זרע שם, ולא מצי למימר: נהי דלא חזי לי השתא לעצור שם זיתים, מכל מקום חזי לי לזרע שם; כיון דלא נעשה מתחילה לשם כך. ואתי לאשמעינן נמי, דאפילו ר' יהודה דפליג לעיל מודי הכא דידור זורע למטה, כיון דבעל בית הבד לא חסר הכא מדי". ובמשמרות כהונה כתב שלדעת ר' יוחנן על המשנה הקודמת, שטעמו של ר' יהודה שאסור ליהנות ממונו שלא מדעתו ולתוס' (קז. ד"ה רבי יהודה) שאין זה משום ריבית, צ"ל שר' יהודה חולק גם כאן: "אבל ר' יהודה פליג וס"ל דאסור ליהנות משל חברו; והא דלא תני דפליג ר"י - משום דנחית למסתם כרבנן, דהו"ל מחלוקת ואח"כ סתם".

קח. ואם הסכים, פפניין זכה בהן. ולא קודם לכן, שבעל הקיר סתם משתמט בדבריו. כתב רי"ף (עב: בדפיו) שיפנה אותן בפניו, והסביר בנמוקי יוסף (שם) דמפנינהו באפיה ולא מיחה - ודאי להקנות לו התכוון.

השוכר פועל לעבוד בשלו והעבדו בשל חברו הוא משלם שכרו ונטל מבעה"ב כפי הנאתו. ברייתא כאן ולעיל (עו. קיא.). ולא התבאר להדיא מה הדין כששכרו בסתם והראהו בשל חברו. לדעת תוס' (ד"ה לעשות) פשוט שאומר לו 'טול מה שעשית' וא"צ לשלם לו, וכ"כ בטור חו"מ ס' שלו (והגר"א, בהגהה כאן אות ב, מציין דהני מילי שלא אמרו לו 'שְׁכַרְךָ עָלַי'), וכ"פ בשו"ע (שם, א.). אך בבית יוסף שם כתב שרש"י (סד"ה בשל הפקר) חולק, שגם בסתמא שכרו על השוכר ולא על בעה"ב. וכ"כ בהגהת חוות יאיר (מה: בדפי רי"ף): "ה"ה סתמא, אע"פ דידע שאין שדה זו שלו".

שכר פועל ואמר לו 'קח מה שעשית בשכרך' אין שומעים לו. ואם הסכים אין השוכר יכול לחזור בו. עיין הגהת הגר"א (א), שקלקו הראשונים האם 'כשהסכים' מדובר כשגם פינה את מה שלקט, כדלעיל לגבי אבני הקיר (ר"ן ונמו"י), או שכיוון שחייב לו מקנה לו באמת ולא התכוון להשתמש (רשב"א וטוש"ע).

הבטת בהפקר. ולעיל (ב.), לגבי מציאה, אמרינן בפשטות שלא קנה בראייה. וכתבו שם בתוס' (ד"ה דבראיה) שהנדון בסוגיון, לגבי הבטת בהפקר, הוא בשעשה מעשה כל דהו כגון שגדר גדר קטן. אך רמב"ן (שם) כתב, שבסוגיון דהכא זו הבטת של שומר, שהואיל וטורח בזה ועל ידו נשמר איכא למ"ד קנה, אך לא בראייה בעלמא. ובין למר ובין למר, יש לדייק זאת מחילוק הלשון, דלעיל אמרינן "דראיה לא קני", דמשמע ראייה אקראית וסבילה, ואילו הכא הדין הוא ב"הבטת", דהיינו ראייה מכוונת, ראייה פעילה (אח"כ מצאתי שעמד בזה בנחלת דוד לעיל ב. בתד"ה דבראיה, ע"ש). ולגבי דעת רש"י, העירו בבירור הלכה שנראה מדבריו בסוגיון (ד"ה אתה אומר) שסובר כרמב"ן, שכתב: "הואיל ודבר טורח הוא ודעתו לכך על ידו נשמר". וכ"כ בדעתו בקצות החושן (שלו, א) ובנחלת דוד (לעיל שם).

רבה. כוס הישועות, עין יהוסף: רבה בא להקשות על רב נחמן. ר"ן העמיד מתניתין וברייתא בתי אנפי, ורבה מקשה שהיה יכול להעמיד בחדא אנפא, בהבטת, דפליגי בה תנאי. [ורבא דוחה דלא פליגי בה תנאי, ולק"י י"ל דהך ברייתא פליגא אתרווייהו ול"ב ניהא].

שומרי ספיחי שמיטה לקרבן ציבור וכו' רבא א וכו' וקלקו בחשש שלא ימסרם לציבור בלב שלם. עיין ירושלמי שקלים (ד, א, דף י.). וראה הערותינו שם.

קח: המוציא זבל לרה"ר וכו'. מש"כ 'בחורף' תחת 'שעת הוצאת זבלים' הוא ע"פ מה שכתב בשטמ"ק בשם רמ"ך (בימות הגשמים), וכן הם דברי הגמ' בב"ק (ו. ע"פ פירוש רש"י (שם ד"ה וגורפין וד"ה בימות החמה; ע"ש. וכמובא בהערותנו לב"ק ל.). ובהערת השוליים. על הסתירה בין פרש"י דהכא (ד"ה וצוּבְרוּ, שמוטר לחזור ולצבור את הזבל שוב בכל 30 יום) ובין פרש"י בב"ק (ל. כל שלשים יום - רשאי להניחן שם"; שפסקתיתם דבריו עולה שאסור יותר מ-30 יום), עיין עוד אוצר מפרשי התלמוד לב"ק (ח"ב עמ' קעד והע' 69-70). ובשיטה למהרי"ק ש בב"ק (ל. ברש"י ד"ה כל שלשים יום) כתב על כך: "ונראה דבכל מקום מפרש לה לפי דעת המקשה", ע"ש בבאור העניין (שכאן מקשה לרבנותא, שיכול להניחו אף יותר; ושם 'לימא מתני' דלא כר' יהודה' ואפילו לפי הפירוש המצמצם של דבריו). ובחסדי דוד (תוספתא, ב"מ יא, ה) כתב, ע"פ לשון התוספתא, דהא והא איתא, ותרי תנאי אליבא דר' יהודה, ושלוש מחלוקות בדבר. א. ת"ק דתוספתא = ת"ק דמתניתין: בכל מקרה אסור להשהות הזבל ברה"ר כלל אלא לפנותו מיד (ואפילו הכי אם הזיק חייב). ב. ת"ק דתוספתא בשם ר' יהודה: בעונת הזבל (בחורף, כאמור) מותר להשהותו ברה"ר, אך רק סמוך לפתחי ביתו וחצרו (ואם יש משני צדי רה"ר יכולים להוציא אך ישאירו מעט מקום פנוי באמצע לרבים), שיהא נישוף ברגלי אדם ובהמה כל צרכו ואפילו זמן רב, מכוח תקנת יהושע, וחוזר וצוּבְרוּ כל 30 יום. ג. תנא בתרא בדעת ר' יהודה: לא הורשו אלא 30 יום, ולא רק על פתח ביתו (דינא ולא תקנת יהושע), ובהם פטור מנזקין. ד. דעה רביעית מובאת בתוספתא - ר' שמעון; דלא שרי אלא שלושה ימים, ואף בהם אם הזיק חייב לשלם (גרסת התוספתא הנדפסת במהדורת וילנא, יא, ו. אך במהדורת ר"ש ליברמן הגרסה "הוזק בתוך שלושה פטור, לאחר שלושה חייב", וכן הוגה במהדורת וילנא בהגהות אור הגנוז).

ר' שמעון: כל שיכול העליון לשלוח ידו ולקחת - שלו, והיתר של התחתון. כמו מי הוא סובר? לדעת רש"י (ד"ה כל שעליון) כר' מאיר, שהולכים לפי השרשים, הואיל ומעפר העליון הוא חי), וכ"כ בתוס' (לעיל קז. ד"ה אילן), אלא שפמה שאינו יכול ליטלו בפשיטת ידו 'ועליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה' (רש"י ד"ה והשאר של תחתון); וכן רבנו עובדיה מברטנורא ותפארת ישראל (אות מו, וע"ש). אך לדעת רמב"ן ר"ש כר' יהודה, והתחתון מפקיר לגבי העליון את מה שהעליון מגיע אליו, כי הוא חושש שאם יתעקש ייטול העליון את עפרו. וראה עוד הערתנו לעיל (קז: בס"ד).

ר' שמעון: כל שיכול העליון לשלוח ידו וכו' כן הלקה. ראה על כך דברינו בסמוך (קט. בהדרן).

קט. הדרן למסכת ב"מ (נאמר בישיבה בס"ד ו' במנ"א ה'תשפ"א). "אמרנה קמיה דשבור מלכא, אמר להו: אפריון (חן שלנו, רש"י) נמטייה לרבי שמעון" (קט.). ומה כ"כ מיוחד בהלקה זו ש"אפריון נמטייה"? מסביר רבי יהודה ליב גינזבורג (רב בדנבר, קולורדו; ה'תרצ"ט) בספר מוסר המשנה בשלושה אופנים. א: כמעט בכל הזמנים היה השורש של כל בני-ישראל בבתי-כנסת ובבתי-מדרש, שלמדו שם בילדותו, ואח"כ יצא לעולם המעשה. דהיינו, השרשים יוצאים ממקום עליון, קדוש, וה'נוף' בעולם של חולין. ותמיד היה מקום לשאול, באיזו מידה אפשר למדוד את בני ישראל? האם אזלינן בתר השורש, וא"כ עודם בקדושתם הראשונה, או בתר הענפים? ובדברי ר"ש יש תשובה: כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטול - שבעלי השרשים (הרבנים) עדיין משפיעים עליהם אף כשהם בעלם המעשה - 'של עליון', הולכים לפי השורש. אך אם חלילה אין הדבר כן, הולכים אחרי הענפים. והנה באמת רוב בני ישראל נשמעים המה לרבנותיהם ותמיד המה נמצאים תחת השפע. ולפיכך הדין הזה של ר"ש מעודד את רוחנו, כי מעלה הוא בזה את חשיבות ישראל, ומחמת זה זכה לקילוס מרובה". ב: ביחס לחשיבות העם אחרי החורבן. שורש החיות הוא בא"י ושם היו הישיבות הגדולות והמרכז הרוחני; וענפיהם מפוזרים בחו"ל בין הגויים. ואר"ש: כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטול - הישיבות שבא"י, שחכמיהו היו נוסעים לחו"ל לאסוף תרומות להחזקתן (וציין לירושלמי הוריות ג, ד ולויק"ר ה, ד) - 'ובלבד שלא יאָנס' (לא במאמץ רב ע"י טצדקאות שונות) - הרי שהענפים מחוברים היטב למקורם. ג: פרש"י בדר"ש (קח: ד"ה והשאר של תחתון) שהעליון מפקיר את השאר לתחתון, שגנאי הוא לו ליטול רשות ליכנס לתוך של חברו וללקוט". ומהו הגנאי? כיוון שבעל התחתון טוען שהירק שלו, דבאוויריה רבי, אף לכשנפסקו שלא כן אין זה ראי שציטריך בעל התחתון לתת רשותו לעליון כדי לאפשר לו לקחת את הירק הזה. וכדמצינו בסנהדרין (מג). שאביזרי ההירגה המשמשים את ב"ד באים מפספי ציבור, 'דמדידיה לא אמרינן ליה זיל ליתי וליקטול נפשיה'. לכן העליון מביין זאת ומאליו מפקיר את מה שאינו יכול לפשוט ידו ולקחת. וזו סיבה לכך שאברהם אבינו התעקש לשלם לעפרון ולא לקבל את מערת המכפלה במתנה, כי קבורת האבות בא"י הועילה להפקיע את הארץ מיד העמים שישבו בה, כמו שאמרו במדרש (ב"ר ט, ד): 'הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך... ר"ה בשם ר"א אמר: ובלבד שיהא נקבר עליה'. [אולי אפשר להסביר עפ"ז גם את הפסוק (דברים ב, ל) 'וְיָלֵא אֲנִי סִיחַן מִלֶּךְ הַשָּׁמַיִם הַשְּׂבָכֵנִי בְּיַד יְהוָה הַיּוֹדֵךְ אֶת-רוּחִי... לְמַעַן תִּתֵּן בְּיָדֶיךָ']. "הנה מהדברים האלו חזינו שבהלכה הזאת של ר"ש יש בזה מדה מוסרית גדולה; ולפיכך קלטו שבור מלכא ואמר ש'אפריון נמטייה לר' שמעון". עכת"ד מוסר המשנה. וברצוננו לומר דבר נוסף. מסכתנו פותחת בשנים האוחזין בטלית ומתנצחים בדין, ובמהלך

סוגיות ארוכות - שנכתבו עליהן אפילו ספרים שלמים - מבררים צדדים שונים של המקרה, בְּמֵה אוּחִזִּים, תקיפה, צדדי הַסֶּפֶק, השבועה וטעמיה, החלוקה, האם כל זה מוסכם ועוד. אחרי כל אלו פסק הדין (במקרה המרכזי) הוא חלוקה. אך החלוקה היא אינה מבררת מי כאן הצדק. בפשוטות, החלוקה שם היא הנהגה הכרחית להכריע במקרה זה של ספק. לעומת זאת, בסוגייתנו, בסיום המסכת - שניים טוענים לבעלות על הַיָּרֵק שנמצא צומח ביניהם. גם כאן יש לנו ספק, אך אין כאן דיון ארוך של שיטות וצדדים שונים; יש כאן שלושה תְּנָאִים, אשר מבקשים לברר ולפשוט את הספק ע"י סְבֵרָה. ומהר מאוד, כך נראה, מגיעים להכרעה הלכתית, שגם היא מְבַצְעֶת חלוקה בין שני הצדדים. אך זו חלוקה של בירור, נקודת האמת בה בולטת - מצד אחד הולכים לפי השרשים (רש"י ד"ה כל שעליון, תוס' קז. ד"ה אילן), ומאידך "ועליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה" (רש"י ד"ה והשאר של תחתון). כאן עומד שבור מלך פרס ומהלל את ר' שמעון: אפריון נמטייה! כתבו רש"י (ק"ט. ד"ה קמיה דשבור) ותוס' (שם ד"ה שבור) שהמלך היה "בקי בדינים". מהר"ץ חיות מקשה, מה עושה כאן מלך פרס?, הרי אסור למסור דברי תורה לגוי (חגיגה יג.). ומתוך, שהרי הגויים נצטוו על הדינים (סנהדרין נו.), המצווה הראשונה הנז' שם!), ואמרו (שם נט.) ש"בשבע מצוות דידהו" שפיר דמי לגוי ללמוד [ויש מקום להוסיף, דכ"ש לדעת רמב"ן בראשית לד, יג שנצטוו ישירות על דיני גנבה גזל ואונאה ושומרים ואבות נזיקין ואונס ומפתה "קְעָנִין הַדִּינִין שֶׁנִּצְטָווּ יִשְׂרָאֵל"; וק"ו לשיטת רמ"א (בשו"ת סי' י) "שבְּרַחֲמֵי מוֹזֶהֶר כָּל דִּינֵי יִשְׂרָאֵל כָּל חֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו" ע"ש]. עתה עומד מלך פרס, שביקש להכיר את ההיגיון האלוקי הטמון במשפט העברי. עד פה הוא התפעל מסברות החלוקה שבפרק ראשון (ושבפרק שמיני), ועתה עומד נפעם מול סוגייתנו, שאף שישנן שתי טענות משכנעות לכל צד, ישנה דעה שלישית - שכמותה פוסק ריש לקיש להלכה - שהיא נמצאת (למעשה) בתווך ועם זאת טעמה בצָדָה. החלוקה כְּבָרָה. "אפריון נמטייה לרבי שמעון". אפשר לראות בזה, שבמסכת זו יש תיקון מסוים, שהרי בתחילתה (כאמור) שניים מתווכחים בכל תוקף על טלית, עם כל התקיפה והשבועה והחלוקה שנידונו שם באורך. המסכת מסתיימת בפסק הלכה כר"ש, ש"השאר של תחתון", למה? כי "עליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה" (אפשר לראות בזה צנוץ של עין טובה. ואולי מזה התפעל שבור מלכא). כנראה התהליך הארוך שאותו אנו עוברים במהלך המסכת, שעיקרם דיני ממונות לענפיהם השונים והמגוונים, יש בו כדי לחדד את החושים ביחס לממון הזולת. זאת ועוד. אם נתייחס לתקופה שבה אנחנו נמצאים, נוכל להמשיל (ע"פ שמות הפרקים) את ה'שניים האוחזים' לבית המקדש הראשון, שנחרב כאשר היתה "המסכה צרה קְהַתַּפְנָס", שהיה פגם קשה בתחומים שבין אדם למקום 'המסכה נעשתה צרה' כביכול (יומא ט:). הבית השני, "שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים", 'בין אדם למקום' מתוקן-לכאורה, והוא כבר "הבית והעלייה". אך גם הוא נחרב בגלל שנאת חינוס. וב"ה נזכה בקרוב ל"השותפין" לשותפות אמתית, איש לרעהו, כנסת ישראל וקוב"ה. "אפריון נמטייה". וכשם שעמרם החזיר את יוכבד אשתו ו"שעשה לו מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים מְרַקְדִין לַפְנֵיהֶם..." (סוטה יב.), כך נזכה בקרוב שהקב"ה יחזור ויעשה לנו מעשה ליקוחין ויחזירנו אליו וישרה שכנתו בתוכנו בב"א.